

ODSEVANJA

Koroška,
jesen
2002

47
48

revija za leposlovje in kulturo

ODSEVANJA

1300 SIT

48

Kammer Zovari

NA PLATNICAH

Benjamin Kumprej,

*Krajina II.,
2001, akril na platno,
90 x 110 cm*

Benjamin Kumprej, V imenu očeta I., 2002, akril na papir, 50 x 70 cm

Benjamin Kumprej, Krajina III., 2001, akril na platno, 90 x 130 cm

Kazalo

Tone Turičnik	O BERNEKERJEVIH ODLIČJIH	4
Blaž Prapótnik	SPODBUDNA VIZIJA ALI NAIVNA ILUZIJA	7
Jasna Džambić	NOVA POT	8
Sonja Votolen	PRONICLJIVOSTI	9
Katja Podjavoršek	DVE PESMI	9
Zlatko Verzelak	NIKAR TAKO, LJUDJE	10
Jerica Smolčnik	PRIHAJAŠ	13
Marijana Vončina	IZGUBLJENE MISLI	14
Milena Cigler Gregorin	DRAGI	14
	NAJBOLJŠI SREDNJEŠOLSKI HAIKUJI	15
Marjan Kolar	ZGODBA O NEMEM ČLOVEKU	16
Vlasta Žvikart	PODGANJI FRIS (odlomek)	17
Vinko Ošlak	JUGOŠVABICA (odlomek)	18
Janez Žmavec	FRONTA	20
Drago Milošević	ZVEZDNA ZGODBA	24
Drago Milošević	MISEL POD GORO, ZAČARANI KROG NEKEGA KNAPA	25
Tone Turičnik	POGREB V DRUŽINSKEM KROGU	26
Jani Rifel	IME (odlomek)	30
Klemen Pisk	BLUZA	32
B.P.	LITERARNA DELAVNICA MILKE HARTMAN V GALERIJ FALKE V LIBUČAH	33
S. Borovnik, M. Kolar	ODLOČITEV ŽIRIJE	33
Tim Wüster	MRAZNI SPOMINI	34
Blaž Prapótnik	VRNITEV IZGUBLJENEGA SINA	35
Anja Benko	GORA UPANJA	37
Barbara Rotovnik <i>in</i>		
Gabriel Furmuzachi	PRINC ALI ČEVLJAR? Kratka zgodba o identiteti	39
Vinko Ošlak	KAJ JE ČLOVEK? KAKŠNA KORIST JE OD NJEGA?	42
Tone Turičnik	NE VEM, ZAKAJ PIŠEM, A PIŠEM – beseda z Andrejem Makucem	47
Marjan Kolar	»BOMO PÓKALI, J'LI!« – oporečnikovi spomini	50
Marjan Kolar	KNJIGA O ŽRTVAH VOJNE	52
Vinko Ošlak	PREMIŠLJANJE OB KNJIGI	53
Helena Merkač	»JEBENTI«, PRIMOŽ TUŠNIK!	56
Franček Lasbaher	KOROŠKA V 15. KNJIGI ENCIKLOPEDIJE SLOVENIJE	57
Miran Kodrin	KSENIJA ZMAGAJ MLEKUŽ – Sveti rob vesti	59
Jernej Kožar	BENJAMIN KUMPREJ – O krajinah Benjamina Kumpreja	61
Niko R. Kolar	BRDA 2002 – Likovna komunikacija	63
Simona Javornik	RETROSPEKTIVA – Mitja Schöndorfer	64
Simona Javornik	BREZOČNIKOVE – Slike z razstave	64
Marko Košan	LUKA POPIČ – razstava v slovenjgraški Galeriji Kolar	65
Boštjan Temnik	BERNEŠKO – NAŠ PONOS ali pozabljen kup kamenja	66
Andrej Makuc	JANEZ MRDAVŠIČ – Od Napótnikovega poba do direktorja Koroške osrednje knjižnice	68
Janez Žmavec	KAKO ME NAGOVARJA GLEDALIŠČE	77
Marko Košan	10. MEDNARODNA SOLOPEVSKA ŠOLA HUGO WOLF	78
Branko Čepin	GLASBENI SEPTEMBER 2002 – Mendelssohn navdušil	79
Blaž Prapótnik	JAZOO S PRAVOČASNIM ALBUMOM On Time	80
Blaž Prapótnik	BAS – V F-KLJUČU ZAVITA HRBTENICA – pogovor z Benjaminom Pirnatom	81
Marko Košan	400 LET CERKVE NA GORI – zgodovinska freska	84
Vesna Roger	TRETJA PESNIŠKA OLIMPIADA – Dravograd, 26. in 27. oktober	87
T.T.	NAGRADA MESTNE OBČINE SLOVENJ GRADEC – Jožetu Leskovarju	88
Marijana Vončina	EDVARD ANDERLIČ (1925-2002)	89
Stanka Blatnik	NAKIT ROMI BUKOVEC – Nič ne prihaja od zunaj. Vse je znotraj	90
Andreja Gologranc	KRONIKA KULTURNIH DOGODKOV	92
Jože Potočnik	PREVENT, d. d.	96
Blaž Prapótnik	UMETNOST UPORABNE GRAFIKE – 5 let grafičnega studia in založbe Cerdonis	98

UVODNIK

POEZIJA

PROZA

ESEJISTIKA

RECENZIJE

PESNICA
LIKOVNI PORTRET
KULTURA

MODA

POKROVITELJ
SOPOKROVITELJ

O BERNEKERJEVIH ODLIČJIH

UVODNIK

In ko razčlenjujem seznam dobitnikov za nekaj let nazaj, moram ugotoviti, da so odločitve »izglasovane« po precej drugačnih, samovoljnih kriterijih ...

V občini Slovenj Gradec podeljujejo Bernekerjeva odličja, nagrado in plakete, za ustvarjalne in poustvarjalne dosežke v kulturi od leta 1975: nagrado je doslej dobilo 27 posameznikov oziroma skupin, plakete pa 108 – prav tako posameznikov in skupin.

Letošnja podelitev je spet sprožila kritične odmeve in zastavila celo vprašanja o smiselnosti te ustanove in odgovornosti ravnanja odločevalcev.

H kritičnemu zapisu me nagovarja kar nekaj razlogov. Prvi je ta, da je vse več upravičenih ugovorov o tem, kako podeljuje oziroma nekonsistentno odloča komisija mestnega občinskega sveta o Bernekerjevih odličjih oz. priznanjih za kulturne dosežke v občini, drugi, precej splošno mnenje, da sem podpisani tisti, ki tudi o njih odločam, kar pa ni res (res pa je, da včasih utemeljim kakšen predlog), res je tudi, da oblikujem primerna besedila za javno branje, tretji, da opažam, kako so nekateri predlogi kar a priori izločeni iz postopka vrednotenja in odločanja, in – ne nazadnje – da so odločitve največkrat kompromis politične kuhinje, nikakor pa ne strokovne presoje.

Na problematiko je v prejšnji številki Odsevanj opozoril že Blaž Prapotnik, glavni urednik, in kritično ocenil dvomljive odločitve: z njegovo mislijo se je mogoče le strinjati.

Za lažje razumevanje trditev, kompleksnosti zadevnega vprašanja in sklepov naj dobesedno navedem nekaj členov Odloka o občinskih priznanjih, zadevajočih tudi Bernekerjeva odličja. (UL RS št.7, 902-2/91, 1991)

6. člen: »Bernekerjeva nagrada se podeli za izjemne uspehe, ki jih doseže posameznik ali skupina na področju književnosti, dramske umetnosti, glasbe ali plesa, upodablajoče umetnosti, filma in radia, arhitekture in oblikovanja za stvaritve, ki so pomemben prispevek v zakladnico kulture občine in so bile objavljene, razstavljene ali izvajane v zadnjih petih letih pred podelitvijo.

Bernekerjevo nagrado lahko prejmejo posamezniki za pomembno življenjsko delo na področju kulture.«

10. člen: »Bernekerjeva plaketa se podeli posameznikom ali skupini, ki deluje na območju občine Slovenj Gradec kot priznanje za večletno umetniško poustvarjalno delo, s katerim prispevajo h kulturni rasti ljubiteljske kulture.

Bernekerjeva plaketa se lahko podeli društvom in skupinam za 20 let uspešnega delovanja na področju ljubiteljske kulture.«

14. člen: »Ob razpisu Bernekerjevih in Vrun-

čevih priznanj za posamezno leto komisija imenuje za vsako področje posebej petčlanski strokovni odbor iz vrst priznanih, strokovnih delavcev in občanov s področja, za katerega se priznanje podeljuje.«

15. člen: »Pravočasno zbrane pobude za Bernekerjeva in Vrunčeva priznanja komisija najprej posreduje v presojo strokovnemu odboru. Strokovni odbor prouči predložene pobude in poda mnenje, ali je posamezna pobuda vsebinsko dovolj tehtna, da se uvrsti v izbor za podelitev priznanja.«

Popravek oziroma dopolnilo 12. člena:

»Skupščina občine Slovenj Gradec podeli vsako leto največ po eno nagrado iz posameznega področja in največ šest plaket občine Slovenj Gradec, pet Bernekerjevih plaket in tri Vrunčeve plakete.«

Opomba: odločitve danes sprejema Občinski svet MO Slovenj Gradec.

Kljub dokaj splošni opredelitvi zastavljenih kriterijev je vendarle razvidno, da odlok namenja nagrade in priznanja »za izjemne uspehe«, »pomembno življenjsko delo na področju kulture« oziroma »za večletno umetniško poustvarjalno delo« (poudaril T.T.) na vseh področjih umetniške ustvarjalnosti in poustvarjalnosti, določa pa tudi postopke od razpisa do podelitve.

In ko razčlenjujem seznam dobitnikov za nekaj let nazaj, moram ugotoviti, da so odločitve »izglasovane« po precej drugačnih, samovoljnih kriterijih, ki ne upoštevajo celotne strukture kulturnega dogajanja v občini kakor ne najboljših dosežkov, da so neuravnotežene in da je domet zapisanih kriterijev razvrednoten, precejkrat opuščen. Problem predstavljajo tako odločitve glede Bernekerjeve nagrade, še bolj pa Bernekerjevih plaket, ki so vse preveč »politične«, v slogu vsakomur nekaj, da bo mir, upoštevaje le enostranska in samovoljna načela, ki zapostavljajo obstoječo resničnost.

Najprej bode v oči, da med dobitniki skoraj ni v ustanovah zaposlenih kulturnih delavcev, da je upoštevano le ljubiteljsko področje. Nagrade so v zadnjih štirih letih dobili: pihalni orkester Slovenj Gradec, kiparka Naca Rojnik iz Podgorja, družina Breznik iz Pameč in Lovski oktet Podgorje. Od 21 podeljenih Bernekerjevih plaket v času od 1999-2002 jih je bilo pevskemu področju namenjenih devet, gledališkemu tri, likovnemu 2, organizacijskim nalogam (v kombinaciji največkrat z aktivnim članstvom v pevskem zboru) 2, drugim pa po ena; od tega sta dve vprašljivi, saj docela sodita v

drugo delovno področje, medtem ko knjižničarstvo, literarna dejavnost, muzealstvo, oblikovanje, urbanistična in arhitekturna prizadevanja in morda še kaj, skratka, velik del kulturne scene ni bil upoštevan. Vem, predlogi so bili. In razpredelnica po društvih in krajih za zadnja štiri leta kaže, da so največ plaket dobili člani kulturnega društva Šmartno (5), sledi Slovenj Gradec (4), po dve Stari trg, Šmiklavž in Podgorje, po eno pa Razbor, Vrhe, Dolič, Pameče, Gradišče in Sele.

Posebej evidentno pa je, da komisija ne upošteva prej omenjenega odloka in si prisvoja pravico odločati po svoje mimo določil, kar je razvidno iz podatka, da ni imenovala strokovnega odbora, ki ga predpisuje citirani 14. člen, in se spreneveda (v odgovoru na pismo Marka Košana, ravnatelja Koroškega pokrajinskega muzeja, in Karle Zajc Berzelak, profesorice slovenskega jezika na gimnaziji, priznanih kulturnih delavcev, ki sta protestirala proti nekaterim odločitvam oziroma izločanju profesionalnih kulturnih delavcev, več, posebnih dosežkov iz izbirnih postopkov), češ: »Kot člani komisije, ki ji oporekate strokovnost in očitajte priletnost političnih igrice, pa se deloma strinjamo z vami. Strinjamo se, da je potrebna prisotnost stroke kot svetovalnega elementa, vendar – ali ne tiči za strokovnostjo tudi tih, tihen elitizem?« Je »tihcen elitizem« problem? »Svetovalni element« pa ne? Podcenjevalni odnos do strok in strokovnosti!? Kot socrealistični strah pred vrhunskimi dosežki! Mar ne preživijo prav ti časov in prostorov?

In tako iz neznanja ali zapostavljajočega odnosa aktivno vrednotenje oziroma samokriterijstvo komisije a priori izloča iz nagrajevanja redno zaposlene delavce v kulturnih ustanovah: toda odlok nikakor ne ločuje ljubiteljske in profesionalne dejavnosti, govori le o kulturi oziroma izjemnih ustvarjalnih in poustvarjalnih dosežkih, kakor je razvidno iz citiranih členov.

A oglejmo si še druga stališča oziroma izhodišča, na osnovi katerih odloča komisija, občinski svet pa navadno te odločitve le potrdi.

Prvo izhodišče (kriterij) je huda samovolja, da ne rečem žalitev, češ zaposleni tako ali tako dobivajo plačo. Sprašujem: kakšne kriterije pa imajo odbori in komisije, ki podeljujejo elitnejše nagrade (Prešernovo, Ažbetovo, recimo Nobelovo, novinarske in mnoge druge, domače in tuje)?

V pismu komisije, ki je odgovor, kot rečeno, Karli Zajc Berzelak in Marku Košanu, nadalje berem: »O šopku imen, ki ste jih nanizali v premislek, se vam je, poleg večine, ki si nagrade zaslužijo, pomešalo kar nekaj imen, ki *ne potrebujejo* Bernekerjeve nagrade (poud. pisec), saj so mastno plačani za svoje delo, tržijo na račun kulture, oz. jim je delo v kulturi poklic – to pa ni bistvo Bernekerjeve nagrade.« Naj vzkliknem – o ljuba preproščina!? Dokaz, kako komisija ne ve ali

noče vedeti, kaj je kulturno delo oziroma ustvarjanje in poustvarjanje in kakšno etično težo oziroma vrednost predstavljajo tovrstna družbena priznanja!

Še o dveh sprenevedavih izhodiščih!

Prvo: po izračunih, koliko brezplačnih ur žrtvuje, recimo, pevec v zboru in koliko bi to zneslo v 30 letih, in rahlem polemiziranju o zaslužkih na račun kulture, sledi trditev: »Zaposleni v kulturi so za svoje delo plačani – o višini plačila sicer menimo, da ni zadovoljiva, vendar pa za kvaliteto opravljanja svojega dela naj pričakujejo nagrado od svojega delodajalca, ki naj bi jo primerno opredmetil – to pa je delo stroke.«

In drugo je predlog »za ustanovitev še druge oblike nagrajevanja, ki bi jo podelila 'čista stroka' in bi se lahko imenovala strokovna, utemeljena, brezmadežno argumentirana nagrada strokovnih delavcev v kulturi za strokovno utemeljeno delo in strokovne dosežke na področju kulture v kateri ni vpletena politika. Ker pa je to predlog laika, bi si stroka že izmislila strokovno primerno ime.« Aroganca in cinizem? Poznajo člani kaj literarne, likovne, glasbene in še katere zgodovine oziroma zgodovine sploh? Za komisijo so pismo podpisali Anica Meh, Milena Zorman in Franc Gornjak. Opomba: od sedmih članov (člani so še Albin Kac, Anton Kos, Feliks Knez in Peter Vravnik) je le eden iz vrst ljubiteljskih kulturnih delavcev, drugi so iz različnih poklicev in člani različnih političnih strank, profesionalnega kulturnega delavca ni nobenega!

Vsak bralec si bo na podlagi citiranih členov pravilnika in v pismu zapisanih stališč komisije (opravičujem se zaradi iztrganih citatov, saj bi bilo navajanje celotnega pisma preobsežno in nesmotrno, enako tudi zapisov Berzelakove in Košana) ustvaril mnenje, kako ta organ odloča oziroma favorizira le del kulturnega polja, kulturne scene, kako ne spoštuje predpisov in si izmišlja svoje kriterije. Tako dokazuje, da ne obvladuje ali noče obvladovati zaupanih nalog!

In prav zato so upravičene kritične pripombe o odločitvah komisije, posredno tudi občinskega sveta, ki njene sklepe sprejema in jih potrjuje.

Nestrinjanje in nezadovoljstvo z letošnjimi odločitvami je izrazila tudi Zveza kulturnih organizacij Slovenj Gradec, kajti zavržen je bil tudi njen predlog, čeprav je Zveza najbolj poklicana, da selektivno primerja dosežke ljubiteljskih kulturnih dejavnosti in jih predlaga za nagrade oziroma priznanja. Že lani sem podpisani oporekal nekaterim samovoljnimi izhodiščem, ki jih uveljavlja komisija. Skratka, izkazuje se, da je z odločitvami zadovoljna le komisija, saj so letos tudi člani občinskega sveta kritično sprejeli njene predloge, čeprav so nazadnje še sami kršili določbo Odloka, ko so s

UVODNIK

Toda odlok nikakor ne ločuje ljubiteljske in profesionalne dejavnosti, govori le o kulturi oziroma izjemnih ustvarjalnih in poustvarjalnih dosežkih ...

sklepom podelili še šesto Bernekerjevo plaketo.

In predlogi?

Karla Zajc Berzelak je zadela žebljico na glavi-
co, ko je zapisala:

»Nagradi je treba – ne glede na to, ali jo dobi posameznik ali ustanova, profesionalc ali amater – vrniti poslanstvo, ki bo vredno kiparjevega imena. To pa pomeni, da bo presoja o izbiri prepuščena strokovnim argumentom, in ne političnim, finančnim ali celo osebnim interesom.

Bernekerjeva nagrada je namenjena dosežkom v kulturi – dejavnosti, ki po Slovarju slovenskega knjižnega jezika obsega področje človekovega umskega, zlasti umetniškega delovanja, ustvarjanja.

(...)

Saj res – kdo pa sploh so člani komisije? Običajno ob podelitvi nastopi vsaj predsednik ...«

Marko Košan pa pravi: »V protestnem pismu smo tistikrat (pred šestimi leti ob nepodelitvi Bernekerjeve nagrade, op. p.) javno zapisali, da ne pristajamo na to, da bodo dosežki v kulturi predmet pritlehnih političnih igrice in tudi predlagali rešitev: občina naj za vrednotenje strokovnih dosežkov na področju kulture imenuje kompetentno komisijo z jasno strokovno avtoriteto, s čimer bi se vsaj načelno izognili vsakršnim političnim manipulacijam.« In ugotavlja, da protest ni zalegel, da se ni nič spremenilo, in nadaljuje:

»Lepim besedam župana in prijaznemu sprejemu navkljub se ne morem znebiti vtisa, da sta proslava kulturnega praznika in podelitev Bernekerjevih nagrad za Mestno občino Slovenj Gradec iz leta v leto večji nebodigatreba in formalnost, ki po liniji najmanjšega odpora huškne mimo. Tudi letos (kot vsakokrat) sem tukaj zapisane pomisleke vsaj ustno posredoval odgovornim na občini, a sem bil letos kot vselej poprej deležen zgolj nezainteresiraneга skomiga z rameni.

Strinjam se, da je nujno čimprej premisliti poslanstvo Bernekerjevih nagrad in jim že zaradi mnogih nagrajencev v preteklosti, ki so v kulturno življenje »slovenskih Aten(?)« vtisnili neizbrisne pečate, povrniti ugled in celo smisel.«

Tudi na seji občinskega sveta, ko so odločali o Bernekerjevih odličjih, kot rečeno, se niso mogli izogniti polemikam in predlogom, kaj bi kazalo spremeniti in kako, a dalje od tega niso prišli. Recimo: Poudarki, da je treba ohranjati ugled odličij, da ločevanje na ljubiteljstvo in profesionalnost ni dobro, da je profesionalna kultura dobro organizirana, da jo je treba nagrajevati, da je ljubiteljstvo veliko bogastvo, a zadnje čase peša razen morda zborovstvo, da bi si mnogi zaslužili priznanje kakor Ana Javornik, da je bilo zanjo več predlogov, a za komisijo niso bili dovolj tehtni (so člani sploh videli predstavo?, op.p) *, in ugotovite, da je potrebno pravila podeljevanja še dodelati

in vključiti strokovne kroge oziroma da bi o kandidatu, ki ustreza, a izpade zaradi več enakovrednih predlogov, razpravljali prihodnjič in ga tedaj upoštevali (Niko R. Kolar); ni dobro, da so dobitniki znani v javnosti še prej, preden jih potrdi občinski svet, in zato se naj rezultati razglasijo na podelitveni prireditvi kakor oskarji, nadalje, da bi morda bilo smiselno podeljevati nagrado vsaki dve leti in da je potrebno komisijo razširiti, pravila pa dopolniti (Ivan Gačnik); pravično bo, da se komisija še enkrat sestane in uskladi odločitev z določilom Odloka (Franja Šilih) itd., skratka, poudarki so ostali zgolj opozorilo brez zavezujoče ali zastavljene zavezujoče odločitve, ki bi dahnila nov veter v ta jadra.

Vsekakor se spodrsrljajem nikoli ne bo mogoče izogniti – in to potrjujejo tudi podelitve znatno elitnejših domačih in tujih nagrad –, vendar ob tehtnih premislekih poznavalcev in jasnih kriterijih, predvsem pa o poštenem in enakopravnem odnosu do kandidatov se je mogoče približati tistemu »prav«, ki bo našel v množici predlogov »biser«, vreden nagraditvene afirmacije. In iz opomb in predlogov je razvidno, da nesporazumi nastajajo, ker odločitve niso strokovno utemeljene in odgovornost ni jasno porazdeljena!

Ob tem naj razmisleku dodam zanimivo izkušnjo!

Nikakor ne bi poznal mehanizmov takega odločanja, če ne bi bil nekaj let član tovrstnega odbora, sestavljenega po ključu, da je vsako kulturno področje zastopal član, ki je dobro poznal delo posameznikov, vsi pa smo tudi glede na spoštovanje vseh upoštevali najboljše dosežke celo tako, da smo jih evidentirali kot predloge že za naslednje leto. Včasih smo tudi terjali dopolnilne utemeljitve, če je bila le-ta ustrezna, a ne dovolj dokumentirana, kajti poznali smo kulturni utrip tako v ljubiteljstvu kot profesionalni dejavnosti, in to v vsej tedanji občini Slovenj Gradec. In še nekaj: tako zastavljeno delo odbora se je obrestovalo, odločitve so nadaljnji odločujoči organi največkrat soglasno potrdili, predvsem pa so z njimi soglašali kulturni delavci. Različnih pritiskov z različnih strani ni bilo: to moram posebej poudariti!

In zdaj prav ta nemir, revolt, nezadovoljstvo tako med predlagatelji kakor med kulturnimi delavci, dokazujejo, da tega notranjega soglasja, širine tehtanja ni. Prva opazna iskrica se je ukresala, ko občinski svet na intervencijo kulturnih delavcev in institucij ni potrdil predloga komisije in Bernekerjeva nagrada tedaj ni bila podeljena (1996), lani sem podpisani pisno opozoril na nedoslednosti in na priznanja za povprečnost (odgovora nisem dobil!), letos pa se je ob Bernekerjevih odličjih, kot je razčlenjeno zgoraj, razvila že kar korespondenca, ki kaže, kako so stvari občutljive in odločitve ne dovolj poštene,

zatorej pristranske in nesprejemljive.

Kritičnost vedno pomaga bistrirati položaj, išče vzroke in posledice, a če se »odbija« ob formalnih, površnih ali zgrešenih izhodiščih in kriterijih, in ljudeh, ki vztrajajo, da so le-ti zveličavni, je obsojena na neuspeh: in to se v aktualnem trenutku dogaja. In še trdneje dokazuje, da je potrebno kar nekaj stvari odločno spremeniti!

Kaj torej storiti?

Iz prej zapisanih predlogov in opomb izhaja spoznanje, da je število največ pet Bernekerjevih plaket preveč (vsaj 15 let so bile po tri), da je treba primerjalno enakovredno vrednotiti tako poklicno kulturno delo kakor ljubiteljstvo oziroma delavce in njih ustvarjalnost in poustvarjalnost; odličja pa naj veljajo kot potrditev in spodbuda, podeljena na temelju strokovno in družbeno verificiranih kriterijev. Nekatere kulturne dejavnosti so pomembne na ravni krajevnih skupnosti in le-te bi morale najti oblike in možnosti nagraditi tovrstne uspehe. Z javnimi odličji naj bodo ovrednoteni le najboljši (»izjemni«) dosežki! Če ni dovolj primernih kandidatov oziroma predlogov, pač priznanja ne kaže podeliti.

Vsekakor bodi ena izmed prvih nalog novega občinskega sveta, da bo v skladu z Odlokom imenoval kompetentno strokovno komisijo (potrdil odbor, ki ga imenuje le-ta?), ki bo zmožna ločiti izjemne oziroma kvalitetne dosežke od povprečnih, več, se upreti skušnjavam politične kuhinje oziroma barantanja. Za organizacijske in podobne naloge, jubileje in dolgoletno delo v kulturi bi kazalo uvesti posebno priznanje, morda pri Zvezi kulturnih društev. Velja tudi razmisliti, da bi občinski svet omogočil vaškim, primestnim in mestnim četrtnim skupnostim, da bi lahko nagradile kulturne dosežke, pomembne za njihovo okolje.

Druga naloga pa bodi sprememba pravilnika oziroma pravil o delu komisije in kriterijih odločanja oziroma natančnejša razčlenitev, kaj je izjemno, kaj velja za uspešno ustvarjalno in poustvarjalno, kaj za pomembno življenjsko delo, upoštevaje dosežke vseh kulturnih področij oziroma dejavnosti. In ne nazadnje: komisiji ali odboru je potrebno omogočiti več »kreativnosti«. Kultura je ena, dosežki so dosežki, drugo je povprečnost.

Nedvomno bo z odločno voljo in pripravljeno stjo vseh odločujočih in odgovornih mogoče doseči, da bo Bernekerjevim odličjem vrnjen nekdanji lesk oziroma ugled.

** Javni sklad RS za kulturne dejavnosti je podelil Ani Javornik priznanje za izjemen prispevek oz. izjemno interpretacijo v predstavi NLP (P) v okviru Transe-generacije festivala sodobnih umetnosti mladih. CD, 15.-20.4., LJ, Slovenija 2002.*

Tone Turičnik

Spodbudna vizija

ali naivna iluzija

Z novo številko Odsevanj ponovno odpiramo vprašanje Bernekerjeve nagrade in kot konstruktivno dopolnitev objavljamo zapis o obnovljenih ruševinah ter rekonstrukcijo Bernekerjeve domačije. Za ta poseg pri ohranjanju dediščine je v veliki meri zaslužen mladi arhitekt Boštjan Temnik, ki je - bolj ali manj brez pomoči institucij, ki bi naj za te zadeve skrbele - s pomočjo entuziastov opravil to pomembno delo. Verjamem, da bo uspehov še več, letos je namreč vpisal še študij kiparstva ... Upam, da zaradi mladosti ne bo imel težav s komisijo za nagrade in priznanja, kot se je to zgodilo Ani Javornik, ki je že kmalu po nagrjevalski farski - brez zveze z omenjeno zadevo - za časnik Večer med drugim napisala pronicljiv članek o pritlehnosti prirediteljev in nraevh »zlatih maturantov« na republiški ravni in zopet pokazala svojo širino ter pretanjeno človeško občutljivost, ki so jo doma nekateri neobčutljivo prezrli. *Nemo propheta in patria?* - Izjema je morda uspešna Stanka Blatnik.

Nagrade pa ostajajo odhajajočim iz arene kot tolažba in opravičilo za slabo vest, ker njihovega dela in truda nis(m)o opazili že prej. Za spodbudo pa kakor da nikogar ne skrbi, čeprav je (predvsem) v zgodnji fazi ustvarjanja še kako pomembna. Okolje, ki da kaj nase, bi si moralo prizadevati za vzpodbudno ustvarjalno klimo. Morda bo k temu pripomogel tako težko pričakovani in - čeprav z desetletno zamudo - vendarle dočakani MKC (mladinski kulturni center) Slovenj Gradec. Pomenljivo je, da sem prav v Odsevanjih pred desetletjem pozival k nujnosti takega prostora za mlade, še bolj pa je pomenljivo, da smo v tistem času, (ko je propadla mladinska scena v starotrškem kulturnem domu) prav v bivši Britovškovi hiši, takrat že Colatio baru, z nekaterimi zanesenjaki »vizionarsko« organizirali prerez alter scene z glasbenim nastopom, instalacijo, literarnim večerom, likovno razstavo in vrtečo se glasbo, seveda, takrat še ne s CD plošč. Ironično je, da zdaj, ko prostor je, ni zaznati pomembnejših domačih vsebin, ki bi ta prostor nujno potrebovale in izpolnjevale. Zadnjič so vabili v MKC na »jam session«, koncert pa je bil nekaj povsem drugega - hardcore! Jam sessioni, ki so vendar skupna improviziranja jazzovskih glasbenikov oziroma *improvizirani kontrapunkt* po Bernsteinu. Na drugi strani pa je entuziazem posameznikov, ki delujejo npr. v Čajnici Peč, toliko bolj dragocen. Če upoštevamo, da ima mesto z okolico ob mrtvih slikarjih, kiparjih, pesnikih, skladateljih tudi delujoče, resnično žive mlade jazz glasbenike, kot so basist Benjamin Pirnat, tolkalist Franci Krevh in klavirist Tomaž Pačnik iz zasedbe Jazoo, harmonikaš Borut Mori, kitarist Andrej Ofak in še kdo ... (o albumu skupine Jazoo in pogovor z glasbenikom Benjaminom Pirnatom si lahko preberete v tej številki Odsevanj), je nujna še »vizionarska« spodbuda: mesto potrebuje svoj jazz klub! Glede na dinamiko omenjenih dogajanj - upam, da ne čez deset let ...

Blaž Prapótnik

UVODNIK

Okolje, ki da kaj nase, bi si moralo prizadevati za vzpodbudno ustvarjalno klimo, ki omogoča delovanje formiranih umetnikov in razvoj mladih talentov.

Jasna Džambić

NOVA POT

LEPOSLOVJE

SONČNA PESEM

*Si že videl pomlad?
Čutil si jo v tišini noči.
V žarkih sonca je bila.*

Zelena preproga na tvojem telesu.

*Sama sta bila -
ti in pomlad.
Nisi je videl.*

*Smeh iz tvojih ust.
Sreča na tvoji poti.*

*Vidiš pomlad?
Tu je.
Jaz sem tvoja pomlad.
Tvoj sončni žarek,
tvoja tišina noči,
tvoj smeh,
tvoja sreča.
Pomlad.*

Jaz.

SOBA MOJE SREDINE

*Med stenami ujeto se počasi
premika telo.
Kako daleč so vrata.
Predaleč je svet.
Med nebom in tlemi
je le majhen korak.
Prevelik brez kaplje ljubezni ...
Tema pa ostane vedno s tabo.*

*Med štirimi stenami
je umrlo hladno telo.*

NOVA POT

*Dan se je umaknil noči.
Čisto k tlom se je spustilo
prestrašeno nebo.*

*Zvezde sem začela trgati.
Še eno, še eno, še eno ...
Ne upam si biti sama.
Požrlo bi me, raztrgalo vse,
kar je slabega v meni.
In ta pot je dolga.
Predolga za mene samo.*

*Zato trgam zvezde.
Še eno, še eno, še eno ...
Da me ne ubije tema,
da ne umrem v sebi
kot zdaj, ko se dani.*

ONA

*Spet je bila tu.
Tako lepo diši, ko pride.
Lepo mi je z njo.
Srečna sem.
Vsaj nekdo me za trenutek
ljubi.
Plesali sva.
Kot dve deklici
sva vrteli druga drugo.
Kot v sanjah.
Poljubila me je,
na čelo.
V slovo.
Jokala sem.*

Še smrt me noče.

Katja Podjavoršek

DVE PESMI

Rana skeli, ko jo s soljo posipaš.

*Če molčal bi,
bilo bi me strah,
a ko izrečeš besedo ...*

... ne vem ...

*ne vem, kaj bilo bi bolje -
da se ti jezik posuši
ali plane iz tebe val še neizrečenega.*

Veš, rana skeli, ko jo s soljo posipaš.

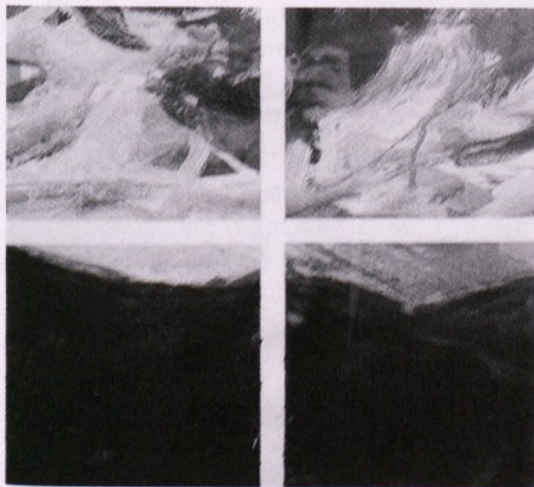
*

*Slap besed je razpolovil kamen ...
Pa saj to ne more biti res!
Kakšen je bil tvoj namen?*

*On meč vrtel nad sivino je,
pa se ni niti nasmehnila -
niti kančka čustva ni pokazala.*

Kako ti je uspelo najti Ahilovo peto?

*Ogenj, voda, zrak -
združeno v besedi, glasu, pesmi.*

*Benjamin Kumprej, V imenu očeta I., 2002,
akril na papir, 50 x 70 cm, detajl*

Sonja Votolen

PRONICLJIVOSTI

*Veter ne dela razlike
Obišče vse rože
Zamaje vse rastline
Tudi koprive*

In se ne opeče

*

*Zbudila bom dan
Potlej bova skupaj
počakala na žarke*

*

*Sence se plazijo v gozd
Sonce se skriva v travah
Kam bi se jaz*

*

*Lupim si nohte
čakam da se odkrhne dan
ki me ni božal*

*

*Hočem trgovati s
tvojo dušo
To je konec mojega časa*

*

*Na oltarju norosti
pokažem svoje rdeče oči
Kakšna sebičnost*

*

*Prepustim se vetrovim
brzicam
Z njimi češem listje z vej
Tako se mehkeje pade*

*

*Listje spregovori
Ko ga pihljanje
povabi v ples*

Zlatko Verzelak

NIKAR TAKO, LJUDJE

LEPOSLOVJE

KRIMINALC

*Ko si zvijem in prižgem joint,
si mislim takole: Glej, ko si se rodil,
ti je pisalo na čelu,
kriminalc boš in tako si kriminalc postal.
Rodil si se kot kriminalc - umrl boš kot krimi-
nalc.*

*Med obojim boš kriminalc. Ni to strašno!?
Potegnem dim, dva, tri, pa ... saj ni tako slabo
biti kriminalc konec koncev!
Lahko bi iz mene nastalo kaj hujšega! Hvala
vile.*

Lahko bi bil pijanc.

Lahko bi bil kurbir.

Lahko bi bil funkcionar. Policaj. Učitelj.

Lahko bi zbiral metulje in žuželke.

Lahko bi bil kmet brez zemlje.

*Lahko bi bil narkoman. Lahko bi bil tudi table-
toman. Piroman. Pedofil. Epileptik. Paraplegik.*

Slep, gluhi, hrom, nem ...

Spolzec. Lažniv. Prašičji.

Lahko bi bil, kot so normalni ljudje.

Lahko bi bil karkoli.

*Pa ljudje! Kriminalc bit je pa res nekaj
fantastičnega! Lahko kadiš jointe! Sploh ni
slabo bit kriminalc! Hi hi.*

*Nekaj časa. Potem se utrušiš. O, vile - kje ste?
Daj noremu vile v roke ...*

KO NAJU

*Ko naju enkrat več ne bo,
bojo porekli (končno bojo stegnili svoj gobec):
Kako naenkrat zrak je čist,
se ti ne zdi, kolega sosed?
Ugodna klima je za mojo deteljo in kalčke,
da ne pozabim - v vrt takoj postavim palčke.*

*Listje ni več iste barve in mačke mijavkajo dru-
gače, neurje bliža se in vsi imajo polne hlače ...
Je zdaj kaj bolje, ko ju ni več?
Sprasujem, povej, kolega sosed!*

*Dolgčas razjeda plitke misli globoko sklonjenih,
a kaj me briga!*

*Prah je isti kot pred leti,
kaj te briga!*

*In ko enkrat oblak bova ujela,
v mehko bo legla,
nikomur več ne bova kljubovala,
le nosa staknila in se v pest smejala.
Ali pa ... ali pa ... v dlan, ko bo napočil tisti dan.
Ko naju enkrat več ne bo ...*

LETA

*Na svoj stoti rojstni dan bom dobil dve novici.
Slabo in dobro. Ali obratno. Najprej čemčut
dobro!*

*Dobro. Dobra novica je ta, da si vse najslabše
stvari v življenju preživel.*

Gut. Bene. In zdaj nazdravim. Glu glu ...

Pa slaba? Ampak pazi, da boš lepo povedal!

Mnnnja ... mnnja ...

Zini že!

*Mnnja ... slaba, slaba novica pa je ta, mnnja ...,
da da da ... se je enako zgodilo ...*

Kaj se je zgodilo enako! Povej, zaboga!

Enako se je zgodilo ...

*Kaj pa se lahko takega zgodi! Po vsem tem, da
sem najslabše stvari že preživel?*

*Enako se je zgodilo ... mnnja ... tudi z
najboljšimi, kar pomeni, da si tudi svoje
najboljše čase že pustil za sabo!??*

Pizdo materno!

*Kaj naj zdaj počnem s svojimi stotimi leti? Nič.
Samo v breme so mi, če ne že v sramoto. Niti
strahospoštovanja nobenega ...*

*Razdajam leta! Pridite! Eno obdržim. 99 razde-
lim. Pridite, otročki! Ti? Koliko? Sedem?*

*Katera hočeš? Bolj razburljiva? Brezumna? Štu-
dijska? Pijanska? Asketska? Brezbrižna?*

*Dekadentna? Vse na voljo. Sorta do sorte. Leta.
Pridite!*

TO SAMO TOLIKO

*Nihče ni prerok v svoji deželi!
To so vedeli že stari Grki,
ki so jih med nogami krasili brki.
To samo toliko.*

*Nihče ni prerok v svoji deželi.
To so vedeli tudi Kitajci, saj jim piše to
na majci!
To samo toliko.*

*Nihče ni prerok v svoji deželi.
To so vedeli še Škoti, ki so, odkar obstajajo,
mnogim napoti (mogoče ravno zato, ker so
vedeli, ali še huje: ker vedo!).
To samo toliko.*

*V svoji deželi ne morem storiti ničesar.
Sicer pa, jasno – vse drugi postorijo namesto
mene. Meni samo rečejo: mater, si len!
To samo toliko.*

*Nihče ni prerok v svoji deželi.
Moral se bom preseliti.
Ali pa menjati poklic! Mater!
Vsi zajebavajo preroke!*

*Boljš, da postanem mesar!
Ampak to mi ni v krvi.
To samo toliko.*

KO BOM HOTEL

*Ko bom hotel koga preteptati in mu zlomiti
rebra,
ko bom hotel divjati po makadamskem prahu,
ko bom hotel posiliti tisto, ki mi ga bo dvignila,
ko bom hotel lagati in tu pa tam še krasti,
ko bom hotel postati nepremagljiv,
ko bom hotel gledati skozi ljudi in jih zmerjati,
ko bom hotel to in ono,
skratka:
ko bom hotel delati pizdarije, se bom skril v
uniformo.*

*Ker – uniforma je tako prikladno pribežališče
za ... za koga že?
Zame gotovo ne.*

NIKAR TAKO, LJUDJE

*Nikar tako, ljudje ...
Nikar tako, ljudje.
Nikar tako, ljudje!
Ampak tako.
Ja, tako.
Zdaj je prav.
Se ti ne zdi?
Ampak je.
Res.*

/Druga generacija, drugi časi, drugi kraji, drugi/

*Nikar tako, ljudje ...
Nikar tako, ljudje.
Nikar tako, ljudje!
Ampak tako.
Ja, tako.
Zdaj je prav.
Se ti ne zdi?
Ampak je.
Res.*

Nikar tako, ljudje!

MOTENJE

*Budo so kamenjali.
Krista so križali – o džizs!
Zaratusstro zabodli.
Mene pa jebejo.
Sem res tako pomemben! Ali pa le smet?
Ki bi rada na izlet in začutila ta svet!*

*Nekdo izživlja svoje pranagone,
drug masturbira, ko mi gleda v glavo,
dosje moj lista nek kreten,
jaz pa jem baklavo.*

*Kako lahko baklavo ješ, če te jebejo v glavo,
me vpraša Anton.
Anton, pojma nimaš!*

*Pustite mojo mi frekvenco, ker motite mi
eksistenco!*

NEKDO

*Kaj bo,
ko nam bo nekdo povedal,
da smo bolani?
Menjali bomo zdravnike.*

*Kaj bo,
ko nam nekdo bo rekel,
da drvimo proti peklu?
Menjali bomo šoferja.*

*Kaj bo,
ko nam bo nekdo
prešlatal lastno vest?
Menjali bomo duhovnike.*

*Ampak! Saj ne bomo nič menjali!
Ne zdravnikov, ne šoferjev, ne duhovnikov –
ničesar ...*

*Ker nekdo je šel že mimo nas.
Ženskega spola ...*

LIZINA EKSISTENCA

*Prvega sem za uvod.
Uverturo.
Drugi je bil zato prvi.
Potegnil sem globoko, do sečnega mehurja.*

*Potem sem si enega zaslužil, ker sem nafotral
Lizo. Ustvaril sem ji eksistenco.
Za svojo pa nisem poskrbel.
Pojavi se dvom o prvem temeljnem vprašanju:
Kdo zdaj sploh živi?
Jaz ali pes?*

*Jedro in struktura vsakega začetega in
končanega bistva bivanja:
Kdo biva? Kdo živi? Kdo vegetira? Kdo uživa?
Kdo samo eksistira? Kdo je zgolj zato na svetu,
da nas je toliko, kolikor nas je, in ne eden
manj?
Kdo sploh živi? Ali jaz? Ali Liza?*

*In kako sem ji zagotovil eksistenco, če je niti
zase ne morem!*

*Ko me bo Liza to vprašala, se bo tresla od
razburjenja. Po kakšni kurbariji ...*

KONEC

*Nerad končujem stvari.
To kopico izdelanih primerkov.
Nič več zanimivih.*

*Nekatere stvari se ne smejo nikdar končati.
Ampak ne vejo. Stvar se mora samo začeti.
Ker drugače ni trajanja.
Stvar se mora začeti, seveda.
In če lahko potem izbiraš, ali jo boš končal ali
ne, potem si na konju, ne?
Od konja do poglavarja pa ni daleč.
Samo eno sedlo!
Sedlo obrneš in se orenk zvrneš!*

*Ampak stvar se mora začeti. Da lahko uživaš.
Za konec tako in tako drugi poskrbijo.
Ker jih prsti srbijo ...*

*Kaj pa, če ne?
Mogoče je pa konec kje daleč daleč ... ali pa ga
sploh ni, pa nas sosed samo straši!*

*Benjamin Kumprej, Krajina II., 2001,
akril na platno, 90 x 110 cm, detajl*

Jerica Smolčnik

PRIHAJAŠ

*V kristalno dvorano stopiva,
pijeva, izpijeva
kaplje čistega izdiha,
da se še telo nadiha
svežega opoja.*

*Ljubezen - z močjo nabita -
v nama sklene
zdaj ostati.
Jaz dvorana,
ti kristal
do časa,
ko se mora
vse končati.*

*

*V sveže
zapadlem
snegu
pustim
stopinje.*

*V družbi
pustim
slab
ali dober
vtis.*

*Po kozarcu
vina
pustim
vtis
marionetke.*

*Jesen se že srebri
med temnimi lasmi,
korak za koraki zaostaja.
Zdaj v domu
vse pogosteje luč gori,
mir se med stenami sprehaja.*

*Na vrata nihče ne potrka,
zvon že opoldne zvoni,
peč je še hladna,
skodelica kave na mizi,
neizpita, kot dan se shladi.*

PRIHAJAŠ

*Ti si tu pri meni
pustila svoje sledi,
dnevi so bili drugačni,
sobe prazne
in zrak molči.*

*Ti si tu hotela življenje dati,
med stene, ki so
dan in noč hkrati
in praviš, da se
ni moglo niti sanjati.*

*Ti si tu pri meni
minute štela,
ko je že dan zaspal,
le svoj utrip ujela
in mesec, ki je potoval.*

*Da je samota
preveč sama,
si pri nas dojela.
Veš, jutri pridem,
če boš le ti hotela.*

Milena Cigler Gregorin

DRAGI

LEPOSLOVJE

DRAVOGRAD

Noč z bleščečimi očmi žalost topi,
v snu z gorečo trsko petlje riše,
v polnočnem sijaju spijo hiše,
Košenjak, vrh v oblakih, v megli
ždi.

Kot roj čebel na veji si zapreden,
pod tabo blešče loke posrebrene,
a podnevi v sencah izgubljene,
v obroču letnic iz ognja rojen.

Lena reka nemo te zaobjema,
v zalivu sonce je preklalo dan,
zakotalilo se je do prevzema.

Ko se je zjutraj dotaknilo sanj,
so nebeški pogledi vzcveteli.
In za hribom želja objel ga je dan.

DRAGI

Dragi, je zatohel zrak v dvorani,
mrzlo piha pri vseh špranjah vrat,
a igralec snov z občutkom zna
podat,
so prizori popolno zaigrani.

Nore misli se po glavi mi pode,
da predstave bo le konec enkrat
in zamenjava kulise onkraj vrat,
tedaj milina in sla spregovore.

In čeprav do nespoznavnosti deži,
vroče telo ob telesu vzvalovi,
od ljubezni se oko razvodeni.

Naj le lije dež in naj ne neha,
v svetlobi se kulisa raztopi,
midva sva igralca, polna smeha.

Marijana Vončina

IZGUBLJENE MISLI

IZGUBLJENE MISLI

Včasih
se misli
izgubijo.

Preprosto
odtavajo
od rdeče niti,
ki jih veže
in jim daje
smisel.

Potem nastane
praznina,
ki tudi
prija.

A zavest
zopet poišče
sveže misli,
jih naniza
na zeleno nit,
da postanejo
pomladne.

MOZAIK PODOB

Gledam
izklesane podobe
iskrečih juter.

Opazujem
privide
bežečih spominov.

Iščem
drobce lepote
minljivih dni.

Pomirja me
v mislih
sestavljen
pisan mozaik
bivanja.

VEČERNI PRISLUHI

Kako so lahko
večerni prisluhi
mamljivi!

Ko svetloba
ugaša,
se daljšajo sence
ostanka dneva
in šepetajo
nepovedljive
skrivnosti.

Rada poslušam
skrivnosti
ugašajočega dneva.

Omamne so
v mojem večeru.

Lahko ti jih
podarim,
če čutiš z menoj!

KLIČEM

Te kličem,
ki čutiš
moj svet!

Naj svetloba
razsvetli
tvoj in moj
obraz.

Naj bo hod
lahak,
da bodo misli
čistejše,
da bodo občutja
prijazna
in sanje
izsanjane.

Najboljši srednješolski haikuji

LEPOSLOVJE

Na 2. srednješkolskem natečaju za najboljši haiku 2001/2002 je sodelovalo okrog 600 dijakinj in dijakov z zapisi v slovenskem, 38 pa v angleškem jeziku. Slovenjgraški gimnazijci in dijaki zdravstvene šole so se še posebej dobro odrezali. Mentorice so jim bile prof. Karla Zajc Berzelak, prof. Irena Geč Mravljak (angleški jezik) in prof. Helena Merkač.

Najboljša nagrajena haikuja

1. mesto

Nuša Kamnik

Srednja strokovna zdravstvena šola Slovenj Gradec

*Listje na mojem
pragu. Me je iskalo
zeleno drevo?*

2. mesto

Veronika Osterman

Gimnazija Slovenj Gradec

*jezero modro
pod globino tišine
odseva nebo*

Najboljši cikel v angleščini

1. mesto

Rok Uhan

Gimnazija Slovenj Gradec

*throughout the pitch dark
blury dream of my broken heart
the bright glimpse of you*

*falling before me
the abyss of nothingness
victim of apathy*

*everlasting nonsense
here today, gone tomorrow
life, just a moment.*

Najboljši haiku s šolsko tematiko

Tadeja Poderčnik

Srednja strokovna zdravstvena šola Slovenj Gradec

*Gneča v razredu.
Preden zvonec zazvoni,
ptice vzletijo.*

Pohvaljeni haiku v angleščini

Karmen Vivod

Gimnazija Slovenj Gradec

*I dream about
something unpredictable
snowstorm in the glass.*

Najboljši haiku s tematiko narave

Robi Gumpot

Gimnazija Slovenj Gradec

*Stojiš v vetru,
veter ti mrši lase,
krošnja drevesa.*

ZGODBA O NEMEM ČLOVEKU

LEPOSLOVJE

Fant je imel tako hudo govorno napako, da ga je bilo težko gledati, ko se je mučil z besedami, kakor da se mu v grlu drgnejo kamni. Ves zaripel je stokal in se davil z njimi, preden je izjecljal ubog stavek ali dva. Nekateri so se mu zato posmehovali. A ker je bil prikupnega vedenja, na pogled čeden, domala majhen lepoteč kodrastih las in velikih oči, so mu ljudje večinoma pomagali. Najraje tako, da so poskušali uganiti, kaj bi rad povedal, in potem namesto njega izgovorili besede, ki jih sam ni zmožel. Te pomoči se je s časom tako navadil, da je govoril vedno manj in se naposled skoraj samo še nemo smehljaj.

Prvo potuho mu je dala mama, ki je zmeraj rekla: »V trgovini ti ni treba nič govoriti, vse sem ti napisala na listek. Samo na pult ga položi in pazi, da ti bodo zares dali vse.« Fant je pokimal in odšel in tako je odšlo tudi njegovo otroštvo.

V gimnaziji mu ni bilo treba dosti govoriti, saj je ocene večinoma nabiral kar z redovalnimi in šolskimi nalogami. Pred konferenco mu je profesor slovenščine rekel: »Napišite primerjavo med Prešernom in Koseskim. Oddali jo boste na koncu ure, mi pa bomo ta čas zaključevali ocene.«

Fant je prikimal in se sklonil nad zvezek. Tako se je sklanjal vse do mature in precejšen del visoke šole. Kaj bi se mučil z jecljanjem, če je skoraj vse opravil s pisalom, in opravil je zelo dobro.

Ta čas so se ob njem sošolci žogali z dovtipi in se sabljali v besednih dvobojih. Mimo so vriskale pesmi in plesi. Pozna šestdeseta leta so prinesla vročične noči, polne strastnih debat in navdušenih govorov, zatem študentske demonstracije in proteste. Naš fant je poslušal in se smehljaj.

Ko je začela policija voditi kolege na zaslišanja in jih prijemati vedno trše, so se nemiri unesli in potihnili. Potem je enemu uspela strma politična kariera, drugi je izginil v brezimnost. Ker je naš fant ves čas molčal, se ni zameril nikomur.

Predsednik študentskega kluba mu je naročil: »Ti boš napisal govor za dan republike, govoril bo pa Breznik.« Fant je prikimal in se lotil dela. Slavnostnemu govoru je sledil pogrebni govor za kolega, ki se je ponesrečil v gorah, pa priložnostni za 60-letnico priljubljenega profesorja.

»Čestitam k diplomii!« mu je stisnil roko župan domačega mesta. »Za učitelja zgodovine sicer žal niste, zato pa boste imeniten kustos v našem muzeju revolucije.« Fant - zdaj mož - je bil pritrdjevanja že tako navajen, da je s smehljajem sprejel službo in nedolgo zatem je pokimal na ženitno ponudbo živahne kolegice.

Zdaj se je zakopal v pajčevinaste mape in prašne papirje, in ko se je po dolgem času preril skozi dvatisočletno rast kraja od Rimljanov do osvoboditve, je verjel, da bo končno pokazal, kaj zna. Toda ko je predložil osnutek svoje razprave direktorju muzeja, so se moške iz upravnega odbora nakremžili, da stari vek ni posebno pomemben, srednji pa tudi kaže klavrno

zaostalost. Težišče je zdaj in za vselej na največjem in najsvetlejšem obdobju, to je na zgodovini NOB in revoluciji. Mož je molče sprejel poduk. Odtlej je delal počasi in preudarno. Pripravljaj je razstave dokumentov in fotografij iz hudih dni ter zraven pisal mestnim veljakom govore za praznik OF, dan vstaje in dan borca. Ko je odkril listini, ki sta nedvoumno pričali, da je bil predsednik občine majski partizan, predsednik SZDL pa nekaj časa celo Hitlerjev mladeč, ju je porinil globoko v predal, na vrh pa je položil mapo o prvoborcih.

Temeljite pregled vojne v domačem okolju mu je pokazal, da so partizani v treh letih bojov sami sebi oziroma svoji bodoči novi državi požgali štiri planinske kočje in dve osnovni šoli. Utemeljitev: da sovražniku ne bi mogle služiti za postojanke. Uničili so še dva mostova, tovarno papirja in železniško postajo, sovražniku pa v vsem tem času cela dva tovarnjaka. Ko je mož premagal prvo osuplost, je izračunal, da je bilo v enakem obdobju na strani nacistov osem mrtvih, na domači pa 35 ustreljenih talcev, 10 padlih partizanov in 12 umrlih v taboriščih. Ta bilanca ga je tako pretresla, da je raziskavo za nekaj časa odložil.

Lotil se je nove razstave. Toda zdaj je dal govoriti vsakdanjim predmetom. Na vidno mesto je postavil par strahovito razdrapanih gozdarjev, povezanih z zarjavelo žico. Uboge krvave noge, ki so morale nekoč jurišati in bežati v njih! Poleg je obesil scefran nahrbtnik, ki je tri leta prenašal strelivo in hrano. Sledil je luknjast koc pa rjasto orožje, bedno v svoji preprostosti.

Razstava je žela veliko pohvalo, mož pa je molčal. In ko se je za precej let zrelejši spet vrnil k poraznim številkam v svoji stari raziskavi, je vsaki dodal majhno človeško usodo pa zagrizeno vero, da je pač treba žrtvovati živino in ljudi in hiše, samo da bo vojne morije že enkrat konec. Besedilo je zaključil z iskrenim poklonom žrtvam. In verjel je, da je zdaj našel pravo ravnotežje.

Tako je v službi ohranjal ljubi mir, doma pa so mu medtem otroci rasli v dijake in študente. Govoriti so znali tako lepo, kakor ni on nikoli. Molčati mu ni bilo težko, saj je bilo okrog njega polno dobrih govorcev: nadrejeni in prijatelji, politiki in duhovniki. Doma je klepetala žena in za otroki (glej, glej, kako hitro teče čas!) je začelbljal tudi že prvi vnuk.

Čudno pogosto so se začeli vrstiti pogrebi sošolcev in znancev, vendar so zdaj žalne govore pisali drugi. On je samo sočutno stiskal roke sorodnikom rajnkih, prižigal sveče in se otožno smehljaj.

Ko mu je začelo srce resno nagajati, je zaprosil za invalidsko upokožitev in se neslišno umaknil mlajšemu. V bolnišnici mu je kolega zdravnik rekel: »Nič ne govori, samo globoko dihaj!«

Kot zmeraj je pač tudi zdaj molče ubogal. Zaprl je oči in dihal. Dihal je globoko in enakomerno in ni vedel, kdaj je dihnil zadnjikrat.

Vlasta Žvikart

PODGANJI FRIS (odlomek)

Uvod

ŠVICARSKA MLEČNA ČOKOLADA

Polnjena s konjakom, Neto: 100 g

*Delež kakavovih delov v mlečni čokoladi: min. 30 %
Delež mlečne maščobe v mlečni čokoladi: min. 14 %
Sestava: sladkor, kakavovo maslo, polnovredno mleko v prahu, kakavova masa, konjak, posneto mleko v prahu, želirno sredstvo (gumi arabicum), emulgator (lecitin), sladni ekstrakt v prahu, dekstroza, arome.
Uporabno do datuma, označenega na ovitku. Hraniti v suhem in hladnem prostoru!*

(...)

Praženi, slani indijski oreščki, 100 g

Sestavine: jedrca indijskih oreščkov, rastlinska maščoba, rastlinsko olje, sol.

(...)

Oziroma, lahko vam za uvod povem tudi tole: lep pozdrav, moje ime je Sandy, obožujem švicarsko čokolado in indijske oreščke (trenutno jem, prinesla iz skladišča!), pijem kislo vodo ter razmišljam, kako neki bi vam vse razložila.

Ali pa tole: jaz vam moram nekaj razložiti (z oreščki ali brez!) ...

Ah, ne bo dobro! Tale (ključna) stvar ima namreč svoj (rahlo) kosmat podganji rep in svojo suho podganjo glavo. Ime ji je Podganji fris. In če hočete, vam povem še vse ostalo (o tej Podgani) ... Kako bi rekla ... to sta dve povsem različni zgodbi (da si ne bi kdo česa zmotno mislil ...) - in tako dalje. Ki pa ju veže (vštevši s Podgano) nezanemarljiva podobnost odnošno v skupno dobro zloglasen podatek: da sta bili to zgodbi, mišljeni, da ostaneta zgolj na papirju. Umetni zgodbi, se pravi, če me razumete, no, umišljeni sta bili, jasno? Dobro! Pa ne, ker bi bili za resničen svet docela neverjetni, to ne, ah kje!; niti ni stvar v tem, da sta bili spisani iz malodane živega užitka po tem, da se urešničita (ali kar je še takega ...). Ampak, res pa je sledeče: da je nepričakovan zaplet dogodkov dejansko terjal (pa se na glavo vržete, če hočete, da bi mi dokazali, da sem navadna grafomanska lažnivka): da sta postali obe umišljivi znenada čista pa gola resnica, osebe od tam notri so začele polagoma siliti navzven, to je spooky, se strinjam, a na žalost ne gre pri tem nič pomagati, tudi moja oseba je zlezla ven in amen, in so se čisto med sabo spremešale ... Kaj je to?!, me bo kdo vprašal. Kaj?!, bom rekla. Ja, no, to sranje, ta Podgana!?!? ... Ja, no, zaradi mene lahko rečete temu tudi čisto sranje. Ker tudi je - čisto sranje! ... to, da se je skratka iz dveh zgodb nazadnje zamesila ena sama zgodba o Podganjem frisu. Če hočete, lahko rečemo

temu tudi Usoda, kakor vam pač ljubše ... Jaz, no, jaz ne vem ... Kaj bi k temu sploh še rekla ... (In tako dalje.)

Pa po vsem skupaj (jasno!) vendarle še nisem (in najbrž tudi nikoli ne bom, pa: hvala bogu!) odrasla.

"Pa kaj zato?" se zgražate. "Daj že sem to svojo zgodbo o tej posrani Podgani pa mir! Kaj nas vendar briga - odrasla ali ne odrasla!!!"

"Dobro, dobro ... A rečem jaz vam, kaj pa če sploh ni, se pravi - ni tu nobene - zgodbe?!?"

(In vi zahlastate kvišku in ste mahoma čisto penasti.)

"Kako - ni zgodbe?!?" koščkate potrpljenje (in s stene kaplja čas kot v posodo brez roba ...).

Sveča na gajbi je dogorela. ("Jebat' ga!" vas slišim.) Medtem ko jaz tu gori (vam na ljubo!) - četudi bom seveda vse zanikala - preštevam zvezdne utrinke ... Ter zlagam vanje željo za željo, jih kupčkam po podu ter si mislim:

"Eh, lahko bi mi bilo pa še desetkrat huje!"

(Ampak mi ni.)

"Da bi me - fris - pa recimo pretepal!"

Hotela sem namreč to drugače povedati ... Zlahka si vse zamišljam. Na primer: da bi morala živeti z njim pod isto streho (potem ko bi ga našla v postelji z drugo!) ter se pretvarjati, da imava že od pamtiveka čiste račune.

(Pa jih nimava.)

Ali bolje: da bi bil on Albert, jaz Jojo; vmes bi prišla na spregled še Eva (dolgolasa in rdečih kodrov, z lepo ritjo itd.; on bi se na vrat na nos zagledal vanjo - in vse ostalo!, saj se razumemo), redila bi miške in tip bi me začel na lepem masno ignorirati, kot da sem najmanj zid, tu in tam bi se na kopalniških vratih obesil name s scela studljivim pogledom. In takole skratka - bi postale vse najine bližine sčasoma - pepel za v sonce!

No, to je hotela biti - skratka - ena od dveh zgodb, ki sta bili, kot sem že rekla, obe v celoti umetni, a seveda ne toliko, da se ne bi tudi v resnici dogodili. (Lepa, kosmata in malo žalostna zgodbica ...)

Pa je bilo že brez zgodbe vse zadosti zgodbasto, če me razumete ... Oziroma: sem čisto po naključju ugotovila, da je ona prva zgodba pravzaprav na las podobna oni drugi (čudna ugotovitev, kaj?). Da dejstev sploh ne skriva. In da je morda še najbolje, če kar lepo povem, kako je šla vsa stvar v resnici ...

Da namreč Albert ni bil nihče drug kot moj prelepi fris (PODGANJI!), da je Andy seksapilna ravno toliko kot Eva (celo se ujemata barvi las ter oči, tudi rit se ujema, lepo prosim!), da je bila Silvija mlačna čisto na način, kot je mlačna Mandy. In da Karel Mikulašek sicer ni bil kot fotografek Filipupsis, ampak - vseeno ... Skratka - vse sovпада, četudi je zgodba na papirju pač le zgodba na papirju, ki hoče skriti fakte, pa so potem podrobnosti kar same od sebe začuda zgovorne ...

LEPOSLOVJE

JUGOŠVABICA

(poglavja iz romana)

8.

»Za domovino –« je učiteljica Vida pozdravila svoje učence v hribovski štirirazrednici, kjer so učenci vseh štirih razredov sedeli v istem prostoru, ločeni po skupinah, a vendar skupaj.

»S Titom naprej!« se je zadrlo vseh osemindeset otroških grl v rezki zrak smrekovskega zdravega jutra, ki bi ga bilo mogoče dihati tudi z rokami in ne le s pljuči.

»Najprej, dragi otroci, bomo zapeli pesem slovenskih pionirjev ...«

Po razredu je zašumelo, telesa so se sprostita.

»Mi smo slovenski pionirji, najmlajši borci, borci za prostost ...«

Učiteljica Vida je bila lepa visokorasla ženska. Njene oči so imele barvo žametne modre povrhnjice domačega kvintona. Lasje bi ji padali na ramena, če si jih zadaj ne bi spenjala v voz, ki je vsako moško roko klical k razrešitvi. Ko je stala pri oknu ob starem katedru in globoko vdihavala zrak, ki je dišal po smrečju, se je zdelo, kakor da se pod njenim dvakrat izbočnim puloverjem dviguje in spušča vse, kar je sestavljalo nevidno nagrmedenost med njenim oprsjem in med nebom zunaj.

»Najprej bom dala delo mojim prvošolčkom,« je s prijaznim nasmeškom stopila k skupini čisto spredaj, pod svojim katedrom. »Danes bomo vlekli poševne črte od leve zgoraj navzdol v desno. Čim bolj ravne, čeprav poševne. Mihec, ti imaš spet zlomljeno konico svinčnika, daj sem, da ga ošiliva.« – Vzela je Mihčev zgrizljan svinčnik in ga z nožičkom začela šiliti v koš za odpadke, ki je stal na desni strani pod tablo. Pravzaprav pod maršalovo sliko, ki je visela prav tam, kjer je še leto poprej visel križ. Maršalova slika je bila v razredu kajpada že tedaj, le da na levi strani od table. Tedaj sta svetni in vesoljni vladar še skupno gledala na te nedolžne otroke, kako je med njimi. Potem pa so škofje nove Titove Jugoslavije objavili pismo, v katerem so

se pritožili nad pritiski na Cerkev in vladar vesolja se je moral umakniti z vseh javnih sten. Tudi verouka ni več bilo v šoli in jutranje molitve prav tako ne. Namesto te so pred začetkom pouka vedno zapeli kako pionirsko pesem. Kadar je bila priložnost slovesnejša, je prišla učiteljica v razred s klavirsko harmoniko in jih je spremljala pri petju.

»Danes bomo šli na krajši poučni in spominški izlet v okolico!« je napovedala učiteljica Vida. »Ustavili se bomo pri kmetiji Permanovih, ki so jo požgali nemški okupatorji, ker jih je izdajalec prijavil nemški policiji, da so dajali hrano partizanom in da so negovali ranjeno partizanko ...«

Pri teh besedah se je ves razred ozrl na Ireno Pristav, ki je sedela v skupini prvega razreda. Več ko trideset parov oči jo je prebodlo, kakor bi nevidna vojska izstrelila vanjo šestdeset strupenih puščic. Spustila je glavo in gledala v tla. Vedela je, da jo njeno poreklo obsoja na to, da predstavlja v razredu nemškega okupatorja. Doma ji nihče ni govoril o tem, a sošolci so jo neprestano spominjali na to, da je »švabica« in ne čisto prava Slovenka, čeprav ni znala niti ene nemške besede. »Švabi so te pustili pri nas ...« ji je včasih rekla neusmiljena otroška grozovitost. Njena slovenščina, ki je bila boljša kakor slovenščina njenih sošolcev in sošolk, pa jo je obsojala na to, da je morala predstavljati tudi slovenskega izdajalca, ki je Nemcem prijavil Permanove in tako zakrivil njihovo strašno smrt v plamenih požgane hiše.

»Ne glejte tako v Ireno,« je učiteljica skušala rešiti deklico pred uničujočimi pogledi razreda. »Irena ni nič kriva za to, kako je prišla k nam. Pridi sem, Irena, pridi k svoji učiteljici!« jo je blago povabila h katedru. Irena je stopala kakor avtomat, brez volje, brez upanja. Učiteljica jo je stisnila k sebi: »Irena, ti si naša deklica, ti si Titova punčka. Če se boš pridno učila, boš lahko koristila domovini ...«

»Jaz nisem Titova punčka, sem mamina punčka ...« je tedaj v joku vzkliknila Irena in

pobegnila učiteljici nazaj v klop. Tam je sedla in skoraj legla z gornjim delom telesca na klop in si pokrila glavo z rokama. Razred pa se je ob njenem majhnem uporu kruto zakrohotal. Vsi ti otroci bi bili na moč počaščeni, ko bi jim kdo rekel, da so pravzaprav Titovi, ta trapa, tako so si mislili otroci, pa tako počastitev nesramno zavrača. Torej bo že res, da je izdajalka in da je svojevrstna majhna okupatorica slovenskega naroda, preklicana švabica ...

Ko so šli skozi gozd, je učiteljica vodila Ireno za roko. Hotela jo je varovati pred jeznimi uničujočimi pogledi in pripombami učencev. Bolela jo je krutost teh mladih ljudi, čeprav jo je po drugi strani veselila njihova zavzetost in njihova poštena jeza na okupatorja in njegove domače sodelavce. Premišljala je, kako bi se prvemu izognila in drugo vendarle ohranila. V desnici jo je zebala drobna Irenina roka, ki je ledenela od strahu in osramočenosti.

Prišli so do požgane Permanove domačije. Blizu ruševin je stal iz kamnov sezidan spomenik. Plošča je pripovedovala o tem, kako so Nemci vso družino z negovano partizanko zaprli v hišo, jo oblili z bencinom in zažgali.

Potem so se napatili kakih sto korakov od ruševin proti gozdnemu obronku. Tam je stal še en spomenik. Pred ploščo je bila dvignjena gomila otroškega groba.

»Tu počiva hrabri kurirček Stanko, ki so ga Nemci ustrelili ob isti akciji, ko so požgali Permanovo družino in domačijo.« Otroci so prižigali svečke drug od drugega in jih potikali po gomili.

»Kaj mislite, otroci, kje je kurirček Stanko?« je vprašala učiteljica Vida in si položila roko na prsi, da bi otrokom pomagala reči, da je Stanko v njihovih srcih, kjer bo ostal živ, dokler bodo ta srca bila za domovino, za Titovo domovino.

»Boš ti povedala?« je hotela dati priložnost Ireni, da bi se izkazala v čem, kar zadeva domovino in bi tako padlo z njenih ramen vsaj nekaj nemške teže.

»Stanko je v nebesih!« je prostodušno rekla deklica.

Nastala je tišina, kakor da bi hoteli počastiti spomin ustreljenega dečka, uporabljenega za namene odraslih. V resnici nihče ni mislil na

Stanka in njegov grobek. Tišina je bila namenjena pripravi tega, kar se je imelo odigrati med učiteljico in Ireno. Ves razred še včerajšnjih prvoobhajancev je bil enodušno na strani učiteljice. Na strani Irene je bil morda samo mrtvi Stanko, ki so mu polagali v glavo, srce in usta reči, o katerih se mu za živega ni niti sanjalo.

»Tu ni prostora za nikakršna nebesa!« je učiteljica izkričala v gozd. »Tvoj vrstnik Stanko, partizanski kurir Stanko se ni boril in ni padel za nekakšna nebesa, ampak za svobodo slovenskega naroda in za novo, Titovo Jugoslavijo!«

Irena je čutila, da je naredila največjo napako, ki jo je bilo sploh mogoče narediti, čeprav je skušala dati ubogega Stanka tja, kamor ga je bilo po njeni pameti najbolj mogoče dati. Učiteljičin pogled, ta nedolžni pogled iz svete jeze nekoga, ki je hotel pregnati svetost, ji je dopovedoval, da je z mrtvim, tudi zanjo in za ves narod mrtvim Stankom storila nekaj hudo nečednega, svetoskrunskega, v resnici neodpušljivega. Jok jo je zgrabil v spodnjem delu pljuč, kjer se sicer spočenja najtrši kašelj, kjer se trgajo prepone razdvojenega telesa. Jok brez predahov hlipanja, brez izpiranja solz. Suh jok od znotraj, ki ni mogel niti dušiti, kar bi v tem trenutku bilo svojevrstno olajšanje.

Domov je Irena prijokala že olajšano, iz zgornje polovice pljuč, s hlipanjem, krčevitim tresenjem telesca, z dvema hudournikom solz iz vneto rdečih oči.

»Kaj je bilo narobe, punčka moja?« je gospa Prstav toplo objela trepetajoče telesce jokajočega otroka. »Povej mami, kaj se ti je zgodilo ...« je rekla z vbodom nekam navznoter pri besedi 'mami'. Prvikrat se je ovedela, da uporablja to veliko besedo neupravičeno. So solze njene deklice, njene nadvse ljubljene Irene, kazni za zlorabo te besede, te svete besede? Gospo je obšel strah, da bi ji dekletce res povedalo, kako je v resnici s tem. Tolikokrat je že prinesla domov kakor vržen kamen pobrano žaljivo besedo 'švabica', s katero so jo kamenjali njeni vrstniki, ki so morali najbrž doma kako slišati, kako je v resnici z deklico.

Irena svoji rednici ni znala povedati, kaj se ji je bilo primerilo. Ker se je gospa Prstav bala, da bi deklica to vendar utegnila storiti, ni silila vanjo, temveč ji je samo s predpasnikom nežno in ljubeče brisala solze.

Janez Žmavc

FRONTA

LEPOSLOVJE

Pod noč so nas stlačili v pokrite tovarnjake, da so najhujši bolniki omedlevali od slabosti. Del pohodne opreme, tornistro, koco in kar je še šlo zraven, smo pustili zloženo po kupih, ko da se odpravljamo na kratek izvidniški izlet. Brez reda in prepoznavanja je ostala tam prtljaga, nihče se ni ukvarjal z oštevilčenjem, kaj bi z garderobnimi listki, ko pa se nihče ni več slepil, da je še kaj upanja na vrnitev. Stojte stisnjeni drug ob drugem kot živina, z zunaj zadrženo cerado, vsak zase zastrmljeni v onemelo grozo. Tako sem kot otrok gledal vole, porivali so jih v Kozlevčarjevo mesarijo, imeli so izbuljene beločnice, upirali so se z vsemi štirimi, nazadnje pa popustili in se dali zaklati, voli ali mi, kje je razlika?

Iztovorili so nas v listnatem gozdiču, koliko je bilo teh svetlih gozdičev sredi rahlo vzvalovanih ravnin. Trda tema in spet neusmiljen, mrzel dež. Celo noč smo se nekam neopazno pomikali, cele ure stali, in spet naprej. Ker sem se kar naprej s čelado zaletaval v debela in delal precejšen hrup, sta me po dva vodila med drevjem. Treba je bilo čimprej priti pred puškine cevi, druge izbire ni, naprej ali nazaj, vseeno, povsod te čakajo puške. Staruh podoficir je zbijal šale na moj račun, edini vojskovodja daleč naokrog, napočil je njegov veliki dan. Kakšen feldvebel še kje, o oficirjih, lajtnantih ne duha ne sluha. Nekje daleč so, gledajo v karte in skozi daljnoglede.

Lilo je in zaporni ogenj iz topov je začel na slepo klestiti med drevjem. Spet je bil pri meni moj dobri Hartman, nabral je nekaj dračja in debelih vej, nama postlal v vrtačasti kaluži, stisnila sva se drug k drugemu in skušala zaspati. V okrilju teme prihajajo s fronte. Ne vidim jih, po hoji in zamolklem govorjenju začutim mlade, postavne fante. Začudeno se ustavljajo, ne morejo verjeti, da jih bo zamenjal slabo oborožen bataljon (magenkrankarjev, o tem se jim še sanjalo ni). Voli v prehranjevalni verigi, mi v njej zadnji za kanonenfuter. Izkazalo se je, da smo morali izkušene frontnike le zamenjati, začasno, toliko da se odpočijejo, umijejo in obrijejo, naberejo novih moči. Mašilo smo bili, vmesni čas, zasilna rešitev, nobena škoda, če nas pobijejo ali se damo pobiti.

Ob svitu dež poneha. Po grupah odhajamo iz gozda in čez gmajno proti sivordečim zidnam s tovarniškimi dimniki med redkim jelševjem in brezovjem. Trava je nepokošena, strniščna, ponekod gosta in v šopih, drugod po ledinah bodejo ven suličaste trave in osat. Tišina je zlovesča, kje je

fronta? Hodimo v skupinah, v gosjem redu, nad nami tiho pridrsi izvidniško letalo, nekateri se vržemo na tla. Podoficir, napihnjen od nadutosti, vpije, kaj nam je, naprej! (Toda kje – za božjo voljo – so jarki, rovi, kje zaklonišča!) Ko pridemo že do pol poti do zidin, se odloči, da bo tukaj fronta, naj se kar začnemo vkopavati. Pa še malo nam ni bilo do tega, že prevečkrat smo se morali, potem pa nič ni bilo iz tega. Ko pa vendarle sežemo po zložljivih lopatah, slišim še, kako vpije name – Krummstiefel! Arschloch! – naj si že za hudiča najdemo luknje, ko da smo na manevrih in dimniki pred nami donkihotski mlini na veter. Tedaj se je začelo.

Zidine so opuščena opekarna, oddaljena od nas komaj nekaj sto metrov, v njej pa Angleži. Opazovali so nas, kako se sredi belega dne brezglavo potikamo. Ko pa vidijo, da bi se radi vkopali, sprožijo salve topov vzdolž cele fronte. Planem v plitvo kotanjo, za mano naš kuhinjski podoficir, pa še obergefrajter z ruske fronte in stari Jazdževski. Zgneteni na kupu se oklepamo drug drugega, prilepljeni na krivino kotanje, za dobra dva metra v premeru, globoki komajda meter. Če je bilo v antwerpenskih vrtovih še kaj upanja, je tu dokončno pokopano. Granate sekajo tako vztrajno, obdelajo vsak pedenjo zemlje, nemogoče, da bi nas zgrešile.

Pripravljam se na smrt. Vročje molim, se oklepam vere, koliko časa že traja ta pekel, ne bo ga konec! Morilski tulež granat, kako parajo zrak in strmoglavljajo naravnost na naše glave. Blazen strah, ki utripa med udarom granate in sekundnem premoru do druge. Zbogom svet! Zbogom življenje! Kje sta zdaj, oče, mati! Kje vajina ljubezen! Sta me spravila na svet samo zato, da bom zdaj tu, na koncu sveta, ubit za prazen, nori nič! Vpitje za nami. Mi štirje najdlje, najbliže njihovi bojni črti. Saj nas morajo slišati! Zakaj ne odjenjajo? Je treba dajati duška taki premoči, nihče ne strelja nanje, zakaj pokol. Končali bojo šele, ko bo dim na debelo prekril naše položaje.

Slednjič nas zadene. Pade k našim nogam. Za trenutek mi vzame zavest. Čutim, kako me je na več mestih udarilo v desno nogo. Nekaj topega, težkega in žarečega. Pa je kakor pričakovana rešitev. Dvakrat ne more, ne bo! Jazdževski kriči, spodnji del škornja mu je raztrgalo, razpolovilo, prepolovljen podplat, slama, s katero si je grel noge, kri, pomešana z blatom. Mirimo ga, nemo jočemo z njim. Kuhinjskega podoficirja je zadelo v hrbet, obergefrajterju ožgalo meča. Jazdževski si nor od bolečine prižiga cigareto, obergefrajter mu

jo izbije iz rok, mu dopoveduje, naj jim ne odkriva našega položaja! Prenehali so. Noga ko da ni moja, tako je svinčena, dotakniti se je ne smem, ne morem, ne upam.

Noben bog nam ne pomaga več, če se takoj ne skopljemo odtod! šepeta obergefrajter in išče nož, da bi prerezal Jazdževskemu škorenj. Še si prižiga cigareto. Spet mu jo izbije. In spet zatulijo granate. Tiščimo se skupaj. Kmalu prenehajo. Dim je pregost. Tedaj pa v presledkih zaslišimo rahel pk ... pk ... pk ... Zdaj pa ven, ampak hitro! nas usmerja obergefrajter, metalci min, našli bojo vsako luknjo! (Topovske granate letijo v loku, mine iz metalcev strmoglavljajo zviška.) Ena pade na rob naše kotanje. Ven! dokler nas še skriva dim! Vse pustim tam, puško (prekršek, ki se obravnava kot velezdaja), plinsko masko, zločljivo lopato, le pasu z naboji si ne morem odpeti. Zadnji se splazim za njimi, jih zgrešim v dimu in med travo. Usmerim se približno tja, odkoder smo prišli. Ves čas z glavo pri tleh. Nenaden spust čez travniški obronek mi odstre pogled na neko tujo četo, napol vkopano in za silo zamaskirano proti letalom. Tako neresnični so. Ko da se jih fronta še ni dotaknila. In tako neopredeljeni, kot hipen privid. Kažem na nogo, na škorenj, iz katerega moli kos železa, kličem, sanitejec, saniteta! Tam oni, čakajoč na brezpogojna povelja, tu jaz, sam, razgaljen, razkrit, na pol poti do prekinitve z njimi, na pragu rešitve. Gledajo me. Nekaj podoficirjev je med njimi, nihče mi ni pripravljen pomagati, saj se lahko premikam. Dim se je razkadil, molče mi kažejo nazaj, proti hišam tam daleč, strehe se jim barvajo iz gozda, moj bog, kako bom prišel do njih! Odplazim se, nihče ne vidi ali noče videti, da sem brez puške, njihovi obrazi so brezizrazni, na čuden način radovedni, preplašeni. Čimprej od tod, iz nevarne bližine neopredeljenih frontnikov.

Vsako najmanjšo vdolbino izkoristim. Od trave do trave. Od ruše do ruše. Od grma do grma. Sonce sije, naredil se je prelep dan. Odvržem še pas z naboji, laže se premikam. Ozrem se v nebo, neslišno se ziblje nad mano letalo. Naredim se mrtvega. In spet naprej, pedenj za pednjem, ranjeno nogo vlečem za sabo, ne vem, kaj je z njo. Željno vsrkavam puhteči duh zemlje, se družim z življenjem okoli sebe. Valovanje trave bi me izdalo, ne vem, ali je smer prava. Nikjer žive duše. Nobenega glasu človeškega. Od daleč kakšen strel iz puške in rafal iz težkega mitraljeza. In zaslepljujoča, brezmejna svetloba. Kako hitro te zapelje v privid. Kako hitro si spet živ, doma, pri svojih.

Proti večeru zrasede pred mano kot kača dolg nasip. Kaj je na oni strani? Počivam, oklevam, tuhtam, kako bi varno prišel čez. Odkrijem, da je ozkotirna železnica. Ko najdem kolikor toliko

zarasel prehod med pragovi, se po trebuhu po polžje prebijem na drugo stran in brž naprej po globeli. Za ozkotirno je še večji nasip, na njem širokotirna železnica. Začutim letalo, kako je obstalo nad mano kot orjaški kragulj. Zadržujem dih. Moram čez, še pred nočjo. Med dvema grmičema in visoko zeljo se počasi plazim. Tedaj pa – saj človek ne bi verjel – udarijo s topovi. Ko da so imeli cevi že naravnane, že pripravljene, samo še izpraznijo jih vame. Kakšno potratno razmetavanje materiala. Na to razdaljo bi me lahko kakšen izurjen ostrostrelec z eno samo patrono v hipu pokončal. Ostrostrelec moraš pač biti rojen ubijalec, topove pa približno naravnaš, potem pa kar sami opravijo. Resda so bolj lahki topovi, toča granat pa zato nič manj ubijalska. Spet dirjam kot stonoga po grapi med obema nasipoma in čakam, da se znoči. Noč daje zavetje, noči se bojim, saj ne vem, kaj je na drugi strani, v kaj lahko padem. Prirojena nočna slepota, ki me je doslej večkrat reševala, mi bo zdaj v pogubo. Tisti posamezni strelji me begajo.

Ni še se znočilo, ko planeta iz mraka dva, in še eden, preskočijo ozkotirno, zavpijem, granate! In se že, odrivajoč s komolci, oddaljujem od nepredvidnežev. Že sekajo po nas. Še danes me obide neznansko tesnoben občutek, kako sem potem, tipajoč skozi vedno gostejši mrak, našel zaklonišče pod železniškim pragom ozkotirne. Prav pod njim je bil plitek jarek, ravno prav suh, zalezem se vanj. Z vseh strani stisnjen z zemljo, nabito s kamenjem, z leseno preklado nad mano, kot v krsti. Bo to moj grob?

Nedaleč z desne zaslišim oglušujoči hrup tankov, drug za drugim se počasi pomikajo proti nemškim linijam. Nobenega odpora. Konec, pripravljiva se konec! Ropot, podoben strašnim mrtvaškim ragljam. Škripa, tuli, zavija kot kup starega železa, ki ga peljejo na odpad. Niti malo podobno elitni zmagoviti armadi, ki me bo osvobodila. Sklenem, da počakam do jutra, se zavlečem do kake hiše in se predam. Noga ko da ni moja. Bojim se zastrupitve. Ranjeno stopalo je stisnjeno med otrdelo usnje, meča so samo ožgana, tako vsaj upam. Bližajo se odločilni trenutki. Kako se bom obnašal pred njimi? Bojo znali presoditi, na čigavi strani sem? Izmučen padam v blagodejni spanec. Kot v blodnjah zaslišim za sabo hropenje ranjenca, enega od treh nepredvidnežev, kako se s težavo prebija čez širokotirno.

Noč. Zaslišim korake. Čez mene grejo in nekaj zamolklo govorijo. Hoja jim je komaj slišna. Hočem jih priklicati, pa me jezik ne uboga, vali se po ustni duplini, išče oporo za glas. Dva se vračata in prvi reče. Samo dve besedi. Ne razumem v kakšnem jeziku. Počasi prihaja za mano: »Vorsicht! Leiche.« Pazi, truplo! Mrlič, truplo

Drago Milošević

Zvezdna zgodba

LEPOSLOVJE

Povedal vam bom zgodbo, ki je doma čisto blizu nas, v našem delu veselja; zgodbo o Bogovih, Zvezdah in Kometih ...

V širnem vesoljskem prostranstvu, ki ga obvladujejo Bogovi, ki jim Zvezde delajo svetlobo in toploto sta vladali strpnost in harmonija. Bogovi so mirno potegovali nitke usode »Podnjimcev«, zvezde so dajale luč na oder in ... in postalo je malce dolgočasno ... Zvezdici Zaspanki, ki je davno nekoč že osvetljevala Pododer se je zazdelo, da bi lahko malo ... Poklicala je Oriona – zvezdnega lovca in z vanj zaljubljeno Artemido – boginjo lova, staknili so glave ...

Naslednjo noč je nizko spodaj na nebu v škrlatnih barvah izza meglic zasijal nov pramen svetlobe.

Glej, Hera, je zagrmel Zevs, škrlatni sij! Le kaj bo, je dahnila Hera, nova ljubezen ali vojna?

Za obzorjem se je pojavil nov Komet. S škrlatno svetlobo je osvetlil in ogrel dolino, ki se je poslej imenovala Topla dolina. Zvezdni red, ki je poprej tam vladal, je dobil novo razsežnost – škrlatno barvo in Bogovi, Bogovi so bili na mah složni. Nadeli so mu kraljevsko ime – Božjidar. Božjidar pa, ki je hitro dojel, da tudi njegova svetloba prispeva k siju zvezd, celo več, da ga krasi s svojim sinjim škrlatom, je postal hitro premogočen. S trikrakim repom je besno klatil po okolici, da bi še bolj zažarel, da bi prekosil celo zvezdni sij, da bi bil Bogovom še bolj dopadljiv in bi ga posadili med Zvezde, da bi bil višje, da bi bil bliže ... Divje je opletal, dvigoval prah in nesnago, podiral vesoljni red, zameglil nebo, vse pomešal in skalil. Visoko je dvigal glavo iz Kaosa, ki ga je ustvaril, zaslepljen od lastnega bleska, strmeč k zvezdam, in verjel, da je On iznad tega, da je svetilnik, ki kaže pot, orientir, novi temelj ... Ponosen na svojo luč je zrl togo naprej k cilju in ni opazil ... Prah, nesnaga, zamegljeno nebo, podrt vesoljni red – vse to je bil nujno potreben kontrast njegovi svetlosti, da bi premotil Bogove, da bi ... In je!!!

Kraljestvo mu je bilo dodeljeno, moč podarjena, iskra ustvarjena, požar podtaknjen ... Gorelo je božansko, toplo, prasketajoče, svetlo ... Bogovom je bilo vseč, kratkočasno, poživljajoče ...

Kronos pa ni želel zreti v Kaos spodaj, hotel je čist – jasen pogled; pričel je odštevati Čas, določil je Minljivost. Hera je spoznala – »TO« ni nova ljubezen. Orion pa se je potikal nekje spodaj v črni ...

Tresoča duša tipa moč noči in išče svetlobo

dneva. O dan, o bog ! Kje je razpoka v črnini, kje je odrešujoče jutro?! Hotel je samo sanjati lepe sanje do prve zore ... Tujec – Hudič? ga je posilil v moro. Kje se rojeva svetloba, dan? Kot vernik hlepi po njem. Seme Zla preplavlja vse obale dobrega. Zlo bo rodilo dan in nihče ne opazi razlike! V naivno maternico spočetja se je prikradlo ... Rojeno je ... Meč pijane smrti seka vsepovsod. Nemir, krutost, bolečina, gniloba ...

Če preseči ne morejo izprositi – Kdo, o Bog, bo omehčal Tvoje samoljubje; kako preseči Tvojo obljubo za čas večnosti v trenutku življenja in Kdo ima ponos, moč, ki ni posiljena s strahospoštovanjem, razblinjena v slabost, nehanje ... ?

In če Izvoljeni niso več Živi ... ?!

In če Blagoslovljeni niso Ljudje ... ?!

Koga boš mučil zatem na svojem Žrtveniku ... ?!

Komu boš pripovedoval zgodbe o lažni Sreči ... ?!

O, položi svojo glavo na moje prsi, primakni svoje mehko, toplo, čuteče telo, razpusti lase in dvigni pogled; zazri se v sonce in me ogrej, zapoj mi doneče, zapoj odo svetlobi – zapoj, da se bo Smrt zjokala, zapoj, da uničiš ZLO. To zmoreš le ti, o Ljubezen, stori to ...

Zapleši me ljubezen, odpoj me v veliko Ozadje, ki ga slutim, četudi se ne vrnem – begunec iz pepela prihodnosti ...

Zakaj ravno Jaz – o Bog? Tvoja mistika je mogočna, Moj prav najglobji ! Konec je, nihče ne zmaga ! Če si Ti – Bog, sem Jaz Svetnik ! Če si Ti Stvarnik, sem Jaz Stvaritev; če si Ti Pesem, sem Jaz Poet, in če si Ti, o bog, Nehanje, sem jaz Življenje in tu Sem. Ne moreš me zatajiti !

Pridi in uleži se k meni; kako močno si te želim ... Vse te gluhe noči so neizprosne, kamen in ponor. Reši me pekla, o ljubezen, čuteča in nežna, saj ne prosim mnogo ... V meglicah stvarjanja in nehanja JE trenutek svetlobe – bliska, groma in otipljivosti. Ta trenutek sem Jaz ! Kanibal ljubezni? Požar v gluhem, mrzlem, črnem rudniku , rijoč v Gori ... Vulkan, ki bljuva drobovje na dan, išoč svetlobe, izgubljen v črnem labirintu premnogih razsežnosti, čudnih svetov, neznanih prvin, kjer je skrit bogastva up in tli hrepenenje – v drobovju Teme ... In vendar so zvezde lepe, čeprav so rojene le ponoči.

O, ljubi me nežno in čuteče – mene, zakopane ga v mogočnem grobu, blaznečega, išoč rešitve, razpoke v črnih nedojemljivih zakladih ...

O, prižemi se k meni in mi pokloni jutro, ljubi

me in daruj mi nov, mlad dan, poln bleska lahkih misli, kratkih resnic preprostega dojemanja. O, ljubi me, krta blodečega, popelji me v ekstazo mladega jutra, vzhajajočega sonca in mavričnega neba. Ljubi me in poj hvalnico svetlobi. Dan se bo s cvetjem ovil in prekril črne diamante pretesne ovratnice ...

Zevs se je nelagodno odkašljajal in zagrmel: »Hera, zavij TO v meglice Nedoločnosti, in Ti, Pozejdon - potopi na dno morja! Kronos - počakaj, da razmislim ...«

Bog, sem vzel kaj Tvojega ... ? -Saj sem Jaz, Človek Tebe ustvaril in Tvoje nehanje je v mojih rokah, v mojem Strahu in drobu. Torej ... ?

Povedal sem vam zgodbo, ki je doma čisto blizu nas, v našem delu veselja; zgodbo o bogovih, zvezdah, kometih in - človeku ...

Misel pod goro

Dolgo je, odkar te nisem videl, in dolgo je, odkar ne mislim več nate vsak dan z vso plašno pobožnostjo, s katero se Oni obračajo Nanj in ga časte. Da, mnogo, mnogo časa je preteklo ... Mrzli vetrovi so mi ohladili telo, dež, ki me je dolgo bičal samega, mi je ohladil telo, sneg, ki je trosil mrzle zvezdice name, mi je ohladil telo in megla se je globoko, prav globoko vsadila vame z zažrtostjo, ki jo premore le ona. Čas pa je tekel in me klesal, sadil drugo polje, drugo seme.

Vetrovi so mi divjali skozi lase, da so frfotali, dež mi je pral noge, s katerimi sem se ti bližal, hodeč po negotovi, čudni prihodnosti ... Sneg mi je mrazil roke, ki so sprejemale trde, hladne darove, o Bog, in megla - megla se mi je zarila v telo, ga oklenila s počasno gotovostjo, močjo in ledom. Prekleti mrzli Pikel ...

Na poti me je izžiralo vse nizko in grdo, kot da nisem več zdrav?! Sem to še jaz, si ti - še Ti?? Kričal sem v temnih morastih nočeh: »Me še hočeš, me še moreš mraziti - ti, Režochi, Nevidni, Gnusni, ki ti je sidro razpeto od Pohlepa do Ničevosti, ki si Zlo samo??« O Bog, o Bog ...

Lakota, ki me je morila, je mrtva, žeja, ki me je pila - utopljena, in utrujenost preslaba, da bi mi sledila.

Izčrpal sem vse znanje in razburil vse občutke do onemoglosti. Izjokal sem vse solze. Izprosil sem vse prošnje. Izkričal sem vse besede. Ostal sem nem. Podrl sem lastno zgradbo in odvrnil vsa bremena ... Histerična obsedenost je minila. Zato - prosim, rotim Te - pusti me tu pod goro, dokler se ne vrnem ...

Začarani krog nekega knapa

Ko ti postanejo sanje prekratke za dolgo noč in preostanek prebediš z bolnimi mislimi, ko te obseda panika, da si premalo storil, ko skrivaš trpek, boječ pogled med hrapave dlani in ko ne najdeš toliko samoopore, da bi si pri britju pogledal v oči in si zato puščaš dolgo brado - potem zagotovo veš, da odhajaš.

V divji grozi spoznanja premetuješ zate pretežko breme po neplovnem in si piješ poslednje trohice moči; preponosen, preboječ in prenezavpljiv, da bi prosil, in tisočkrat prekolneš polom in celo sadove, ki si jih sam sadil.

Kako dolgo je že od mladosti, ko si bil navaden duševni samoprevaranec v ljubezni, ki si jo razmetaval - kako dolgo je že, a solze tega še niso izprale in ne bodo; to zagotovo veš. Tudi sinu ne pogledaš v oči in strmiš vanj le v blede mesečini s solzavimi očmi, vedoč, tudi njemu si premalo poklonil - sedaj pa nimaš več darov, sedaj pa odhajaš hlipajoče in brezupno in tako ubogo, beraško, ponižno ...

Moč pa tako hitro odteče skozi razklenjene prste, s katerimi si preveč grabil - kdo bi to takrat vedel ... Še predobro pa razumeš, da ni več opravičila, samoprevare.

Pol noči presediš ob konjaku, s cigaretom med rumenimi zobmi in gledaš topo v steklenico, ki se hitro prazni, kakor ... prekleta, prekleta. In še jutro bo skoraj; tudi tega se bojiš, še bolj kakor pijanih nočnih senc, kajti jutro je preveč vidno, presvetlo za tvoje kalne oči, ki so toliko let kopale globoko v samotnih teminah. Ne želiš si več svetlobe, ne dneva - kakor da nisi več človek. In kadar si zelo pijan, ti otopijo vsi občutki in le takrat pozabiš na vse, kar te izžira; a bojazen ostane; celo takrat in do tistega otroka, ki ti za podkupnino prinaša pijačo iz kantine.

Ostal si sam, popolnoma sam in zdi se, kakor da ne potrebuješ nikogar več. Toda globoko v sebi čutiš hrepenenje po toplih, razumevajočih očeh, po mehki dlani, po nežnem, tihem šepetu.

Ne zdi se ti vredno poiskati tega - pač čutiš, da odhajaš, in hotel bi skriti pred ljudmi in hotel bi lastno onemoglost pretvoriti v junaški, ponosen odhod. Vse bi storil, da bi se še zadnjikrat lahko prevaral, le da je to nemogoče, popolnoma nesmiselno in tako nečloveško, bedno.

Še bo mnogo prečutih noči in še boš molče strmел v sina, goro in lastno preteklost s pošastno kletvijo in prikritim strahom ...

Tone Turičnik

POGREB V DRUŽINSKEM KROGU

LEPOSLOVJE

Malo nas je bilo pred odprtim grobom, pogrebcev v družinskem krogu. Žaro je do plitke obzidane jame ponesel daljni sorodnik Ivan, upokojenec, že dolgo, pri vseh pogrebi jo je nosil – nekaj si je tako dodajal k skromni pokojnici –, na fotografijah ga srečujem, celo časopisnih, če je žara zaslužnega občana. A tudi zdaj kakor povsod in največkrat ob takih zborih: spredaj križ in zastava, moški pogrebni dvored, moj oče in dva strica, dva nečaka in pet, šest vnukov, pa župnik v vijoličastem, za njim Ivan z žaro in užaloščeni najbližji – hči pokojne, prava moja teta, priletna gospa, tetin sin z ženo in vnučinjama, dve starejši sorodnici, mlajša in edina pokojničina sestra, teta Rozi, in še nekaj nas nečakov in nečakinj in sorodnikov v svaštu in drugih navezah, mlajših in starejših, ki smo imeli »teto« različno radi – vedno smo jo klicali teta Pavla, samo Pavla ji je rekla teta Rozi. Spoštovali smo jo, vsak po svoji meri, seveda, kako je ne bi, prisrčno dobra je bila, in jo, dobroto in prisrčnost, ko je bolehal in pešala, sploh zadnji dve leti, kadar smo jo obiskali, včasih iskreno, včasih lažno bodrili, kakor smo utegnili in znali, in ji odganjali osamljenost in črne misli. Župnik je tiho bral molitev za rajne na kratki poti od vežice do groba in pred njim in si odgovarjal, ministranta ni bilo. Počivala bo tu po trdem in dolgem delavniku, kakor si je sama dopovedovala, res, dostikrat pretiranem in tudi garaškem kdaj, da bi zaslužila pohvalno besedo, včasih ji je bila več ko denar, božajoča beseda, a premnogokrat je premnokratero posmehljivo udarjala, bila očitajoče groba, češ, trapa trapasta, tvojo dobroto izrabljajo, dobrota je sirota, od mladih nog do sive starosti in boleznin in smrti. Umreš zmeraj prezgodaj, je ponavljala, zelo globoko in živo se je veselila življenja. Zdaj, tu pred grobom, saj ne bo grob, ampak ravna kamnita plošča, poslednjim domom, se mi oglašajo vrtajoči črv, kako sem bil kdaj naglušen, kadar je hotela biti drugačna, pristna in človekoljubna, morda še bolj, ker so bila snidenja redka, včasih bežna, drugič družinska; bil sem prevečkrat tujost, kdaj s povzdignjenim kazalcem namrščeni sodnik, samooklicani in vsevedni pravičnik v imenu nekakšne ideje in poštenosti. Kakor da bi se svet moral vrteti po teh v ideal ali umišljeni red povzdignjenih krožnicah. Z leti je minilo. Stari oče je rad modroval: ko prideš v leta, tedaj te sreča pamet. Če te! In kako doumeti odprte roke? Me je seganje po nedosegljivem preveč vrtelo po svojem ritmu? A kdaj, ko barantaš, si potisneš masko na obraz?

Raztreseni smo obstali precej vsak zase, bolj mešetarji ko žalno slovesni. Starejši člani v črna oblačila ovite sorodniške užaloščenosti so bili odmev duhovnikove molitve, ustnic ni zganila le teta Rozi, zadnja živa vez našega rodu s prednamci. Hči rajničina, teta Tini, kdaj in kako na tron povzdignjena za zlato teto, pač tedaj, ko jo je obšlo veselje in je za rajne ali v dober namen kdaj namenila kakšno mašo –

zdaj, ji dodaja žlahtnik črne pike, je železna teta –, je z belim robčkom lovila umišljene solze, pravih ni hotelo biti, vsaj videti jih ni bilo.

Z žlahtnikom, bratranec polnih življenjskih let, drobiva počasen korak, malo preveč črnogledim možakom, vse bolj zaostajava, vsi so pohiteli naprej. Šepetaje prebirava sodbe o tetinih letih in delih, grbančiva čelo, komu se mudi prepustiti umrle prah zemlji, kaj zemlji, betonski kletki, ure še niso dopolnjene, kakor je kdaj rekla stara mati, a danes je vseeno, pepel ni več mrlič, bratranec smeši to našo procesijo, lej, opipan trop: je teta Pavla želela družinski pogreb? Ni! Kar cvetela je med ljudmi, bila v srčiki njihovega veselja, še bolj tegob. Vsako žalost je izpirala s solzo, široko razklenila roke in srce v pomoč, poklicana ali ne, slišim razmislek. Kar dobro pozna razmere in razmerja, jeze in peze vseh, ta moj žlahtnik. In zakaj bi se torej teta Pavla branila žalnega zbora? Jokala je z njimi, zdaj jočejo doma posamič? Teta Pavla, zgame sogovornik čelo in besedo, bi se v trugi obrnila, če bi bila. Ljudje morajo komu priti tudi kdaj na zasebne pogreb! Njej bodo! Lej, ta trop: oni bolega za hladnostjo do onega, ta tišči fige v žepu pri lepi besedi, tej in tej obrača hrbet: kal, prijatelj moj, pomembnost in denar. Denar, strah, da bi kdo koga prehitel po desni, pograbil preveč. Zlato železna teta Tini, recimo, rokohitrica denarnih zvijač, računovodskih matov. Visoki šefi so ji, ko je v službi še šestevala in odštevala milijarde, s prstom kazali luknje v grafih in poti preknjiženih preknjižb in prištevek in odštevek v računih računov za mastne zasluzke in naučili, kako poskrbeti za njih in svoj žep. Lakota – imeti: oslepela je od leska denarja.

Žlahtnik moj, ali veš preveč ali premalo za resnico? In koliko je pri vsem pavjega perja?

In še slišim, kako je matirala svojega ljubega moža, na trdo jo je držal, pri denarnici, mu nasadila roge, pijača ga je izsušila, pobralo ga je. Prilisičila si da je nekaj sosedove zemlje, na sodišču ji je pregorel spomin, zdaj stiska teto Rozi, kurator je njenega imetka in življenja. Na nekaj mašah se maje zlati tron veličine: ko dan in noč, mati in hči, ta teta Tini – jabolko je padlo daleč od drevesa. Trda sodba: a kje je meja med *ne daleč* in *je daleč* ... od drevesa, tehtam.

Komaj ga še slišim: pritrjuje še, da vendar teti Pavli namenjava najgloblje spoštovanje.

Duhovnik uigrano moli prošnje in roti v božjem imenu za posmrtni blagor, si odgovarja, ženske zbrano mrmrajo Očenaš, dve nečakinji za odtенок glasnije, vsiljeno pomembno, že skoraj smešno. Sogovorniku se odplazi bežen, komaj sluten posmeh, ko ena izmed njiju za pol zloga prehiteva hitrost. Naj počiva v miru, se lahko v izzvenevanje prepusti duhovnikov glas, ob tem pa s pretirano velikim zamahom napravi križ čez zevajočo odprtino in razglasi amen.

Zastava se globoko skloni nad žaro.

To je vse.

Drugekrati je bližnje in daljno sorodstvo namenilo podaljšati zadnjo skupno žalost pred grobom, v gruči, v dvoje, troje ali tako, za tolažilno ali prijazno besedo, se rokovalo za kakšno zamujeno in odloženo ali očem pogrebcev in svojcev ponovljeno globoko ali površno sožalje, kakor sebi v opomin, kako jo ali ga bomo pogrešali, zdaj je ali ga ni več, zdaj bo samo še spomin, svat samotnih večerov! O mrtvih le dobro!

V družinskem krogu danes ni iskre, nikogar poklicanih, da bi oznanil – vabljeni na sedmino. Sorodniški zbor. V njen spomin.

Mar škrtost roke umiva: umeli smo pretanjeno z razkošnim molkom glasno oznanjen ukaz – odpade!

Odpade! Pojdite! Pojdimo!

Naj počiva v miru!

Amen!

Le teta Rozi – sestra grobu izročnega pepela rajnice, stara borka, s službenimi izkušnjami dolgoletne sindikalne tajnice – se ne brani solz. Postoji pred v zemljo pogreznjeno betonsko kocko in žaro, odblesek je njen zadnji pozdrav. Si morda prisluškuje, da je zdaj v rodovnem stožcu na vrhu? In prva za njo? Pričakuje, da bo kdo položil mehko besedo v žalost, stisnil roko? Nikogar ni. Vsem se mudi. Odmakne se dva, tri korake. Postoji, skloni se predse za kratek predah in se že požene v odločnost, iz ukrivljenosti si hrbet prisili v zravnanje, bolečina v hrbtenici je uporna, a upornejša je volja – za sveto si je obljubila pokončnost. Tudi na zunaj!

Vem, trda sodba kriči: zatajili ste jo! Vsi bi morali na okop. Njene rotitve na žive in mrtve so bruhale ko ogenj v teto Tini, piki, brušeni v ostrino igel – d a b i t e ..., da bi te ... –, piki z izcedki strupov – kraja, laž, smrt moža. Med štirimi stenami je zavrelo, doma. Nekaj let sta bili s teto Tini kakor zapriseženi dvojčici, grizljajoče črve so zaredile drobne puščice strupenih besed pa ujčkanje semen jeze, zdaj se ne marata. Ji res teta Tini gleda pod prste? Vselej in za vse? Je teta Rozi tempirana preobčutljivost? Je mrtvaški oder izničil vsaj najbolj ostre zbodljaje? Ju za čas žalosti vsaj nasiloma pomiril?

Enostavno: ne marata se.

Res je, vsi pogrebi rodovnih udov so bili oddavna mogočni, z dolgo procesijo, vsa razvejana žlahta je prišla, sosedi, prijatelji, da se je trlo, po starih šegah, častmi, hvalnicami, plamtečimi žalnimi nagovori. Vedno so peli pevci, včasih igrali godbeniki. Zona se je sprehajala po telesih. In duhovniki so zanosno in prepevaje brali molitve. In zvonovi so dolgo slovesno bučali.

A danes so tenko in hitro odklenkali. Tudi duhovnik se je bežno poklonil in z dolgimi koraki kakor zbežal proti izhodu. Delavci, ki bodo s horuk s težko ploščo pokrili zadnji Pavlin dom, že prihajajo. Vsakdanje, kakor bi se jim mudilo domov.

Stopil sem do tete Rozi, ji namenil toplo roko in ljubeznivo besedo, oboje je sprejela kakor odpustek, odvrгла utrujenost in razglasila upor in užaljenost:

- Pavla, odpusti ji, obsedlo jo je, take sramote si nisi zaslužila, Pavla! A vse se zvaga! Se bo zvagalo!

Spoštuj upanje: nisem zmotil njenega čustvovanja!

Nečakinja, ki je zanjo to slovo že preteklost, odvrši mimo, nič se ne ustavi, čeprav je bližina za dotik, nič ne skrajša hoda, kakor bi tete Rozi niti ne opazila.

Za njo zlato železna teta Tini – res zlata?, res železna? –, hči pravkar k večnemu počitku pospremljene njene matere, živčno pridrobi do tete Rozi, jo lahkotno objame čez ramo, skoraj nasilno potisne predse, teta Rozi ve, da mora z njo: namerita se proti izhodu. Skupaj smo prišli. Avto smo pustili čisto blizu za obzidjem. Šoferju, meni, je umevno, da odhajamo, a teta Tini se vseeno zbere v ukaz s prijazno odločnim gremo.

Kakor popihali smo jo proti domu.

Poročam. Cesta je skoraj prazna, po nekaj deset metrih žmig vzdigne prst, dobra duša, pazi, zaseda. Seveda, tam pri odcepu si moža postave vneto ogledujeta papirje in voznika belega opla. Nas niti ne opazijo.

Teta Tini si je samoumevno odločila sedež spredaj, teta Rozi je morala nazaj. Kakor z radarjem sem zaznal napetost, ujel drobno drhtenje pred nevihto. *Z ni je več me je gnalo zvezati pogovor, a se je odbilo: teta Tini je z napolnjeno glasnostjo odločno in – tako rekoč – dokončno pribila, češ vsi smo na isti poti, eden prej, drugi slej, zagvisno vsi in se potegnili predse in vase. Vemo, razumemo, nič več pogovora: enakomerno lahkotno rohni le motor. Teta Rozi brez glasu glasno zavzdihne, tišina mrtvo obstoji. Fant, ne prelivaj bencina, iskre so blizu!*

A kaj ta tip nori?! Vidim ga, v ogledalu. Kar naprej živčno sitnari in sili mimo: poskok ven, pomik nazaj. Zdaj mu žuga črta, zdaj zadirka kdo mimo. Le za nekaj centimetrov časa je, predrzno se zvijuga predme, moram popustiti, sicer bi bil trk, naj ga vrag! Pritisne še bolj in zdrvi naprej. Fant, ne izzivaj, stoprič boš na vrsti! Niti prvi in ne edini. In že ga vzame ovinek.

Obletim ogledalo, tam je teta Rozi, z robčkom si zakriva oči, hlipa. Vase. Ja, najstarejši član naše rodbine: a ure tako svojeglavo teko in smrt ima svoj seznam ...

Domislil sem se daljne sorodnice, materine tete: v tednu dni sta umrli hči in mati. Nič ni pogajanj: potrka in pomaha s pooblastili in na štiri oči si z njo sam!

Kako težo ima bratrančeva poznavalska diagnoza o povodnji govorici in šušljanju, da teta Tini straži teto Rozi – ah, straža, zoprni spomin na vojsko –, bojda kakor vojak, da natančno ko švicarska ura. Je sploh zinil to besedo? Je! Je iz muhe napravil slona? Osladno omedeno: ljubljena teta, ki ima kupčke prešernov, kobile in cankarjev, je z železnimi živci ujčkana – ah, ljuba teta sem, ljuba teta tja, teta gor, teta dol! *Teta Rozi, saj si tako želiš, a ne, sladko do grenkobe. Slišim, slišim prikupljive pridevnike, balončke tete Tini. Ogenj in dim?*

S pobliskom odmerim pogled proti teti Tini: nedostopna zgrbljenost mrgodi z ustnicama, stiska molk, strmo strmi v cesto, a misli vrtajo ...? V testament? Račune? Sodišče, ki bo delilo ... tudi drugim ...? Premoženje, ki bo njeno? Druge skrbi?

Teta Rozi je okamnela žalost.

Poblisk mi vstavi kamenček v mozaik, posmeh tete Rozi – daleč je že, a ga pomnim –, lej, hlastnila sem po zvezdah, pa me je zbil na tla, naivnost mi je zmešala pamet. Dala sem se pogovoriti. Obljubljeno upanje, da bo lepa starost. Verjela sem. Zdaj je kamen okrog vratu!? Podpisala sem za preživetek in jurje po smrti. Pa mi odmerja po svojih colah, nori jo strah, da bi si jaz premislila ...

In še povzemam razmislek davne in odločnejše njene izpovedi, češ vsi majhni in veliki mogočniki vseh barv, ver, tronov in izmov pridigajo resnico ali »resnico« in ji verjamejo, a jaz jim komaj kaj. Blagrujejo le oblast in denar? In ubogljivo čredo, ki se z njo »ponašajo«!? Se je mogoče otresti štrikajočega upravljanja? Slutim in globoko verujem le v najgloblje človeške vzgone po sobivanju. Ljubezni. Vesti. Razumevanju. Čeprav pri kom včasih komaj kaj tli ... in se vse prevečkrat ob prvem sunku nanagloma sprevrne v sovraštvo, surovost, krutost, zločin ... Ja, sama sem svoja vernica.

Se je teta Rozi uštelala v računih s teto Tini?

Nekakšna senca se me dotakne: ta okamneli obraz tete Rozi bo njena smrtna maska!

Stoj: ne sili, prijatelj živih, živih v grob!

Molčanje je bilo široko in globoko, ozemljeni strelodov napetosti. So res prešerni in cankarji v bojni fronti? Kdaj in zakaj koga tudi na stara leta obsede lakota po kupih jurjev? Je strah? Pred kom ali čim? Prestiž? Nasproti komu ali čemu? Ugled? Imeti se za koga ali kaj?

Sta torej res obe teti, teta Tini in teta Rozi, pritiskali kljuge oblazinjenih uradnih vrat in smehljaje razglašali foteljem trdno voljo narediti pismo in oporoko ... In so tisti podpisali okrogvratni kamen? Teta Rozi ne pozabi oznanjati, kako je vsak lep trenutek treba drago plačati. Katerega in kdaj? Ali ve, kdaj in koliko! Še manj, kdaj je izplačano!

In da ji je teta Tini nastavila nad glavo damoklejev meč, češ o ničemer nikomur nikdar niti bele ne črne ... Če ne ...

Res, hudo se ne marata.

Že tik pred domom smo bili. Teta Rozi je smrtno hladno zavihnela meč:

- Pavla bi se v grobu obrnila, če bi vedela, da si jo izdala ... svojo mater! In zavrgla družinsko čast!

Prvi strel? Bo rafal?

Teti Tini je za seštevke nekaj sekund zaprlo sapo.

- Ne čekaj! Tebi tudi nič ne manjka! Naj počiva v miru ...

Res, hudo grobo se ne marata! Je teta Rozi premeteno natančno izbrala za napad ta trenutek?

Ko smo se pred hišo izmotali iz avta – teti Rozi sem vljudno pomagal, ja, leta so leta, je jamrajoč zamodrovala –, je naju teta Tini prav ljubeznivo povabila na kofetek. Nič drugega. Teta Rozi ni rekla ničesar, zbežala je v samoto, v domačnost svojega štibelca, na pravici ga ima do smrti. Iz črne limuzine, ki se je še zrinila pred hišo, je poskočil Tinin sin, na drugi strani žena in hčerki, najstniški lepotic. Tini je hvalila vabilo in kavico, ki jo bo takoj pristavila.

Vstopili smo.

- Obišči teto Rozi, mi je sveto polagala na srce moja ženska, ko sem se spet odpravljaj na pot iz pre-

stolnice v domače mesto, saj si menda obljubil, obljuba dela dolg in je zaveza in šika se in spodobno je, da jo izpolniš. Zdaj sem prepričan, da bomo kramljali v troje ...

- Povej, če je kaj zame ... Radovednost in špijonstvo bo kmalu tu.

- No, teta Rozi, menda pa nisi v vojni. Pozdravit sem te prišel in prinesel nekaj krapov s Trojan.

Teta Rozi jih obožuje.

Napeti sem moral ušesa, bil je droben šepet – menda niso kje skriti mikrofoni: le kdo ima čas tratiti za vzdihljaje stare babnice, a nikoli ne veš? –, iztisnila je stržen bolečine, Pavlin pogreb, ki je bil sramota ... pa svojo potisnjenost v kot, ki si je ni zaslužila ... Ji starost in beg v samoto ostrita preobčutljivost? Maličita meje stvarnosti? A sklep je trden: nak, v smrt nočem sama, je grobo grdo. Saj bo sama prišla, ni daleč. Vem, vse se zvaga!

Stara upornica. Kakor bi zakrižarila v mladost.

- Slišiš, že prihaja. Nevaren si, tajni agent! Inšpekcija, da mi ne boš potisnil sumljivega papirja v podpis!

In teta Rozi vajeno obrne ploščo, okrepi glas in slišnost in zabrenka otožnosti v pozdrav: fant moj, rada imam življenje, dogorevajoča sveča, sonce, znamenje optimizma ... in vstopi teta Tini brez trkanja, dogovorjeno domače ali nesramno neolikano, se razleze v prisrčnost z *ah, lej, nisem te pričakovala tukaj*, in hitro požegna, kako je lepo, ker njo, teto Rozi, radi obiskujemo, še posebej jaz, ki sem velik gospod, in še bolj, ker sem daleč, teta mora čutiti, kako je tudi starost lepa ... A ne, teta Rozi!?

Kaj je prisrčnost, kaj zlikanost? Teta Tini prisede, se kakor gostiteljica razleze s *seveda bomo kavico*, lahkotno, kakor bi ne bilo let, vstane in že zaropota posoda, zašumi voda, zasлади jo z dvema kockama sladkorja, stare kvadratne mere, se postavi k štedilniku, izmenično pogledujoč naju in segrevajočo se vodo. Le od kod pomisel: res čaka na teto Rozi smrt, da bi imela več ...? In še: kako uporno teta Rozi brani svoj kos optimistične modrine! In je odločna. In ima prav!

Dražič vonj sukljajočih meglic razveseljuje. Teta Tini se razkošati na svojem stolu, nalije tri skodelice, vzame smetano v tubi, se malo umiri in se pomembno izprsi in razglasi, da ima jutri pot v mesto, in se ponudi, kaj lahko stori za teto Rozi – nese pismo, kartico na pošto, glej, teta Rozi, sama tako ne moreš, če rabiš kaj, ti kupim, grem tudi po denar ... a se v naletu ustavi, kakor bi bila misel nesramno pobegnila. Kakor bi jo pičila kača.

Kava je ogrela domačnost: a teta Rozi je pretirano dolgo umešavala smetano, strmela v skodelico, kakor bi kovala zaroto, zatem pa jedrnato s povišano barvo izstrelila razočaranje in prelomljeno družinsko tradicijo in merila v Tinino ahilovo peto:

- Tini, kako si mogla Pavlo, mater svojo, tako hladno ... Ljudje govorijo, nič ne slišiš? Ugrabila si pogreb!

- Mrtvec je mrtvec, živi pa moramo naprej! Vsakdo lahko gre na grob, ni prepovedano. Še plamenček lahko prižge, položi kakšen cvet, sklonjeno postoji in se je spominja.

- Se boš tudi mene tako znebila? Da bi čim več

pogarbala ...

- Je najceneje! Tako ali tako ...!

Teta Tini je zamenjala barve, kakor vzmet odtelela s stola, se pognala do vrat: tam se je bliskovito okrenila, hotela nekaj izvreči, se v napol naleta ugnala in s hrupnim loop zaprla za sabo.

- Ne verjemi, ne more oditi, je prisebno v prerokbo položila izkušnjo teta Rozi.

Niti do pet ne bi utegnil prešteti, že je bila napoved potrjena.

Vrata so tožeče zavzdihnili in teta Tini je odločno vstopila. Volja je bila prva, cilj druga tabletki: ni bilo več potresnega vulkana ne pregorelih čustev, le sladka prijaznost in opravičilo o živčnosti in srčni prošnji, naj ne zameriva.

Brez črne vesti je teta Tini spet prisledla, vzela v roke vajeti lahkotnega kramljanja in napletala in napletala ... tudi nelepo o materi in najstniških lepoticah in še ...

Lezlo mi je čez glavo in zlezlo v mučnost in se zalotilo v neumnost: opravičilo sem ožlahtnil z lažjo in zbežal iz dvolične enoličnosti.

Teta Rozi mi je poslala glas, da mi ima zaupati pomembnost. Prebrskal sem možganske kamre, če bi bilo kje kaj, kar bi bilo tisto, tudi, kam zaupnost meri, a ničesar trdnega. Zdaj je strah ne bega, ni *straž*, se veseli, pravi, da diha s polnimi pljuči. Teto Tini smo pokopali z velikimi častmi, zvonovi, govori, tremi duhovni, s črno na belem zaukazano sedmino. Teta Rozi je tedaj razglasila spravo, češ veliko sem ji odmerila, sebi več zamerila. Kjer ni tožnika ... Kaj torej?

Z odprtimi rokami se me je oveselila, širokosrčno objela. Posadila me je v edini fotelj, ki ga je premogla, v slovesnost obarvano povzdignila glas, ki naj prese- neča.

- Povabila sem te, je zgnetla zagonetnost.

Trenutkom namenja čas, da so radovedni.

Pa me strmo pogleda, kakor hipnotizer premočrtno, resno bo, domišljeno, kar igralsko izbrano, vesela je, da je dočakala zeleno luč. Vem, da bo ciljano v cilj in odmerjeno v nezamenljivost. In je bilo.

- Z velikim rompom se je dala pokopati: odmerila si je več, kot ji je bilo odmerjeno. Naj počiva v miru! Hitro jo je vzelo, to našo Tino. Njen odhod mi je vrnil mir, podrl plotove. A naših ni veliko, nimam ne prijateljev ne prijateljic ne svojih, ki so že pomrli ali jih ni hotelo biti. S sosedi so le leteči pozdravi. Lej, tako je, kakor bi bila iz prejšnjega veka. A je vseeno. Dnevi so mi šteti, leta več ne.

Naj ti ovesim čast: edini si, ki se nanj zanesem.

Napisala sem nekaj ... ko testament. Da ga boš vsakemu strupenemu jeziku potisnil pod nos! Čisti računi ...!

Izvekla je predalce kuhinjske kredence, vzela kuverto, jo kakor v slovo stisnila k sebi, na prsi, mehko, otroško ljubko, poudarjeno poslovesnjeno sprožila roko in mi jo izročila: zazdelo se mi je, da ji je volja opomniti, kako je prestopila rubikon ... za zmeraj.

Ves njen je bil trenutek, vse dolgo življenje je zgnetla v to skromno slovesnost, občuteno spominjanje, izbrano naročilo, kaj naj se zgodi, ko je ne

bo več. Pomembno, stvarno, z jasno mislijo, v zenitu trenutkov neponovljivo:

- Nisem Tina, sem svoja! Povedati moram, hočem se slišati, svoj glas moram slišati, slišati naročilo o moji poslednji volji.

Izjavljam, jaz, za vse teta Rozi, najstarejši zadnji ud naših rodovnih korenin,

naj bo pogreb v najožjem družinskem krogu. Tako bo drugačen in moj, brez pompa. Preprost in intimen. Z enim vencem in šopkom, drugo bodi za bolnišnico.

Naj bo žara z gartrožo! Bronasti lesk mi je všeč.

Naj bo vabilo po radiu za enopopoldansko slovo v vežici. Tovariši in znanci, partizani soborci in sodelavci naj pridejo obudit lepo davnost. Kolikor jih je še!

Zazrl sem se v z vročim vzgonom vzvalovan obraz: poslušal sem zbrano. Tudi tišino, ki se ji je vstavila: morda so se vrnile podobe davnih časov, morda oživili ljubi obrazi, morebiti preblisnila pomisel, da vendar ni osamljena. Kakor prerok je stala ob mizi: razguban obraz se je osvetlil v rahlost zardelega pastela pretanjene barve in glas je spet živo podpisal teto Rozi:

- Še izjavljam: nobenih zvonov, civilni obred!

Nekaj besed mi boš ti povedal v spomin! Vem, da boš! Lepih in ganljivih!

Tako, to je vse!

V globok mir se je namenil premislek, a ga je dosledno drobila škrtajoča budilka - tiktak, tiktak ... Oglašalo se je minevanje. Oba sva ga slišala. Mu za kratek čas prisluhnila. Potem je še nekaj hotelo v stavek, roka je že naznanila, da bo, a se je zrušilo, izgubilo, morda je bilo že ob vzniku pozabljeno. Potem se je vrnil načrtovani vzgib: vzela je iz drugega predala s trakom prevezan precejšen šop koblic in se še vznese- no zaslišala:

- In še izjavljam: nikomur nisem ničesar dolžna, nihče ni dolžan meni! Lej, tu je denar! Vsi se zberite k sedmini, kolikor vas bo, tudi drugih plačil bo, drugo je zate! Ni veliko, a vendar ...!

Dogovorjeno? Dogovorjeno!

- Toda, teta Rozi!

- Pusti, vem, kaj in kako! Pešam, čutim ... ne vemo ne ure ne dneva! Prav je, da je urejeno. Nekateri bodo čekali, a je njih pravica in volja ... Imaš papir! Zdaj, dragi moj zlahtnik, ne, prijatelj, reciva kaj prijaznejšega ...

Zgovornost se je sestrla z nežnostjo, vrele so zgode in nezgode, trpek spomin se je dotaknil tudi tete Tini, z nekakšno pravično opomnjo, da se resnica prav spozna ... in do sebe neprizanesljivo kakor spoved; potolažena čustva so zarajala umirjeno in vriskala v bivanje. Teta Rozi je mizo obložila z dobrim, kar je imela, šampanjec je s hrupnim poock napovedal zdravico. Kljub bolečini se je še ponosneje vzravnala in nazdravila v čast dolžnosti, ki sem jo bil sprejel, in upanja, da bo vseeno še lepih dni ...

- Teta Rozi, tako bo, kakor želiš ... A potreben bo kakšen žig in podpis ...

- Vem ...

In vem je bil barva dolgega zaupanja in trdne zbrano- sti.

Neka ženska mu je ukradla ime. To se je zgodilo pred sedemindvajsetimi leti, v nekem lokalu, katerega imena se ni mogel več spomniti, čeprav je ravno sedaj obstal tu, pred njim, in si ogledoval nov napis nad vrati in okni, drugačnimi od tistih izpred skoraj treh desetletij.

Vstopil je. Obarvali so ga žarometi. Zazdelo se mu je, da se je zmotil in zamenjal ulico.

Prostori so bili gromozanski v primerjavi s tistimi, ki se jih je spominjal, in čisto drugače porazdeljeni.

Odšel je ven, da bi se prepričal, če je prava ulica. Okoliške stavbe, ki se jih je še spominjal, in pritrditev, ki jo je ugledal na ulični tablici, so mu vtili novega poguma, da se je otresel dvoma ter se vrnil v lokal.

Sedel je za mizo in si pomel oči. Hrušč sodobne glasbe je udaril z vseh strani. Zazdelo se mu je, da je v komori, ki je namenjena preizkušanju človeških vzdržljivosti.

Nekaj minut je ostal negiben, s komolcem naslonjen na mizo, z dlanjo pa si je pokrival uho.

Drugo roko je imel poveznjeno na knjigo in jo vse močneje pritiskal nanjo, ko bi se bal, da mu je ne bi iztrgala kaka neznana moč.

Ko je že pozabil, da si je med vstopanjem v lokal, pri šanku, naročil kavo z mlekom, ga je zdrnila natararica. Najprej ga je zmedel blisk kovinskega pladnja, ki bi ga bil skoraj sunil s stola, ko se je kakor neznani leteči predmet spustil na prt. Za njim so vanj poblisnile točajkine velike oči. Ravno takšne, kakor so bile oči ženske, ki mu je pred dobre četrto stoletja ukradla ime.

Še zdaj se je spomnil, da sta si s tisto mlado žensko naročila čaj, ki ga sploh nista spila. Kadila sta in najbrž oba čakala, da bi kdo od njiju spregovoril. Zase je to vedel že tisti hip, ko je prisedel. Pred tem jo je vprašal, če je prosto. Potem pa mu besede niso šle več iz ust.

Z očmi sta krožila po omizjih, ki so bila polna. S tem pogledovanjem sta se morda želela nekemu opravičiti, da nista narazen, da ju nekaj zadržuje za to mizo skupaj. Še posebno njega, se je spominjal, je skoraj premagala potreba, da bi se preselel, in to bi bil najbrž tudi storil, če bi se katero

omizje izpraznilo. Tako pa se ni zgodilo nič, in ko je prišla natararica, sta skoraj hkrati rekla: »Čaj.« Potem je spet tišina napolnila njuno omizje. Iz skodelic se je sprva kadilo, ko pa se je končno odločil, je bil čaj skoraj že hladen. Toda, še preden je izgovoril besedo do konca, se je tudi v njej prebudilo: »Plačava!«

Tako se je znašel na začetku in zdaj je moral pohiteti. Beseda se mu je zato, še prej, preden se je zavedal, nepopravljivo izrekla: »Boris.«

»Irena.« Mu je takoj vrnila in pomolila denar točajki, ki je, ko da bi bila poklicana za pričó, ravno tedaj pristopila k mizi.

»Ne, bom jaz poravnal za oba,« je dejal, segajoč za denarnico.

»Sem že jaz, ni treba iskati,« je rekla in zamahnila z roko proti točajki, ki je za trenutek zastala in se zazrla vanju.

»Hvala, potem bom pa drugič,« je sprejel in ji pridržal plašč.

»Boris, saj te lahko tikam?«

»Seveda me lahko.«

»Pozabi na čaj,« mu je potem rekla, ko sta stopila na cesto.

Ne da bi vedel zakaj, je šel poleg nje, v drugo smer, kakor je nameraval. Ni ga vprašala, kam je namenjen.

»Bi šla k meni na čaj? Le tri postaje je, z osmico. Lahko greva tudi peš, če hočeš,« jo je povabil, ko ju je ustavilo semaforizirano križišče.

»Greva, samo ne za več ko pol ure. Študentje nimate dovolj denarja. Torej tri tisočake za pol ure,« je rekla in odprla dlan.

Pomel si je oči in se vrnil v sedanost. Dolil je mleko in stresel sladkor v kavo, ki se je bila medtem skoraj ohladila.

Pričel je listati po knjigi in se poskušal osredotočiti na kak stavek ali poglavje. Vendar so ga hrupni zvoki in misli, ki so se spet osredotočile na sedanost, odgnale od branja.

Pogledal je proti točilni mizi in glasno rekel: »Plačam!«

Vendar odziva ni bilo, zato je vstal, si oblekel suknjič in stopil pred blagajno.

Na pločniku je še enkrat premislil o odločitvi, da bi se vrnil v telefonsko govorilnico, poklical

znanca ter se prej predstavil njegovi tajnici.

»Mogoče bi pa še enkrat poskusil, tako kot prej, ko se nisem predstavil, čeprav me bo najbrž spet zavrnila. Kaj pa, če bi se klicu raje odrekel. Pravzaprav, zakaj mi je pa to klicarjenje sploh potrebno?« se je spraševal, ko se je obotavljaše bližal telefonski govorilnici.

Iz žepa je izvlekel listek s telefonsko številko in zavrtel številčnico. Ko se je oglasil signal, je odložil telefon in stopil iz govorilnice. Kakor skala se je z njega zvalila teža bremena, ki si ga je, zaradi potrebe po tem telefonskem klicu, naložil na rame. Začutil je olajšanje in ko je prečkal križišče in se ustavil pri veleblagovnici, je verjel, da je vse, kar ga je mučilo v zvezi s tem pripetljajem, za njim. Zagledal se je v množico ljudi, ki so prihajali iz veleblagovnice. Nekdo od njih je dvignil roko in pomahal. »Boris!« ga je potem ta poklical po imenu in se usmeril proti njemu. Prepoznal je znanca. Bil je prav on, ki ga je prej hotel poklicati po telefonu. Stopil je korak nazaj, kot bi se želel izogniti srečanju. Potem pa spet naprej in mu segel v roko.

»Tu te res nisem pričakoval. Mislil sem ti telefonirati. Imaš kaj časa? Greva kam posedet,« ga je povabil Boris.

»Ne, zdaj ne utegnem. Mudi se mi, imam sestanek. Če lahko, me pokličite čez dve uri, morda bom potem že prost in potem vabilo velja,« mu je odvrnil in odhitel.

Zastrmel se je v množico, v katero je utonil znanec. Za trenutek ga je zgrabilo, da bi pohitel za njim. A si je premislil. Pogledal je na uro ter odšel v drugo smer. Po nekaj korakih se je ustavil pred knjigarno.

»Zdaj je priložnost, da malo pogledam za knjigami,« si je rekel in vstopil.

Knjižne police so mu ponudile svoje blago. Revije in knjige so bile razmeščene tudi po mizah. Ob njih so bili stoli. Nekateri so sedeli in listali po revijah ali pa brali.

Kmalu je tudi Boris obsedel in odprl eno od revij. Ustavil se je pri naslovu »Megla« in pričel brati. Dvakrat ali trikrat je prebral prvi odstavek, toda še vedno ni vedel, kaj bere. Skušal je odgnati misli od telefona in se zbrati, pa se mu je storilo ravno nasprotno; bolj ko se je silil k branju, bolj ga je prežemala misel na telefoniranje, ker je slutil, da se mu tokrat ne bo mogel izogniti.

»Znancu sem obljubil, da ga bom čez dve uri poklical. Zdaj pa je samo še ura, pa še ne vem, kako bom to izpeljal,« si je mislil.

Odložil je revijo in spet stopil med knjige. Videti je bilo, da si jih pozorno ogleduje. V resnici pa ni zaznaval drugega kakor različne barve in oblike. Nekaj podobnega mozaiku se mu je megli- lo pred očmi, medtem ko je razmišljal, kako naj se predstavi znančevi tajnici. Pogledal je na uro in srce mu je pričelo hitreje biti, ko je opazil, da ima le še slabe pol ure časa.

»Predstavil se bom. Pa naj bo, kar bo,« je sklenil in se naglo spustil po stopnicah proti izhodu.

Zunaj je bilo vroče. Obrisal si je potno čelo in prečkal križišče. Telefonska govorilnica je bila zasedena.

Segel je v žep, da bi se prepričal, če je telefonska številka še v denarnici. Z olajšanjem je je vrnil.

Potem se je ozrl proti moškemu v govorilnici. Gospod v temni obleki je v desnici držal slušalko in vanjo vneto govoril, z levo roko pa je pozibal veliko črno torbo.

Kmalu se je za njim naredila vrsta. Prisotnost ljudi je sprožila nemir in volja do dejanja je v njem pričela kopneti.

Naposled je mož odložil slušalko. Obrnil se je proti steklenim vratom. Boris je opazil, da nosi kolar.

»Duhovnik je. Vprašal ga bom za nasvet, preden pokličem,« je naglo sklenil.

Stopil je nekaj metrov v stran in prestregel duhovnika.

»Oprostite, bi imeli, prosim, nekaj minut časa. Nasvet potrebujem,« je ogovoril gospoda.

»Izvolite, kaj želite?« se je ustavil in zabingljal s torbo.

»Glede mojega osebnega imena bi vas nekaj vprašal. A ne vem, če je tu ravno najbolj primeren kraj. Bi šlo drugje?«

»Lahko pridete v naše župnišče. Toda svetujem vam, da se ustavite tam, kjer ste krščeni,« mu je odvrnil.

»Ne, saj to ni težava. Le za nasvet bi prosil. Imam problem, ki je povezan z imenom, in rad bi ga rešil sedaj,« je pojasnil Boris.

»Potem vam svetujem, da poskušate najti pomoč v kaki mestni cerkvi. Zdaj nimam časa za to. Nujni opravki me čakajo. Morda bo imel kdo drug več časa. Poskusite. Zbogom,« je zdrdral duhovnik in odhitel.

Pogledal je v vrsto pred telefonsko govorilnico. Zdaj se mu je zdela še daljša kakor prej ...

Klemen Pisk

BLUZA

LEPOSLOVJE

Toliko prahu se je nabralo, da ob vsakem tretjem vdihu kihnem. To počnem s solznimi očmi in pritajeno zavestjo, da je z menoj nekaj narobe. Najprej sunkovito in visoko frekvenčno vdihavanje zraka, potem predpriprava, ekspozicija, zaplet, vrhunec, izbruh, epilog. Zdravnik mi je predpisal, naj si zgodaj zjutraj vbrizgam v nos šest kapljic, po tri v vsako nosnico. Upoštevam njegov nasvet, vendar se zdi, da bi se moral problema lotiti pri koreninah in odpraviti vzrok. Nereden značaj imam, nič kaj rad ne pospravljam, v moji sobi vlada kaos. Življenje knjig – zanemarjeno, nikoli jih ne očistim, temveč skrbim, da se centimetrski sloji prahu nadgrajujejo. Omara je že skoraj razpadla, povešena vrata škripljejo, police v njeni notranjosti so večinoma polomljene, le redke še zmorejo nositi breme stvari, ki jih, namesto da bi jih metal proč, navdušeno hranim kot kmet ozimnico za hude čase. Veliko predmetov je neuporabnih, nezanimivih, stara šara z drugimi besedami, toda med njimi se skrivajo tudi reči, od katerih se za nič na svetu ne bi hotel ločiti. V ozadju omare se svetlika srednje velika, rdečkasta in na robovih pozlačena škatla. Kljub svojemu sijaju in lepoti ni nič posebnega, toda njena vsebina je pretresljiva. V njej je spravljena bluza. Ste slišali to besedo? Jaz se pretvarjam, kot da je nisem, čeprav jo v resnici sem, a ker zveni tako otožno in hkrati rezko, ker sproža vrsto asociacij, spričo katerih bi lahko doživel omedlevico, se od nje distanciram in jo skušam izbrisati iz spomina. Sram me je priznati, da se zavedam njene prisotnosti, hočem jo ugonobiti, potlačiti. A s tem je tako, kot da bi ti nekdo zapovedal: »Pol minute razmišljaj, ne da bi pomislil na krokodila!« Odmišljeni krokodil se bo znova in znova pojavljal, če to hočeš ali nočeš, v tistem kratkem obdobju ti bo močno najedal krhke živce. Pustimo zdaj tega dinozavrom sorodnega plazilca pri miru, navsezadnje z njegovo pomočjo samo skušam preusmeriti pozornost. Dovolj je bilo slepomišenja, skrivanja in sramovanja. Odločil sem se, da preženem iz sebe to napetost in spregovorim kolikor mogoče iskreno o bluzi. Kar odleglo mi je, ko sem si jo drznil izreči. Premagal sem ogromen strah, toda rad bi se izpovedal še bolj podrobno.

V pločevinasti škatli je spravljena čarobno dišeča, rahlo motna, belo-modra ženska bluza. To ni navadna bluza, temveč nadčloveška, odpenjajoča kraljica bombažnega šivanja. Na njej so odtisnjene tanke črte, ki potekajo navpično in se dvigajo proti ovratniku. Kakor za zebro ni jasno, ali je bela žival s črnimi progami ali črna z belimi, tako se o tej bluzi poraja dvom, ali je bela z modrimi črtami ali modra z belimi, toda ta podatek ni toliko bistven, mnogo bolj je presenetljivo, da bluza JE, ne zgolj napisana ali izgovorjena, temveč tukaj in zdaj navzoča, mene v brk gledajoča in dotikajoča, ko jo navdušeno pomerjam in si jo zapenjam. Če jo spustim, da pade na tla, se sliši poseben zvok. Tedaj pokaže svojo izjemno naravo in zahrška, kajti gumbi povzročajo, da se stik s tlemi spremeni v intimno zvočno kuliso, ki je prvinska in edinstvena. V neskončnem krogu je vse tako popolno, prelito črtovje jedrnato izstopa, kot da bi bilo karirasto, tuintam pa se zdi, da je vzorec omamno cvetličan ali mavrično pisan. Izpod bluze vzhaja testo, dvigovanje in

spuščanje prepone daje slutiti dihanje, na oddaljenem planetu so odkrili sledove življenja.

Nosila jo je intelektualna gospodična, katere imena se ne spominjam, a imela je smisel za gumb. Ognjevitost jih je odpenjala, oni pa so nestrpnost čakali na dotik njenih prstov. Imela je tudi idejo, da se skozi gumbnice pretaka kozmična energija. Ta energija naj bi bila izvor njenega navdih, zato jo je pogosto črpala z neprestanim slačenjem in oblačenjem. Verjela je namreč, da na ta način iz sebe prežene zlo in si nadene modrost. Lepo se je podala na njeno učiteljsko postavo, čeprav po poklicu ni bila učiteljica, temveč socialna delavka. Za socialne delavke pa je znano, da imajo izdelan okus in si ne oblečejo prve cape, ki jim pride pod roke. Včasih ji je odpadel kak gumb, se odkotalil v kanalizacijski jašek in izginil za vse večne čase. Treba ga je bilo nadomestiti z novim. Za gumbe mora človek imeti talent in gospodična ga je imela. Vneto jih je kupovala, in sicer tako, da si jih je prej pozorno ogledala. Hotela je videti, ali so sovpadajoči z bombažem in barvo, za nakup pa se je odločila šele potem, ko je ugotovila, da so genialno prikladni. Nekoč je v visokih petah stala na sprejemu pri gospodu predsedniku. O čem sta govorila, ne vem, a vem, da se je močitelj zagledal v kraljestvo nadprsnih žepov. Pri rokovanju je z desnico rahlo oplazil rokav njene bluze, kot je bilo mogoče razbrati na posnetku, in to sem mu močno zavidal. Tudi sam sem naposled srečal gospodično. Prek oglasa sem si našel počitniško študentsko delo in dva meseca k njej hodil likat perilo. Lahko sem se ga dotikal, mečkal v rokav, prijemal kjerkoli, tudi tam, kjer ga v primeru nošenja ne bi smel, moč sem imel, da ga nadvladam in ukrojam po svoji meri. Z likalnikom sem bil videti strašno neroden, da je celo pomislila, da bi me odpustila, toda kmalu sem se navadil in zadovoljivo opravljal svoje delo. Od vsega sem najraje likal njene bluze, ki so bile tako raznovrstne, raznobarvne in različnih krojev, da se jih nikoli nisem naveličal. Pravljica idila se je končala po dveh mesecih, ko se je njena služkinja vrnila z bolniške. Moral sem odložiti likalnik in se posloviti. A ostala mi je njena belo-modra bluza, ki sem jo ukradel za spomin.

Sedim na nočni posodi in kiham. Pet let stari topljeni siri ležijo v omari. Za kosilo sem jedel makarone z ragujem in jih zlih po tleh. Po preprogi se je pacala vroča tekočina, smrdelo je in brbotalo. Zdaj sem se spomnil, kako sem klical gospodično. Klical sem jo Nešplja Bluzonka. Vstanem z nočne posode in kihnem. Zdravnik je rekel, naj si v nos vbrizgam kapljice, ker sem alergičen na prah. Nekaj je narobe z mano. Roke se mi tresejo in vročičen postajam. Čas je za bluza. Ta me bo pomirila in mi vlila upanje. Ne, to sploh ni navadna bluza, temveč takšna, ki ima sposobnost, da spreminja barvo kot kameleon, odvisno od mojega razpoloženja. Enkrat je čustveno rdeča, drugič modrikasto hladna, tretjič prosojno bela. Vzajem jo iz škatle. Polijem jo s prašičjo krvjo in posujem z galebjim perjem. Vse skupaj se sprime v prvovrstno močnato skulpturo. Obred je veličasten, spremlja ga moja golota in tresenje od mraza. S prsti drezam v prepereli divan in iz njega vlečem umazan puh, ki ga lepim na bluza. Oblačim se, si zapenjam svetlikajoče gumb in odidem pred ogledalo. Pogledam se vanj in zakričim od navdušenja. Samemu sebi se zdim lep kot bluza, kajti jaz sem bluzon, bluzin brat, nedolžni angel in božji odposlanec, utelešeno spoznanje, da je vredno trpeti. Ker sem pernata žival z Noetove barke, ker sem metulj sredi cvetličnega polja, ker sem bluza življenja ...

Literarna delavnica Milke Hartman v galeriji Falke v Libučah

SEPTEMBER 2002

ODLOČITEV ŽIRIJE

LEPOSLOVJE

Katoliška akcija v sodelovanju z Mohorjevo v Celovcu in Galerijo Falke v Libučah prireja literarno delavnico »Milka Hartman«. Letošnja prireditelj, tretja po vrsti, je bila, 14. septembra 2002 v Galeriji Falke v Libučah pri Pliberku.

Delavnica je trajala od jutra do večera, udeležili pa so se je povabljeni mlajši pisci s Koroške z obeh strani meje, ki so na kraju samem z uporabo starinskih pisal – mehaničnih pisalnih strojev ali starih nalivnih peres oz. peresnikov – napisali besedila kratke proze. Letos je delavnica potekala pod skupnim naslovom: »Ob njenih verzih ...« – avtorji so pisali tekste z asociacijo na poezijo Milke Hartman. Dela so zvečer izšla v obliki natisnjene zbornika September 2002.

Nastale tekste je ocenjevala neodvisna skupina literarnih izvedencev: dr. Silvija Borovnik, predsednica žirije, pisatelj Marjan Kolar ter predstavnik prireditelja mag. Vinko Ošlak, idejni in organizacijski vodja delavnice. Ta je uredil tudi zbornik. Pisci so popoldan obiskali Hemino goro z duhovno potjo AD FONTES – k izvirov, postali ob grobu pesnice Milke Hartman in se proti večeru udeležili svete maše v njen spomin.

Na sklepnih kulturnih prireditvah v Galeriji Falke so podelili tri nagrade za najboljša besedila in dve nagradi za najbolj zanimivo starinsko pisalno napravo; prispevala jih je Mohorjeva založba.

Prvo nagrado je prejel Tim Oliver Wüster iz Št. Jakoba v Rožu za besedilo Mrazni spomini; umetniško sliko pokojnega slikarja Hermanna Falkeja mu je podelila lastnica galerije gospa Renata Falke.

Slovenski posojilnici v Št. Jakobu v Rožu in v Pliberku sta podelili drugo nagrado za najboljšo besedilo v višini 500 evrov; za črtico Vrnitev izgubljenega sina jo je dobil Blaž Prapótnik.

Občina Pliberk je podelila tretjo nagrado za besedilo v obliki enotedenskega bivanja v penzionu Galerije Falke z dnevno oskrbo in žepnino, to je prejela Anja Benko s Prevalj za besedilo Gora upanja.

Literarna delavnica v Libučah je poleg pisateljstva oziroma poslanstva literarnega ustvarjanja prav tako, če ne še bolj, pomembna za spodbujanje žive slovenske besede, tako govorjene kot pisane, na avstrijskem Koroškem.

Prvo nagrado dobi Tim Wüster za besedilo *Mrazni spomini*. Črtica je napisana v zanimivi obliki pisem, ki jih piše pesničin sosed in gestapovec Milki Hartman. Besedilo je zanimivo tudi zaradi tega, ker se tematsko navezuje na kraj Libuče, širše pa na vprašanja narodnega odpadništva in izdajstva.

Udeleženci delavnice čakajo na rezultate, član žirije Marjan Kolar je pred uradno razglasitvijo skrivnosten ...

Drugo nagrado dobi Blaž Prapótnik za besedilo *Vrnitev izgubljenega sina*. Opis poskusa vrnitve mlajšega rodu v naročje katoliške Cerkve, kjer pa glavnega junaka moti nepristnost »spreobrnitve« in prevlada drugotnih vsebin in poudarkov. Kakovost črtice je v kultiviranem izrazu in občuteni ironiji.

Vinko Ošlak je zbranim predstavil rezultate pisanja, besedila, zbrana v zborniku September 2002

Tretjo nagrado dobi Anja Benko za črtico *Gora upanja*, ki z gorniško alegorijo prikazuje in problematizira probleme osrednjega protagonista pripovedi v zakonskem življenju.

Libuče, 14. septembra 2002
dr. Silvija Borovnik, Marjan Kolar

Tim Wüster

Mrazni spomini

LEPOSLOVJE

Umril je za etiko. S temi besedami bi lahko opisali žalostni konec gestapovca, čigar zapiske sem bolj po naključju (to se pravi s pomočjo višjega ključa) kakor z zavestnim iskanjem našel v nekem predalu starejše omare, ki sem jo pred leti dobil od svojega strica. Ko sem jo brez vsakršnega zanimanja postavil v ropotarnico, sem pri izpraznjenju omare naletel na tele zapiske, ki bi jih rad šele zdaj priobčil. Zakaj sem tako dolgo mečkal, namesto da bi jih takoj objavil, sam ne vem tako točno. Verjetno me je bilo strah, da bi s tem onečastil ime naše družine, ki je na tako dobrem glasu. Morda je bilo celo več za tem, morda se nisem hotel soočiti s preteklostjo svojih prednikov, ki je vsekakor dovolj strupena, da bi lahko zastrupila talno vodo družinske zgodovine. Pa sem se končno le odločil, da bom objavil te zapiske, preden bo kdo drug posvetil v plesniv hram stričeve osebnosti. Ne bom jih komentiral, kajti najboljši komentator je še zmeraj zgodovina sama. Samo toliko za uvod, da se bo bralec lahko znašel: te zapiske si je zabeležil stričev oče, ki je bil po rodu Slovenec, sicer pa je v času Hitlerjeve strahovlade bil pri nemški tajni policiji. Na gradbiščih je vstop čisto prepovedan. Tukaj naj ne bo samo dovoljen, temveč celo zaželen.

Izdajatelj

Celovec, 3. aprila 39

Gospa Ljudmila Hartman
Št. Jakob nad Krko

Spoštovana gospa Ljudmila Hartman,

pišem vam, pišem vam, ker ... Pravzaprav ne vem, zakaj vam pišem. Morda zaradi tega, ker vas hočem rešiti, morda, ker hočem igrati junaka. Rad bi vas svaril. Vaše življenje oz. delovanje je v hudi nevarnosti. Bodite previdni, vas strogo zasledujejo!

N.N.

Celovec, 3. maja 39

Spoštovana gospa Hartman,
Št. Jakob nad Krko

Očitno mojega opozorila niste jemali resno. To je gotovo znak vaše predrznosti in hrabrosti. Ni pa zelo premišljeno za gospo takega kova, kakršna ste vi. Poznam namreč vaše pesmi oz. vsaj izbor le-teh, ki sem ga imel zadnjič v roki. Priznati moram, da so me nekatere izmed njih prav zagrabile v duši, spet druge pa so me potisnile na rob blaznosti, kjer bi si ušesa najraje zamašil z Odisejevim voskom. Kako lahko recimo pišete tako plehke vrstice, kakor so tele: "O tebi, moj Slovenec, ko prideš spet čez plan, podam ti zmage venec/ na Slave srečni dan". Čeprav ste domovali toliko časa na Libuškem polju, očitno ne poznate osnovnih naravnih zakonov. Sicer bi morali vedeti, da v naravi zmaguje

vedno močnejši. In to je pač trenutno Nemec, ki ima vajeti v rokah., saj se je moral predati celo Kristus močnejšemu, "nagnil je svojo glavo, da na križu spolnil je postavo", kakor ste tako sijajno spesnili verz v pesmi Velika noč. Te naravne zakone je pač treba spoštovati in to vam tudi svetujem, sicer se bo ponovno zgodilo kaj takega kakor danes ponoči. Gotovo ni bilo zadnjič, da smo oz. so dobesedno razbili vaš gospodinjski tečaj. Zato vas opozarjam: ubogajte nemškega gospodarja, da ne boste hlapci svoje usode!

Celovec, 13. okt. 39

Gospa Milka Hartman
Bregenz

Dejstvo, da ste se preselili na Predarlško h gospodu Jošku Tischlerju, me je osupnilo, kajti očitno pišem svoja svarila v prazno. A kljub temu ne bom nehal biti vaša prečastita vest.

Odkril sem nekaj zanimivega v našem arhivu (ali vam še nisem omenil, da delam pri policiji?): vašo fotografijo, na kateri imate postavlo prave gospe oz. celo dame. Preveč resno mi nekako izgledate, kakor da bi vam življenje dajalo pregnenke pilule. Vtem ko ste v pesmih vedno ponižno dekle, pozirate na tej sliki, kakor da bi bili kaka imenitna gospa. No, saj ste imenitna v svojih pesmih. Ali ni to imenitno, ko pojete v neki pesmi: "V vrhovih smrek je res šumelo, vetrov nebrot je v ples vabilo/ in dafne 8 - lažno to mamilo/ je meni grenki strup zadalo"? Je ta ponižnost narejena ali je ta samozavest na fotografiji samo zavest, da ste Slovenka?

Celovec, 22. nov. 39

Gospa Milka Hartman
Bregenz

Spoštovana in cenjena Milka,

vedno bolj prodiram v globine vašega pesništva.

V njem opažam nekakšno razdrtost med otroško naivnostjo in otožno intelektualnostjo. Kajpada vas očitno ne morem rešiti vaše nacionalne zmote. Lepo je, da cenite vaše slovenstvo, saj ga vsi, a vendar morate videti relacije! Nemštvo je v premoči in to premoč jim je treba priznati. Kot intelektualka bi morali upoštevati dejstva. Dejstvo pa je, da Nemci svojo moč od nekdaj črpajo, sicer ne bi mogli biti prvi izmed vseh narodov. Zakaj to recimo ni uspelo drugim narodom, ki so številno močnejši, pa se jim kljub temu ni posrečil prodor na svetovni vrh? Saj morate priznati, da jih ob tem podpira višja sila! "Bog nam žito blagoslavlja," je konec vaše pesmi Žito valovi. Zakaj naj ne bi blagoslovil tudi sejanje nemškega žitnega semena?

Celovec, (neberljivo) 41

Draga Milka,

zelo mi je žal, da smo zaprli tvojega brata, a ta dogodek priča samo o tvoji nevzgojivosti. Pazi, da te ne bo oblikoval nemški bog Thor s svojim kladivom!

Danes sem se lotil najlepše pesmi, ki si jo kdaj napi-

sala: Naše življenje. V prvi vrstici si celo izpovedala nekaj, kar bi tudi lahko bilo naše: "Naše življenje steka se tja, kjer naše biti vrh je doma./ Zemlja domača kaže nam pot, kjer naj korak gre usodi naprot." Te vrstice bi lahko celo odtisnili v kakem nemškem literarnem časopisu...

Celovec, aprila 42

Draga Milka,

zelo mi je žal, da smo morali izseliti tvojo družino. A zdi se, da te ni mogoče drugače vzgojiti, kakor pa z bičem. Nekako me spominjaš na hlapca Jerneja iz Cankarjevega romana, ki skoz išče pravico, a je ne najde. Tole v premislek: če ni pravice, ali ne bi vzeli moč kot pravico, kajti z močjo lahko narod marsikaj ureniči...

Naslednji mesec bom odpotoval v Stalingrad, kjer potrebujejo nemške čete pomoči. V svojo torbo sem že skrnil tvoje Dekliške pesmi. Tvoje poezije so most prek pisateljice Bachmannove (moški ob potoku) in Christine Lavant. Če bi koroški Slovenci vedeli, koga imajo! A bojim se, da bodo tvojo poezijo izrabili samo v nacionalno korist. Zato ti pravim: več takih pesmi kakor Spev stvarniku in Lažna mamila. V njih si zajela vse človeštvo in to je tudi smisel poezije, da prizadane vsakogar, ne pa zgolj neki mali narod ...

Stalingrad, nov. 42

Milki Hartman

Št. Jakob nad Krko

Kaže, da je vojna izgubljena. Zima nam pritiska na dušo. Zimske rože bi moral prepisati: "Na okna tke nam rože mraz, a hram naš je gorak," praviš v svoji pesmi. Moja pesem bi se glasila: "Na okna tke nam rože mraz, še hram naš greti nas ne more ..." Opazila si morda, da sam nimam občutka za pisanje poezije. Čas bo, da ti spletenu venec svoje življenjske poezije: Gotovo si razbrala iz mojih pisem, da sem na nemški strani; še več - sem tudi gestapovec. Mar se temu čudiš? Skrivnost je življenja krepost - eden izmed mojih prebliskov. Sicer pa prihajam iz Spodnjih Libuč in sem tvoj sosed ...

Po objavi teh pisem sem spet po nekem naključju naletel na oporoko stričevega očeta. Zdi se mi, da je obenem rešitev vse uganke, zato sem ga tudi dodal v drugi izdaji.

Spoštovani dediči!

Končujem svoje življenje, ker nisem našel njegovega začetka. Edino, kar me tolaži, je, da sem spregledal svojo zmoto na podlagi pesnice Milke Hartman. Rešitev ni niti nemštvo, niti kaka druga premoč. Vse je podvrženo času, torej tudi moč. "Moč nekoč se vsakemu zamaja. / Sveča vsa goreča dogoreva! / Mre ljubezen, če ji ni odmeva." Molim torej za vas: "Bog vas naj otme vsakršne zmote!"

Tu je konec njegovih zapiskov ...

Blaž Prapótnik Vrnitev izgubljenega sina

Svet vrti se. Noro se vrtijo
v plesu norci; modrim se smeji,
ker ne rajajo kot veter piha,
kot trenutno smešna moda niha ...

(Milka Hartman, Samotna pot)

Na cerkvenem dvorišču so se gnetli praznje oblečeni farani. Blejanje množice je v pomladni veter vnašalo nekaj vznemirljivega pričakovanja. Napočil je dan, ko bodo medse sprejeli zamudnike, zakramenti po hitrem postopku, birma in obhajilo za telebane. V množici čakajočih mladeničev in mladenk ter družinskih članov ... je stal tudi on.

»Ne morem se znebiti vtisa, da gre le za cirkus,« je ponergal svoji spremljevalki in se uzrl po ljudeh.

»Nehaj.«

»Poglej, kakšna ...« Prekinila ga je, preden bi uspel reči kaj sočnega, kot je imel navado.

»O tem sva se že pogovarjala in prosim, da zdaj nehaš.« Ni zvenelo kot prošnja, ampak kot zapoved. To je bila danes prva zapoved. In ni se mu ljubilo prerekati, pa tudi prostor in čas nista bila najbolj prava za sproščeno kreganje.

»Res smo zanimivi,« je nadaljeval, »poglej, kako dolgočasne uniforme.« Vedel je, da ji bo vzbudil zanimanje. Z očmi je sledila njegovemu pogledu.

»Vsi ti ceneni rekli so z Madžarske; a vidiš, da so vsi vijoličasti, ko da sva v Lentiju.«

»Ne norčuj se, pa res ni treba, da so vsi v Murinih oblekah za sto jurjev.«

»Res ne.« Presenečena nad njegovim spravljamim tonom ga je prijela za nadlaket, se privila k njemu in mu tiho rekla nekaj besed.

Zdaj, ko sta bila zopet oba na svoji strani, ji je šepnil v uho nekaj žgečkljivega, da se je narejeno zgrazala ...

Svetišče je bilo svečano okrašeno zunaj in znotraj. Ob gotskih oknih so bili speljani venčki, spleteni iz majskega cvetja, pred baročnim oltarjem so bili razporejeni šopki rezanih rož, s transparenta je prisotne pozdravljalo besedilo v Slomškovi slovenščini in barvni logotip svetega leta. Nasičen zrak je še zgostilo kadilo, ki je polnilo nosnice. Luč, ki je visela s stropa, je bila večno priključena na elektriko. Zdalo se mu je, da je vsega preveč.

Potem se je začelo.

Po tistem, ko so nekajkrat vstali in sedli, so mu misli odblodile naokrog po prostoru. Med berilom se je zalotil, da ne posluša zgodbe, ki je bila namenjena njemu in ostalim zamudnikom, ki so prejeli zakramente pet, deset ali petnajst let pozneje. Premleval je pogovor izpred nekaj tednov, ko sta se s punco prvič resno sporekla.

»Tebi je tako vseeno glede tega,« mu je odvrnila, ko se je namrdnil nad možnostjo, da se priključi občestvu. Pogovor je postajal kliše: ona se je pogovarjala z njim, on je molčal.

»Meni to veliko pomeni ...« ga je prepričevala.

»Ne vem ... ampak meni se zdi, da je zdaj to nekakšna moda,« je po premisleku odvrnil in umolknil.

»Kako lahko rečeš kaj takega?!«

»Lepo, z glasilkami in usti,« ga je prešinilo, preden je odgovoril: »Zdaj so vsi kar naenkrat noter, zjamčeno pravilna pot, nekateri so se iz prvih vrst na partijskih sestankih, baje, presedli v cerkvene. Kakšni so ti značaji, lahko presodiš sama.«

Nekaj trenutkov tišine je zazevalo med njima, kakor brezno molka. Stisnjene ustnice.

»Kam meriš?«

»Nikamor.«

»Hočeš reči, da smo takšni ...«

»Saj sem ti povedal, kar sem hotel reči, ne išči skritih pomenov. Ni pošteno.«

»A da ni pošteno,« je vzrojila, »ti boš pridigal o poštenju, ko si tako idealen!« Zaničljivo je prhnila in se obrnila stran.

Ni mu bilo vseeno, da je tako reagirala, vendar je ni več prepričeval. Sam pri sebi je tuhtal, kako naj pride zadevi do dna. Ni mu šlo v račun, da je tako vztrajna, ko ji je vendar že vse povedal in sta vso stvar že temeljito prelela, on racionalno, ona čustveno; zaključka pa nobenega.

Saj, njej bi to veliko pomenilo, njemu pa ne toliko, še ena ceremonija in gnjavaža več.

Nikakor pa ga ni pomirilo, da ima v bistvu prav, ko je razložil sebi in njej, da je v kočljivem položaju in da je moralna dilema v resnici velika. Če bi pristopil s figo v žepu in z lažjo, češ saj sem prepričan v vse, kar pravite, bi se slabo počutil pred samim seboj, če pa izrazi svoje stališče in prepričanje, pa ga kljub vsemu sprejmejo, bo postavljena pod vprašaj institucija: njena doslednost in pokončnost. Če pa je res vseeno, potem pa mu ni treba zganjati cirkusa z vsemi temi zadevami, kajti če lahko pogledajo skozi prste pri zakramentih, zakaj ne bi raje olajšali položaja sebi in njemu ter mu pogledali skozi prste pri opravljanju cerkvene poroke. Če nisi dosleden, je res prava figa, kje v verigi zakramentov stojiš tam s figo v žepu. Vsekakor je te svoje misli spremenil v obzirne besede, preden jih je izustil, a rezultat je bil jalov. Na koncu se je odločil, da bo popustil in naredil ljudem veselje. Tako grozno pa res ne more biti, si je mislil in rekel, pa naj bo, jebi ga.

Prilika o izgubljenem sinu se je bližala h koncu. Zbor je zapel hvalnico, zdelo se mu je, da so v zboru same ženske, in pesem je končala nekje v višavah, pod stropom cerkve, kamor so bile uprte oči tistih, ki so bili za vso stvar najbolj zagreti.

Njemu pa je sedaj šlo samo še za to, da opravijo, da pobegne iz tega z vonji, hvalnicami, zvoki, s cvetjem, arhitekturnimi detajli, zgodovinskimi in umetniškimi obdobji, freskami, slikami, podobami, čustvi, grožnjami in obljubami prenatrpanega prostora. Bilo mu je tako zelo mučno, ko je lepo rejen namestnik nekega dostojanstvenika z medenim glasom

razlagal o enakosti pred bogom. Nehote se je spomnil domislice, da smo bili v socializmu vsi enaki, le da eni bolj enakopravni od drugih.

Končno je odzvonilo, ni pošiljal spraševati, le oddahnil si je, ko je stopil na zrak.

Madžarski suknjiči, predvsem vijoličasti in zeleni, so se drenjali sem ter tja po dvorišču, skupine so se pripravljale na fotografiranje. Fotograf in katehet sta hitela organizirati svoje varovance.

Sprva je hotel kar oditi, a so ga nekako zrinili v gručo pred objektivom, in da jim ne bi pokvaril posnetka, je obstal in se pretvarjal, da je del procesije.

V skupini so se vsi poznali med seboj, se tikali, klicali in ogovarjali. Na ceremonijo je prišel iz drugega kraja, zato je vzel to v zakup. pa še manj zoprno mu je bilo, ker mu ni bilo treba zavračati začudenih pogledov.

Nekdo od organizatorjev je hitel s postrežbo, in ko je prišel do njega, se je s pladnjem dobrot sunkovito obrnil in odhitel. Katehet ga je, brž ko je videl osupli obraz ob sebi, potolažil rekoč: »Mi smo se organizirano pripravljali na ta dogodek, vi pa niste iz naše skupine, kajne?!«

»Ne, ne, nisem iz vaše skupine,« mu je odvrnil, in ko je zaslišal svoje besede – nisem iz vaše skupine –, mu je postalo prekleto jasno, da je to še kako res.

Izgubljeni sin, ki se je vrnil k očetu, je pač imel to srečo, da je bil iz prave skupine, si je mislil, povlekel svojo spremljevalko ter siknil kratko in rezko: »Greva, vidiš, da nisem njihov!«

Začudeno ga je pogledala in molče prikimala; besede so bile v napoto.

Doma je slovesno izjavil: »Vrnitev izgubljenega sina,« kar je bilo slišati kot – no, pa je mimo, – in malo manj slovesno dodal še eno resnico, ki ga je tiščala vso pot iz cerkve, kjer se je počutil kot teleban, še posebej po srečanju s pladnjem in z vodjo skupine, ki ga je takoj, ko je bil sprejet, mazilo se še posušilo ni – meni nič tebi nič – po hitrem postopku izobčil – *Easy come easy go*, tako da je bil začuden nad hitrostjo ceremonij v pregovorno togi in neprilagodljivi ustanovi. S ščepcem grenkobe je hladno in preudarno povzel, kakor je to storil že nekajkrat, pa ga ni nihče poslušal, le pogovarjali so se z njim: »Pred Bogom smo morda, pred cerkvijo pa nismo vsi enaki.« Domači so ga začudeno pogledali in ga opazovali z nejevernimi pogledi, češ je mogoče v tako kratkem času pridobiti tolikšno izkušnjo in modrost za take zaključke.

Pa ni bila modrost, samo moda je bila: o vsaki zadevi imeti svoje mnenje in se malce vzvišeno hahljati vsemu okoli sebe.

»Ti, izgubljeni, obljubim, da ti ne bo treba nositi vijoličastega suknjiča, ampak zdaj pa že nehaj,« ga je posmehljivo nagovorila izvoljenka in ga poljubila na nagubano čelo. To klavrno romanje je gotovo vzela za dokaz ljubezni in naklonjenosti, kar ni daleč od resnice, si je rekel, jo poljubil na usta in si zamrmral: »Glavno je, da sva v isti skupini.«

»Preveč si ženeš k sreči, ne jemlji tega tako zares.« Hotel je protestirati, zaradi načel, pa si je premislil. Zdaj ni bilo več pomembno ...

Seveda, šlo je samo za formalnost.

Gora upanja

Leden zrak. Mraz do kosti. Meglen sončev obroč. Gola okolica. Rast spi. Zimi v čast se odpravljam na pot. Pot narave in življenja. Pred mano stoji veličasten dvatisočak. Mogočen vrh, ki me to nedeljo kar vabi v naravo. To je moje življenje. Cesta, ki ne pelje nikamor drugam kakor na naslednjo in ta zopet na naslednje razpotje. Brez konca. Svoboda v najpopolnejšem pomenu besede. Včasih se počutim ko kakšen Kristus na križu, ki izbira med gorami, družino in službo. Sam sem s svojimi željami, sanjami, hrepenenji, uspehi, ljubeznijo... v samoti stopam po svoji večni poti. Vsepopovod so vse stvari tako zapletene, tu, v naravi, pa so vse stvari tako... preproste.

Cilj današnjega dne mi je priti na vrh gore, pred katero sem, ter varno sestopiti v dolino. Začnem.

Že po prvih metrih hoje po zaledenem snegu sem trd ko sveča. Prav čutim, kako mi poka vsako vrentence, kako se mi dviguje utrip v žilah. Kljub dobri zaščiti me zebe. A ker vem, kaj hočem, kaj sanjam in kaj si želim, dobim nove energije za premagovanje peklenske poti. Že dolgo ni bila tako zahtevna ko to nedeljo. Naprej me vleče nekakšna sila po nemočem, katere cilj je prav to, kar nisem. Lovim se na spolzkem ledu pod mano. Preizkušam sam sebe. Mogoče mi gore pomenijo ravno to - preizkus trdnosti mojega obstoja.

Znajdem se pred navpično steno. Na njej ponekod že najdejo prostor sončni žarki. Plezam. Iščem oporo v navpičnem steklu, a vse je tako prekleto gladko. Nohta me v noge, prsti pod rokavicami so tudi že čisto trdi, ničesar več ne čutim. Klina ne morem zabiti, da bi vsaj za kratek čas lahko sprostil ude in se vsaj za prvo silo ogrel. Prešine me misel, da bom padel, tako kakor sem kar naenkrat pristal na dnu pekla zakona. Globoko v sebi najdem nekaj trenja in vzgona ter se srečno prekobalim na polico odrešitve. Pospravim železje. Nadaljujem pot proti vrhu, ki se že vidi. Ves snežnobel kipi v nebo. Vse, kar je pod mano, je vedno bolj miniaturno. Klicu se ne vrne odjek. Narava je mrtva. Slišim le rast mraza, ki je iz metra v meter trši. Moči že zdaj skoraj nimam več. Pa sem šele na pol poti.

Pohodništvo je pravi balzam za mojo dušo. Toliko ko vanj vložiš, takšne sadove in užitke žanješ. Za mojo ljubezen to prav nič ne drži. V zakonu že dolgo ni več tiste harmonije, ki bi vplivala na dva človeka enako. Pogovori so nama tuji. Ne zaupava več Besedi. Vsak moj predlog, ki ga kdaj povem, ji je brezvezen. Moje življenje je že dolgo prepuščeno samo usodi ali naključjem (kar pač obstaja). Vdan sem v nemilost. Srečo mi pomenijo samo poslovni uspehi ter sin, ki bi rad šel po mojih stopinjah. Takšna misel me popolnoma razžalosti. Ljudje okoli mene me pravzaprav sploh ne poznajo. Verjetno je to zaradi tega, ker ne zaupam najbližjim in se ne znam odpreti okolici. Takšne stvari me počasi notranje ubijajo. Moja duša je mrtva. Bi bila rešitev, da bi se ločil od Mete? Da bi jo peljal na

ponovne medene tedne? Vse skupaj je preivid. Sanjarjenje. Niti sam ne bi prenesel teh stvari, kaj bi si šele mislila moja družina, navsezadnje je tu še odrasčajoč sin. To ni uresničljivo. Kako je lahko vse, kar sva imela nekoč s soprogo, propadlo? Bilo je, kakor bi dobil prazen list papirja ter ga naenkrat strl med rokami ali, še bolje, sežgal. Sicer pa sem si sam tako postlal. Čeprav moja obrt ni sedeti za delovno mizo, proučevati nauke, poglobljati ta ali oni problem, se bogatiti z mislijo sobratov in potem pisati, da bi nam zapustili sadove svojega dela. Jaz tega ne znam in nočem početi. Želim gledati in živeti življenja drugih, jim nekako po svojih močeh pomagati, čeprav tega niti sam ne obvladam, kaj šele znam.

Čeprav gora, po kateri se vzpenjam, ni množično obiskana, se kar naenkrat prebudim iz fatamorgane. Nad sabo, kakšnih dvajset metrov višje, zagledam živo žensko. Mogoče se je to zgodilo že zaradi same osamljenosti ali pa iz hrepenenja. Vzpon do nje hitro mine. Srečanje je neizogibno. Zdi se mi, da sem jo že nekje videl. Samo oči: morda že zaradi tega, da bi se malce spočil, ker me noge že skoraj niso nesle več, začnem pogovor. Nedoržen klepet o tem, kakšno je vreme na vrhu. Nemudoma, sam ne vem zakaj, jo vprašam, če se slučajno pozna. Podava si roke in se predstavlja. »Ida Kovač.«

V glavi mi odmeva. Postanem še bolj moker od znoja. Res je. Razum me ni varal. Poznala sva se iz osnovne šole. Naenkrat postanem čisto rdeč, ona pa dobi na obrazu nasmešek, ki je bil popoln in tako je izgledala prav božansko. Barva njenih zob se je zlila z okolico. Oba sva se verjetno spomnila petega razreda ter dogodkov, ki so se takrat odvijali. Jaz sem bil noro zaljubljen vanjo in zdelo se mi je, da ista čustva čuti tudi ona. Na zadnjem plesu sem bil deležen njene pozornosti in dobil tudi čast za en ples. Še točno se spominjam, kaj so vrteli. Ljubezenska pesem s nesrečnim koncem. Tako sem se takrat vživel v besedilo, da sem si na koncu skladbe zadal nalogo, da jo poskušam kar pred vsemi navzočimi poljubiti.

In to sem v tistem momentu tudi storil. Ona pa se je na ves glas začela dreti, me zmerjati, kaj si mislim, da sem, tolkla me je z vsem, kar ji je prišlo pod roke. Osramolil sem se pred sošolci, ki me še danes na ta račun dražijo, ona pa je začela po vasi širiti govornice o meni, ki sploh niso držale.

Danes se mi je zdelo, kakor da sva že oba pozabila na te grde stvari, a njen hihet je izražal še vedno nekakšen posmeh, ki me zdaj sploh ni več motil. Samo stal sem pred njo ter jo opazoval. Videti je bila popolnoma drugačna. Ne spominim se, da bi bila na obletnici. Sicer pa tudi sam nisem bil udeleženec vseh. Verjetno je od najinega zadnjega srečanja minilo že štirideset let. Lasje, ki so ji gledali izpod zasnežene kape, so od takratne črne barve prišli v rdečo. Poleg tega ji je gorska oz. planinska oprema popolnoma spremenila zunanji videz. Iznenada je spregovorila: »Si ti tisti, ki ...« Ter ponovno glasen smeh. »Veš, če bi takrat tega ne storil, bi lahko bilo vse drugače.« Kar stal sem pred njo. Zadel me je točno v srce. Kaj vse bi dal, da ne bi bilo tako. Kaj mi hoče povedati? Da je bila kasneje ljubosumna na sošolko Meto, s katero sem sedaj nesrečno poročen? Je to njeno bistvo? Razlagala mi je svojo življenjsko

pot, jaz pa je nekako sploh nisem mogel poslušati. Poudarjala je namreč svoj srečni zakon. Ugotovil sem, da sovražim besedo sreča. Kaj vse bi lahko bilo ... Že ob tem, da sem pomišljal na to, me je bolelo srce. Nisem si mogel pomagati, da je ne bi vprašal, kaj počne sama v visokogorju. Odgovor je bil podoben mojemu: iskanje resnice, če ta sploh kje je.

Pred slovesom se dogovoriva, da se bova naslednjo nedeljo skupaj podala v iskanje ter odkrivanje skrivnosti. Ko odide, ugotovim, da tudi, če imaš s človekom kakšno grenko izkušnjo iz preteklosti, lahko vtis popraviš ter si izboljšaš prihodnost. Ali je tako tudi z mojim življenjem? Dolgo časa ji še sledim s pogledom, potem nadaljujem pot.

Vrh se že svetlika pred mano. Še nekaj minut in osvojil bom najlepšo »goro« v svojem življenju. Preden doživim radost, me obdari s svojo energijo še sonce. Sosednje gore v hipu zažarijo.

Mesto pod mano se še vedno koplje v jutranji svetlobi. To je zame najlepši svet. Živim le še za meter pred seboj in že sem tam. Čar gore je edinstven. Stojim na vrhu sladkornega stožca, ki meče dolgo, ostro koničasto senco na sosednjo južno steno.

Pozabim na vse. Glava je prazna. Meditiram. Ko podležeš takšnim naravnim velikanom, te le redko izpustijo iz svojega objema. Sonce me ogreva, v sebi čutim lepoto, ki je ne znam opisati. Čutim svet, čutim Zemljo, Sonce ... Vse diha z menoj v istem ritmu in me omamlja. Vem, ko bo konec tega mojega izleta, bo konec tudi vseh sanj. Megla začenja počasi, a vztrajno, zapolnjevati prostor pred mano. Skoraj ničesar več ne vidim. Odločim se za odhod. Malce že prši. Kot nekakšen ledeni dež s snegom. Vse se mi prijemlje na obleko. Ko pridem do police, iz nahrbtnika komaj dobim železje. Vse je zamrzjeno. Celih deset minut se pripravljam na spust. Najraje bi zaradi velike teže kar ostal tukaj. Počasi se začnem spuščati. Ko bob po ledeni stezi. Težko zapičim klin, še težje najdem oporo za nogo. Stena je ravna. Veter jo je do potankosti zlizal. Hitro se ozrem naokoli. Vrhovi že dobivajo kepe. Sonca ni več nad mano in postaja vse bolj mrzlo. Skušam pohiteti, a ne gre. Sem produkt najbolj žalostnih usod, kar jih svet pozna. Postane me strah višine. Utrujen sem. Nikjer ni nikogar. Kar naenkrat ni več poti, ni več stene ob meni, vse bolj me požira globina.

Padam ...

Benjamin Kumprej, *Krajina I.*, 2002, akril na platno, 90 x 130 cm

Princ ali Čevljar?

Kratka zgodba o identiteti

Vprašanje identitete osebe je zanimivo in ustvarjalno metafizično vprašanje, ki predpostavlja sposobnost abstraktnega mišljenja in po Johnu Locku tudi določeno mero norosti (*insanity*). Kateri zdrav človek se bo z vso resnostjo zaskrbljeno spraševal, če je in zakaj je danes še ista oseba, kot je bil pred časom? Ker pa je urjenje v abstraktnem razmišljanju koristno in ker občasna filozofska norost ne škodi, ponujava kratek esej.

Za začetek povzeta zgodba (1): Predstavljajmo si, da bi duša Princa, ki bi vsebovala vse zavedanje o Prinčevem preteklem življenju, zapustila Prinčevo telo in se naselila v telo Čevljarja takoj, ko bi Čevljarjeva duša to isto telo zapustila. Vsakomur je jasno, da bi Čevljar posledično postal ista oseba s Princem, da bi bil za dejanja odgovoren kot Princ. Toda kdo bi rekel, da je zaradi selitve duše Čevljar isti človek kot Princ (isto človeško bitje torej)? Kajti poleg duše je tudi telo tisto, ki nekoga naredi za določenega človeka. Duša sama, četudi nosi vso Prinčevo zavest, Čevljarja ne bi naredila za istega človeka s Princem. Za vse druge, razen za samega sebe, bi bil Čevljar še isti človek, četudi bi ga naseljevala Prinčeva duša (zavest).

Pričujoča Lockova zgodba o Princju in o Čevljarju je eden najvplivnejših miselnih eksperimentov v zgodovini filozofije. Neštetokrat citiran, kritiziran, predebatiran, hvaljen itd. Osrednje vprašanje eksperimenta je jasno: **Kdo je v resnici Princ in kdo je Čevljar?** Kaj naredi nekoga identičnega (istega) skozi čas? **Kaj je tisto, na čemer lahko utemeljimo identiteto osebe v toku časa in skozi take in drugačne spremembe?** John Locke je poskušal odgovoriti na ta vprašanja v svojem *Essay Concerning Human Understanding* (*Eseju o človeškem razumu*). Pričujoči tekst je poskus na kratko orisati Lockov odgovor na filozofsko vprašanje osebnostne identitete.

Locke je pisal Esej o človeškem razumu izhajajoč iz sholastične tradicije. Hkrati je bil na tekočem z novjšimi idejami v fiziki (bil je npr. eden redkih v svojem času, ki je imel zbrana Galilejeva dela), kar je spretno uporabljal pri izpeljavi filozofskih idej. Nadalje je odlično razumel Descarta in ni nikoli izpuštil priložnosti, da ga kritizira. (2) Če povzamemo: Locke se je pri raziskovanju osebnostne identitete poskušal jasno distancirati od dveh dominantnih pozicij svojega časa: sholastikov in Descartesa.

Preko kritike sholastične in kartezijanske rešitve je Locke postavil izhodišče za svoje lastne ideje. Kmalu je ponudil odgovor na problem osebnostne identitete: *«consciousness makes personal identity»* zapiše v *Essay ...* (II, 27, 10) Zato je Princ v Čevljarjevem telesu še vedno Princ, ker je njegova zavest ista in nespremenjena. Ker je zavest v Čevljarjevem telesu ista, kot je bila prej v Prinčevem, identiteta Prinčeve

osebe ni bila prekinjena. Toda kaj porečejo ljudje okoli njega? Ljudje, ki vidijo telo Čevljarja in na tem utemeljijo svojo sodbo? Bodo ti ljudje vedeli, da je Čevljar zaradi istosti in nepretrganosti zavesti, ki je samo zamenjala telo, v resnici Princ?

Če sledimo Locku, potem moramo, kadar govorimo o identiteti, upoštevati še nekaj drugega kot samo zavest. Govor je o dveh različnih stvareh ali – kot bi rekel Wittgenstein – gre za dve različni jezikovni igri. Najprej imamo koncept »osebe«, in ko govorimo o identiteti osebe, je istost zavesti (*sameness of consciousness*) dovolj in je točno tisto, kar utemelji osebnostno identiteto. Vendar gre pri vsem skupaj še za nekaj več, kajti prisoten je še koncept »človeka« (*Man*), ki je različen od osebe in ki se mu ne moremo izogniti, ko govorimo o Lockovem miselnem eksperimentu in o osebnostni identiteti. Po Locku imamo na eni strani kontinuiteto zavesti skozi čas in na drugi strani kontinuiteto telesa skozi čas. Kontinuiteta pomeni, da naše bivanje v svetu ni v nekem trenutku prekinjeno z nenadno spremembo telesa ali zavesti in posledično način, na katerega stvarnost dojemamo, ni nenadno prekinjen. Identiteta človeka je tako skupek, sestavljen iz kontinuitete zavesti in kontinuitete telesa.

Vrnimo se k ideji *«consciousness makes personal identity»*. Pravimo torej, da identiteta osebe temelji na zavesti, ki ni nenadno prekinjena, ki je kontinuirana. (3) *Prima facie* je stavek v kontekstu *Eseja ...* problematičen, saj sledi neposredno po Lockovi ugotovitvi, da je zavest prekinjena v številnih primerih: lahko gre za amnezijo, nadalje v spanju, zaradi prekinitve spomina, kome ... (Vse to so klasični ugovori na Lockovo tezo o tem, da kontinuiteta oz. neprekinjenost zavesti skozi čas utemelji osebnostno identiteto.) Bralec je zmeden: zakaj Locke v *Eseju ...* utemelji identiteto na kontinuiteti zavesti in hkrati jasno navede vse možne prekinitve kontinuitete zavesti? Možen odgovor je, da se hoče distancirati od rešitve, ki identiteto utemelji na misleči substanci. Misleča substanca namreč ne misli kontinuirano, pride do prekinitve, kot je npr. amnezia. Če je identiteta isto kot kontinuiteta, kako naj potemtakem misleča substanca utemelji identiteto osebe? Na tem mestu se zdi, da Locke navede ugovore o prekinitvi zavesti kot kritiko Descartesove pozicije (4) in jih tako ne bi smeli jemati kot nekonsistentnost v Lockovi argumentaciji.

Da bi se izognil težavam, na katere naletimo, če sledimo Descartesovi poziciji (težave, ki jih povzročijo paradoksi misleče substance, ki nekako ne misli neprekinjeno), Locke govori o osebnostni identiteti, ne da bi uporabil pojem substance. Zavest utemelji identiteto osebe, zavest je osrednji in zadostni koncept. Locke se izogne nematerialni substanci oz. duši, ki je utemeljevala identiteto za sholastike in

ESEJISTIKA

Kateri zdrav človek se bo z vso resnostjo zaskrbljeno spraševal, če je in zakaj je danes še ista oseba, kot je bil pred časom?

ravno tako se izogne kartezijanski misleči substanci.

Kako naj torej razumemo »istost zavesti« skozi čas, še posebej, če zavest ni substanca?

Zdi se, da »istost zavesti« za Locka označuje dejstvo, da je zavest vzorec, na kakršnega sta dve mentalni stanji povezani. (*Consciousness is a pattern for the relation between two mental states. Having the same consciousness means, therefore, having the same pattern of connecting different mental states through time. Op. G. Furmuzachi*) Mentalna stanja so skozi čas povezana po istem vzorcu, na isti način, relacija med njimi je razpoznavna. Imeti isto zavest potemtakem pomeni, da so moja raznolika in številčna mentalna stanja skozi čas povezana na isti način, model njihove povezave je isti in razpoznaven in to je podlaga za kontinuiteto. Podobno velja za istost telesa. Ni važno, če se substanca (substancia se tu nanaša na telesi iz zgodbe) spremeni. Pomembno je, kako se sprememba zgodi, na kak način sprememba nastopi. Moje telo se spreminja skozi čas, čeprav ostajam isti človek in isti človek ostajam zaradi tega, ker se telo spreminja po določenem (razpoznavnem) vzorcu. Isti človek ostajam kljub spremembam, ker se moje telo ne spremeni iznenada, kajti taka nenadna sprememba bi povzročila, da bi svet dojemal na drugačen način.

Vrnimo se k naši zgodbi. Predpostavimo, da Krojačevo telo »biva« v svetu na določen način. Reagira na določene dogodke ter dražljaje in spregleda druge, je nosilec določenih dejanj na določen način itd. Isto velja za Prinčevo telo. Torej ko se Prinčeva duša, ki nosi s sabo vso Prinčevo zavest, zbudi v telesu, skozi katerega ni navajena reagirati na svet, lahko pričakujemo, da sveta, ki se ji bo kazal, ne bo vzela za resničnost, za dejanski svet. Mogoče bo svet oz. stvarnost imela za zelo žive sanje, ker bo to najbolje razložilo nenadno spremembo načina, na kakršnega se ji svet skozi drugo telo kaže. (Tako čudno spremenjen svet pač ne more biti dejanskost) Princ se ne bo zavedal razlike med sanjami in dejanskostjo. Princ bo isti Princ zase, ker kontinuiteta zavesti ne bo pretrgana, toda za vse ostale, ki bodo svoje sodbe o identiteti človeka utemeljili na telesu, bo drug človek.

Zanimiv je zaključek, da bo Princ isti Princ zase in nekdo drug za vse ostale. Kot pravi Gibson: »Misel se zaveda sama sebe ravno tako, kot se zaveda vsega ostalega in se ne more zavedati ničesar, če se ne zaveda sama sebe. Zavedamo se torej naših mentalnih operacij: mišljenja, dvoma, vedenja, spoznanja, hotenja in na ta način ustvarimo povsem drugačen tip enostavnih idej, ki jih Locke imenuje ideje (5), ki izvirajo iz refleksije in se razlikujejo od enostavnih idej, ki izvirajo iz čutnega zaznavanja.« (6) Jasno je, da ne moremo zaznati naših aktov mišljenja, verovanja, volje itd. s čutili, prav tako si jih ne moremo predstavljati v domišljiji, vendar pa jih lahko naredimo za objekt naših misli; in kadar akti mišljenja, verovanja, volje itd. postanejo predmet naših misli, govorimo – po Locku – o idejah, ki imajo izvor v samozaznavanju (*reflection*). Akti mišljenja, verovanja, volje itd., ki so predmet naših misli, pa seveda obstajajo samo v mišljenju samem in samo mi se jih lahko zavedamo.

Načina, na kakršnega se samih sebe zavedamo v samozaznavanju, ne moremo nikoli objektivirati in ne moremo ga z nikomer deliti. Ali kot smo rekli zgoraj: Princ bo isti Princ zase, vendar ne tudi za druge. Če naredimo še en korak: Ideja preteklega dejanja kake osebe nima objektivne eksistence. Če si oseba prikljče v spomin idejo preteklega dejanja, mora uprabit iste operacije (refleksijo) kot v preteklosti in na tem temelji istost zavesti.

Poglejmo sedaj, kakšna je povezava med sledečima konceptoma: med istostjo zavesti in kontinuiteto življenja. Za Locka sta dve masi atomov isti v toku časa, če sta vsakič sestavljeni iz istih atomov. Kljub temu so stvari lahko kvantitativno iste, čeprav se material, ki jih sestavlja, spreminja. Če sledimo Locku, potem je v primeru živečih organizmov (rastline, živali) tako, da ostanejo kvantitativno isti, če jih sestavljajo atomi, organizirani po istem vzorcu in z istim setom temeljnih bioloških funkcij, ki obstajajo kontinuirano skozi čas. (V primeru rastlin in živali za identiteto rabimo vzorec, na kakršnega so atomi organizirani in ne nespremenljivost atomov kot takih.) Povedano drugače: identiteta organizma temelji na kontinuiteti življenjskega (ali biološkega) procesa. Ko govorimo o človeškem bitju, lahko tako rečemo, da smo enostavno vrsta živali in da so pogoji za identiteto človeškega bitja (tukaj govorimo o identiteti človeka in ne osebe) isti, kot so tisti za identiteto živali. Za Locka ideja racionalnega bitja (ali bitja z zavedanjem) ni sopomenka ideji človeka. Da dobimo človeka, moramo dodati še idejo telesa, oblikovanega na točno določen način. (7) Zato ne moremo reči, da je Princ iz zgodbe isti Princ. Lahko rečemo, da je ista oseba, ne pa, da je isti Princ, ker Princ je določeno človeško bitje, določen možakar, ki ga naredita tako telo kot zavest.

Tako je kriterij za identiteto človeka kontinuiteta življenja. To pomeni, da je nekdo isti človek, četudi se njegovo telo spreminja skozi čas (spreminja se po določenem vzorcu in z istim setom osnovnih bioloških funkcij) in toliko časa, kolikor ima kapaciteto mišljenja in kontinuirano življenje. Kriterij za identiteto osebe pa je istost zavesti. Zavest je nit skozi čas in to, kar povezuje, so personalne substance ali jazi. Kaj je zdaj koncept »jaza« (*self*), ki smo ga nenadoma vpeljali kot dodatek k že uporabljenima konceptoma osebe ter človeka? Kar po Locku naredi razliko med osebo in jazom, je skrb ali skrbništvo (*concern*). (8) Razlika, ki jo Locke vpelje med osebo in jazom, se navezuje na pomen etike v Lockovi filozofiji. Jaz je namreč tista entiteta, ki nosi odgovornost in ravna v skladu z moralnim zakonom. Jaz ima etične, družbene in legalne konotacije. Zanimivo je, da je odnos osebne identitete med nekogaršnjim sedanjim in preteklim jazom odnos med dvema različnima stvarima. Locke ni predpostavil, da nekogaršnji pretekli in sedanji jaz avtomatično tvorita eno in isto osebo. Zelo na kratko lahko tako izpeljemo, da je po Locku moralno nesmiselno in neupravičeno kaznovati sedanji jaz za dejanje preteklega jaza, če sedanji jaz ni povezan s preteklim preko jasne verige spomina (četudi sta jaza povezana z verižnim biološkim razvojem). Če sedanji jaz na preteklega ne veže jasna kontinuiteta spomina (če se torej sedanji jaz ne spom-

ESEJISTIKA

Isti človek ostajam kljub spremembam, ker se moje telo ne spremeni iznenada, kajti taka nenadna sprememba bi povzročila, da bi svet dojemal na drugačen način.

ni preteklega jaza in dejanja samega), potem je kaznovati sedanji jaz za dejanje preteklega ravno tako nesmiselno, kot je bilo nesmiselno obesiti Cromwellovo telo, da bi na ta način kaznovali Cromwella.

Kar nas še zanima, je odnos med zavestjo in nematerialno substanco (dušo). Na kakšen način je nematerialna substanca opora zavesti? Locke je dovolj moder, da predpostavi obstoj nematerialne substance, ker ne želi spora s cerkveno avtoriteto. Vendar pa nematerialna substanca ni dovolj za identiteto osebe. Zavest določi identiteto, vendar pa zavest ni nekakšna substanca, pač pa skupek odnosov med idejami samozaznavanja. Če obstaja substanca, o njej ne moremo imeti spoznanja, ker se nam ne daje v čutno izkustvo. O idejah samozaznavanja imamo spoznanje, ki ga omogoči nematerialna substanca, vendar pa obstoj idej samozaznavanja kot tak ne dokaže obstoja substance same kot substance.

Prva izdaja *Eseja ...* ni vsebovala poglavja o identiteti osebe. V drugi izdaji pa po poglavju o relacijah uvede novo poglavje – o identiteti osebe. Zakaj točno na tem mestu govor o identiteti osebe? Možen odgovor je, da se Locku problem relacij zdi v tesni povezavi s problemom identitete. Locke se je lotil vedenja s povsem druge perspektive kot njegovi predhodniki. Vedenje je zaznavanje relacij (ujemanja ali neujemanja) med idejami. Sholastično pojmovanje vedenja, ki je utemeljeno na razumevanju idej, ni več veljavno za Locka. Vedenje je razumevanje možnih odnosov med idejami: »Duh nima pri vseh mislih in ljudstvih nobenega drugega neposrednega predmeta kot lastne ideje ... Na podlagi tega je očitno, da ima naše spoznanje opravka zgolj z našimi idejami. Spoznanje se mi ne zdi nič drugega kot zaznavanje zveze in ujemanje ali neujemanje in nasprotje med katerimi koli našimi idejami.« Ideje so neposredni predmeti mišljenja. Poleg idej Locke obdrži klasično pojmovanje samostojnih in neodvisnih substanc, ki imajo vsaka svoj notranji ustroj ali bistvo. Vedenje, ki lahko dojame samo relacije, ne more dojeti notranjega bistva, ki tako ostane skrito in misteriozno. Kot pravi John Dewey: »V končni analizi je nasprotje med notranjo konstitucijo in bistvom (kar Locke obdrži od predhodne metafizike) ter relacijami, ki so predmet vedenja (Lockova noviteta) izvora nasprotja, ki ga poznamo kot lockovski kontrast med idejami in objekti.« (9)

Na tem mestu nastopi vprašanje, kakšna je povezava med problemom vedenja in identitete osebe? Odgovor je, da tako kot pri vedenju tudi pri identiteti Locke spremeni običajno perspektivo. Kajti tisto, kar utemelji identiteto skozi čas, ni nikakršna substanca po vzoru predhodnikov, bodisi sholastikov ali Descartesa, ampak je relacija, odnos, zveza. Zato poglavje o identiteti sledi poglavju o relacijah med idejami in nadaljuje isti vzorec, ki odpravi govor o substancah.

Locke v *Eseju ...* definira substanco kot »that in which qualities inhere«. (II, 23, 1) Kvaliteta je posest objekta, ki v našem mišljenju povzroči ideje. Sustanca ima določene kvalitete. Toda če hočemo razumeti, kaj substanca je, nam Locke odgovori, da je ideja substance mračna, zamegljena – »obscure« (II, 23, 1-3) Vendar, ko govori o identiteti osebe, sugerira, da ni substance, ki bi bila nosilec kvalitet, da so torej samo

kvalitete. Ali da se izrazimo določneje: oseba ni substanca in nima nobene zveze s substanco. Bistvo osebe je zavest in samo zavest tiste osebe. In zavest se nanaša na določeno organiziranost in ne na substanco. Oseba je neodvisna od substance, ni nič drugega kot določena organiziranost, ki jo imenujemo zavest. To pomeni, da lahko isto telo (telo kot substanca) gosti različne osebe v različnih obdobjih, in ista oseba lahko teoretično naseli različna telesa v različnih časih. (II, 27, 10) Tako je Princ iz zgodbe še vedno isti Princ, ker je ohranjena njegova identiteta osebe – zavest. Ne moremo pa reči, da je Princ isto človeško bitje, kajti kontinuiteta njegovega telesa je grobo prekinjena.

Za zaključek se lahko vprašamo, če Locke uvaja nove vrste substrat, nekaj tretjega torej, poleg materialne in nematerialne substance? Meniva, da je zavest, ki naredi osebo za isto osebo skozi čas, zgolj nominalna kategorija in ne označuje realnega bistva. Seveda lahko tak zaključek označimo za preveč radikalen in vsekakor se Locke ni izrazil v tej smeri.

Čisto na koncu pa še misel Heraklita, ki lepo ponazorilo problem identitete osebe: »V isto reko stopamo, in ne stopamo.«

Gabriel Furmuzachi
Barbara Rotovnik

OPOMBE:

1. »...should the Soul of a Prince, carrying with it the consciousness of the Prince's past Life, enter and inform the body of a Coblin as soon as deserted by his own Soul, every one sees, he would be the same Person with the Prince, accountable only for the Prince's actions: But who would say it was the same Man? The Body too goes for the making of Man and would, I guess, to every Body determine the Man in this case, wherein the Soul, with all its Princely thoughts about it, would not make another Man: But he would be the same Coblin to everyone besides himself. I know that in the ordinary way of speaking, the same Person, and the same Man, stand for one and the same thing. And indeed every one will always have a liberty to speak, as he pleases, and to apply what articulate Sounds to what Ideas he thinks fit, and change them as often as he pleases. But yet he will inquire, what makes the same Spirit, Man, or Person we must fix the Ideas of Spirit, Man, or Person, in our Minds; and having resolved with our selves what we mean by them, it will not be hard to determine, in either of them, or the like, when it is the same, and when not.« (John Locke, Essay Concerning Human Understanding, Second Edition, 1694, chapter 27, section 15, Locke's ortography and emphases.)

Ker ne razpolagava s slovenskim prevodom Eseja o človeškem razumu, navajava citate v angleškem originalu (op. avtorjev).

2. Kritiziral je npr. Descartesov pogled, da je možno iz določenih »primivnih« resnic (npr. da je resnična in nespremenljiva narava telesa razsežnost, da je resnično in nespremenljivo bistvo duha mišljenje) izpeljati resnična dejstva o svetu. Prav tako je ostro nasprotoval Descartesovemu nauku o vrojenih idejah. (Slavna teorija »white paper« ali »tabula rasa«.)

3. Povedano drugače: nekdo je ista oseba, če si zavestno lasti pretekla dejanja, če torej pretekla dejanja označi za svoja, se jih zaveda in jih v toku časa poveže s sedanjim trenutkom in s samim seboj. Locke tedaj govori o neprekinjeni verigi spomina (memory chain).

4. Kaj se zgodi z mislečo substanco v trenutkih, ko se kontinuiteta mišljenja prekine, npr. v spanju? Kako lahko misleča substanca ne misli?

5. 'The idea is to stand for whatever is the object of understanding, when a man thinks.' (I, 1, 8)

6. Gibson, James-John Locke, v Ashcraft, Richard (editor) - John Locke, Critical Assessments, vol. I, p. 12

7. 'For I presume it is not an idea of a thinking or rational being that makes an idea of a man, in most people's sense, but of a body, so and so shaped, joined to it, and if that be an idea of a man, the same successive body not shifted all at once, must as well as the same immaterial spirit, go to the making of the same man.' Essay ... II, 27, 8

8. 'The self is that conscious thinking thing (whatever substance is made up, whatever spiritual or material, simple or compound, it matters not) which is sensible, or conscious of pleasure and pain, capable of happiness and misery, and so is concerned for itself as far as that consciousness extends.' Essay ... II, 27, 17

9. Dewey, John - Substance, Power and Quality in Locke, v Ashcraft, Richard (editor) - John Locke, Critical Assessments, vol. IV, p. 54

Kaj je človek?

Kakšna korist je od njega?

(Sir, 18,8)

ESEJISTIKA

Uvod

*Kaj je človek? Kakšna korist je od njega?
Kaj je njegovo dobro, kaj njegovo zlo?
Število človekovih dni je veliko, če doseže sto let.
Kakor kaplja vode iz morja, kakor kamenček na sipini
je teh nekaj let nasproti večnosti.
Zato je Gospod do ljudi velikodušen
in je nanje razlil svoje usmiljenje.
Vidi in ve, kako hud je njihov konec,
zato obilno izkazuje svoje usmiljenje.
Človekovo usmiljenje seže do njegovega bližnjega,
Gospodovo usmiljenje pa do vsega mesa;
opominja, vzgaja in uči
in kakor pastir kliče svojo čredo nazaj.
Usmili se tistih, ki sprejemajo vzgojo,
tistih, ki so vneti za njihove sodbe.*

Sir, 18,8-14

Sprehod na Goro sv. Heme nad Globasnico na Koroškem, kjer je Katoliška akcija s slovenskim dušnopastirskim uradom in župnijo Globasnica v juniju leta 2002 uredila »pot duhovnosti« in jo po postavitveni zamisli akademskega slikarja Valentina Omana zaznamovala z marmornatimi kvadri, na katerih so v slovensščini in nemščini vklesana svetopisemska mesta v skladu z zamisljivo te poti, ki se začenja pri košati lipi na planoti pred zadnjim vzponom, od koder je čudovit razgled po Podjunji, se začenja z napisom, ki je moto, naslov, prva pobuda in temeljno vprašanje te knjige: *Kaj je človek? Kakšna korist je od njega?* Iz Sirahove knjige, ene najglobljih knjig Svetega pisma, ene najglobljih knjig svetovne zgodovine filozofije!

Ko pod vklesanim napisom ne bi bilo izpisano svetopisemsko mesto z navedkom pisatelja Jezusa Siraha, živečega dve stoletji pred Kristusom, čigar knjigo imenujejo tudi Ecclesiasticus ('Cerkvena knjiga' ali 'Knjiga shodov'), bi kdo utegnil pomisliti, ko bi ta dva stavka prebral v kaki sodobni reviji, da gre za značilno vprašanje našega časa, ko vse išče le korist in po njej povprašuje. A v tonu tega drugega vprašanja: *Kakšna korist je od njega?* je preveč drzne nenavadnosti, da bi se lahko zadovoljili s podmeno, da gre pač za značilni primer sodobnega utilitarizma.

Ne le Sirah sam, pač pa celotno Sveto pismo na razne načine odgovarja na to vprašanje. Povzetek vseh teh odgovorov pa je, da Bog človeka ni ustvaril z enakim namenom, kakor človek izdeluje svoje stvari, namreč, da bi bile za kaj koristne, da bi služile čemu drugemu in nazadnje človeku samemu. Pri človeku se veriga služnja ustavi. Človek služi samo še svojemu Stvarniku, a ta služba ni primerljiva z vsemi drugimi službami, saj Stvarnik ne išče koristi, ko je vendar ne potrebuje, kakor jo potrebuje človek.

Stavek, vklesan v ta čudoviti kos kamna, ki bo še stoletja ali morda tisočletja v tej deželi pričeval dvoje:

da so ljudje tu tudi v XXI. stoletju iskali Boga in se napajali z njegovo besedo, kakor so se njih telesa napajala s studenčnico v votlini sv. Rozalije, h kateri nas popelje »pot duhovnosti« - in da so tu še tisočletje in pol po svojem prihodu v te kraje vsaj nekateri vztrajali pri govorici svojih očetov in dedov, mater in babic, in je oboje pravzaprav ista zvestoba, čeprav je zdaj naslovljena na Boga in zdaj na ključ, ki človeku odpre oči in ušesa za njegovo sporočilo, materni jezik v smislu znamenite Slomškove pridige v Blatogradu. Ta stavek mi ni dal miru. Podoben je nekemu drugemu stavku iz osmega psalma: *Kaj je človek, da se ga spominjaš?* (Ps 8,5) Psalmistov je bolj naraven, bolj logičen, bolj pričakovan. Zares, kako se more vsemogočni Stvarnik ozirati na nekaj tako zanemarljivo majhnega, kakor je človeško bitje? Sirahov pa je bolj izzivalen, v svoji navidezni pragmatičnosti in utilitarističnosti skoraj neotesano grob.

Ne manjka knjig in tudi dobrih knjig o človeku. Ne med pisci drugih narodov ne med slovenskimi avtorji. Pomislimo le na Trstenjaka in Janžekoviča. Imamo tudi nenapisano knjigo o človeku: Kje si, Adam? pisatelja in politika Edvarda Kocbeka. V nekem intervjuju jo je sebi in svojim bralcem napol obljubil, a obljube ni mogel izpolniti. Za človeka, raztrganega v dve domovanji, krščansko in revolucijsko, je bilo vprašanje več ko smiselno. A ista raztrganost je najbrž preprečila, da bi do uresničitve načrta tudi prišlo. Čemu bi torej pretakal črnilo o isti stvari nekdo, ki se ima za precej manjšega od teh in še številnih drugih, ki so kdaj pisali o človeku, predvsem pa od svojega velikega vzgleda in učitelja Theodorja Haeckerja, ki je knjigo s polovico tega naslova že napisal, namreč knjigo *Kaj je človek* (Was ist der Mensch?, Jakob Hegner, Leipzig 1933), knjigo, ki jo ima pisec teh vrstic namen prevesti v slovensščino, kakor je prej storil že z dvema knjigama tega blestečega katoliškega pisatelja? Imam s tem svojim pisanjem res povedati kaj tako novega in drugačnega, da bi bilo to vredno truda, da bi bilo za založbo vredno vložene denarja, da bi bilo za kupca in bralca vredno časa in pozornosti ob branju? Saj sam ne vem. Morda pa je vse skupaj samo prosti spis, domača naloga, za katero se je zamisel sprožila ob sprehodu na Goro sv. Heme, za katero se je avtor lahko naslonil na to, kar so vsi večji od njega že napisali; predvsem pa, kar ne želi biti nič drugega kakor skromna vaja v čast človeku, ki mu toliko dolgujem in ki ga, čeprav že pol stoletja za ta svet mrtvega, lahko vsak trenutek vprašam, »koliko je ura« sveta, kakor ljudstvo lepo prisposodblja iskanje intelektualne in duhovne orientacije sredi zmede, v kateri nam je živeti.

Vprašanja *Kaj je človek?* se bom lotil z drugega konca. Ob sprejetju klasične in svetopisemske definicije, kakor ju ponavlja v svojih spisih tudi Haecker, da je človek animal rationale (razumno bitje) in *imago Dei* (Božja podoba) - in samo to dvoje more in sme

biti adekvaten odgovor na vprašanje kaj – bom poskušal prikazati, po čem pravzaprav vprašujemo, kadar vprašujemo s stvarno vprašalnico kaj, in kako bi v resnici morali vpraševati, kadar ne vprašujemo prav po teh dveh bistvenih definicijah.

Posvetil pa se bom tudi izsledkom in posledicam vpraševanja, »pravilnega« in »napačnega«, kakor pač to sam vidim in razumem, najprej v nauku vere in filozofiji sami, nato pa tudi v praktičnem življenju, začenši od osebe in njenega življenja, pa vse do političnega in državnega življenja kot najvišje oblike človekove svetne občestvenosti. Navadno menimo, da vprašanja za življenjske odločitve, ravnanja in drže niso tako pomembna, da so veliko bolj pomembni odgovori. Prav to vprašanje: Kaj je človek? pa kaže, da je res ravno nasprotno od tega. Veliko, neznansko veliko trpljenja je bilo, ga je še zdaj in ga bo v prihodnje, ker včasih, a vedno prevečkrat, napak vprašujemo po človeku ...

V Celovcu, malega in velikega srpana A.D. MMII

VI. poglavje

Kaj je bolj naravno in upravičeno, pa tudi v vseh pogledih uporabno in priročno, kakor da rečemo človeku: Šved, Portugalec, Kurd, Slovenec, Hrvat, Korejec ... da mu lahko rečemo tudi: socialist, konservativec, radikalec, komunist, fašist, demokrat, monarhist, liberalcec, anarhist ... in jasno da: katoličan, protestant, musliman, budist, pravoslavcec, hindujec, sikh, šintoist, konfucijanec, animist, ateist ... in še najbolj naravno in očitno od vsega: otrok, odrasli, starec, moški, ženska ...?

To so državno-upravne, statistične, narodnostne, politične in verske kategorije, po katerih smo navajeni razvrščati ljudi, jih razporejati po teh poimenovanjih, jih glede nanje razločevati in videti v tem njihovo identiteto.

Pri tem kajpada lahko pomotoma ali hote, spontano ali s sistemom, ki načrtno deluje v ozadju, prihaja do napačnih prepoznav in uvrstitev, ki so lahko za posameznika ali skupino kdaj tudi tragične; lahko imamo tudi primere vmesnih ali nejasnih razlikovanj in kategorizacij, saj se narava sama včasih prav hudo-mušno ali celo boleče poigra z navidez tako naravno in nedvomno razliko, kakor je to spolna razlika med moškim in žensko. Imamo tudi človeška bitja, katerih križ je motnja ali nejasnost v spolu. Današnja kulturna in moralna dekadenca je iz tega naredila vrlino in zdravje, po sili normalnost, kakor je to naredila iz še nekaj drugih stvari, ki jih je človekov zdravi razum nekoč imel za bolezen in abnormnost.

Kaj bi vendar moglo biti na tem, da rečem človeku: Slovenec, moški, odrasli, demokrat, katoličan? Kaj ni vse to tako preprosto in očitno, tako nedolžno in zoper nikogar in zoper nič uperjeno, da bi to ali kaj drugega v tem smislu vseeno smeli reči? Saj vsi kaj takega ob priložnosti komu rečemo ali o kom pravimo, ne da bi si pri tem mislili kar koli slabega ali hudega; saj navsezadnje tudi sam, ki to pišem, to rečem in

zapišem in sem o teh rečeh napisal že nekaj spisov in knjig...

Da si pri tem, ko take stvari izrekamo, ne mislimo nič slabega in hudega, vsaj navadno ne, nas odvezuje krivde, kakor nevednost do neke mere pač odvezuje od krivde, ne rešuje pa nas pred zмотo. Da si pri tem ne mislimo nič slabega in hudega, je lepo in prav, kakor ne more biti lepo in prav, če si ob tem ves čas ne mislimo prav nič. Premišljati o stvareh, posebno še o stvareh, ki se jih kakor koli že dotikamo, ki jih naravnost delamo ali opuščamo, je naša človeška dolžnost, pred katero nas še tako huda nevednost ne more opravičiti.

Beseda sama je nedolžna in nima nikake moči ne v dobrem in ne v hudem. A beseda ni tu zavoljo sebe, temveč je tu kot prinašalka pomena, podobe, klica in razpoloženja, kar pa vsekakor niso vedno nedolžne reči in še kako imajo svojo moč nad človekom. Besede s tem, kar prinašajo in prenašajo, prigovarjajo tistega, ki so mu namenjene, da bi vse bolj postajal to, kar pomenijo, ali pa, da bi se tega rešil ali od tega ubežal. To moč besede, se pravi tega, kar beseda prenaša, poznajo dobri vzgojitelji in učitelji: vztrajno pripoveduj komu, da je poštenjak, in skoraj gotovo se bo začel obračati k poštenju, tudi če na začetku ni bil čisto tak. In narobe: ponavljaj svojemu gojencu, da je nepridiprav in tat, in dokaj verjetno je, da bo prav to iz njega postalo, tudi če je prišel v hišo kot spodoben človek. Med besedo in človekovo usmerjenostjo ni nujne vzročne povezave, kajti vmes je nepreklicna svoboda človekove volje, vsekakor pa je beseda lahko močno prepričujoče vabilo k dobremu ali pa izdatna skušnjava k hudemu.

Kadar tako komu rečemo, začnimo pri naravi, ne le milost, tudi *philosophia perennis* predpostavlja naravo, da je denimo moški, kar je na neki ravni in v neki meri najbrž res in očitno, smo to rekli tako, kakor da bi bila to večna in absolutna značilnost in opredelitev tega človeka. Kakor da je ves ta človek do zadnjega povzet po svoji moškosti; kakor da je to, kar je na tem človeku moškega, nadrejeno temu, kar je na njem občečloveškega. Da je moški in ne denimo ženska, naj bi bilo za tega človeka bolj pomembno, kakor pa, da je recimo človek in ne morda angel ali žival ali rastlina ali mrtva stvar.

Vprašajmo naravo in nam bo odgovorila: moški, pa naj bo še tako »možat«, ni v resnici nič drugega, kakor naključna večina moških kromosomov z enim samim glasom večine, z enim Y v kombinaciji; je le »toliko-da-moški«, kakor bi lahko po enakem naključju bil »toliko-da-ženska«. Moški ima v sebi skoraj toliko ženske kakor lastnega spola; vsak katoliški duhovnik, tudi to je treba povedati, ima v sebi skoraj toliko cerkvenopravno še ne legalizirane duhovnice – česar še ne morejo priznati in dopustiti cerkveni mošje v vatikanskih uradih, je že davno uredila, od vsega začetka, saj je bil tudi pravi človek Jezus Kristus le za en kromosom razlika bolj moški kakor ženska, a vsekakor skoraj toliko kakor moški tudi ženska, in prav tako vsi njegovi apostoli in apostolsko nasledstvo vse do danes, ko se tudi ta naturalistična zmotna v

ESEJISTIKA

Posvetil pa se bom tudi izsledkom in posledicam vpraševanja, »pravilnega« in »napačnega«, kakor pač to sam vidim in razumem, najprej v nauku vere in filozofiji sami, nato pa tudi v praktičnem življenju.

ESEJISTIKA

Nacionalizem namreč, sistemsko gledano, ni nič drugega kakor enačenje človeškosti in narodnosti, enačenje glede na raven, vsebino in obseg obeh pojavov.

Cerkvi maje, uredila ubogljiva in svojemu Stvarniku do zadnjega zvesta dekla narava!

Ko torej komu ali za koga rečemo, da je recimo moški, v resnici izjavljamo nekaj hudo spornega. V primerjavi s tem, kdo človek v resnici je, je njegova naključna in le za en kromosom drugačnosti dana moškost, a enako bi veljalo za ženskost, tako zanesljivo neznaten pojav, da o tem ne bi bilo vredno izgubljati besed, ko popačena optika in teološka zmota naturalizma ne bi bili tako prevladujoči in vsiljivi sliki sveta okoli nas. Zato Pavlova beseda Galačanom: »ni moškega ne ženske« (Gal 3,28) ni le sveta, ker je od Boga, kar zaenkrat ne naredi kakega močnejšega vtisa na ekskluzivno moško vodstvo naše Cerkve, to se še naprej sklicuje na zgolj človeški *Codex Iuris Canonici* (zakonik cerkvenega prava), namesto na Sveto pismo, in se bolj huduje nad kršitvijo cerkvenega pravnega reda, kakor pa se boji že dvatisočletne trajne kršitve svetopisemskega reda, po katerem pred Bogom ni več moškega in ženske, torej tudi pred njegovim oltarjem ne, temveč je tudi razumna, ker je potrjena v naravi, ki je apostol v svojem času ni mogel posnemati, kakor jo poznamo danes in je modrost te njegove države, še za njegove današnje naslednike predrzne besede toliko večja potrditev njegovega Božjega izvora.

Še naprej bomo govorili o moških in ženskah, ekonomija jezika ne dopušča, da bi pri vsaki omembi spolne značilnosti sicer povsem upravičeno opozarjali na to, da spolne identitete strogo vzeto – in v filozofiji, se pravi tudi v teologiji, je treba vse jemati kar se da strogo: vse strogo in strogo vse. Te okoliščine tudi ta spis ne bo spremenil, kakor je ni hotela spremeniti apostolova beseda Galačanom. Gre pa za to, da vsaj takrat, kadar govorimo in pišemo v jeziku filozofije in teologije, na to ne pozabimo in upoštevamo relativnost in neznatnost nečesa tako neznatnega, kakor je v primerjavi s človekovim bitjem in bistvom spolna razlika. Dominantnost in vsakovrstna zahtevnost, ki jo razodeva človekova spolna opredeljenost v vsakdanjem življenju, nas osuplja le tako dolgo, dokler nimamo pred očmi celovitga človeka, ki ni več *to*, se pravi stvar, čeprav še tako kompleksna in živa stvar, a še tako kompleksna in živa stvar ne more biti človek, temveč *ta*, se pravi bogopodobna oseba, katere prava identiteta je v njeni bogopodobnosti in v njenem nesprejemljivem in nesmrtnem duhu. Veličina človekove celote in prave identitete se nam kaže tudi v tem, kako dominantna se nam zdi že tako neznatna naključna in relativna posebnost, kakor je to človekov spol. Kako velika mora biti človeškost, ko je za naš vsakdanji pogled tako velika že ena najmanjših njegovih naključnosti, njegova spolna opredeljenost...

Nekaj podobnega se zgodi, ko komu rečemo, denimo, da je Slovenec. Seveda je normalno, da človeku, ki ga po raznih merilih in razsodilih, od jezika do zgodovinske vpetosti, imamo za Slovenca, tudi rečemo, da je Slovenec. Tako delamo in bomo še naprej delali v vsakdanjem jeziku in si pri tem ne bomo mislili nič posebnega in nič hudega.

Če pa se v *to neenačbo* zamislimo, ko imamo na levi strani enačaja besedo »človek«, na desni strani pa

opredelitev in poimenovanje »Slovenec«, se nam ta neenačba začne razraščati v razmerje, ki ga ne bi smeli izraziti niti z neenačbo, kaj šele z enačbo, kakor v resnici dela in kakor še posebej dela doktrina in ideologija nacionalizma. Nacionalizem namreč, sistemsko gledano, ni nič drugega kakor enačenje človeškosti in narodnosti, enačenje glede na raven, vsebino in obseg obeh pojavov. Kar je panteizem kot enačenje Boga s stvarjo v odnosu do absolutnega Bitja, to je nacionalizem kot enačenje človeka s stvarmi, ki jih *ima*, namreč jezikom, kulturo, zgodovino, v odnosu do ustvarjenega bogopodobnega bitja človeka.

Ko rečemo človeku »Slovenec«, tudi če vse potrebne premise za tako opredelitev in poimenovanje drže, v osnovi izrekamo nekaj neresničnega, saj pojava na obeh straneh enačaja nista v nikakršnem primerljivem sorazmerju in razmerju, niti takem ne, iz katerega bi bilo mogoče formulirati neenačbo, kaj šele enačbo.

Gotovo ta, ki mu rečemo »Slovenec«, govori drugače – čeprav ne povsem drugače – kakor oni, ki mu recimo rečem »Nemec«, njegovi miselni vzorci so za spoznanje – a ne več, saj logika ni nacionalno opredeljena – drugačni, drugačna je tudi njegova zgodovina in zavest o tej zgodovini, čeprav tudi ta drugačnost ni tako velika, saj ima velik del zgodovine Nemeck skupno s Slovencem, še večjega z vsemi sosednjimi narodi in največjega z vsem človeškim rodom.

V kulturi, prav v kulturi, na katero se nacionalni ideologi, ki sami z njo navadno nimajo dosti opraviti, se narodi med seboj razlikujejo veliko manj kakor pa nas skuša prepričati nacionalna in še posebej nacionalistična propaganda. Slovenec recimo ne piše svojega jezika s kakim slovenskim črkopisom, a tudi Nmec ne svojega z nemškim. Oba sta si le nekoliko dopolnila črke, ki jih je pred dvema tisočletjema in pol stiliziral in jih uporabljal Rimljan, ko jih je sam prej prevzel od Grka, ta pa od Feničana, kjer se zgodovina glasovne pisave izgublja v megli in temi. Oba, Nmec in Slovenec, sta si vsak svoj jezik uredila in razložila po istih slovničnih, v bistvu aristotelsko-filozofskih kategorijah kakor Rimljan, ki se je tega spet naučil pri Grku. Tudi njuno pojmovanje besedne umetnosti z vsemi njenimi zvrstmi in oblikami izhaja iz istega vira, prav tako umevanje in ustvarjanje glasbe, upodobitev in stavbarstva. Narodi Evrope, obeh Amerik, Avstralije in Nove Zelandije, pa tudi širnih predelov Azije in Afrike, ne živijo v kaki specifični nacionalni kulturi, kakor mislijo nacionalci in nacionalisti, ki o kulturi navadno ne vedo prav veliko, temveč v stari grško-rimski kulturi, bistveno dopolnjeni in oplemeniteni z adventnim judovstvom in krščanstvom, v nekaterih sestavinah pa tudi z edinim resnim rivalom krščanstva, Mohamedovim naukom in saracensko kulturo, ki se je iz njega navdihovala; a tudi ta ni šla mimo ali celo zoper Platona in Aristotela, celo turški vladarji so se imeli za naslednike rimskih cesarjev, kakor pripoveduje v svoji knjigi *Europe, la voie romaine* Rémi Brague: »Rimskost' je namreč zase zahteval Bizanc kot nadaljevalec vzhodnega rimskega cesarstva in kot 'drugi Rim', pozneje tudi Moskva, ki se je potegovala za naslov 'tretjega Rima'. Zase jo je hotelo tudi oto-

mansko cesarstvo, ko je sultan v Istanbulu, ki si je lastil naslov 'rimskega sultana', zahteval nasledstvo premaganih cesarjev Konstantinopla.« (Iz prevoda Rosane Čop v rokopisu – slovenski prevod Braguejeve knjige bo izšel pri celjski Mohorjevi.) A tudi afriški in azijski narodi, narodi in ljudstva Oceanije, se na ravni visoke kulture pridružujejo Evropi in se od nje učijo. Dejansko živi danes vse izobraženo človeštvo pod isto kulturno šifro, posameznim območjem, narodom, lokalnim skupinam in tudi posameznikom pa je dopuščeno in prepuščeno, da dajo tej skupni občečloveški kulturi izrazitejši ali šibkejši območni, narodni, lokalni in osebni pečat in obarvanost. Pečat in obarvanost sta torej, po katerih se Slovenčeva kultura rahlo, a res zelo rahlo ločuje od Nemčeve, Italijanove ali Ukrajinceve. Nobeden teh pečatov, nobena teh obarvanosti pa se ne sme dvigniti proti osnovam in načelom skupne človeške kulture grško-rimskega izvora in judovsko-krščanske ter nekoliko tudi islamske oplemenitenosti.

Proces, ki mu danes pravimo »globalizacija«, je bil v glavnem opravljen za sredozemski bazen v prvem tisočletju po Kristusu, za ves svet pa v prvi polovici drugega disočletja, ko je bilo krščansko znamenje zasajeno še na zadnjih kosih prej neznanega sveta. Niso vsi narodi sprejeli znamenja križa, vsi pa so sprejeli kulturo, ki je tako usodno povezana s Sinajem in Golgoti.

Nimamo boljšega dokaza za enotnost občečloveške kulture, kakor je še prej vidna enotnost njenega današnjega propadanja. Haecker ga je genialno posnel v treh točkah v svoji knjigi *Kaj je človek v poglavju Človek v kaosu*: »Treba je le opazovati pod temi tremi vidiki kaosa, torej porušenega ordo, literaturo naših dni. Od religiozne do zabavne literature jo je zlahka mogoče razporediti v te tri razrede kaosa, nereda: primat uživanja; primat neprosvetljenega, mišljenju sovražnega, antiintelektualnega čutenja; primat abstraktno tehničnega računanja.« – To ni bilo napisano v zadnjem desetletju 20. stoletja ali na začetku 21., ko je vse to postalo očitno, temveč v letu 1933, v letu torej, ko je načelo zverstva postalo načelo vodenja nemške države!

Globalizacija srednjega veka je kulturno formulo Rima, Aten in Jeruzalema razsejala po vsem svetu in dala človeštvu zagon, kakršnega človeška zgodovina prej ne pozna. Globalizacija naše dobe pa grozi vse to v najkrajšem času uničiti. Edina utrdba, ki se upira in se bo do konca časov upirala globalizaciji kaosa, je vera v hierarhični in večni red kozmosa in je njeno znamenje križ s horizontalno imanenco in vertikalno transcendenco.

Sredi te slabe globalizacije pa je kristjanu prihranjen mir vere, kakor pravi malo naprej Haecker: »Kristjan ima ključ do spoznanja, ima ga v moči razodetja in vere, in preprosto bi se moral sramovati, če ga ne bi uporabljal: tudi ključ filozofije in umetnosti in znanosti. On edini lahko ostaja miren in potrpežljiv sredi morilskega vpitja in sčunvanja in razgrajanja, v črnih tiskanih laži naših dni.«

Kadar komu rečem »Slovenec« (ali Nemeč, Italijan ipd.), moram vedeti, da je v tem Slovincu bist-

veno manj Slovenca, kakor je v moškem moškega. Moškost ima svojo večino vsaj v naravni podlagi človeka, v njegovi kromosomski genski sestavi; Slovenec pa ima svoje slovenstvo le v neverjetno majhnem in nebitvenem dodatku osebnega, lokalnega in narodnega deleža v kulturi, iz katere in v kateri živi. Bisvo človekove, tudi Slovenčeve, kulture je tako prevladujoče grško-rimskega in jeruzalemskega, se pravi kozmopolitskega porekla, da je ob tem vse drugo, kar je temu dodano, tudi slovenski kozolec in slovenska ljudska pesem, komaj omembe vredno barvilo, ki pa sami substanci in njeni strukturi nič ne dodaja in nič ne odvzema. Prešeren in drugi blizu njegove višine so pisali, skladali, slikali in zidali iz občečloveške kulture. Tako je Prešeren svetovni pesnik s slovensko obarvanostjo; Jakopič je svetovni slikar s slovensko obarvanostjo; Švara je svetovni skladatelj s slovensko obarvanostjo; Plečnik je svetovni arhitekt s slovensko obarvanostjo; Kocbek in Vidmar sta svetovna pisca s slovensko obarvanostjo ... Tako Slovenec v resnici ni samo Slovenec, kakor tudi moški ni samo moški, ampak je v le nekoliko manjši meri tudi ženska, temveč je tudi to, kar so najprej vsi njegovi narodni sosedje, se pravi Hrvat, Italijan, Madžar, Nemeč, a vsekakor tudi Rom in Jud, v drugem, tretjem in v naslednjih krogih vedno širšega in časovno vedno globljeja zajema pa je tudi to, kar so vsi drugi narodi, najprej na istem kontinentu, nazadnje tudi na istem planetu. V svojem aforizmu iz knjige *Človekov duh in resnica* (MD, Celje 2002) pravi Haecker: »V človeku tiči na naraven način Grk, Rimljan, Rus, Indijec (kako bi sicer mogli razumeti Schopenhauerja?) itd., saj je človek koncipiran kot duh, duh pa v nekem smislu lahko postane vse. Ali tiči na enak naraven način v človeku tudi kristjan? Zanesljivo ne. In to tudi ni mnenje stavka *anima naturaliter christiana*. Kristjana v človeku imamo na naraven način le adventno 'adventno'.«

V Slovincu so tudi Rus, Rimljan, Indijec in Grk najprej prisotni le po naravi, saj sama narodenost, se pravi narava, kri, kakor pravijo nacionalisti, še ne naredi Slovenca, v to se mora po kulturi šele narediti in čisto nazadnje mora biti v to poklican in posvečen, kakor je bil po krstu poklican in posvečen v osebo. Tudi Rusa, Rimljana, Indijca in Grka je treba v sebi s kulturo, ki vključuje tudi zgodovino, šele »narediti« in z vero posvetiti. Narodnost tako nikoli ni zgolj naravno dejstvo, kakor mislijo pogansko verujoči, temveč je vedno tudi izbira in odločitev človeka ter potrditev in blagoslov Boga. Prav ta kultura, po kateri se kdo, ki se kot Slovenec rodi, šele naredi za Slovenca in polnem pomenu besede, pa sama po sebi ni specifično slovenska, temveč grško-rimska in judovsko-krščanska, in ga tako obenem tudi že opozarja na relativnost in eksistencialno nebitvenost, čeprav relativno smiselnost in pomembnost te stopnje človekove rasti od rodovnega do univerzalno človeškega bitja. A še bolj kakor kultura in z močjo naročila in zapovedi, ki je kultura sama po sebi nima, saj je človeku lahko le svetovalka, ne pa tudi zapovednica, isti Bog, ki potrdi in blagoslovi človekovo narodnost, človeku pove, da je v enaki meri in smislu otrok večnega Očeta kakor kateri koli drug človek v stvarstvu in je tako ne le bolj otrok svojega naroda kakor pa svoje ožje in širše družine,

ESEJISTIKA

Globalizacija srednjega veka je kulturno formulo Rima, Aten in Jeruzalema razsejala po vsem svetu in dala človeštvu zagon, kakršnega človeška zgodovina prej ne pozna. Globalizacija naše dobe pa grozi vse to v najkrajšem času uničiti.

kar mu pove narodnost, temveč, da je bistveno prej in bolj otrok Boga in njegovega ustvarjenega kozmosa, kar mu pove razodetje.

Zato ima prav apostol Pavel, da »ni ne Juda ne Grka« (Gal 3,28), kar je povedal Galačanom, a tudi vsem drugim, ne da bi jih imenoval, kakor tudi ni menil le Judov in Grkov, temveč vse narode, ki jih ni imenoval. Pavlov stavek ne zanikuje dejstev, da obstajajo Judje in Grki in Slovenci in Nemci, kakor v trditvi »ni ne moškega ne ženske« ne zanikuje obstoja moških in žensk; obakrat in še večkrat pa zanika težnjo, da bi v moškosti ali ženskosti, judovstvu ali grštvu videli bistvo človekove osebe, ki vse to, genetsko določilo spola in kulturno-zgodovinsko določilo naroda *ima*, sam pa vendar nič od tega *ni*.

Kristjanova zvestoba svojemu spolu – danes postaja spolno renegatstvo že močnejši pojav kakor narodno ali versko – in prav tako njegova zvestoba svojemu narodu tako ni nasledek in izraz divinizacije in adoracije obojega, kakor je to pri poganskih ljudstvih, temveč zveste službe malemu in nebistvenemu, nad kar je bil postavljen in ob čemer se bo pripravljaj, da ga Bog nekoč postavi nad veliko in bistveno. Kakor se mora pred človekostjo in človenostjo vedno umakniti moškost ali ženskost, ker je prvo bistveno in trajno, drugo pa le naključno in bežno, se mora pred človekostjo in človečnostjo vselej umakniti tudi slovenstvo ali nemštvo, hrvaštvo ali italijanstvo, saj ima prvo, ki pomeni Božje otroštvo in bogopodobnost človeka, in kar smo, absolutno prednost pred drugim, kar le *imamo*, kar je v veliki meri splet naključij, a tudi kot zavestno sprejetje, kar narodna pripadnost predpostavlja in potrjenost pri Bogu, kar prav tako predpostavlja, in je tako le naša začasna pojavnost, ne pa naše brezčasno bistvo.

Še vedno drži, kar je zapisal Haecker v svojem glavnem delu *Vergilij, oče Zahoda* (Študentska založba, Ljubljana 2000): »Tudi vrednost naroda je zrasla, potem ko je vrednost ‚posameznika‘, osebe, postala neskončna: za nas, kolikor ne želimo ukiniti samih sebe, ne prihaja v obzir zahteva po raznaroditvi. Nivelizacija v duhovnih stvareh je nekrščanska. Pred Božjim tronom z neštevilnimi banderi stoje angeli za vsak narod posebej! In kdo bi želel nivelizirati angele?«

Toda, ali znamo brati: vrednost naroda je »zrasla – vrednost osebe pa je »postala neskončna«. V tem razmerju med rastjo nečesa, kar je omejeno, saj samo omejeno lahko raste, in tem, kar je neskončno, je zajeto tudi razmerje med obema le navidez enakovrednima stavkoma: »biti Slovenec« in »biti človek«. Strogo vzeto: svojo narodnost *imamo*, človek pa *smo*!

In ko kakemu človeku rečemo, da je demokrat ali totalitarist, naprednjak ali konservavec, komunist ali nacist, liberalec ali fašist, republikanec ali monarhist, prav tako ne izrekamo resnice, saj je ta človek – in enako kateri koli drug človek – vse prej kakor to, s čimer ga politično, ideološko ali socialno poimenujemo in s tem opredeljujemo. Človek tako ali drugačno prepričanje in pripadnost lahko *ima*, sam pa nikoli *ni* prepričanje in ta pripadnost. Človek *ni* demokrat,

človek lahko le demokratično misli in deluje. Celo v stvareh vere velja enako: človek v resnici *ni* kristjan, lahko pa je Kristusov. Lahko krščansko misli, čuti in deluje, lahko krščanstvu pripada, ni pa, strogo vzeto, »kristjan«, kakor v tem smislu tudi ni »musliman« ali »ateist«.

Tudi v tem pogledu je imel apostol Pavel prav: »ni več sužnja ne svobodnjaka«, saj lahko sem uvrstimo tudi razne oblike mišljenja, delovanja in pripadnosti. Tudi v Novi zavezi bi zaman iskali poimenovanja in opredelitve »kristjani«, pač pa pri istem Pavlu beremo: »Če je kdo prepričan, da je Kristusov, naj sam še enkrat premisli, da smo prav tako kakor on tudi mi Kristusovi.« (2Kor 10,7) Domnevam, da apostolova izbira besedne vrste ni bila samo gramatikalnega porekla.

Na prvi pogled se vse to zdi cepljenje filozofskih dlak. Sicer ne razumem čisto, zakaj bi to sploh moglo biti očitek. Kadar fiziki cepijo atom, ki je bistveno manjši od dlake, se s tem pohvalijo in jih svet hvali – ko pa filozof »precepi dlako«, naj bi se tega sramoval. Precepti dlako je še posebej v filozofiji nadvse resna in pomembna stvar. Funkcija dlak je namreč, da kaj pokrivajo ali tudi prikrivajo. Če hoče filozof predreti videz in prodreti do bistva, kar je njegov temeljni opravke, mora na tej poti razcepiti marsikatero »dlako«. Očitek »dlakocepstva« tako izrekajo filozofiji tisti, ki so z dlakami na napačnem mestu poraščeni ali pa so jih izgubili, kjer bi jih morali imeti... In vendar: ali se ne vodijo boji in vojne zaradi napačnega poistovetenja človeka s tem, kar ima, in s tem, kar je njegova obrobna, nebistvena in le bežna značilnost? Lahko je bilo v 30-letni vojni »papistom« ubiti »luterana« in enako lahko je bilo »luteranu« ubiti »papista«. Težko pa bi bilo, tudi tedaj, človeku, ki je *animal rationale* in še bolj *imago Dei*, ubiti človeka, ki je prav tako prvo in drugo. Lahko je bilo »nacistu« ubiti »komunista« in enako lahko je bilo »komunistu« ubiti »nacista«. Težko pa bi bilo človeku ubiti človeka. Lahko je bilo »Nemcu« iz južne Štajerske in Koroške izgnati »Slovenca« in enako lahko je bilo nato »Slovencu« izgnati »Nemca«. Težko pa bi bilo človeku izgnati človeka. Lahko je kakšni nacionalno šovinistični politični stranki širiti strah pred »azilantom«, »priseljencem«, težko pa bi jim bilo strašiti ljudi pred *človekom*...

Kdor hoče obtoževati, preganjati, ropati in pobijati kako skupino ljudi ali ves narod, jim najprej skuša odvzeti ime in veljavo človeka. Nato poimenuje to skupino ali ta narod s kako resnično ali izmišljeno posebnostjo, s čimer zabrišejo temeljno resnico, da je človekovo trajno bistvo nepredstavljivo večje od njegovih omejenih, relativnih in začasnih posebnosti telesne, kulturne, funkcionalne ali pripadnostne narave. Potem dobi udeležene napadalne strani občutek, da dobri preganja in kaznuje slabega, da pravični in upravičeni goni in kaznuje krivičnega in neupravičene... Veliko teže, če sploh mogoče, bi bilo uprizoriti napad z zavestjo, da človek, *imago Dei*, goni, napada, ropa, muči in ubija človeka, prav tako *imago Dei* – podoba Boga!

Vinko Ošlak

ESEJISTIKA

Kdor hoče obtoževati, preganjati, ropati in pobijati kako skupino ljudi ali ves narod, jim najprej skuša odvzeti ime in veljavo človeka. Nato poimenuje to skupino ali ta narod s kako resnično ali izmišljeno posebnostjo.

NE VEM, ZAKAJ PIŠEM, A PIŠEM

Beseda z Andrejem Makucem

Beseda z Andrejem Makucem, profesorjem slovenskega jezika in primerjalne književnosti na gimnaziji v Slovenj Gradcu, pisateljem, esejistom in režiserjem gimnazijske igralske skupine, o umetniški besedi in leposlovju ter o tem in onem

Andrej Makuc se je lani srečal z abrahamom: kar nekaj vode je odteklo, kar sva se dogovarjala za klepet o njegovem poklicnem, ustvarjalnem in poustvarjalnem delu. Z gimnazijsko igralsko skupino zadnje čase vznemirljivo bogati kulturni utrip Slovenj Gradca in Koroške. Še bolj intimno pa nagovarja občinstvo z literarnim delom, se pravi z leposlovnimi besedili in esejji, objavljenimi v Odsevanjih in doslej v treh samostojnih knjigah. Andrej Makuc torej nezamenljivo odločno kleše nekatere poteze koroške literarne tvornosti, ki ji, še posebej svoji, zastavlja visoke umetniške cilje. Da je prepričljiv, povedo naklonjeni odzivi večine bralcev in gledališkega občinstva. Še več: po njegovih knjigah segajo predvsem mladi in ga hlastno in podoživeto prebirajo.

Kajpak: obiskal sem ga na njegovem domu v Selovcu in v s knjigami preobteženi podstrešni in za zbrano delo domala asketsko opremljeni delovni sobi. Ob dobri kapljici sva prijateljsko preklepetala in prebredla vsebino vprašanj in odgovorov kljub številnim dnevnoaktualnim prebliskom in zastranitvam. Rdeče niti pogovora v nobenem trenutku nisva izgubila.

Andrej Makuc se je rodil 7. julija 1951 na Brdah pri Slovenj Gradcu. V osnovno šolo je pol leta hodil v Turiško vas, nato so ga prešolali v Slovenj Gradec, v Rotenturn. Gimnazijo je končal na Ravnah, se po maturi vpisal na Filozofsko fakulteto v Ljubljani in študiral slovenski jezik in primerjalno književnost, diplomiral 1976. in se še isto leto pridružil profesorskemu zboru na Šolskem centru v Slovenj Gradcu (kmalu je moral odslužiti tudi vojaški rok), učil slovenski jezik v različnih programih, 1996 pa je bil imenovan za profesorja slovenskega jezika na novo ustanovljeni srednji šoli kot organizacijski enoti Šolskega centra - gimnaziji v Slovenj Gradcu. Tam dela še danes. Na gimnaziji je ob izkušnjah, ki si jih je pridobil že prej, zasnoval in organiziral igralsko skupino, ki znova in znova preseneča z dramskimi predstavami, od klasičnih do moderno-kabaretnih, prireditvami, ki vse bolj vabijo in privabljajo številno mlado in starejše občinstvo in s ponovitvami podirajo rekorde, ki so običajni za poklicne gledališke odre. Posebej velja to za Piko (Piko Noga-

vičko Astrid Lindgren v priredbi Andreja Rozmana - Roze) v sezoni 2000/2001 in vznemirljivo predstavo monodramske pripovedi NLP(P) - Neznana Ljuba Puba (Prenner) Rajke Medunc (Andreja Makuca) v avtorjevi režiji: naslovni vlogi je obakrat odigrala dijakinja gimnazije Ana Javornik. Ob zadnji premieri je izšel tudi lepo urejen gledališki list.

Toda Andrej Makuc vsekakor posveča razen poklicnemu delu največ časa in delovnih moči pisateljevanju. Doslej je zbral svojo prozo v treh knjigah. Izšle so: zbirka črtic Spominjam se... a že? (ČZP Voranc, Ravne na Koroškem, 1995), roman Norci (ČZP Voranc, Ravne na Koroškem, in ČZD Cerdonis, Slovenj Gradec, 2000) in zbirka novel Oči (Cankarjeva založba, 2001). Odsevanja so v št. 45./46. natisnila monodrama NLP (P). Nekaj krajših besedil najdemo v prejšnjih letnikih oziroma številkah Odsevanj, nekatera so bila predstavljena v literarnih oddajah Radia Ljubljana in morda še kje. Kritika je naklonjena in z laskavimi ocenami sprejela in pospremila med bralstvo njegovo leposlovno bero.

A Andrej Makuc tvorno sodeluje še v drugih "projektih", in to kot lektor (zbornik Slovenj Gradec in Mislinjska dolina I in II, zborniki ŠC, druge publikacije), esejist (Dober dan, noč!, Pogovor z Vinkom Ošlakom, Čarovnija iz pariškega Grand cafeja 1895 pa še kar ne jenja, Naša možnost je le v samospoštovanju in odprtosti, A ženske tudi pišejo? itd. itd.) in urednik Odsevanj, slovenjgraške revije za literaturo in kulturo, natančneje, zadnje čase vse bolj koroške revije, da o njegovem članstvu v različnih žirijah, ki izbirajo najboljše prispevke mladih pesnikov in pisateljev, tako na občinski, medobčinski in slovenski ravni, in vodenju okroglih miz o literaturi ali literarnih pogovorov in večerov posebej ne govorimo.

Andrej Makuc je doslej dobil nekaj priznanj, med njimi Bernekerjevo plaketo (1987), Bernekerjevo nagrado (1997), zlati znak mentorja, bronasto plaketo Zveze kulturnih društev Slovenije za ljubiteljsko kulturno dejavnost (1999), Ministrstvo za šolstvo, znanost in šport pa mu je podelilo naziv svetnik (1998). Udeležil se je več literarnih natečajev in bil deležen pohvalnih ocen in nagrad.

- Gospod kolega Andrej, kaj te nagovarja k ustvarjanju? Vzorniki? Doživetja, ki jih rojeva vzgon srca in duha?

- Ne vem. Ne vidim nobenega katapulta. Je neka nuja. Ne bi rekel, da je terapija, kakor nekateri razčlenjujejo stvar po Freudu. Tudi ne verjamem veliko v

ESEJISTIKA

Andrej Makuc

Jezik v pisateljskem opravilu je del forme, služiti mora tako oblikovnim kakor vsebinskim zahtevkom. Ločim dve ravnini: osnovni komunikacijski jezik in nadstandard.

vzornike. Prve poskuse sem zapisal davno. Neža Maurer jih je pohvalno ocenila. Ne vem. V umetnosti iščeš, hodiš v neznano, najti moraš estetske, izpovedne, stilistične prvine, pač, kar sodi k umetnosti. Tudi ne računaš veliko na publiko. Ne vem.

Delaš zato, ker ti je namenjeno, ker si eden izmed členov verige, kolone; ne vem, kaj človeka žene, zakaj si prisiljen sedeti, se privajati samoti, ker bi v tem času - kakor mnogi - lahko postoril kaj mnogo bolj praktičnega. Koliko ur sem že ob tem predsedel, kaj vem - veliko.

Delam počasi. Ne, dosežati koga si pač ne postavljam za cilj. A pomoč je veliko brati, prebrati, več, študirati, zatem zbrano delati: srečni so tisti, a jih je malo, tisti ustvarjalci, ki so našli svoj prostor, rekel bi »nišo«, znotraj možnosti in uspeli. Recimo, kakor v likovni umetnosti Tisnikar.

Ta hoja v neznano in odstiranje novih možnosti - mislim, je umetnost?!

Recimo: roman Norci sem še enkrat pretehtal in preanaliziral po nekaterih odklonilnih sodbah na Presojah in se strogo samoocenil, kaj je z vsebino, povzeto po "stvarnosti", od kod je kakšna zgodba - kaj je torej ustvarjanje? Zanimivo: avtobiografskega gradiva je morda le kakšnih deset odstotkov, vse drugo je drugo ali izmišljeno, zgneteno v pripovedni material. Skratka, je fikcija. Recimo, like sem sicer poimenoval po mladostnih prijateljih, tistih iz otroških časov, vendar v njih ni mogoče kogarkoli prepoznati. Pripisal sem jim zgodbe, ki sem jih našel drugod. Tudi gostilniško jubilejno srečanje je domala v celoti izmišljeno. Torej: kaj je ustvarjanje?

Več, hotel sem slediti formi - črtica naj bo črtica, roman roman, novela novela. Formo moraš dognati. Norci so linearno ciklično zgrajeni - od mladostnih iskanj do "računovodskega sektorja". Z jasnim pripovednim lokom. Nič didaktike, nič pedagogike. Pri branju naj bo bralec soustvarjalec, ne želim, da se poistoveti z likom ali zgodbo, soustvarjalec naj bo pri vrednotenju. Umetnost mora biti odprta. Performansi so poskusi, me ne prepričajo, kajti enkratni dogodek ni tisto, kar obvelja, ni smisel početja, smisel je, da narediš, kar ostane, kar zmorejo preverjati tudi tisti, ki bodo živeli za nami. Skratka, da je nekaj samo za trenutek, je premalo.

- Kako torej gneteš gradivo, formo, kako si sploh zastavljaš ustvarjalne, recimo oblikovalske naloge?

- Najprej: ko mi je jasna "linija", se začne delo. Potem teče, saj niti ne veš, koliko časa traja. Material mi dolgo zori. Tedaj še ne vem, kaj bo sprožil moment. Naslutim ga, ko se med prvimi pojavi in se nekako umesti v zgodbo. Prej si sproti zapisujem spodbude, pišem osnutke, kakšnih dvajset tanjših map jih je, vem, kje je kaj, kje je kaj bilo, kje je kakšna spodbuda, glej, cel snop jih je, kar lep zbir, nekaj manj je tistih, ki še čakajo na zadnje piljenje. Popravljam, veliko popravljam, tudi do desetkrat.

V vsakem ustvarjanju je kos ratia. Hegel govori o

"čutnem svetenju idej". Vsakemu se to dogaja na drugačen način, zato moram in morem narediti drugače. Da bi zagadelj posegal v druge svetove, s tem nisem obremenjen.

Norci vsekakor odražajo skrb za soodvisnost oblike in vsebine, kar je ena temeljnih estetskih kategorij. Kako naj povem odlične misli v nikakršni obliki? Ne morejo funkcionirati. In obratno. Prešernov sonet je sonet, gazela gazela - s stavkom ali dvema poveš vsebino, toda ta ni nič kaj pesniška. A da je sploh pesem, je nekaj nad! Kakorkoli vzameš, literatura temelji na čustvu, čutenju, razumu in obliki. Velja sploh za vse umetniško. Seveda so lahko prvine v različnem razmerju in sorazmerju, a za končni cilj morajo biti ustrezno uravnotežene. Glej, tale nosorog na sliki: črn je z nejasnimi konturami in je postavljen v svetlobo. Avtorjevo videnje, doživljanje na njegovi ravni realnosti. V naravi sem videl prave primerke, elegantne, lepe, v idealnem večernem okolju, povišajo ti adrenalin, a ni umetniško, manjka forma. Forma, ki je rezultat oblikovanja.

Današnje raziskave kažejo, recimo, da književnost - tudi slovenska - funkcionira v vse smeri. Vsakomur je dovoljeno vse. Kaj bo ostalo, je drugo vprašanje: zgodovinski veter odpihne, kar je prelahko. Recimo temu - pleve. Bo držalo, kakor pravi Vidmar - citiram po spominu -, češ veliko gnoja mora biti, da kaj dobrega zraste. Mož je imel trdne kriterije, škoda, da se je pozneje prilagajal politiki. To ni bilo dobro.

Danes je velika razpršenost, postmoderna pravzaprav zaobsega vse tokove in smeri. A vsekakor je opaziti - na to opozarja tudi nagrada kresnik -, da se literatura spet bliža h klasičnim vzorcem. Stvari, ki so veljavne in bodo veljale, znani motivi - deja vu, vu de nouveau - so videni ponovno, a povedani na nov, drugačen način. Ko spremljam dela Grumovih nagrajencev, opažam, da sledijo osnovnim dramskim zakonitostim - doseči odrsko magijo, prepričljiv prikaz. Tudi antidrama ni brez dramske zgodbe. Recimo Godot: zgodba, ki je ni, je vendar zgodba. Modno pa je vse, kar je namenjeno koketiranju s publiko, modno ima kratek domet, je kratke sape.

- Zaljubljen si v jezik, delo z njim ti je poklic, nad vse ga spoštuješ: in prav pisateljski tvoj jezik je inovativen, presenetljiv, bravurozen. Kaj torej sodiš o njem kot prvi in temeljni prvini besedne umetnosti?

- Jezik v pisateljskem opravilu je del forme, služiti mora tako oblikovnim kakor vsebinskim zahtevkom. Ločim dve ravnini: osnovni komunikacijski jezik in nadstandard. Za vsakodnevno rabo je dovolj nekaj sto besed - menda jih irski rudarji uporabljajo le kakih petdeset - in običajni sporazumevalni obrazci, s čimer je pač mogoče preživeti. A literatura je zaradi nečesa drugega: recimo nadstandarda, morda drugače, stila, sloga. Materinščina v bistvu funkcionira od tam naprej, ko ni več prevedljiva. Kot so izvirne

jezikovne zveze, metafore, metonimije, pač vse, česar ni mogoče stoođstotno prevesti. Včasih sploh ne. Brez tega nadstandarda literarnega jezika ni. Je pisateljeva osebna izkaznica. Je njegov stil. Je - on!

Rekli so, da je jezik Norcev bravurozen. Hotel sem narediti lep jezik, ki bo govoril o pritlehnikih stvarih. Če je dovolj razviden, da je tak, me veseli, a vem, da z dogodki ni vedno skladen. Davek iskanju novih izraznih vzgibov?! Reči moram, da sem pri oblikovanju potil krvavi pot. Veliko sem skušal z njim preizkusiti, recimo, bogastvo slovenskega jezika in možnosti ob prelomu stoletja. Tudi, da bi se bralec ustavljal ob posameznih formulacijah. Morda je dobro, morda ne. V prvi moji knjigi je jezik bližje bralcu, nadstandard je manj kompleksen, pri slednji nekoliko manj, pri Norcih pa je vsekakor zahteven, včasih težak. Tudi to so možnosti in zmožnosti našega jezika. Morda pa je tako pisanje dodatek k zgodbi, tisti Vidmarjevi oceni, ki cilja na veliki tekst, skratka, "pozitivni gnoj". Zgodovina književnosti njegovo tezo vsekakor potrjuje.

- Je preplet šolskega, pisateljskega in režiserskega dela splet cvetov istih rastišč? Se barvitost dopolnjuje, ti je kateri ljubši?

- Gledališče je najbolj avtentična umetnost - za ustvarjalce in gledalce, kajti besedilo živi z zvokom, barvo, ritmom, besedo, nič ni blefa. Osebe na odru se identificirajo z dogodki, konflikti, moralno držo, zastavljenimi cilji in interesi. Gre za način branja literature, kar bi si vsak ustvarjalec želel. Seveda, igralec je tisti, ki bere - na pamet. Film je podoben, a je vendar med igralcem in gledalcem gora tehnike, ki maliči avtentičnost, včasih se sprevrže celo v manipulacijo.

Ja, seveda, izbranci sodelujejo v igralski skupini, želijo stopati v umetnost. Drugi imajo pač drugačne interese. Tu dosežem več ko pri učni uri. Škoda, da živijo s tem le nekateri. Prijazno mi je to delo, skupaj z mladimi ga imam rad. Drugič, gledališče je moj ideal, ki si nisem upal seči po njem, nisem imel nobene izkušnje, nisem se upal spopasti z izpitom. Kdo ve, kako bi bilo!

Vsekakor so vredni opombe tudi pedagoški razlogi. Slovenci smo na splošno govorniško zavrti, gledališče pa je šola nastopanja par excellence, mislim, da boljše tovrstne šole ni. Velja pač za tiste, ki z ljubeznijo in s trdno voljo sodelujejo. Tako se moje ambicije in želje mladim tu tvorno srečujejo in ujemajo.

Malo drugače je v razredu. Najprej: znanje je danes silno relativna zadeva, cilje moraš prilagajati tudi vsakodnevnim potrebam, sicer si opletel. Seveda so konstante, recimo didaktična načela, metode, predpisane vsebine, včasih celo aktualne. Denimo: pouka slovenskega jezika in književnosti, kakršnega sva bila midva deležna, je nepreklicno konec. Bil je tak, kakršen je bil, in dosegel, kar je dosegel, namen, ki mu je bil postavljen. Danes, npr., so gimnazijci ob vpisu v prvi letnik že dvo- ali celo trijezični, osnovne

zakonitosti teh jezikov poznajo, vsaj večina, in zato vedo marsikaj, kar so nas morali šele poučiti. Svet je vse bolj nepregleden: mislim, da ga je treba najprej spoznati okrog sebe, okolje pač, in v njem odkrivati splošne zakonitosti, ki veljajo potem za vse večje in nadrejene in širše problemske, recimo koncentrične kroge. Naj povem primer hudega nesmisla: dijak pozna ameriško državljansko vojno z letnicami vred, ne ve pa skoraj ničesar o NOB ali o slovenski osamosvojitveni vojni. In recimo naših koroških fantih, ki so padli v Dravogradu in na Holmcu. In še: preveč smo zahodnjaško servilni, suženjsko lakajski, a to nam vtepajo tako časopisi kakor filmi in TV oddaje itd. Kako naj stopamo potem v enakopraven odnos z drugimi? In pavjega perja s tem tujstvom je vse preveč. Naša identiteta nasproti drugi identiteti, naše pravice nasproti enakim pravicam drugih, naša kultura in naše bivanje nasproti enakovredni drugi kulturi in bivanju: le taka pokončnost bo naša svoboda, sicer bomo vedno drugorazredni. Vse najboljše, kar imamo, moramo povezati v šopek, ga spoštovati in negovati - in to je to! Tako razmišljam tudi skupaj z mladimi ljudmi! Sicer pa imam vsa tri delovna področja enako rad.

- In morda pred zadnjo piko še kakšna misel o naših literarnih prizadevanjih, koroški tvornosti, Odsevanjih? Tudi katera zaupna: kaj pripravljáš, recimo naravnost, tvoji bližnji načrti?

No, Koroški se ne godi nič slabše ko drugim po Sloveniji. Je enako prepoznavna, ima svoja literarna imena. Res pa je, da so Korošci v Ljubljani, naj rečem, da jih je prinovala Ljubljana - in zato so ljubljanski podatki umetno potencirani. Če torej odstotkovno razporedimo pisce po rojstnem kraju, je ta delež ustrezen.

Odsevanja odsevajo ta trenutek. Zelo sem vesel, da sem zraven. Kar smo naredili, je spoštljivo. Zdaj je že bolj "pokrita" celotna Koroška, a še ni dovolj. Težave pozna oba! Mladim so vrata odprta, včasih neupravičeno godrnjajo. tedaj, ko bi morala slediti dejanja, jih ni. Naš urednik Blaž ima prav s tem kar nekaj negativnih izkušenj! Škoda, da ni več bolj zavzetega literarnega ognja!

Načrti? Veliko je tistih map v predalih. Molče kričijo. So večer izziv! No, sicer bi moral molčati, a ko bodo Odsevanja, bo že vse jasno: z gimnazijsko skupino bomo pripravili nekakšen kabaret Vaje brez sloga 2002 - iz treh pesniških zbirk bomo interpretirali (po) tri pesmi ob izvorni glasbi, ki jo avtor že piše. Drugi projekt je knjiga šolskih zgodb, počasi zori in upam, da bo v jeseni žetev. Res je, včasih premalo mislim nase! Drugič se spet kaj zamota.

Skrotoviči in nagrjadi. Ko bi bil človek odvisen le od sebe! Kaj se bo še vse napletlo, kaj mi bodo na delovnem mestu naložili, ne vem... Ne vem!

Tone Turičnik

ESEJISTIKA

Gledališče je najbolj avtentična umetnost - za ustvarjalce in gledalce, kajti besedilo živi z zvokom, barvo, ritmom, besedo, nič ni blefa.

»Bomo pôkali, j'!«

Oporečnikovi spomini

ESEJISTIKA

**Vse to so bile
bridke vsakdanje
resnice, ki jih
bučne parole o
delovnih zmagah
niso mogle
prekriti, in vse
to sem poslušal
od leta 1945
naprej.**

Leta 1998 smo se v Slovenj Gradcu sošolci zbrali za 50-letnico male mature. V spominu mi je posebno ostal prizor, ko je prišla k meni Čreslovnikova Stanka in mi rekla: »Ali veš, da so me v Mariboru vrgli z učiteljišča?«

Njen glas je bil tako napet, kakor da se ji krivica ni zgodila pred 47 leti, ampak včeraj, in da mora šele nekako premagati šok ob nezaslišanem dogodku.

Spominov na tiste čase je toliko, da ne bi bilo vredno pisati novih, če ne bi bilo zraven tega: »Ali veš, da ...«, ki se je zarezal tako globoko, da je ostal živ do danes. Pri Stanki, pri Časovi Minki, pri meni. Vsako ime je zgodba zase. V tuje ne bom segal, svojo bom povedal čimbolj kratko.

Jeseni l. 1951 sem hodil v 7. razred ravske gimnazije, stanoval pa sem v internatu. Sošolec komunist me je povabil na sprehod po parku in mi povedal, da me gimnazijska partijska celica vabi, naj postanem njen član. Pogoje izpolnjujem, saj sem dober dijak, v vsakih počitnicah brigadir, družina je bila med vojno izseljena.

Vse to je bilo seveda res, ampak res je bilo tudi, da sem imel v družini silno ostrega, kar neusmiljenega komentatorja družbenih razmer – svojo mamo. Ta ženska se razen Boga ni bala nikogar, in kakor je celo v nemškem lagerju esesovcu v obraz kritizirala napake in krivice, tako je tudi po vojni vsak dan s prstom kazala butalščine in zlodela komunistične oblasti: zaplenile so trgovine ljudem, ki so bili med vojno zaradi svoje narodne zavednosti prvi izgnani v Srbijo, dopuščale so podiranje križev in šikanirale duhovnike, ki jih je preganjal že okupator, dušile so kmete, brez katerih bi partizani stradali.

Vse to so bile bridke vsakdanje resnice, ki jih bučne parole o delovnih zmagah niso mogle prekriti, in vse to sem poslušal od leta 1945 naprej. Ne samo, da se me je mamina kritičnost prijela, ampak mi je tudi izostrila pogled, da sem opazil stvari, ki jih večina sošolcev ni.

Zato sem sošolčevo ponudbo vljudno odklonil. Rekel sem, da sem preveč svojeglav za dobrega člana, poleg tega pa so v partiji većinoma profesorji in dijaki druge kategorije, medtem ko najboljših z dr. Sušnikom na čelu v njej ni. Ni bil videti užaljen, jaz pa sem bil še dovolj naiven, da se mi je stvar zdela opravljena.

Potem so mi na gimnazijskem literarnem natečaju trije člani žirije (dr. Sušnik, prof. Messner in prof. Kamenik) prisodili prvo nagrado za črtico OSAMELEC. V njej so bili med drugim stavki:

»Svoboda – lep nič – ideal. Kakor da so misleci pozabili na večne, podedovane živalske lastnosti človeka, ki ga delajo sužnja sebi in drugim ...

Mladim so vzeli boga ... Drzno so porušili močne moralne opore. Vzeli so – kaj pa so dali? Malo ali nič. Vero v človeka – malikovanje. Blagor jim, ki to

morejo, jaz ne morem ...«

V normalnih časih takšno mladostno viharništvo ne bi bilo nič posebnega, ampak pri nas l. 1951 niso bili normalni časi. Boljševizem je cvetel, Goli otok je bil poln jetnikov, špiclji so vohljali za notranjimi sovražniki in politično sumljive ljudi so zapirali.

Nastal je škandal. Ignac Kamenik je več desetletij pozneje v svojem avtobiografskem romanu Sledi preklanih sivin popisal, kako ga je v zvezi z Osamelcem zasliševal udbovec.

Takrat je pisatelj Miško Kranjec v Ljudski pravici kdove zakaj cefral slovenska srednješolska glasila in uprizoril proti mladim pravo križarsko vojsko. Med njimi je našel tričetrt pesimistov, individualistov in dekadentov, nakar so predvsem v Mariboru izključili precej dijakov, med njimi današnjega politika dr. Jožeta Pučnika in prevajalca Stanka Jarca; učiteljišče so »očistili« kar za en razred deklet, med njimi že omenjeni sošolki Stanko in Minko. Preprosto zato, ker nista zatajili svoje vere, a bi jo morali, saj učitelj pač ni smel biti veren.

Mene so pred izključitvijo rešile v gimnazijskem glasilu objavljene ocene Osamelca omenjenih treh profesorjev, a posledice so se pokazale pozneje. Najprej me je kot kadilca začel preganjati upravnik internata. Njegov bojni klic se je glasil:

»Kolar, bomo pôkali, j'!«

Po črkah pravil je imel seveda prav, saj je bilo dijakom kajenje prepovedano. A zadeva je bila smešna, ker sem svojo razvado kar se da skrival. Profesorji so se meni in podobnim odvisnikom celo smejali, ko smo (osmošolci) v odmorih med poukom drveli iz 2. nadstropja nove gimnazije na prosto za prvi vogal, da smo povlekli nekaj dimov. V delovni brigadi na progi Doboj – Banjaluka pa smo celo redno prejeli vsak dan po 6 cigaret romanija. A nič ni pomagalo.

Sredi decembra 1952 sem res moral »spakirati«. Sošolec Janko Gnamuš je na Brdinjah pri Volenovem Anzanu najel podstrešno kamrico. Na borih nekaj kvadratnih metrih smo se v trdi zimi stiskali dva bodoča doktorja (Gnamuš, doktor metalurgije, Miha Ledinek, doktor veterine) in bodoči pisatelj.

Vsako jutro smo peš klepali v šolo in se zvečer vračali. S še kar obilnimi internatskimi kosili je bilo seveda konec. Zdaj je morala za ves dan zadoščati tenka juha z nekaj kosi kruha v kuhinji Rdečega križa na Gradu; popoldne je študijska knjižnica dajala toploto za učenje.

Tako smo pričakali pomlad, a celo med pisnim in ustnim delom mature sem čez pol parka slišal, da »bomo pôkali«. Možak je očitno vzel Osamelca kot osebno žalitev, ki je ni odpustil.

V Naših razgledih sem junija 1953 Mišku Kranjcu očital, da njegove obsodbe niso dobro vplivale na mlade. Tudi o mnogih glasilih, ki jih je kriti-

ziral, ni bilo več slišati.

Takrat je bila oblast maturantov še tako vesela, da je skoraj vsak prejel štipendijo. Meni so jo v Slovenj Gradcu odklonili s smešno obrazložitvijo. Šel sem do predsednika okraja in ga vprašal po pravi vzroku. Bil je po partizansko odkrit:

»Ljudem, ki pišejo take stvari kot vi, nikoli ne bomo dali štipendije.« Nič ni pomagala odlična matura, nič štiri delovne brigade, nič udarniška značka. Osamelec je bil tako hud greh, da ga nič ni odtehtalo.

Me je pa ta ista oblast, ki me je poslala stradat v Ljubljano, potem, ko sem zbolel za TBC (delno tudi po lastni krivdi), v zdravilišču tako obilno krmila z najboljšo hrano in dragimi antibiotiki, da sem po 8 mesecih za silo ozdravel.

Seveda sem v Ljubljani napisal za Svit nekaj člankov, ki so bili ostrejši od Osamelca, saj sem že l. 1955 kritiziral odnos oblasti do kmetov in »drži gobec« politiko do mladih. Svit je propadel, zgodba s korenčkom in palico pa se je nadaljevala.

Spet mi je oblast sicer omogočila skromno preživetje s honorarno zaposlitvijo v Študijski knjižnici Ravne, ampak pogodbo je bilo treba vsakih nekaj mesecev obnavljati in zraven prosjačiti, naj me pri plači za enako delo izenačijo z redno zaposlenima knjižničarkama.

V petih letih tega stalnega honorarstva sem napisal nekaj svojih najboljših novel in satir, začel objavljati v vseh slovenskih literarnih revijah in pripravil za tisk prvo zbirko kratke proze. Zato sem postal rahlo domišljav, zdelo se mi je, da sem že »nekdo« in da torej končno smem protestirati proti takemu odnosu. A namesto stalne zaposlitve mi je ravenska občina dala - odpoved.

Službo sem po zaslugi Avgusta Kuharja dobil v Železarni Ravne, kjer je »vladal« direktor Gregor Klančnik. On oporečnikov ni preganjal, če so v redu opravljali svoje delo, seveda pa je imela Udba v železarni vse pod kontrolo. S Klančnikom sem kasneje v tovarniškem časopisu dvakrat celo polemiziral, a tega ni preveč zameril.

Politična ozkost in zadrtoost v Jugoslaviji je v začetku 60. let nekoliko popustila, zato je mogla iziti knjiga mojih humoresk in satir, čeprav sem se v njih norčeval praktično iz vsega dogajanja v družbi, celo iz NOB. (V duhu časa sem namreč pri svojih 30 letih še vedno naivno verjel, da je pisatelj dolžan »držati družbi ogledalo«.)

V mojih posmehljivih zgodbicah so se npr. žene delavcev doma čisto resno pogovarjale o doseganju planov v tovarnah, šolarji so hodili občudovat dva partizanska heroja, ki sta vsem za zgled živela v izložbi, delavec je prišel pred sodnika, ker je s sveto uravnilovsko jezo mahnil po glavi bogatuna. Potem se je zagovarjal, da ni kriv, saj ni ubijalec, ampak revolucionar.

Če sem vse to kot izmišljije nekako sicer smel objaviti, pa članek o bedi upokojencev sredi 60. let nikjer ni »šel skozi«. V njem sem nanizal preverjene podatke o najnižji kategoriji starih, ki so komaj životarili iz meseca v mesec, in to v režimu, ki se je že 20 let hvalil, da je najbolj pravičen na svetu. Besedilo

sem končno pretihotapil šele v svoj roman Išči pol-dan l. 1967.

Po Rankovičevem padcu l. 1966 mi je znan inženir zaupal: »Tudi vas so zasledovali.«

Komaj jeseni 2001 sem iz fotokopije udbovskega referata o sovražni dejavnosti med kulturno-prosvetno inteligenco (hrani ga Arhiv Slovenije) zvedel, kako natančno je bila Udba informirana o tem, da sem l. 1965 vabil Edvarda Kocbeka k sodelovanju pri mariborski reviji Dialogi. Vedela je, kaj vse sem mu pisal in kaj govoril na obiskih pri njem doma.

Pri branju teh ciničnih beležk in komentarjev sem se še po 36 letih počutil, kakor da bi stal nag na sramotilnem stebru.

Ampak čas je tekkel in prišla so t. i. »svinčena leta«, z njimi pa drugo obdobje mojega oporečništva. Zdaj ni šlo več za nobene politično sporne objave v literarnih revijah, ampak za moje pojmovanje vloge tovarniškega tiska v železarni.

Tako sem nekoč za časopis Informativni fužinar napisal kratko gloslo o škodljivi dvoičnosti z naslovom RESNICE ZA DOMAČO IN TUJO RABO. Na Ravnah so namreč mladi železarji v svoji časopisni prilogi kritizirali samoupravljanje v tovarni, v oddaji TV Ljubljana so ga starejši železarji hvalili. Tovarniška partija je trdo zahtevala pojasnilo o motivih za takšno moje pisanje. - Neenakopravno polemiko z negotovim izidom je utišala šele velika stavka v železarni, ki je pač dala bolj prav meni.

Po njej sem iz nekaj socioloških študij povzel zakonitosti stavk v samoupravljanju ter napisal članek z (še vedno naivnim) namenom, da bi prispeval kaj koristnega k boljšemu poznavanju delavcev. Trdil sem namreč, da se v železarni mnogo bolje razumemo na jeklo kot na jeklarje.

Prvič in zadnjič v življenju sem bil povabljen na sestanek ZK. Tam sem svoj članek sicer smel prebrati, objaviti pa ne. A sem v njem večinoma uporabil same že natisnjene ugotovitve raziskav, nastalih ne pri kakšni sovražni emigraciji, ampak na »Dolančevi fakulteti« v Ljubljani.

Enkrat več sem izkusil nenehno ponavljajoče se zlo vseh poveljnih let, tistega časa pa še posebno: ne misli s svojo glavo, ne pomagaj razčiščevati družbenih problemov, če te za to nihče ni prosil. Drugačen pogled na kakšno temo, tako samoumeven v vsaki demokraciji, se je pri nas štel kot sovražno dejanje proti državi. Še tako dobronamerna opozorila so bila politično sumljiva.

Ko se je poleg tega nekoč na uredništvu tovarniškega časopisa v naglici zapisal neki naslov članka KOMUNISTI ZA IZVOZ, zato nihče ni verjel, da gre za naključno dvoumnost, ampak je »ta prekleti Kolar spet zajebaval.« Še huje: ob impresivni naslovni fotografiji, kjer na skladišču ingotov mogočna veriga visi s črnega železnega ogródja, so sumničavi možgani skotili poniglavo domnevo:

»Na tako 'ketno' bi Kolar rad pobesil komuniste.«

Poleg vseh takratnih represivnih zakonov je bil l. 1982 sprejet tudi (prenovljeni) Zakon o splošni ljudski obrambi in družbeni samozaščiti. Ta je v 2.

ESEJISTIKA

Če sem vse to kot izmišljije nekako sicer smel objaviti, pa članek o bedi upokojencev sredi 60. let nikjer ni »šel skozi«.

odstavku 20. člena zahteval: »da (namreč delovni ljudje in občani, moja opomba) odkrivajo in preprečujejo sami ali v sodelovanju s pristojnimi državnimi organi sovražne in družbeno škodljive pojave in dejanja.«

Ne samo da je bilo torej znova jasno poudarjeno, kako ima vsa oblast v rokah partija (»predsednik komiteja za splošno ljudsko obrambo in družbeno samozaščito je praviloma sekretar osnovne organizacije ali sveta zveze komunistov ...«), ampak je bilo zdaj celo uzakonjeno vohljanje in ovajanje drugače mislečih na vseh nivojih od KS in tozdov navzgor.

Kulturno politiko je takrat vodilo Medobčinsko študijsko središče za Koroško, ki je gostovalo v Koroški osrednji knjižnici na Ravnah. Razen tega, da je prirejalo predavanja in vodilo politično šolo, se je borilo tudi proti elitizmu v vseh oblikah. Posebno udarna je bila parola, naj kultura prodre do najbolj oddaljenih zaselkov.

Zvest načelu iz časov svojih satir, da je treba vsako veliko politično geslo prignati do kraja in ga uresničiti dobesedno, da se pokaže njegova prava vrednost, sem rekel, da bi delavcem likovno umetnost morda najbolj približali tako, če bi slikarske razstave prirejali v železarniški jedilnici. Ideja je bila začuda sprejeta in delavci so poslej lahko kar med malicami gledali slike. – Bliže pač ni šlo.

Partijski učenci na ravanskem gradu so ironijo seveda razumeli in bili temu primerno besni, a v tovarni so razstave živele naprej. Se je pa zato povečalo število nizkih udarcev. Tako je npr. ugleden kulturnik izjavil, da ima Kolar doma več nemških kot slovenskih knjig, in kdo je nenaprošen (?) pošiljal na SZDL v Ljubljano, kaj vse da v fabriki sumljivega objavljamo.

Zdaj sem bil 20 let starejši kot pri prvih polemikah s partijo, zato takšnih rednih šikan, sumničenj in natolcevanj ni bilo več lahko prenašati. Če vemo, da se obrabi in utruji celo vsakršno jeklo, kako se ne bi človek?

Ko je na volitvah zmagal Demos, je bil »marksistični center« na Gradu ukinjen. Človek pa, ki je bil v železarni dolga leta med najglasnejšimi politiki, je na lepem začel nositi Kardeljeva dela, knjige o kongresih ZK, Zakon o združenem delu in podobno »klasično« v predsobo stranišča ter jo metal v veliko plastično posodo med rabljene papirnate brisače. Pa še skrival tega ni.

Zdaj sem bil na pragu upokojitve in sem videl, kako se je krog naposled sklenil. Mož je namreč izločal knjige, ki so bile še do včeraj partijski katekizmi, enako mirno, kakor so njegovi kolegi pred 38 leti izločali dijake iz šol. Enako brezčutno so »spokali« ene in druge. Pri tem so svojim žrtvam celo mirno gledali v oči, kajti oni so se zmeraj ravnali po črki zakonov, ki pa so jih seveda napisali in izglasovali sami.

To obdobje je bilo končano pred dvanajstimi leti. Včasih še srečam koga iz tistih dni in mu dam roko. Pa zagledam drugega in se obrnem stran. Nič drugega.

Zato, da môra ne bi oživela.

Marjan Kolar

KNJIGA O ŽRTVAH VOJNE

Poleti je v Slovenj Gradcu izšla knjiga Marjana Linasija *Žrtve druge svetovne vojne* na območju mestne občine Slovenj Gradec. Obsega 298 strani in ima povzetek v nemščini, opremljena pa je z reprodukcijami Tisnikarjevih del.

Ne glede na to, da je zahtevala ogromno sistematičnega raziskovalnega dela, do njenega izida ni vodila gladka pot. Razlogi za to so razumljivi in povsod po Sloveniji enaki.

Zvezi borcev se zdi, da vse raziskave, ki odkrivajo podrobnosti o partizanskih sodbah in usmrtitvah po četah in na terenu, posebno pa še izvensodni poboji političnih nasprotnikov po končani vojni, mečejo senco na NOB in s tem spreminjajo lepo podobo, kakršne smo bili navajeni 45 let po osvoboditvi. Zato se strokovnjaki takšnih raziskav ne lotevajo skoraj nikjer, doslej tudi v občinah Mežiške doline ne, čeprav ima ravenska na svojem območju Navrški vrh, prevaljska pa Leše.

Slovenj Gradec je torej tudi na tem področju zaoral ledino in Linasijeva knjiga utegne postati zgled, kako se lotiti te občutljive in nevhvaležne teme.

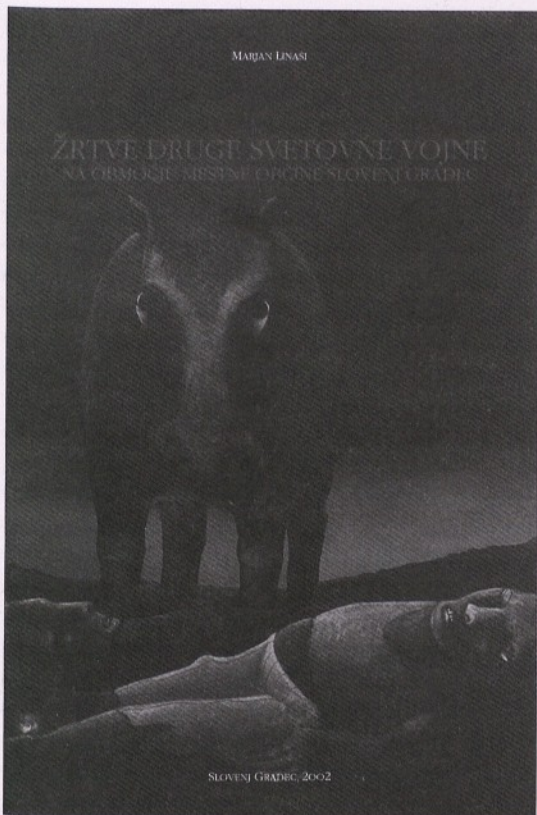
Svoje delo je avtor opravil znanstveno, torej nepristransko, na podlagi bogate dokumentacije. Rezultate je podprl tudi s tabelami in grafikoni.

Vse tipične vrste žrtev (na partizanski in okupatorjevi strani) so popisane imensko, s sezname krajev, datumov in vzrokov usmrtitve. Pomembna je ugotovitev, da sta obe vojskujoči se strani sicer imeli predpise in sodišča za obravnavo in kaznovanje prestopkov in zločinov, vendar sta kljub temu izvršili precej izvensodnih pobojev. (Vsaka trditev seveda izhaja iz zbranih podatkov.)

Linasi je najprej opisal politično življenje v Slovenj Gradcu pred 2. svetovno vojno, nato pa po vrsti okupatorjevo vzpostavitev oblastnega in političnega aparata, njegove raznarodovalne ukrepe in odpor proti okupaciji.

Posebna privlačnost in vrednost knjige pa je njena poudarjena »počlovečenost«, s tem da je znotraj vsake kategorije žrtev podana cela vrsta kratkih opisov usod posameznikov, ki jih iz malo povednih imen in priimkov spremeni v osebe iz mesa in krvi.

Šele skozi njega se nam medvojni čas začne luščiti iz priučene črno – bele sheme in se kazati v bogatejših barvah in perspektivah. O življenju posameznikov namreč ni odločalo samo to, na kateri strani je kdo bil (na partizanski ali okupatorjevi), ampak tudi, kakšen odnos so imeli do njega sosedi, znaninci in soborci. Spoznamo, kako neznansko vlogo je

Naslovnico knjige Marjana Linasija *Žrtve druge svetovne vojne na območju mestne občine Slovenj Gradec* dopolnjuje likovna oprema - reprodukcija Tisnikarjeve slike

PREMIŠLJANJE OB KNJIGI

Marjan Linasi: Žrtve druge svetovne vojne na območju mestne občine Slovenj Gradec. Izdala in založila Mestna občina Slovenj Gradec. Slikovna priloga: reprodukcije del Jožeta Tisnikarja. Slovenj Gradec 2002.

ESEJISTIKA

Avtor Marjan Linasi na 300 straneh velikega formata lepo urejene in natisnjene knjige obravnava problematiko pobojev v času druge svetovne vojne in v času po nastopu nove oblasti ...

Kostanj Linasijeve knjige, po katerem mi je seči v žerjavico, ni samo vroč, kakor namiguje staro slovensko ljudsko reklo, temveč je bolj žareč od oglja, na katerem se peče. Knjigo take vrste je treba in mogoče ocenjevati z več vidikov.

Gotovo je najpomembnejši vidik zgodovinska točnost, se pravi ujemanje podatkov in opisa z resničnostjo. Tej sicer najpomembnejši nalogi nisem kos, ker: 1. nisem bil sam priča dogodkov, ki jih knjiga obravnava; 2. mi niso dostopni sekundarni viri za preverjanje točnosti; 3. po stroki nisem zgodovinar, saj zanimanje za zgodovino in prebiranje zgodovinskih knjig še ne naredi pravega zgodovinarja. V tej točki torej nimam nič reči in pripomniti in izhajam iz predpostavke, da je magister znanosti Marjan Linasi strokovno in v smislu poštenosti svoje delo opravil po svojih najboljših močeh in z najboljšim namenom. Drugi vidik, ki je v smislu celovitosti celo še važnejši, saj je napačen podatek mogoče popraviti, napačnega ključa celovitosti pa ne, je nekakšna »filozofija«, ki nevidno, a vendarle prisotno stoji za nastankom, izvedbo in učinkovanjem tega obsežnega in po vseh zunanjih znakih zelo skrbno sestavljenega dela. Tu mi ustrežna instanca priznava nekaj usposobljenosti, zato se bom pri tem vidiku nekoliko dalj ustavil in močnejše posegel v obravnavo snovi. Tretji vidik pa bi bile podrobnosti uredniške, jezikovne in grafične narave, s katerimi se ne bom veliko ukvarjal, izrekel bom le najbolj nujne pripombe.

lahko igrala čisto navadna nevoščljivost, pa koristoljubje, sumničavost, nesposobnost (ali nepraviljenost) za objektivno presojo krivde, kadar je šlo le za domneve brez dokazov.

Dosti preveč je bilo hitrih obsodb na smrt, ko ne bi bile nujne. Vrsta takšnih pričevanj zbuja mučen vtis, da moč odločanja o življenju in smrti (pre)večkrat ni bila v pravih rokah.

Knjiga v seštevku pove, da je od 11.200 prebivalcev, kolikor jih je v začetku okupacije l. 1941 živelo na tem območju, do konca vojne umrlo 544 (doslej je bilo znanih le 250 žrtev). Od tega je bilo partizanov 180, okupatorjev in njihovih sodelavcev 140, žrtev nacizma 82, po vojni pobitih 71 (60 % nemške, 40 % slovenske narodnosti) itn. V dodatkih so med drugim opisana tudi množična grobišča, med katerimi je največje v Žančanih.

Pretrsljiva knjiga.

Marjan Kolar

(Ponatis iz oktobrske številke časopisa PREPIH)

Najprej pozitivna temeljna informacija o knjigi. Avtor, po stroki zgodovinar, mag. Marjan Linasi, na okroglo 300 straneh velikega formata lepo urejene in natisnjene knjige obravnava problematiko pobojev v času druge svetovne vojne in v času po nastopu nove, jugoslovanske in komunistične oblasti, ki je postala mednarodni pravni subjekt že 29. novembra 1943 in je tako od tistega časa pravno in moralno popolnoma odgovorna za vse, kar so odtlej delali na »osvojenem« ali zasedenem ozemlju predstavniki te oblasti, bodisi v uniformi ali civilu - na ozemlju mestne občine Slovenj Gradec. Knjiga se začne s kratkim predgovorom slovenjegraškega župana Janeza Komljanca, nadaljuje pa z avtorjevim uvodom, v katerem govori o okoliščinah nastanka tega dela in o

RECENZIJE

Pravno in moralno sporne pa niso samo okoliščine za naročilo in nastanek te knjige, enako sporen je tudi njen naslov. Obe ključni besedi »žrtve« in »vojne« v tem naslovu sta sporni vsaka zase in po svoje.

načelih za sestavljanje knjige ter virih, ki so mu pri tem služili. Vsebina je podana v šestih poglavjih, zadnje Žrtve pa je spet razdeljeno na sedem podpoglavij, knjigo pa sklepa Zaključek (kjer bi lektorica morala popraviti v »sklep«, saj je »zaključek« izposojenka iz srbskega oz. hrvatskega govornega območja).

Avtorju je vsekakor treba priznati poštenost, ki ob taki temi ni tako običajna in samoumevna. Prostodušno in pošteno pove, kaj je bil razlog za naročilo tega dela, predvsem pa, da je delo naročeno, naročeno ne od tožnikove strani (svojcevi pobitih), temveč od obtožene strani (oblasti, ki se legitimirajo in sklicujejo na kontinuiteto s prejšnjim komunističnim režimom in tako prevzemajo tudi pravna in moralna bremena te kontinuitete). To je pa približno tako, kakor če bi avstrijska občina Mauthausen, ki bi jo pretežno vodili nekdanji člani NSDAP in bi tudi avstrijsko republiko še danes vodil nekdanji šef NSDAP na področju Vzhodne marke, ki bi sicer dal svojo partijsko izkaznico zamrzniti in bi se prišteval k novemu demokratičnemu redu, kljub temu pa bi vztrajal pri kontinuiteti in bi nürnberške rasne zakone razglašal za osnovo sodobne demokratične Avstrije, kakor današnje slovenske oblasti avnojske rasne zakone razglašajo za temelj sodobne demokratične Slovenije, če bi torej ta občina naročila kakemu zgodovinarju, naj napiše knjigo o »žrtvah vojne v Mauthausnu«, ki naj bi v istem ključu in kontekstu obravnavala padle Nemce, mučene in pobite Jude, Poljake in druge, pa spet padle Nemce ob bojih za osvoboditev taboriščnikov ob koncu vojne. Menim, da Svetovni judovski kongres take knjige ne bi predlagal za Herzlovo nagrado ali kaj podobnega. S to primerjavo nikakor ne želim in ne morem primerjati obsega in globine strahovitosti na obeh okrvavljenih krajih, vsekakor pa je mogoče in je prav primerjati temeljno okoliščino, da tako delo naroči in plača stran, ki bi morala svojo krivdo najprej priznati in obžalovati, kolikor je mogoče plačati odškodnino, nato pa se šele ukvarjati z zgodovino, ne pa, da namesto poštene rešitve podtakne trpečim, pobitim in njihovim svojcem strokovni, ne pa tudi vrednostni zgodovinski pregled moritvene bilance kot nadomestilo za vzpostavitev pravnega in moralnega reda. Domnevam, da je avtor svojo nalogo sprejel v dobri veri, da s tem streže zgodovinski resnici, ni pa se zavedal, da dejansko pomaga prav to resnico kaširati v smislu in interesu sprenevedavega naročnika. Da se slovenjegraške mestne oblasti pri umiku svojega že sklenjenega projekta v obliki spomenika sklicuje na nedržavna združenja partizanskih veteranov (glej vzporednice na Koroškem v Avstriji!), pač jasno kaže, kdo ima v občini (in državi) še vedno resnično oblast.

Pravno in moralno sporne pa niso samo okoliščine za naročilo in nastanek te knjige, enako

sporen je tudi njen naslov. Obe ključni besedi »žrtve« in »vojne« v tem naslovu sta sporni vsaka zase in po svoje. Slovenska beseda »žrtve« prihaja iz starocerkvenoslovenske besede »žrtva« (črka j nadomešča cirilski znak za mehčanje) s pomenom: daritev, bogovom darovana žival. To si lahko vsakdo prebere v Snojevem Slovenskem etimološkem slovarju. Žrtev tako ni vsakdo, ki kaj pretrpi, izgubi ali ga umorijo, žrtev je samo tisto živo bitje, žival ali človek, ki ga zavestno darujejo bogovom ali »bogovom« (recimo političnim despotom ali ideološkim konstruktom), da bi si tako odkupili naklonjenost od zgoraj. Tako so se svetopisemski Izraelci razlikovali od sosednjih poganskih narodov po tem, da Jahveju niso darovali ljudi, temveč le živali. A že v tistem času se pomen žgalnih daritev prevesi v prid mirovnih daritev brez krvi. Tako beremo pri Izaiju: »Čemú mi bodo vaše številne klavne daritve, govori GOSPOD. Sit sem žgalnih daritev ovnov in maščobe pitancev. Krvi juncev, jagnjet in kozlov ne maram.« In malo naprej: »Nehajte mi prinašati ničeve daritve, kadilo mi je gnusoba. Nehajte z mlaji, s sobotami in sklicevanjem shodov, ne prenesem zlagane slovesnosti.« (Iz 1,11-13) Krščanstvo uvede izključno samo še nekrvavo daritev, ki je osrednji del daritvenega bogoslužja (maše). Ljudi je tako izključno mogoče žrtvovati samo v imenu poganskih bogov. Res je, da tako nacionalni kakor tudi internacionalni socializem poznata dejansko žrtvovanje za svoja lažna božanstva (Čista Rasa pri nacistih in Brezrazredna Družba pri komunistih). Tako so nacisti v tem smislu dejansko žrtvovali judovski narod kot klavno in žgalno daritev pred oltarji svojega strašnega božanstva, kakor so komunisti žrtvovali resnične, predvsem pa domnevne in neresnične pripadnike »razreda izkoriščevalcev«, v katerega so uvrstili pač vsakogar, ki so se ga hoteli znebiti ali mu kaj odvzeti. Kdor je bil ubit med vojno ali po njej v tem smislu, tega lahko imamo za »žrtve«, vsi drugi so bili preprosto mučeni in ubiti in v pravem pomenu besede niso bili žrtve, temveč preprosto umorjeni.

Posebno sporno pa je povezovanje pojma »žrtve« s pojmom »vojne«. Vojna je ime za dogajanje, ne pa ime za razumno osebo, ki edina lahko žrtvuje. Vojnih žrtev ni! Vedno znova pa se beseda »vojna« ponuja kot prirodno pregrinjalo za lastno odgovornost. »Vojna je vojna ...« je staro ljudsko reklo, ki vse in vsakogar opraviči, pa naj dela kar hoče. To seveda ni tako. Obstaja državno in mednarodno vojno pravo, kjer so dejanja vojskujočih se strani in sil pravno jasno določena. V vojni ni dovoljeno nič, kar ne bi bilo dovoljeno v miru. Tudi v vojni zasebnik nima pravice biti nasilen, nima pravice lagati, obrekovati, krasti, ropati, posiljevati, predvsem pa ne ovajati in izdajati. Vojskujoče se strani sicer ovajanje in izdajanje »tolerirajo« in nekaj časa tudi spodbujajo, na koncu pa se

navadno same takih »junakov« tako ali drugače iznebijo. Kolikor torej gre za žrtvovanje v pravem pomenu te besede, to ni posledica kake vojne, temveč zavestne odločitve, premišljenega zločina. Zgolj zaradi vojne lahko pade vojak ali pa civil, ki po naključju zaide med obstreljujoče se strani ali pa ga zadene letalska bomba ali stopi na pohodno mino. A ta knjiga ne govori o teh. Govori o tistih, ki jih je bodisi nacistična ali pa komunistična tajna policija odvedla, zasliševala in pri tem grozovito mučila, nato pa usmrtila. To ni posledica vojne, temveč oseb, pripadnikov zločinske ideologije nacizma ali pa v zločinu pristale, čeprav izvirno humanistične ideologije komunizma.

Čemu potem tak naslov? In predvsem: vsak šolarček ve in mora vedeti, da se je vojna končala 9. maja 1945 s kapitulacijo Nemčije. Da so jo Titove partizanske enote samovoljno zavlekle še za nekaj dni, da se jim ne bi izmuznili tisti, ki so jih hoteli brez procesa pobiti, stvari v osnovi ne spremenijo. Tisti pa, ki so bili pobiti iz najbolj nizkih razlogov, namreč zaradi zaseganja njihovega premoženja, celo kadar so bili nasprotniki nacizma in so pomagali partizanom, kakor družina Goll, nikakor niso padli v vojni ali zaradi vojne, temveč zaradi zločinov oblastnikov, ki so hoteli in še danes hočejo veljati za osvoboditelje. Tako ta naslov zavaja z vsako svojo besedo – cilj in smisel zavajanja pa je lahko le statistično enačenje storilcev in njihovih trpinov in pobitih.

V takem kontekstu bralca seveda ne začudi več, da so »viri« iz arhiva storilcev postavljeni v isto vrsto kakor pričevanja svojcev preganjanih in pobitih. Prikazovanje članstva v Kulturbundu, recimo pri družini Goll kot kar upravičenega razloga za usmrnitev, je nekaj takega, kakor če bi danes kdo koga, ki je bil član SZDL ali Kulturne skupnosti, obsodil na smrt zaradi kolaboracije s komunistično diktaturo. Avtor knjige bi seveda moral uporabljati vse razpoložljive vire, moral pa bi jih tudi opremiti s kvalifikatorji. Prav tako bi moral avtor opozoriti na razlike celo med nacističnimi in komunističnimi represalijami. Nacisti so bili v svoji represiji grozoviti – a celo oni so poznali mejo, pred katero so se ustavili. Tako je znano, da so se celo pripadniki SS pritožili pri samem Hitlerju nad grozodejstvi ustaških morilcev v taborišču Jasenovac. Morilci, šolani v komunističnem duhu, kakor je pokazala tudi strašnost tretje balkanske vojne, se ni ustavila pred ničemer. Nacizem ne pozna spomenika izdajalcu. V Moskvi je stal spomenik dečku, ki je izdal svojega očeta, ki ga je Stalinov režim nato likvidiral. Taboriščnike v nemških taboriščih so pretepali samo stražniki, poveljniki in kapoži taboriške uprave; na Golem otoku, domisllici slovenskega ideologa Kardelja, so taboriščniki morali pretepati in poniževati drug drugega. Na to, ne tako nepomembno, razliko med obema strašnima režimoma, bi avtor vsekakor

moral opozoriti.

Morda še beseda o prevodu povzetka v nemščino. V Sloveniji nad jezikom še vedno vlada ideologija. Tako se zdi slovensko piščemu povsem samoumevno, da napiše stavek: Krpan se je odpravil na Dunaj (in ne: Wien), ko pa bi poročal o Krpanu v nemščini, ne bi pravilno zapisal: »Krpan kehrte nach Laibach zurück...«, temveč bi namesto nemške besede za Ljubljano uporabil kar slovensko: Krpan kehrte nach Ljubljana zurück – kar je toliko, kakor če bi v slovenščini zapisal: Krpan se je odpravil v Wien. Nemška imena za slovenske kraje in mesta niso znamenja kake nemške osvojitve ali okupacije, kakor z ideološko oprano glavo meni slovenski pisec in prevajalec, temveč so to pač nemška imena, ki so zgodovinsko nastala bodisi tako, da so v teh krajih do zmage komunističnega rasizma Nemci živeli z nami, pa naj bo prijazno ali neprijazno, in je vsak narod isti kraj poimenoval po svoje, ali pa so Nemci tja pogosto potovali in si oblikovali za tak kraj lastno ime. Tako ne obstaja samo Laibach ali Marburg an der Drau ali Windischgraz, temveč tudi Triest, Moskau, Rom, Warschau itd., ne da bi povsod tam človek tudi lahko srečal »nemškega okupatorja«. Slovenci nismo delali nič drugače. Čeprav se naša narodna meja konča vsaj pri Gospe Sveti, imamo slovensko ime tudi za Graz (Gradec), Wien (Dunaj), celo za München (Monakovo), Salzburg (Solnograd) in daljni Köln (Kolmorajn). Prav tako Romi ne rečemo Roma, ampak Rim, Parisu ne rečemo Paris, temveč Pariz, celo bratski Moskvi ne rečemo Maskva, kakor izgovarjajo Rusi, temveč Moskva s poudarkom na prvem samoglasniku ... Dosledna raba slovenskih oznak za kraje, ki so celo dejansko bili poseljeni s Slovenci in Nemci ali je bilo slednjih vsaj v mestnem jedru celo še več, kakor prav Slovenj Gradec/Windischgraz, je tako znamenje primitivne ideologiziranosti in jezikovne nevednosti.

Edina povsem čista, neponarejena substanca te knjige so čudovite Tisnikarjeve reprodukcije, ki gotovo adekvatno ponazarjajo duha in vsebino dogodkov, prikazanih v tej knjigi. Slovenjegraška mestna občina, »občina miru«, se s to domisllico nikakor ni odkupila od svojih pravnih in moralnih obveznosti. Ko jo bodo vodili ljudje, ki niso več ujetniki »kontinuitete«, za mnenje o postavitvi poštenega spomenika ne bodo več vpraševali tistih, ki so »osvobajali« z atentati, rekvizicijami, nasilnimi odvzemi, deportacijami, mučenji in poboji, temveč vest in zakon. Zunaj okvira te nečedne spekulacije pa izid te knjige kljub vsem pripombam pozdravljam kot dragocen vir za seznanjanje z novejšo slovensko zgodovino in kot gradivo za kako drugo delo, ki ga ne bodo naročali oblastniki kontinuitete, temveč človeška vest in znanstvena akribija.

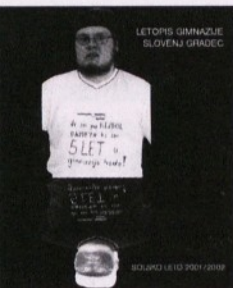
Vinko Ošlak

RECENZIJE

Edina povsem čista, neponarejena substanca te knjige so čudovite Tisnikarjeve reprodukcije, ki gotovo adekvatno ponazarjajo duha in vsebino dogodkov, prikazanih v tej knjigi.

»Jebenti«, Primož Tušnik!

RECENZIJE

V literarni zbirki E. A. Gimnazije Slovenj Gradec je konec letošnjega šolskega leta izšla že tretja pesniška zbirka. Tokrat je urednica Karla Zajc Berzelak izbrala kar 80 pesmi (na 100 straneh!) dijaka Primoža Tušnika.

Pesem na strani 59 Kako sem srečen ima mnogo elementov, značilnih za celo zbirko *Zgrešil ... toda strel je bil dober*. Prvi je tako imenovani bistrourni nesmisel ali oksimoron, izražen v zadnjih dveh verzih druge kitice: »Kako sem srečen,/ ko se zagledam vate/ in se parajo mi gate,/ tudi ko sem slečen.« Tak duhoviti nesmisel je tudi v naslovu zbirke, podobnega pa je v pesmih najti še nekaj, npr. na str. 98: »Zakaj tišina v meni povzroča takšen hrup?« ali na str. 33: »Tudi brez rok bom pisal!« Mimogrede naj omenim, da je z odličnim oksimoronom Tušnik razdelil mnenja tudi na naslovnici letošnjega gimnazijskega letopisa: »Js sn pa nebol pametn ko sm 5 let u gimnazijo hodo.« (levo)

Človeku se zdi fino, da bo lahko poslej namesto tipično šolskih primerov takih nesmislov, npr. »si plešo ruje«, »molče trobental bo« in »suhe gate na dnu morja« - tega vedno dodajo dijaki, postregel s kakšnim novim.

Ob vseh teh »gatah« pa je pametno takoj povedati, da so vulgarizmi oz. pocestne besede (npr. tudi jebati se, zjeban sem, poserjem se itd.) bogat okras Tušnikove zbirke.

No, in z »jebi se«, za ta izraz Tušnik pravi, da je »krepak«, smo že pri drugem elementu zbirke. Nakazanega najdemo v tretji kitici pesmi Kako sem srečen: »Kako sem srečen,/ ko se mi jebe za čisto vse, / ko mjavkam v podivjane pse/ in ne trepečem.« Ta element je seveda avtorjeva vseenost, brezbržnost, indiferentnost, vzvišenost nad vsem. Najdemo jo še v drugih pesmih, npr. na str. 92: »Ne vem, kaj pišem,/ in to me ne skrbi.« ali na str. 6: »Če pametno se svetu zdi,/ da iz zarodka mene naredi,/ potem pač spet se zasmejim,/ se obrnem in naprej živim.« ali na str. 7: »Ljudje mračni hodijo mimo okna,/ a jaz sem vesel.« Toda bodimo v pesmi Kako sem srečen pozorni na besedo »mjavkam«. Ta daje vedeti, da pesnik sicer rad

izziva, ni pa nevaren, nikomur ne bo storil žalega (torej so njegovi streli dobri!). Lahko k takim izzivanjem prištejemo tudi naslovno fotografijo, ko je v neki roki v nekoga naperjena pištola, in na naslovnici prvega razdelka pesmi (vseh je v knjigi pet) avtorja s cigareto v ustih?

Ljubezen je naslednji element Tušnikove poezije, o njej pa govori zadnja kitica pesmi Kako sem srečen: »Kako sem srečen,/ ker lahko te objamem okoli pasu,/ ker vem, da te lahko poljubim brez strahu.« V resnici je vsa knjiga polna ljubezni, tako osrečujoče (npr. na str 58: »Ko ti zaspiš/ Zate moje se srce/ Ustavi« ali na str. 56: »Ljubim te, le čemu te ne bi?/ Mižiš in se smehljaš - to je življenje!«) kot tudi razočarane (npr. na str. 98: » ... zaljubljen jokal bom in božji glas mi bo odveč.« ali na str. 99: »Spet zaljubljen - spet prekle.«)

»Kako sem srečen,/ ko se ozrem v nebo/ in vidim sveta zlato,/lesk, ki je večen.« To pa je prva kitica pesmi Kako sem srečen, s pomočjo katere pa lahko izpostavimo za to analizo (nikakor pa ne za zbirko kot tako!) zadnji element Tušnikovega pesništva. Gre za navdušenje nad življenjem, pozitivno naravnost, optimizem. Ni veliko mladih pesnikov tako malo črnogledih,

kot je Tušnik, oz., če se zopet dotaknem ene od prejšnjih opredelitev, flegmatičnih. Namesto »zatežene« kritike oz. zanikanja vsega si mladenič raje vzame ironijo in z njo odlično »strelja«, npr. v pesmi na str. 38 Jebenti, prhljaj!

Za konec pa velja izpostaviti še eno o Tušniku. Ni samo Lorca pisal o španski Cordobi in Yeats o Irski kot o sveti deželi, pač pa tudi Tušnik o svojih krajih - na str. 47 ima pravo malo himno Slovenj Gradcu! Ker pa na eni strani prej zapoje slavospev tudi Koroški, oboje kaže na fanta, pri katerem domovinska vzgoja ni zgrešila cilja, pač pa pogonla kal, kar je pri današnji mladeži (žal) prereditko.

»Jebenti«, Primož Tušnik! Presenetljivi so vsi ti tvoji streli!

Dober pogled tudi v prihodnje!

Helena Merkač

Naslovnica Tušnikove knjige, zbirka E. A., oblikovanje Blaž Prapótnik - Cerdonis

KOROŠKA V 15. KNJIGI ENCIKLOPEDIJE SLOVENIJE

Enciklopedije, zlasti nacionalne, nedvomno spadajo med temeljna dela narodove kulture. V leksikografskih virih se lahko poučimo, da se prvo enciklopedično delo pripisuje starorimski književnosti - Pliniju starejšemu v letu 70 našega štetja. Po nekaterih manj pomembnih srednjeveških poskusih je človeštvo prave enciklopedije dobilo šele z razsvetljenstvom v težnji, da znanje postane čim bolj dostopno čim večjemu krogu ljudi. Prvi nemški Grosses Universallexikon (Veliki splošni leksikon) je sestavil J. H. Zedler, izhajal pa je od leta 1732 do leta 1754; za kako velikanski podvig je šlo, se zavemo šele ob podatku, da je bil natisnjen v nič manj kot 68 knjigah ali povprečno v treh na leto izhajanja. Tako se zavemo, da je sploh bolj znana Francoska enciklopedija nastala že dokaj pozno s prvo od 35 knjig šele leta 1751 in z zadnjo v letu 1780, vsekakor pa je imela največji vpliv na evropski in svetovni družbeno-politični razvoj. Komaj kaj mlajša od francoske je prva Encyclopaedia Britannica, a v mnogo skromnejšem obsegu - vsega treh knjig (1768 - 1771). V istem stletju je izhajala doslej najobsežnejša enciklopedija, kitajska, ki šteje neverjetnih 5020 knjig. Za njo torej precej zaostaja svoj čas tudi pri nas znana in občudovana Velika sovjetska enciklopedija (1926 - 1947), čeprav v še vedno spoštljivem obsegu 65 knjig. Primerjave s temi skoraj vedno lepimi in vsebinsko bogatimi deli sicer niso niti nujne niti potrebne, vsekakor pa smo s slovenskim dosežkom lahko več kot zadovoljni, če le hočemo upoštevati, kako mlada je še slovenska enciklopedistika, četudi najmanj za dobro desetletje starejša od slovenske države.

Za enciklopedije skrbijo najvišje državne znanstvene ustanove praviloma s prispevki najvidnejših strokovnjakov za posamezna vsebinska področja. Enciklopedija Slovenije bi glede tega naj ne bila nobena izjema, kar nam potrjuje že dejstvo, da je bil prvi predsednik Sveta Enciklopedije Slovenije in prvi predsednik njenega glavnega uredniškega odbora dolgoletni predsednik Slovenske akademije Josip Vidmar, za katerega gotovo ni pretirano zapisati, da je v slovenski kulturi bil njen zadnji enciklopedist. Prva od 15 knjig ES je izšla leta 1987 z Vidmarjevim uvodnikom, na začetku katerega beremo naslednjo preprosto misel: 'Zamisel Enciklopedije Slovenije se mi zdi izredno važna, ... saj naj bi vsebovala čimveč podatkov o vsej slovenski preteklosti in sedanjosti'. Ključnega pomena je prav poudarek na vsebinski celovitosti slovenskega duha, ki je bil že sredi 80. let tako močno naravnani v slovensko samobitnost, da Vidmar takrat še čvrstega državnega jugoslovanskega okvira sploh nikjer ne omenja.

S 15. knjigo, izšla je konec leta 2001, je torej bila ta veličastna naloga po 15 letih rednega vsakoletnega izhajanja opravljena, in prepričan sem, da na najboljši mogoč način. Seveda mora takšna zbirka čimbolj odlikovati vse dane zmogljivosti določenega naroda, ki se naj zrcalijo v tako ustvarjenem ogledalu. Pri tem nam, razumljivo, gre tako za čimbolj popolno miselno bogastvo v posameznih prispevkih oziroma enciklopedijskih geslih kakor za njegovo čim bolj všečno podobo, ki nam zares zaživi v vsem tiskarskem razkošju takoj, ko knjigo slednjič vzamemo v roke, da nam razveseli duha in oko. S tem zvezkom smo torej dobili zadnjega od petnajstih sprva napovedanih, vendar se je dopolnitev in dodatnih gesel (na dovolj številna sem glede Koroške v ocenah 13. in 14. knjige zelo utemeljeno opozarjal tudi jaz in prav zanimivo bo primerjati, koliko oziroma ali sploh so predlogi bili uresničeni) nabralo toliko, da bo še pred koncem leta 2002 in potemtakem v enakem zavidljivem ritmu vsakoletne pridobitve izšel še dodatni in s tem 16. zvezek. Ob vsem tem se sliši, da je v pripravi še nova izdaja Slovenskega biografskega leksikona, enako pomembnega temeljnega dela in prav tako nujno potrebnega, ker nekateri podatki sčasoma pač postajajo nepopolni, že zaradi strokovnega prirastka pa se mora število vključenih bolj ali manj sprotno povečevati. Tako bosta oba temeljna vira lahko veljala vsaj še kakšno dobro desetletje.

Za tem po mojem koristnem širšem vpogledu se končno lahko lotimo vpogleda med platnice našega novega zvezka z enotami od Wiener, Pavel do zadnje - Žveglič, Hieronim. Naključje ali ne, oba sta duhovnika, prvi luteranec in Trubarjev, drugi frančiškan in naš sodobnik. Vmes je polnih 391 strani, ki jih je uredništvo v dodatku obogatilo z natančnim Kronološkim pregledom na 24 straneh od okoli leta 30 000 pr. n. št. (najdišče Potočka zijalka) do 29. 6. 2001 (sklenjen sporazum o pravnem nasledstvu v okviru nekdanje Jugoslavije).

Pri obravnavi Koroške v slovenski enciklopediji sem že doslej dosledno upošteval njeno celovitost ne glede na državno mejo, pač na osnovi dejstva, da se je je povsem zavedalo tudi uredništvo. Kakor v prejšnjih knjigah so enako v tej v geslovniku najpogosteje zastopane osebnosti, ki jih naštejemo 21. Med slovenskimi Korošci v Avstriji so to Wieserja (Feliks, politik, Lojze, založnik), Wutteja (Janez - Luc, narodni delavec partizan, Martin, zgodovinar, iznajditelj vindišarstva in s tem dejanski ponemčeneec), časnikar in politik Rado Wuttej, Zablatnika (Pavel, urednik in šolnik, ustanovni ravnatelj slovenske gimnazije v Celovcu, Jože, od 1909 eden prvih

RECENZIJE

S 15. knjigo, izšla je konec leta 2001, je torej bila ta veličastna naloga po 15 letih rednega vsakoletnega izhajanja opravljena, in prepričan sem, da na najboljši mogoč način.

**Še vedno velja,
da je ravno
Koroška zibelka
najstarejše
državne in v
dobršni meri
prav tako novej-
še slovenske
kulturne
zgodovine.**

slovenskih letalcev in graditelj letal), jezikoslovec in univerzitetni učitelj na Dunaju Pavel Zdovc, še en pomemben šolnik in kulturnik Janko Zerzer, Zwitterji (Franci, politik, Mirt, gospodarstvenik, Vinko, profesor in urednik), zgodovinarica Dana Zwitter Tehovnik, šentjakobski bukovnik iz 18. stol. Matija Žegar in partizanski aktivist z Obirskega Ivan Johan Županc.

Preostane nam le še šest Korošcev z južne strani skupne meje: V prvem primeru – Windischgruetz dejansko gre za plemiško rodbino s koreninami v 13. stoletju, ki si je ime povzela po prvotni graščini pri Slovenjem Gradcu in je do leta 1945 imela velika posestva v drugih delih Slovenije. Ugledni slovenski glasboslovec Primož Kuret je pisec gesla o skladatelju Hugu Wolfu; poudarja, da so predniki obeh staršev slovenskega rodu in zapis končuje z navedkom iz sedanjosti, da v umetnikovem rojstnem mestu kulturno in znanstveno deluje po njem imenovano društvo. V istem mestu sta se rodila tudi naša sodobnika arhitekt Mirko Zdovc (doma uredil notranjost umetnostne galerije) in Anton Železnikar, univerzitetni profesor informatike in računalništva. Naslednja dva znastvenika v obravnavani enciklopediji pa sta iz iste vasi na skrajnem vzhodnem delu Koroške (Spodnja Kapla): rastlinoslovec Maks Wraber in jezikoslovka Zinka Zorko. Vsa imenska gesla so z dvema izjemama (A. Malle / tri članke, in M. Linasi / geslo J. Wutte) napisali koroški sodelavci, največ sploh, sedem, pa J. Stergar. – Vidimo, da je koroški delež imen v tej knjigi sorazmerno skromen, vendar ne vidim kakšne množice, ki manjka. V mislih imam samo Bogdana Žolnirja, ustanovitelja in dolgoletnega ravnatelja slovenje-graškega (in s tem pokrajinskega) muzeja, ki je poleg tega ustvaril dovolj ugledno bibliografijo, da bi mogel biti vključen vsaj v naknadni zvezek ES.

Črki Z in Ž Korošcem še pri zemljepisnih imenih manj ustrežata in najdemo jih komaj kaj. Zagrad v Mežiški dolini je tu zastopan zgolj z arheološkega vidika; opisala ga je sodelavka Pokrajinskega muzeja Slovenj Gradec Saša D. Jelenko in največji pomen pripisala Brančurnikovemu sarkofagu. Pravi vsebinski sklop predstavlja reka Zilja s samostojnimi opisi nje same ter z dodatnima gesloma Ziljska dolina in okrog 100 km dolge Ziljske Alpe, vse tri pa je prispeval J. Zupančič kot tudi Železno Kaplo, vendar v sodelovanju z A. Mallejem in M. Linasijem (splošna in zgodovina NOB) ter I. Stoparja (umetnostni spomeniki), kot tudi zadnjega, Žihpolje, spet v sodelovanju z I. Stoparjem zaradi znamenite cerkve iz leta 927. Vmes je le še rudarsko naselje Žerjav s splošnim opisom V. Drozga in spet s pripisom o NOB M. Linasija. – Kakšnega večjega primanjkljaja niti tukaj ne opažam, morda pa bo z menoj vred kdo vseeno pogrešal Zelen Breg (nad Ravnami) že zaradi zapisov Prežihovega Voranca ter ohranjenega ljudskega stavbarstva in narodopisnega blaga. Sem pa sam skraj spregledal zgodovinsko posebno zanimiv kraj –

Žabnice v Kanalski dolini, ki so bile do leta 1919 sestavni del Koroške, takrat pa so kot del izdajalskega vojnega plena skupaj z vso dolino in z drugimi obsežnimi – s Slovenci naseljenimi območji – pripadle zmagoviti Italiji. Pisec gesla M. Bufon navaja, da je še danes polovica prebivalcev (od blizu 850) Slovencev, torej Korošcev, ki tam živijo tudi po Logarjevem zemljevidu slovenskih narečij. Razdelek Umetnostni spomeniki je prispeval E. Cevc zaradi krajevne cerkve iz sredine 15. stol., zgrajene v koroškem stavbnem slogu te dobe.

Nekaj je še samostojnih zgodovinskih člankov, npr. Zahodnokoroški partizanski odred, iz katerega je nastala Ziljska partizanska četa (oboje M. Pavlin); tamkajšnje partizansko gibanje je v prispevku Ziljsko okrožje strnjeno prikazal M. Linasi, z Zvezo koroških partizanov pa ga končuje J. Stergar. Med drugimi zvezami in društvi naj omenimo še Zgodovinsko društvo za Koroško iz leta 1843, Zvezo slovenskih zadrug iz leta 1907 s samostojnim dodatkom za tisto iz leta 1996 (oboje A. Malle), Zvezo slovenskih žena, ustanovljeno leta 1943, ter seveda nad vsemi najboljše prispevek J. Stergarja Zveza slovenskih organizacij, opredeljena kot nestrankarsko združenje levo usmerjenih Slovencev na Koroškem.

Pomemben je delež Koroške v nekaterih širših vsebinskih sklopih, kot sta zlasti npr. Zedinjena Slovenija ter Zamejsko slovstvo, ki pa se veličastnega obsega snovi tako za Primorsko kakor Koroško loteva zgolj z naštevanjem imen, kar je gotovo sila skromno, med omenjanimi književniki pa nisem uspel odkriti niti V. Ošlaka, čeprav Celovski zvon tu vendarle je. Vsekakor moramo omeniti še tista redka splošna gesla, ki so s Koroško neposredno povezana. Sem se da uvrstiti še Založbo Drava (leta 1953 jo je ustanovil F. Zwitter) ter Založbo Wieser (ustanovil L. Wieser leta 1987). Seveda še najbolj presega vrednost mojega zapisa geslo Zvezna gimnazija za Slovence v Celovcu (nekam nepregleden prispevek A. Malleja), a sem o njej za bralce Odsevanj večkrat pisal ob drugih priložnostih. S Koroške v državi Sloveniji v tem okviru najdemo le Železarno Ravne Karle Oder. Njen prispevek ima nedvomno več tiste preglednosti, ki sem jo pogrešal malo prej, a se moramo vprašati o nečem drugem: Po kakšnih uredniških merilih lahko zremo npr. imena urednikov številnih glasil in vodij še tako majhnih društev, kar je sicer v redu, na drugi strani pa moramo pogrešati imena ravnateljev oziroma direktorjev celo pri takšnih gospodarskih velikanih, kot je ravenska železarna.

Ob koncu še na hitro ocena sklepnega Kronološkega pregleda. Ker na splošno in očitno tudi v tem primeru še vedno velja, da je ravno Koroška zibelka najstarejše državne in v dobršni meri prav tako novejše slovenske kulturne zgodovine, se nedvomno da ugotoviti, da je v tem dodatku vsebinsko in količinsko ustrezno zastopana.

Franček Lasbaher

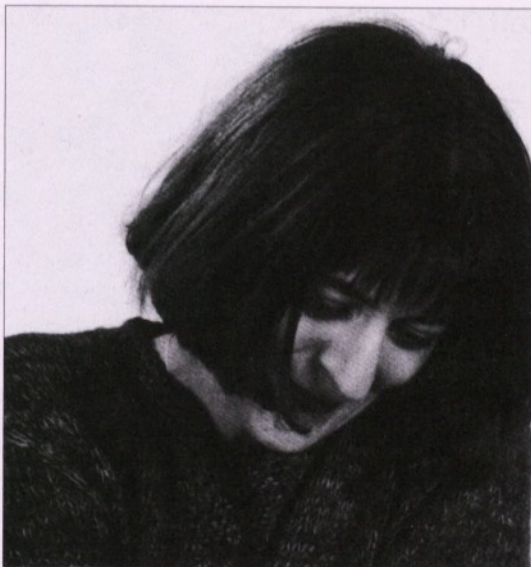
KSENIJA ZMAGAJ MLEKUŽ

SVETI ROB VESTI

Rodila se je 4. 1. 1961 v Slovenj Gradcu. Po ravenski gimnaziji je končala študij slovenskega jezika na Pedagoški fakulteti v Ljubljani. Objavljala je v *Vresju*, *Mislih mladih*, *Odsevanjih*, *Primorskih srečanjih*. Živi in ustvarja v Kobaridu. Delo – pesniška zbirka: *Za praspomin*, 1995
Literatura: J. Štucin: *Da mi je imeti pesem*, *Nova Atlantida* 1996, št. 9/10, str. 311; V. Mokrin - Pauer: *Za praspomin*, *Primorska srečanja* 1996, št. 187, str. 809; A. Lutman: *K. Zmagaj: Za praspomin ...*, *Nova Atlantida* 1996, št. 8-10, str. 311; F. Zagoričnik: *Kako sveti Sveti rob vesti?*, *Nova Atlantida* 1996, št. 8-10, str. 322-23

J. Štucin je zapisal, da je poezija K. Zmagaj »osebnoizpovedna, da se udejanja v nežni mavrični paleti tenkočutnih, kratkih, pomensko jasnih in narativnih verzih, da se pesniški in realni subjekt skorajda prekrivata, da je lirski subjekt lahko hermetično zaprt vase ali zazrt navzven, v komunikacije, da so upesnjeni vsakdanji dogodki iz neposrednega pesniškega okolja, da je opazen dialog, a tudi monolog, da so njene pesmi odprte, jasne pa tudi ponotranjene, da je jezik lahkoten, mehak v ritmu, okleščen gostobesednosti in da je malo metafor, parabol in besednih iger«. V njenih pesmih je opazno stremljenje ohraniti in obnoviti v zavesti nesrečno minulo. S spominjenjem brska po časovni odmaknjenosti in jo tako ohranja zase in predvsem naslednikom. V ospredju njene lirike so nasprotja in dvojnosti. Živel je v »posvetni ječi«, v nevdržnih razmerah »živalskih farm«, v »zverinjaku odtujenih spak«, kjer so sobivali tudi »glinasti, zblazneli, tuji, begavi, dušebrižni, veseložalostni, vdani, ljubljani, mavrični ljudje« in tudi »polljudje«, »vodeni, zadovoljni, zadovoljeni, pokončni in pokončani.« Usojeno ji je »klestiti koprivaste njive«, »ruvati pleve minulih zablod«, »iskati izgubljene mrtve upe«, »natikati posode v jalovo upanje«. Ker je njeno »živetje povito v butare trnja«, je njeno bivanje »muka, zvrhana bol, srh čez kožo.« Zaradi razdora partnerske zveze, ko »je šla zibel na dvoje, kar je bilo, je pol žene, pol moža«, je razpeta med nebom in peklom. Njena uteha je literarno ustvarjenje, čeprav se ji pojavlja kot dvom:

»Čemu se trosim v srca, v veter in v vodo.«
Svojemu moškemu sporoča: »Sem te ljubila iz vsega srca, a nikoli te nisem imela / in tudi ti mene«, sebi pa: »Srčne lave nikdar nič ne spremenijo

Ksenija Zmagaj Mlekuž

pepel pozabe« in »na papirju je ostala za spomintista davna srčna sreča vdanih ljubečih ljudi«. Kot simbola minevanja časa se pogosto pojavljata motiva lune in kaplje. »Čas ponosnih nosnih lun kolačev zlatih je minil«, »zlata kaplja praspomina«. Poleg zvočnosti in barvnih besed »skladam note v šume, / verze v kodre, / v pisanice barve« ima pomenljivo vlogo tudi nejezikovna komunikacija, saj je v medsebojnih odnosih jezikovno odpovedala. »Le dotikanja ... v nas zapustijo / neizbrisne sledi in večni spomin«, »saj se z roko roke ne doseže« in »trn v dlani dan dani«.

Miran Kodrin

KOPRIVASTE NJIVE

*Iz mojih oči se ne more nihče napiti.
Mojega smeha ne more nihče smejati.
Nič mi ne more stopinj zgraditi v dim,
nič mi ne more iz srca izbiti dna!
Skozi mene na nakovalih odzvanja tisoč let.
V meni blodi ponavljajoče se v krogih tisoč senc.
Moje roke so že klestile
take koprivaste njive,
ki so od nekdanj požigale trte.
Jaz in trte smo vsega vajene!*

PESNICA

ZIDANE MISLI

*Nebo je nabodeno
s strelami nad previsi in joče.
V dolini se je ustavila reka,
da bi legla spat.*

*Vetrovne megle polzijo v
živeče,
hiše iz zidanih misli
poklekajo v grozi.*

*Ob reki sem jaz,
ki iz vdanih grebenov vod
izkopavam utrinke poletij;
nič me ne zmoti,
posejati hočem
svoje poslednje živeče rane.*

TA DAN

*Ta dan je ...
da bi ga človek
vase zaklenil
in ga v sebi imel
vsega od vrha do dna.
Ta dan je ...
da bi mu človek
legel ob bok
in mu kaj blagega
šepnil v uho
in ga objel in ga
čisto preprosto
živel.*

SKRIVNOST

*Jaz dam tebi
voskov med,
ti daj meni
parafinsko nit.
Noč pridene
lunin dan,
skozi okno sije
mrak bogov.
Skrij skrivnost
na skrajno mejo
ljubljenih reči,
deni v skrinjo in zapri.*

JE KLJUČ

*Ta ključ, je tvoj,
je moj, je izposojen?
Ga za vrati notranjost
hladno zavrne,
kar je za,
zidovjem in za steno,
mar ni moje,
ni, da me ne vzame k sebi?
Ta ključ, je tvoj,
je moj, je izposojen?
Kar je za, ne bo nikoli moje?*

*Ključ je tvoj, je moj, je najin,
a ta vrata, ta so tuja.*

SVETI ROB VESTI

*Silim misli k umu,
pa mu žal je bliže laž,
žebli zabiti v tvalo
tam puste sledi.
Mi smo sedli siti k isti mizi
v tisti mrzli zimi,
na sveti rob sveta
smo posadili bor vesti.
V sito smo nasuli moko
in smo zrlji tiso,
ki je gnala v dan,
nad nami so letele ptice,
bile so lepe in so pele.
V mrežo so se nalovile pleve,
žito toži v polni skledi,
da mu je samotno
onstran njive.
Otrok krotak je planil v jok,
ko je zibel šla na dvoje,
kar bilo je eno,
je pol žene, pol moža,
v žalostnih očeh visijo slike
polljudi in polsveta.*

BENJAMIN KUMPREJ

s l i k a r

Benjamin Kumprej se je rodil 13. 5. 1952 na Lešah nad Prevaljami, kjer živi in dela še danes. Leta 1971 je maturiral na Gimnaziji na Ravnah, leta 1973 pa diplomiral na Pedagoški Akademiji v Ljubljani, smer likovni pouk in zgodovina, leta 1979 pa na Akademiji za likovno umetnost v Ljubljani pri profesorju Štefanu Planincu in profesorici doktorici Jelisavi Čopič. Od leta 1980 je profesor za likovni pouk na ravenski gimnaziji. Benjamin Kumprej je veliko samostojno razstavljal doma in v tujini (Avstrija, Nemčija, Švedska), prav tako je sodeloval na mnogih skupinskih razstavah. Za svoje delo je prejel številna priznanja in nagrade. Redno sodeluje na slikarskih kolonijah doma in po svetu. Je član Zveze društev slovenskih likovnih umetnikov (ZDSLU) in Društva likovnih umetnikov Maribor (DLUM).

O krajinah Benjamina Kumpreja

Krajina je eden najstarejših ikonografskih motivov slikarstva. Njen razvoj lahko sledimo od samih začetkov kulture naprej. Prvi višek doživi v grškem in rimskem slikarstvu (v Pompejih), a običajno le kot ozadje figuralnih prizorov. Slikarski motiv krajine je posebej zanimiv v kitajski in korejski, kasneje tudi v japonski umetnosti – predvsem v obdobju Edo. V tej umetnosti je krajina že od vsega začetka samostojen motiv, njen neprekinjen razvoj teče vsaj dve tisočletji in se ne dogaja kot v Evropi, kjer se izmenjujeta dve tendenci – od ploskovite abstrakcije do tridimenzionalne iluzije prostora (Grčija in Rim) in zopet nazaj – evropski srednji vek do renesanse in moderne umetnosti, kjer zopet prevlada redukcija motiva na nekaj osnovnih barv in preplet osnovnih likovnih znakov. V azijski umetnosti vsi naštetni načini slikanja krajine obstajajo sočasno drug ob drugem, in to prav v vsej njeni zgodovini.

Enakovredno slikarskemu upodabljanju krajine je oblikovanje narave – krajinska arhitektura in land art. Pri obeh načinih upodabljanja krajine lahko sledimo enakemu cilju – transformacija množice zunanjih dejavnikov, ki v vsakem trenutku določajo našo percepcijo realnosti, v nekaj osnovnih množic elementov, ki so potem v vsem prepoznavnem načinu razporejeni po ploskvi; v primeru parkov in vrtov

Benjamin Kumprej

so ti elementi ostali del narave, le da so spremenjeni in poenoteni tako, da jih človekovo oko dojema kot celoto.

Pri slikanju gre v osnovi za magično funkcijo spreminjanja povsem neobvladljive in nedojemljive realnosti v krotko podobo. V tem procesu abstrakcije oziroma sposobnosti iz množice podatkov izbrati samo določene in jih potem na novo zložiti v smiselno celoto se kaže veliko zmagoslavje evolucije možganov opice, imenovane homo sapiens.

V Evropi lahko spremljamo razvoj krajine od srednjega veka naprej. Posebej zanimive so krajine kot ozadje religioznih prizorov. A prevečkrat se zgodi, da slikarjevo spretnost nadomesti zlato ali modro ozadje, ki naj priča o bogastvu naročnika. Žal zato, ker lahko po upodobitvah figur sodimo o veliki slikarjevi spretnosti in samo žal nam je lahko, da ni slike nadgradil s krajino v ozadju. To se je smelo zgoditi šele za časa velikih renesančnih mojstrov – spomnimo se Leonarda in njegove Mona Lise. Krajina postane v Evropi povsem samostojen ikonografski motiv šele v 17. stoletju. V delih Nicolasa Poussaina in Claude Lorrainea jo še vedno dopolnjujejo figure, ki pa so se že povsem zmanjšale, te pa popolnoma izginejo v delih nizozemskih slikarjev 17. stoletja, od katerih najpomembnejši je

LIKOVNI PORTRET

gotovo Rembrandt. Preko baroka in rokokoja so v 19. stoletju za razvoj krajine odločilna dela Casparja Davida Friedricha, Johna Constabela, Williama Turnerja in barbizonske šole v Franciji.

Za krajine, kot jih slika Benjamin Kumprej, je odločilen razvoj impresionistične krajine (Claude Monet) - ne toliko zaradi tehnike in načina slikanja, kot predvsem zaradi natančne raziskave motiva. Neposredno povezavo najdemo v opusu Paula Cezannea - s serijo slik Mont Sainte Victoire. Podobno kot je Cezanne slikal Mont Sainte Victoire, s podobno vztrajnostjo slika Benjamin Kumprej Peco in Uršljo goro. Kot Cezanne, tudi Kumprej slika vedno znova isti motiv. Lahko celo rečemo, da se skorajda vse njegovo delo vrti okrog problema krajine, kot jo vidi s svojega doma. Prav to vztrajanje pri enem motivu postavlja Kumprejeve krajine v neposredno bližino Cezannovih del.

Vendar je Kumprejev pogled drugačen od Cezannovega. Cezanne gleda goro od spodaj navzgor in jo slika težko in kamnito skoraj s strahospoštovanjem - Mont Sainte Victoire napolnjuje vso sliko. Iz tega načina slikanja motiva veje katoliška tradicija, obremenjena z dogmami in posledničnim strahospoštovanjem narave. Medtem ko je Kumprejev pogled usmerjen v sredino med nebo in zemljo, od koder horizont enakovredno napolnjujeta nebo in Peca ali nebo in Uršlja gora. Posebej na ta detajl velja opozoriti: na enakovrednost neba in zemlje.

Sliko krajine Kumprej vedno razdeli na zgoraj in spodaj. Format je vedno podolžen in nebo in zemlja se vedno ločita po barvi in po načinu nanosa barve.

Če v spodnjem delu slike prevladujejo barvne ploskve, ki so ponekod celo poudarjene s svinčnikom, pa je nebo skorajda izključno narejeno s kratkimi potezami čopiča, od katerih je prav vsaka druge barve - tako dobimo vtis nenehnega dogajanja.

Benjamin Kumprej je preveč impulziven, da bi se lahko odpovedal barvi in se z manj odtenki posvetil formalni zgradbi slike, kajti navadno je prvi pogoj abstrakcije odpoved ekspresivnim potezam, ki so kombinirane s prav takšnimi nanosi barve. Navadno se jasna slika motiva izgubi šele takrat, ko slikar opusti barvo in podredi vse likovne elemente osnovni zgradbi slike, ki postane tako glavni protagonist. Čeprav lahko danes skupaj na teh podobah ugotavljamo, da Kumpreja zanima tudi ta plat slikarstva, kar ponazarja z ravnimi belimi črtami, s katerimi je razdelil sliko na več delov. V teh belih črtah lahko na eni strani domnevamo nadaljnjo umetnikovo pot ali pa so te črte samo sekundarnega pomena in so posledica vpliva sodobne vizualne kulture. Ta formalizem je sekundarnega pomena za razvoj motiva. Prvotna delitev je vedno delitev na nebo in zemljo, na zgoraj in spodaj.

Učinek slike Kumprej poleg barve in impulzivnega nanosa poudarja tudi s formatom slike, ki je vedno premajhen. Slika sili iz formata in tudi s tem umetnik doseže učinek nemira, akcije, velike energetske nabitosti, močnega vznemirjenja in seveda se tako najbolj približa dejanskemu stanju narave, ki se venomer spreminja.

Jernej Kožar

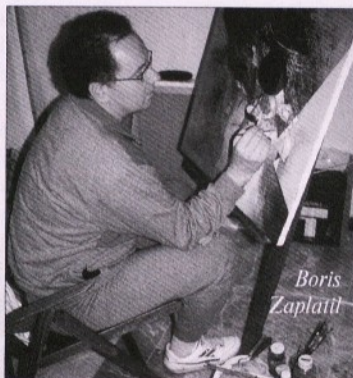
Benjamin Kumprej, *Krajina IV.*, 2001, akril na platno, 90 x 130 cm

Galerija N Kolar je letos organizirala likovno kolonijo in povabila k sodelovanju slovenske likovne umetnike: prišlo jih je sedem, med njimi dva domačina. Namen te likovne manifestacije je, da bi se umetniki srečevali, družili in dopolnjevali svoja spoznanja, hkrati pa slikali prečudovite pejsaže koroške pokrajine, vedute Misli-njske doline, Uršlje gore in Pohorja. Domovali so na Brdah nad Turiško vasjo, prostore je dal na voljo Niko Kolar. Srečanje je trajalo štiri dni, avtorji so namenili ustvarjena dela za razstavo v prodajni galeriji in vnaprej dogovorjen odkup, ki so ga zagotovili posamezni sponzorji. Slikarji so tako stimulacijo prijazno pozdravili.

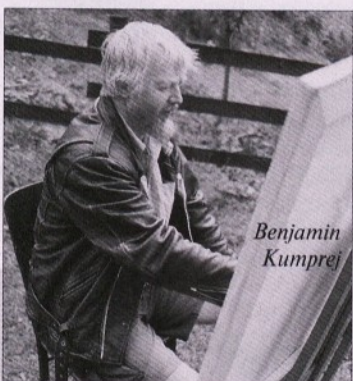
Organizacija srečanja je odlično uspela.

Prav zaradi preseženosti namera in srečanja je organizator opustil poimenovanje kolonija in se odločil za nov pojem – likovna komunikacija – in dodal posebno ime Brda 2002. Torej: prva likovna komunikacija Brda 2002. Vabilu so se z veseljem odzvali naslednji likovni umetniki: Enver Kaljanac, Benjamin Kumprej, Karel Pečko, Tomaž Perko, Darko Slavec, Klavdij Tutta in Boris Zaplatil. Izbira motivov, tehnika, velikost formata in način interpretacije so bili docela prepuščeni avtorjem, kar je vsekakor skladno z načelom srečanja. Prav zato je bilo za ustvarjena dela oziroma razstavo veliko zanimanje; leto afirmira tudi spremljajoči prospekt.

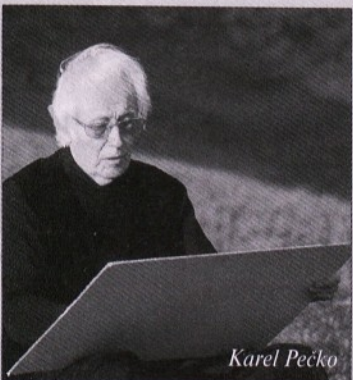
Generalni sponzor letošnje likovne komunikacije je bil Prevent, d. d. Prevent prav v teh dneh slavi 50-letnico svoje rasti oziroma prvih začetkov, ko se je iz skromne delavnice razvil v delniško družbo, ki ima v lasti številna podjetja tako doma kot v tujini. Vsekakor je potrebno posebej poudariti, da je vodstvo delniške družbe vedno bilo naklonjeno kulturnim prizadevanjem kraja in je podprlo mnoge kulturne projekte, da o donatorski podpori zdravstvenim ustanovam in športu posebej ne govorimo. Zato je tudi srečanje likovnih umetnikov na Brdah poteklo v znamenju sponzorjevega jubi-

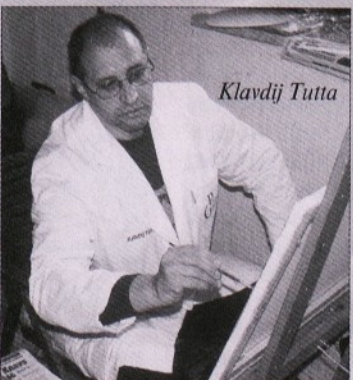
Boris Zaplatil

Benjamin Kumprej

Karel Pečko

Klavdij Tutta

leja. Ob tem pa kaže omeniti še sponzorje oziroma sofinancerje posameznih prvin organizacijskega sklopa, in to: Koroško banko, d. d., slovenjgraško podjetje Ko-si, d. o. o., gostilno Murko in Mestno občino Slovenj Gradec.

Srečanje so programsko dopolnili še družabni dogodki. Udeleženci so bili na sprejemu pri Murku, kjer so se zbrali predstavniki generalnega pokrovitelja, mestne občine in drugi gostje, pri Bučineku so (v Tisnikarjevi sobi) obudili spomin na velikega in prezgodaj umrlega slikarja Jožeta Tisnikarja (srečanju se je pridružila še vdova Marija Tisnikar), obiskali so tudi Mežiško dolino in občudovali nepozabne vedute Uršlje gore, Pece in Raduhe in pri Marinu doživeli gostoljuben koroški večer.

Uspešno izvedena organizacija in spodbudne in naklonjene ocene udeležencev potrjujejo, kako je prav, da je po dolgoletnih pripravah in iskanju možnosti vendarle prišlo (spet) do tovrstnega likovnega dogodka na Koroškem.

Prve ponovne izkušnje so bogastvo, ki ga kaže poglobljeno vrednotiti tudi v prihodnje. Organizator pričakuje, da bo naslednja likovna komunikacija prihodnje leto na Brdah še odmevnejša in da bo potrdila tradicionalno zasnovano, več, poglobila druženje med umetniki in domačini in hkrati pomembno poudarila promocijo likovne ustvarjalnosti na Koroškem.

Niko R. Kolar

KULTURA

Lojze Perko

Enver Kaljanac

Darko Slavec

gotovo Rembrandt. Preko baroka in rokokoja so v 19. stoletju za razvoj krajine odločilna dela Casparja Davida Friedricha, Johna Constabela, Williama Turnerja in barbizonske šole v Franciji.

Za krajine, kot jih slika Benjamin Kumprej, je odločilen razvoj impresionistične krajine (Claude Monet) - ne toliko zaradi tehnike in načina slikanja, kot predvsem zaradi natančne raziskave motiva. Neposredno povezavo najdemo v opusu Paula Cezannea - s serijo slik Mont Sainte Victoire. Podobno kot je Cezanne slikal Mont Sainte Victoire, s podobno vztrajnostjo slika Benjamin Kumprej Peco in Uršljo goro. Kot Cezanne, tudi Kumprej slika vedno znova isti motiv. Lahko celo rečemo, da se skorajda vse njegovo delo vrti okrog problema krajine, kot jo vidi s svojega doma. Prav to vztrajanje pri enem motivu postavlja Kumprejeve krajine v neposredno bližino Cezannovih del.

Vendar je Kumprejev pogled drugačen od Cezannovega. Cezanne gleda goro od spodaj navzgor in jo slika težko in kamnito skoraj s strahospoštovanjem - Mont Sainte Victoire napolnjuje vso sliko. Iz tega načina slikanja motiva veje katoliška tradicija, obremenjena z dogmami in posledničnim strahospoštovanjem narave. Medtem ko je Kumprejev pogled usmerjen v sredino med nebo in zemljo, od koder horizont enakovredno napolnjujeta nebo in Peca ali nebo in Uršlja gora. Posebej na ta detajl velja opozoriti: na enakovrednost neba in zemlje.

Sliko krajine Kumprej vedno razdeli na zgoraj in spodaj. Format je vedno podolžen in nebo in zemlja se vedno ločita po barvi in po načinu nanosa barve.

Če v spodnjem delu slike prevladujejo barvne ploskve, ki so ponekod celo poudarjene s svinčnikom, pa je nebo skorajda izključno narejeno s kratkimi potezami čopiča, od katerih je prav vsaka druge barve - tako dobimo vtis nenehnega dogajanja.

Benjamin Kumprej je preveč impulziven, da bi se lahko odpovedal barvi in se z manj otenki posvetil formalni zgradbi slike, kajti navadno je prvi pogoj abstrakcije odpoved ekspresivnim potezam, ki so kombinirane s prav takšnimi nanosi barve. Navadno se jasna slika motiva izgubi šele takrat, ko slikar opusti barvo in podredi vse likovne elemente osnovni zgradbi slike, ki postane tako glavni protagonist. Čeprav lahko danes skupaj na teh podobah ugotovljamo, da Kumpreja zanima tudi ta plat slikarstva, kar ponazarja z ravnimi belimi črtami, s katerimi je razdelil sliko na več delov. V teh belih črtah lahko na eni strani domnevamo nadaljnjo umetnikovo pot ali pa so te črte samo sekundarnega pomena in so posledica vpliva sodobne vizualne kulture. Ta formalizem je sekundarnega pomena za razvoj motiva. Prvotna delitev je vedno delitev na nebo in zemljo, na zgoraj in spodaj.

Učinek slike Kumprej poleg barve in impulzivnega nanosa poudarja tudi s formatom slike, ki je vedno premajhen. Slika sili iz formata in tudi s tem umetnik doseže učinek nemira, akcije, velike energetske nabitosti, močnega vznemirjenja in seveda se tako najbolj približa dejanskemu stanju narave, ki se venomer spreminja.

Jernej Kožar

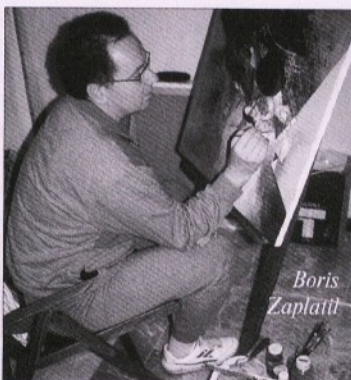
Benjamin Kumprej, *Krajina IV.*, 2001, akril na platno, 90 x 130 cm

Galerija N Kolar je letos organizirala likovno kolonijo in povabila k sodelovanju slovenske likovne umetnike: prišlo jih je sedem, med njimi dva domačina. Namen te likovne manifestacije je, da bi se umetniki srečevali, družili in dopolnjevali svoja spoznanja, hkrati pa slikali prečudovite pejsaže koroške pokrajine, vedute Mislijske doline, Uršlje gore in Pohorja. Domovali so na Brdah nad Turiško vasjo, prostore je dal na voljo Niko Kolar. Srečanje je trajalo štiri dni, avtorji so namenili ustvarjena dela za razstavo v prodajni galeriji in vnaprej dogovorjen odkup, ki so ga zagotovili posamezni sponzorji. Slikarji so tako stimulacijo prijazno pozdravili.

Organizacija srečanja je odlično uspela.

Prav zaradi preseženosti namena in srečanja je organizator opustil poimenovanje kolonija in se odločil za nov pojem – likovna komunikacija – in dodal posebno ime Brda 2002. Torej: prva likovna komunikacija Brda 2002. Vabilu so se z veseljem odzvali naslednji likovni umetniki: Enver Kaljanac, Benjamin Kumprej, Karel Pečko, Tomaž Perko, Darko Slavec, Klavdij Tutta in Boris Zaplatil. Izbira motivov, tehnika, velikost formata in način interpretacije so bili docela prepuščeni avtorjem, kar je vsekakor skladno z načelom srečanja. Prav zato je bilo za ustvarjena dela oziroma razstavo veliko zanimanje; leto afirmira tudi spremljajoči prospekt.

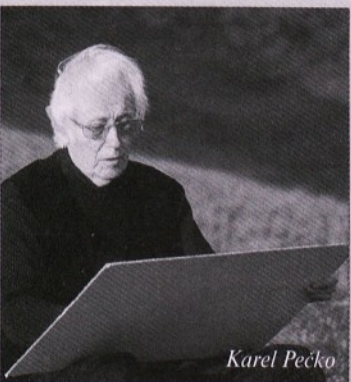
Generalni sponzor letošnje likovne komunikacije je bil Prevent, d. d. Prevent prav v teh dneh slavi 50-letnico svoje rasti oziroma prvih začetkov, ko se je iz skromne delavnice razvil v delniško družbo, ki ima v lasti številna podjetja tako doma kot v tujini. Vsekakor je potrebno posebej poudariti, da je vodstvo delniške družbe vedno bilo naklonjeno kulturnim prizadevanjem kraja in je podprlo mnoge kulturne projekte, da o donatorski podpori zdravstvenim ustanovam in športu posebej ne govorimo. Zato je tudi srečanje likovnih umetnikov na Brdah poteklo v znamenju sponzorjevega jubi-

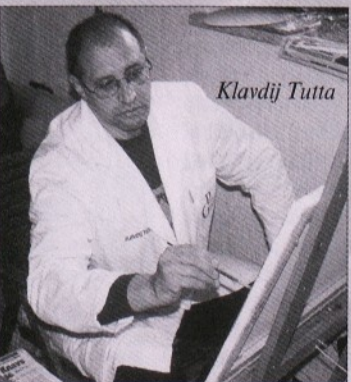
Boris Zaplatil

Benjamin Kumprej

Karel Pečko

Klavdij Tutta

leja. Ob tem pa kaže omeniti še sponzorje oziroma sofinancerje posameznih prvin organizacijskega sklopa, in to: Koroško banko, d. d., slovenjgraško podjetje Ko-si, d. o. o., gostilno Murko in Mestno občino Slovenj Gradec.

Srečanje so programsko dopolnili še družabni dogodki. Udeleženci so bili na sprejemu pri Murku, kjer so se zbrali predstavniki generalnega pokrovitelja, mestne občine in drugi gostje, pri Bučineku so (v Tisnikarjevi sobi) obudili spomin na velikega in prezdodaj umrlega slikarja Jožeta Tisnikarja (srečanju se je pridružila še vdova Marija Tisnikar), obiskali so tudi Mežiško dolino in občudovali nepozabne vedute Uršlje gore, Pece in Raduhe in pri Marinu doživeli gostoljuben koroški večer.

Uspešno izvedena organizacija in spodbudne in naklonjene ocene udeležencev potrjujejo, kako je prav, da je po dolgoletnih pripravah in iskanju možnosti vendarle prišlo (spet) do tovrstnega likovnega dogodka na Koroškem.

Prve ponovne izkušnje so bogastvo, ki ga kaže poglobljeno vrednotiti tudi v prihodnje. Organizator pričakuje, da bo naslednja likovna komunikacija prihodnje leto na Brdah še odmevnejša in da bo potrdila tradicionalno zasnovo, več, poglobila druženje med umetniki in domačini in hkrati pomembno poudarila promocijo likovne ustvarjalnosti na Koroškem.

Niko R. Kolar

KULTURA

Lojze Perko

Enver Kaljanac

Darko Slavec

BREZOČNIKOVE

Slike z razstave

KULTURA

Stojan Brezočnik

Stojan Brezočnik, slikar, grafik in likovni pedagog, se nam je v aprilu v okviru razstavne dejavnosti Koroškega muzeja Ravne na Koroškem v Likovnem salonu predstavil z grafičnim opusom *Slike z razstave*. Ustvarjeni opus je bil med junijem in avgustom letošnjega leta na ogled tudi v galeriji Mestnega muzeja Idrija, v mesecu novembru pa bo razstava prenesena v galerijo Grad Loške galerije Škofja Loka.

Kompleksnost in širina Stojana Brezočnika se kaže v širokem umetniškem ustvarjalnem polju in v pripravljenosti širiti znanje in ustvarjalne izkušnje med mladino, in to s poklicno dejavnostjo likovnega pedagoga. Njegova umetniška produkcija, vpeta v časovni okvir treh desetletij, se giblje od slikarskega do grafičnega ustvarjanja. Kljub svoji reproduktivnosti je grafika sama po sebi izjemno subtilen medij. Zlasti lahko to trdimo za suho iglo, zanj se je kot umetnik specializiral v zadnjem desetletju, v tehniki suhe igle je nastal tudi predstavljeni opus. Razstavljenih je 24 grafik, katerih povedni naslov razstave predstavlja dela, nastala v letih 2000/2001 kot logično nadaljevanje istoimenskega opusa iz leta 1996, s to razliko, da so najnovejše grafike likovno izčiščenimi organizmi v smeri zrelega umetniškega in

Mitja Schöndorfer

Mitja Schöndorfer

RETROSPEKTIVA

V prekrasnem ambientu podružnične cerkve sv. Vida v Dravogradu so 18. septembra odprli retrospektivno razstavo, s katero se je občina Dravograd s strokovno pomočjo Koroškega muzeja Ravne na Koroškem poklonila spominu rojaka, likovnega pedagoga, slikarja in raziskovalnega novinarja Mitje Schöndorferja. Razstava je bila odprta do 4. oktobra.

Mitja Schöndorfer se je rodil leta 1943 v Slovenj Gradcu, v osnovno šolo pa je hodil v Dravogradu. Leta 1966 je diplomiral na Pedagoški akademiji v Mariboru, smer likovni pouk, po končanem študiju pa se je leta 1967 zaposlil na OŠ Dravograd kot likovni pedagog. V času pedagoškega službovanja je organiziral likovna srečanja mladih ustvarjalcev v Dravogradu in okolici ter bil vodja aktiva likovnih pedagogov koroške regije. Po plodnem desetletju pedagoškega dela se je v letu 1976 zaposlil v tovarni Lesna kot odgovorni urednik glasila Viharnik, med leti 1978 in 1986 pa je svojo novinarsko pot nadaljeval kot direktor in glavni urednik Koroškega radia Slovenj Gradec. Zadnji dve leti življenja je delal v Tovarni usnja Slovenj Gradec kot novinar in glavni urednik tovarniškega Poročevalca. Mitja Schöndorfer je umrl v Slovenj Gradcu 20. 12. 1987, star 44 let.

Opredeljeni slikarski opus je prerez umetnikove ustvarjalne dejavnosti med leti 1966 in 1986. Sledec

intelektualnega izraza.

Brezočnikove likovne izkušnje in kontinuirano raziskovanje v smeri grafike ustvarjajo vedno nove vsebine. Opus *Slike z razstave* zaznamuje snovnost umetnikovega pristopa in načelo odnosov. Brezočnik deluje na dveh nivojih: v smislu vsebine in forme. Rdeča nit njegovega ustvarjanja se giblje znotraj eksistencialne nastojenosti in soočanja s čisto bivanjskimi vprašanji, tako tudi za izhodišče predstavljenega opusa išče odgovor na vprašanja:

Kako sploh teče naše zaznavanje sveta? Ali se zavedamo množičnega mimohoda vsakodnevnih podob, ki osmišljajo naše življenje, ali pa z lepoto ali estetiko zaznavno komuniciramo le preko produktivne matrice v obliki umetnine?

Vez med umetnikom in ustvarjenim delom je sicer elementarna, ustvarjena iz moči intimnega, sanjskega, zavednega in nezavednega, vendar ali ta naveza lahko funkcionira tudi kot sredstvo avtorjevega dialoga navzven? In če je v ciklu iz leta 1996 figura še plastično prikazana glavna nosilka vsebine, nam je isti motiv v sodobni izvedbi prikazan manj eksplicitno. Dvodimenzionalna površina je postala sredstvo za Brezočnikovo raziskovanje čistih likovnih vprašanj. Brezočnik je tako z minimalnimi spremembami (črte, ploskve, texture, svetlo-temni kontrasti), navidezno dislogičnimi odnosi med njimi ter z nepočetnimi formati dosegel maksimalne učinke, ki dajejo vsaki grafiki individualen glas in lastno identiteto.

Simona Javornik

načelu osebne prostora in osebne kronologije zaznamuje Schöndorferjeva likovna dela in njegov likovni slog izrazita dvojnost. Na eni strani so dela podprta z nazorskim izborom doživljajev, spoznanj ter subjektivnih vsebin, na drugi pa so Schöndorferjeve slike racionalizirane strukture, ki so plod raziskav in iskanj znotraj mej osnovnih formalnih likovnih zakonitosti. Racionalni momenti njegovega slikarstva se najbolje manifestirajo v slikarstvu zgodnejšega obdobja v skicirkih, idejnih zasnovah ali črno-belih linorezih ter risbah kot samostojnih umetniških organizmih; v poznejših obdobjih oljnega slikarstva pa v racionalizaciji prostora in vpetosti oblik v konture.

Schöndorfer je od začetka do konca slikar vidnega sveta. Po polju vizualnega se giblje od tradicionalnega motiva domače pokrajine, realistične kmečke in profane stavbne dediščine vse tja do perspektivnih študij tihožitij, ki pa v simbolnem kontekstu postanejo celo nosilci novih duhovnih vsebin. Njegova likovna dela odlikuje izjemna sugestivnost podobe, ki pa se še potencira, ko organična linearna struktura del šestdesetih let v sedemdesetih postopoma prepusti primat barvi, barva postane protagonist vsebine in toplo-hladni kontrasti graditelji prostora. Za razliko od zgodnejših, veliko bolj ekstrovertiranih slik so morske vedute introvertirane, barvno skladnejše celote, s katerimi se slikarjev opus tudi kronološko zakroži. Kot da je vsa tista virtuoza, z močnimi emocijami nabita ustvarjalna energija našla svoje ravnotežje in je slika postala površina, na kateri se je odrazilo spokojnost v slutnji bližnjega odhoda.

S. Javornik

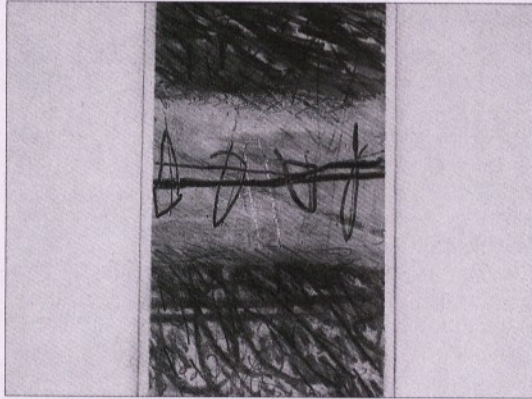
LUKA POPIČ –

razstava v slovenjgraški Galeriji Kolar

Modernistična umetnost je definitivno klasika. Pospravljena je v umetnostnozgodovinske predale, o njej so napisali brez števila enot strokovne literature. Čeprav radikalne abstraktne rešitve v slikarstvu in kiparstvu pri najširšem krogu publike še vedno vzbujajo nelagodje in dvoumni razmislek o temeljnem poslanstvu slike, je modernistični likovni izraz avtonomnega, samozadostnega likovnega dela, ki pripoveduje zgolj svojo, čutno otipljivo zgodbo in nobene druge, vendarle zgolj logična sklepna epizoda fascinantnega razvoja slikane podobe od najstarejših obdobj človeške civilizacije do danes, z vzponi razkošnega razcveta in padci začasnega nazadovanja, a s prepoznavno nitjo nenehnega iskanja novih izraznih možnosti. Likovna umetnost je v našem času doživela radikalno revolucijo šele z dokončnim prodorom novih, zlasti elektronskih medijev, ki so v temeljih pretresli vizualno percepcijo sveta in posledično tudi umetniške prakse odpeljali v smeri, kjer je le še malo prostora za tradicionalne likovne discipline.

Relevantna vprašanja današnjega dne se zatorej lahko glasijo: Ali naslikana podoba sploh še zrcali dileme sveta, v katerem živimo? Ali je slikarstvo še vedno medij, s katerim lahko umetniško raziskovanje in umetniška poetika nagovorita sodobnega človeka? Ali ni nova »realnost« fluidne in zmuzljive elektronske podobe zasedla rigidnost in strukturno strogost klasične, v jasen in fizično otipljiv format ujete slike?

Čeprav tvegam, da bom razglašen za nazadnjaškega konservativca, sem kljub vznemirljivosti, ki je vgrajena v vse novotarije, prepričan, da je ravno grozeči razpad likovnih sistemov in nekakšen brezglavi beg iz območja realnega likovnega »prisluškovanja« fenomenom, ki nas obkrožajo, v namišljeno in umetno sintetizirano virtualnost, tisti signal, ko moramo

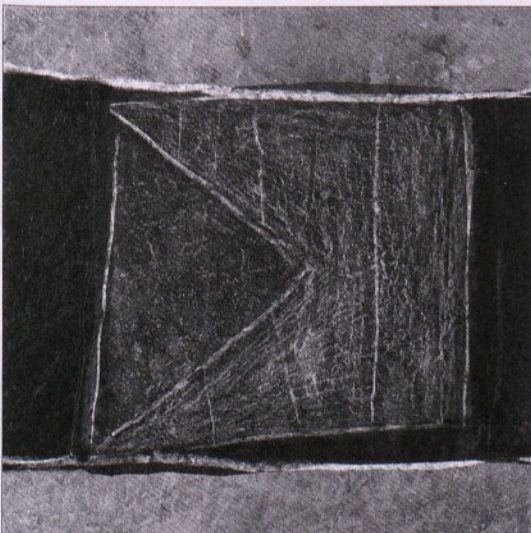

Luka Popič, iz cikla *Med belim in črnim*, kombinirana tehnika na papirju

zaustaviti brezglavo drvenje in si vzeti čas za kontemplativni razmislek o smislu subtilnega likovnega ustvarjanja s prečiščenim likovnim jezikom, kakor ga je tenkočutno vzpostavil prav visoki modernizem z navidez hladno in preračunljivo igro ter protiigro osnovnih prvin likovnega izražanja. Najnovejši niz podob Luke Popiča, umirjenega in kultiviranega slikarja, ki ne hlasta za senzacijami, je za kaj takšnega kot nalašč.

Slike Luke Popiča se namreč vzpostavljajo z izbrušenim, poudarjeno vizualnim jezikom, v katerem besede ponehujejo. Njihovo pomensko bogastvo se kljub manjšim formatom skrivnostno širi po brezpotju estetskega užitka, ki je tolikanj resničen, kolikor v njem prepoznavamo večne izraze stvarstva. Radikalnega modernističnega umetnika, kakršen se s tem ciklusom podob kaže Popič, zanima notranja likovna struktura, kakršna obstaja v nedrih videza slehernega pojava v naravi. V svojem umetniškem ustvarjanju je odprl dovolj prostora za natančno raziskovanje, ki mu je prek analitičnega pristopa naložilo obveznost, da se mora spopasti s predpostavkami likovne morfologije in sintakse – torej z razmišljanjem o funkciji in ne o že dovršeni obliki. Te podobe zategadelj ne nosijo s sabo nobene zgodbe in nobene oprijemljivega sporočila, razen tistega, ki razgalja njihovo bistvo: poudarjeno likovnost v smislu kozmičnega reda stvari, kjer je tudi sproščena človeška intuicija le del vseobsegajoče celote, v kateri veljajo neke zakonitosti. Temu redu nekateri pravijo Bog, drugi ga občutimo kot fluid neoprijemljive ustvarjalne energije brez začetka in konca, v neprestanem toku preobrazbe in tihega drsenja podobe iz ene pojavne oblike v drugo.

Likovnost, kakršno premočrtno, brez intelektualnega balasta izžarevajo dela, ki so pred nami, je vsak trenutek življenja z nami in ob nas. Le navajeni smo je do te mere, da se je ne zavemo, dokler ni vidna skozi umetniško snovanje. Tej pa botruje t. i. umetniška intuicija. In Luka Popič je premore obilo.

Luka Popič, iz cikla *Med belim in črnim*, kombinirana tehnika na papirju

KULTURA

Modernistična umetnost je definitivno klasika. Pospravljena je v umetnostnozgodovinske predale, o njej so napisali brez števila enot strokovne literature.

Marko Košan

BERNEŠKO – NAŠ PONOS

ali pozabljen kup kamenja

KULTURA

Pesem hrepenenja

Spominu Franca Bernekerja

Rad bi še enkrat čul
žalostno pesem.
Poslušal bi jo dolgo dolgo.
Počasi drsim
v brezkončno noč.
Tih, mehko.
Skozi blazinice prstov
čutim ostro dleto do srca.
Rezilo drsi
po belem kamnu.
Prek brstečih grudi,
nikoli dotaknjenih.
Prek polrazprtih ustnic,
nikoli poljubljenih.
Prek globokih oči,
splašeno zdramljenih.
Kaj hrepeniš, srce,
po motno bleščeči koži,
po sencah okrog ust,
po vijoličnih odsevih
krog plašno sijočih oči.
Dleto diha prek skale
v zanesenosti srca.
Slep, zazrtega
v odmaknjeno lepoto.
Naj me spremlja v zadnjo noč
pesem hrepenenja.
Naj zapoje zadnjikrat
srcu noremu
v tihi žalosti.

Alenka Glazer: Jerebika,
Ljubljana, DZS 1988

»Čas je oblasten gospodar nad vsem,
kar človek ustvari, človek ustvarjalec
sam pa pogosto najbrezobzirnejši
uničevalec vsega podedovanega. Proti
obema se mora konzervator arhitekt
boriti, proti prvemu s tehničnimi
ukrepi, proti drugemu s poukom in
prepričevalno besedo.«

(France Stele)

Prvemu sta bila posvečena letošnji marec in april, ko smo z volonterskimi delovnimi akcijami vrnili Bernekerjevi groblji del prvobitne podobe, drugemu pa obsežna raziskovalna naloga na Fakulteti za arhitekturo pri profesorju Petru Fistru.

Čeprav je Berneško današnji čas bolj malo obljudeno, me je tisti dan, ko sem prvič zagnal motiko v desetletja speče zidovje Bernekerjeve rojstne hiše, srečalo nemalo ljudi in prav vsem sem kasneje še večkrat bral z obraza sledi začudenja in nerazumevanja.

Posameznih dialogov ne bi omenjal, ker bi njih burka prej sodila v kakšen komedijantski teater ali leposlovno delo kot pa v to razmišljanje. Le kdo bi jim v dobi komercializma (lova za denarjem), vse manjšega zavedanja in poznavanja obnove in varstva

naše širše dediščine, mogel zameriti?! In prav zato ima v našem času vzgojno-poučna beseda tolikšen pomen.

Živimo v času, ko je vsa umetnost v nekakšnem mrtvem teku, t.i. vmesnem času, ko živimo vse umetnosti, ki so se zgodile, ko (absurdno) svet umetnosti postane neodvisen od umetnika (umetnost bi obstajala še naprej, pa če ne bi bilo nobenega umetnika), ko z raznimi »psevdoslogi in hommagi« poizkušamo iz negotove ulice minulega miljeja. Je pa to obdobje tudi čas združevanja in zblíževanja kultur, ko so se posamezni narodi bolj kot kdaj koli prej pričeli zavedati svoje identitete.

Ko govorimo o prepoznavnosti regije, v kateri živimo, s tem ne smemo povezovati zgolj naravne danosti, zgolj antropogene, od človeka ustvarjene danosti, ki jih vsakodnevno srečujemo in imajo posebna stilna znamenja ali kakšne druge likovne, tehnične ali vsebinske vrednosti, ampak sem spadajo tudi ali predvsem ljudje, ki so s pokrajino živeli in ustvarjali. Na prste ene roke bi lahko prešteli najbolj prepoznavne zaslužne – mednje prav gotovo spada kipar Franc Berneker, katerega zapuščina in vezi z mestom Slovenj Gradec so resda redke, a toliko bolj dragocene. In rojstna hiša je ena od teh dragocenosti, pa čeprav za večino samo spominskega zgodovinskega pomena.

Ker sem bil omejen tako s sredstvi kot s časom, nisem praktično udejanil niti aksiomov Viollet le Ducove niti Ruskinove teorije modernega konzervatorstva in prenove, čeprav se sled slednjega že ob prvem pogledu na prezentacijo jasno pokaže. Sem pa z nalogo toliko bolj uspel z zbiranjem podatkov, študijem različne literature, končno risarsko rekonstrukcijo in izkušnjami, ki sem jih pri tem delu dobil.

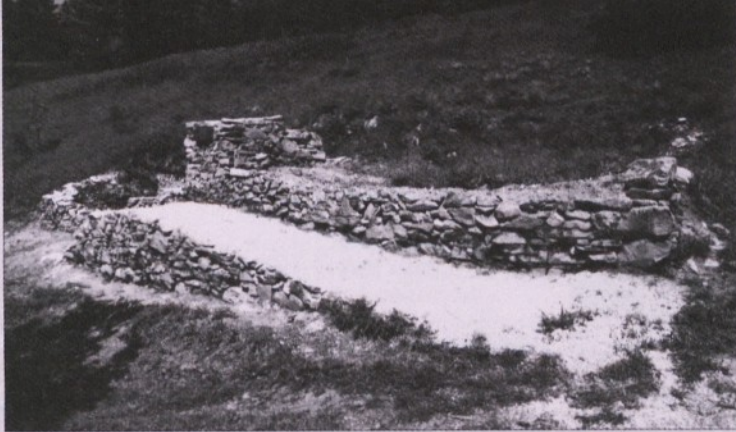
Odkopan tloris in kasnejša konsolidacija sta mi dali le delni vpogled v strukturo in tipologijo Bernekerjeve rojstne hiše, zato

Alenka Glazer,
Berneško, 18. maj '02
(foto A. Makuc)

Informacijska tabla je opremljena z vsemi potrebnimi podatki ... (foto P. Lavre)

Ostanki Bernekerjeve rojstne hiše po rekonstrukciji (foto P. Lavre)

sem bil zaradi hkratnega pomanjkanja tvarnih virov prisiljen k širši analizi stavbne tipologije kmečkih hiš na jugozahodni strani Pohorja in najti redko še ohranjeno ustno izročilo. Tu sem si pomagal z istodobnimi kmečkimi hišami na kmetijah Temnikar, Prošt, Golob, Krenkar, Kaštivnik, Maček, Rudaf in Jeznik (ogledi in izmere na terenu, stare fotografije).

Tipološko gledano je Bernekerjeva rojstna hiša tipičen primer posvetne, splošne, »ljudske« arhitekture. Takšen tip kmečke hiše je bil (v manjših različicah) splošno identitetno razpoznaven po vsem Pohorju, predvsem pa tu, na jugozahodni strani.

Tricelični »alpski« tloris, ki je praviloma visoko pritličjen, prekriva strma dvokapna streha, krita s skodlami (na koroški način) ali redko s slamo (tako kot pri Bernekerjevi hiši), predvsem tam, kjer je bilo dovolj njiv za setev različnih žit. Skoraj vedno je uporabljen čop kot mehčanje zatrepne fasade in boljše zaščite lesenih čelnih opažev.

Ker je potekal odvod dima na

prosto kar skozi vežo na »jespo« in skozi dekorativne prezračevalne line na opažih ter skozi slamnato streho (hiša še ni imela dimnika), pravimo taki hiši po ognjiščni tipologiji dimnica, v tem primeru pohorska dimnica. Izreden arhitekturni člen predstavlja pri Bernekerjevi hiši vstopni »gank«, ki izrablja naklon terena, ta pa omogoča poleg stopnic še izvedbo položnejše rampe, ki je vodila proti hlevu. Hiša je bila delno podkletena, imela je prostor mansarde (»jespe«), ki pa je bila tako kot pri večini primerov bivalno neizkoriščena.

Poseben pečat je dajala hiši t. i. brunasta gradnja. Posebno lepi in hkrati funkcionalni so bili detajli vogalov lesenih sten, ki so se s četrtpreploščitvenimi vezmi konzolno nadviševali vse do kapne lege. Tako kot je bil takrat vsak arhitekturni člen najprej uporaben in šele potem priznan kot likovno estetski, je bil tudi vhodni nadstrešek prvotno zgolj utilitarna rešitev.

Pozorno oko bo opazilo, da bi se dalo ostanke bolje, predvsem pa

celoviteje prezentirati, kar bi lahko bil cilj naslednjih priložnosti, vendar ne zgolj v interesu peščice posameznikov.

Moja želja po ponovni valorizaciji Bernekerjeve rojstne hiše in njene ponovne vključitve v celostno podobo naše dediščine je le majhen prispevek k delu mojih sanj o celostni revitalizaciji vseh kulturnih, turističnih, gospodarskih, šolskih in drugih funkcij naše občine. Vendar pa lahko vse te želje posameznikov, pobudnikov postanejo (ostanejo) Sizifovo delo, če ne bo prišlo do načrtovane povezanosti vseh vpletenih, ki lahko kaj prispevajo k temu cilju.

Naj se na koncu še enkrat zahvalim mentorju prof. Petru Fistrju; g. Bernardu Tretjaku in gospe Zofki Kresnik za pomoč pri rekonstrukciji; zidarstvu mojstru g. Slavku Hartmanu; očetu Mirku Temnikarju za številne traktorske ure; vsem dijakom PGLŠ, še zlasti Navodniku, Bruderju, Dlopstu in Kresniku; lastniku zemljišča Jožetu Rotovniku za financiranje obnovitve napisa na obstoječi tabli in za sprotno sodelovanje; mestni občini Slovenj Gradec za pokritje stroškov izdelave nove table z risbami in napisi; arhitektu Ediju Koraci za pomoč in izkušnje pri finalni obdelavi vsebine nove table; gospe Anki Juvan za nasvete, bodrenje in pomoč pri končni podobi; zahvaljujem pa se tudi vsem drugim, ki jih nisem omenil, pa so kakorkoli drugače pomagali.

KULTURA

Boštjan Temnikar
(foto A. Makuc)

Boštjan Temnikar

Rekonstrukcija Bernekerjeve rojstne hiše (Risba B. Temnikar)

Od Napótnikovega poba do direktorja Koroške osrednje knjižnice

Janez Mrdavšič

Zaslanka 5,6. Čas stopetdesetinka sekunde. Posnetkov 36.

Leta 1912 sta se vzela devetnajstletna Tereza in deset let starejši Urban (Janeza Mrdavšiča mati in oče).

Oče je bil bajtarski, v lesu se je rodil, v drvarski koči, služil je v Plešivcu pod Uršljo goro in na topelskih gruntih pod Peco, dokler ni prišel h knapom. Mati je bila kmečka v Spodnjem Javorju, gozdarji in lovci so bili v družini. Babica je bila Permanškova z Lodrančkega vrha.

V Brusah, streljaj od Črne proti Javorju, sta si postavila dom in babica z njima, "pri Napótniku" ga je oče krstil, za dve, morda za tri krave je (bilo) košenine.

(Dr. Franc Sušnik, Beseda o piscu, v J. Mrdavšič: *Utrujeno otroštvo*, MK 1975).

Na fotografiji Napótnikovo v Brusah, Janeza Mrdavšiča rojstna hiša.

Oče, kmet in knap, je šel v nedeljo v gozd, tu, tam odrezal srebrovino, da je drevesu rešil rast, na vrhu se usedel, se zagledal v valovje gôr pred seboj, se zamaknil v svojo misel in v svojo mašo: velik je – velik si, ki si vse to naredil!

Mati mi je v spominu podobna Prežihovi, postavna žena, mladoživa ob staročastiti svečenici družine, priljubljena zemlji, duh izročene zvestobe rodov je vel v ponosno ponižnem domu. (Dr. Franc Sušnik, Beseda o piscu, v Janez Mrdavšič: *Utrujeno otroštvo*, MK 1975)

Janez se jima je rodil 16. novembra 1928 kot osmi od devetih otrok.

Družinska fotografija: sedijo z leve proti desni babica Marija Šepul, mati Terezija s sinom Janezom v naročju, oče Urban, brat Filip – Lipi, med materjo in očetom stoji še edina živeča sestra Zofija (Zofka), med očetom in bratom Filipom pa brat Rudi; v drugi vrsti stojijo sestra Micka, v sredini Anton Padovanski Rataj, tedaj kaplan v Črni, in brat Aleš (Lekš).

V osnovno šolo je hodil od prvega do petega razreda v Črni, nato pa se je leta 1940 vpisal na meščansko šolo v Mežici in pešočil deset kilometrov v eno in prav toliko v drugo smer, nazaj v Bruse.

V prvem razredu je bil njegov učitelj Janko Kuhar, Vorančev bratranec (vzor za Prežihovega Munkovega Ladeja v Jamnici).

Naposled se je sin Ladej vendarle pokazal. Prišel je domov kakor vedno, oblastno in veselega, brezskrbnega obraza. Že od mladih nog se je zavedal, da bo nekoč dedič spodnjega, Munkovega dela domačega posestva. Stara dva bosta seveda še gospodarila, toda on utegne čakati. (Prežihov Voranc: *Jamnica*, DZS 1964)

Prvošolec Janez M. v 3. vrsti 5. z leve strani.

Aprila 1941 je tudi v Javorje in v Bruse hušknilo o srhljivem Hitlerjevem ukazu: Naredite mi to deželo spet nemško!

Oče in mama sta stala na hišnem pragu, pred njima pa se je ščeperil slok orožnik in lajavo zapovedoval: "V imenu nemškega naroda: pripravite se, da vas odpeljemo! Uro časa imate, da pobereite najnujnejše."

(Janez Mrdavšič: *Utrujeno otroštvo* – črtica Mošt, MK 1975)

Mrdavšičevo devetčlansko narodnozavedno družino so že 7. julija odpeljali v zbirno taborišče Šentvid nad Ljubljano in čez tri dni v Srbijo. Izselitev je pomenila nepreklicen izgov iz domačih krajev.

Hiša v vasi Cernica, občina Varvarin, blizu Stalača, Kruševca. V njej so preživel štiri leta izgnanstva. Na "balkonu" mama in brat Stanko. (prejšnja stran)

"Nocoj bom odšel," je rekel Rok nekega aprilskega večera leta štiriinštiridesetega in s tem zbudil v domačih veliko presenečenje. Onemeli so in se zastrmeli vanj.

"Kam, zabožjodelj, pa boš šel?" se je prestrašila Marjeta. "Čez Moravo, da se zmuznem tukajšnjim četnikom, ki že nekaj časa spremljajo vsak moj korak. Tam me čaka zveza s partizani in izgubila se bo vsaka sled za menoj." "Nocoj boš šel, praviš. In to poveš šele zdaj, ko je prepozno, da bi ti pripravila vsaj spodobno večerjo ..." mu je očitala Marjeta. (Janez Mrdavšič: *Skozi soteske*, Voranc, 1997)

Družina v Srbiji. Brez babice (umrla avgusta 1942). Med očetom in materjo brat Stanko (umrl spomladi 1945 v izgnanstvu), med sestrama brat Rudi, žrtev četnikov (25. marca 1944). Bosonogi fant spredaj je Janez Mrdavšič v svojem petnajstem letu.

Že tretji dan po vrnitvi (16. julija 1945) iz izgnanstva se je vpisal v tečaj za dijake, ki so med vojno obiskovali nemške šole, pa so morali svoje znanje dokazati tudi v slovenščini (nostrifikacija nemških spričeval). Po tako opravljenem razrednem izpitu za 2. in 3. razred se je vpisal v četrti razred nižje gimnazije v Mežici: tako je po štiri letih spet zastavil korak po starih stopinjah – deset kilometrov od doma do šole in prav toliko nazaj.

Leta 1946 je postal ravenski gimnazijec druge generacije: prva srednja šola v današnji koroški krajini je dobila prostore v guštanjskem gradu. Na široko je odprla vrata dijakom iz vseh koncev regije: postala pa je pretečna in dijaki – brigadirji – so skopali gradbeno jamo, zabetonirali temelje, kletni venec in prvo ploščo novemu gimnazijskemu poslopju. Betonirali so tudi med šolskim letom in imeli betoniranje celo v urniku.

Janez Mrdavšič, brigadir MDB dr. Franca Sušnika, in dr. Franc Sušnik.

"Samo pomislila sem, pravim, pa si takoj premislila. Če te bo vprašal, mu le po resnici povej, da si se odločil nadaljevati šolanje! 'Za Bruse pa bo tudi Anica lepo skrbela, 'mu reci!' "Skoraj prepričan sem, da mi ne bo treba govoriti o tem. Če pa bo pogovor le nanesel na to, mu bom povedal resnico in mu rekel: 'Ded Urban jih je zasadil, da bojo rodila za vas, bo rekla Anica svojim otrokom, ko bojo trgali sadje z dreves okrog hiše.'"

"Misel na vnuke bi ga osrečila. Nikoli ni nič rekel o tem, a vem, da si jih je zelo želel. Upam, da si jih bom vsaj jaz še učakala," je zavzdihnila Marjeta.

(Janez Mrdavšič: *Skozi soteske*, Voranc 1997)

Mrdavšičeva družina med Janezovimi dijaškimi leti (že brez očeta, umrl 1948). Sedi mama, stojijo z leve proti desni: sestra Zofka, Janez, brata Aleš in Filip ter sestra Micka.

Ravenska druga gimnazijska maturantska generacija (leta 1950). Prvi z leve sedi Janko Messner, četrti (levo od dr. Sušnika) razrednik Ivo Arhar (ena študijskih sob v novi ptujski knjižnici nosi njegovo ime). Med maturanti kar štirje poznejši doktorji znanosti – univerzitetna profesorja Jože Marsel in Franc Sušnik ml. ter Vili Kramer in Stojan Hergouth. Jože Plešej je bil 24 let predstavnik Nemške centrale za turizem v Jugoslaviji, prevedel okoli 70 knjig (iz. angl., nem., fran. in ital.), od tega približno polovica romanov, drugo strokovna literatura; Franc Razdevšek, minister za turizem v Kavčičevi vladi; Lojze Lampret je študiral glasbo, postal novinar in bil vse do upokojitve vodja slovenske oddaje pri Radiu Deutsche Welle v Kölnu. Janez M. v zadnji vrsti, šesti z leve.

Mrdavšič in Prežih sta se osebno poznala in večkrat pogovarjala o njegovih delih: prav raziskovanje Vorančeve literature in številne dejavnosti ob spominskih svečanostih so bile poklicna in ljubiteljska stalnica v sicer mnogoterih Mrdavšičevih zadolžitvah.

Osebni odnos do jezika je Prežih lepo izrazil v razgovorih z Blažem Arničem, ko mu je dejal: "Jaz ne pišem iz meščanske prenasičenosti in zato moj namen ni sentimentalno božanje. (...) Knjižni jezik je treba upoštevati, tudi jaz ga, a narečja ne kaže zanemarjati in zametovati. Prečistiti ga je treba ... Jaz iz narečja prevajam."

Izjava nam v marsičem lahko pomaga razumeti Prežihov jezik in stil. Uporabo besednega gradiva so mu torej narekovali zamisel in snov, socialne plasti, ki jih je upošteval, njihov žargon ter gospodarski in politični elementi dela. (Janez Mrdavšič: K razumevanju Jamnice, Prežihov zbornik, Založba Obzorja, 1957)

Prevzem študentske Prešernove nagrade za leto 1956. J. M. jo podeljuje dr. Anton Kuhelj, rektor Univerze v Ljubljani, nagrada podeljena za diplomsko nalogo o Prežihovi Jamnici.

Po končanem študiju je odslužil vojaški rok - najprej v šoli za rezervne častnike v Bileči in nato kot vodnik stažist v Kumanovu. "Leta 1957 sem se zavestno odločil za poklic gimnazijskega profesorja," osebno utemeljuje svojo odločitev o vrnitvi na Koroško, čeprav so se mu kot odličnemu študentu gotovo ponujale tudi drugačne poti.

V ravenski gimnazijski zbornici. Stojijo dr. Sušnik, Avgust Černetič in Stanko Lodrant, pred njim J. M., levo od njega slavist Marjan Ozvald, desno Jože Lep, poznejši doktor znanosti in univerzitetni profesor v Mariboru, v prvi vrsti drugi z desne nekdanji sošolec, prevajalec Jože Plešej.

"Poznal sem jezikovno zavrtost svojih dijakov in zato sem posebno pozornost posvečal govorjeni in pisani obliki jezika, čeprav mu takrat s predmetnikom in učnim načrtom še niso bile določene posebne ure. Z literaturo pa sem želel čim bolj kultivirati odzvočna prostorja duševnosti dijakov, da bi se kar se le da plemenito in zlahkno odzivala na vse, kar jim je prinašalo življenje. Vrsto let sem vodil tudi recitacijski in literarni krožek. Med drugimi je bila članica obeh krožkov tudi igralka in pevka Jerica Mrzel, literarnega pa med drugimi Herman Vogel, Ivanka Hergold, Marjan Pungartnik ... Seveda pa si za njihove uspehe ne lastim prav nobenih zaslug. Rasli so iz sebe ..." (J. M.)

Razrednik med "svojimi" prvimi dijaki - maturirali leta 1961.

Dvaindvajset let je bil gimnazijski profesor: zvest svoji prvi poklicni odločitvi in ciljem, ki jih je zastavil. Vodstvene funkcije niso bile med njegovimi ambicijami. Pa se je namerilo ravno tako, da je po večletnem prigrvarjanju dr. Franca Sušnika, ki mu novi zakon ni več dovoljeval ravnateljovati, in po prepričevanju prvemu guštanjskemu gimnazijskemu ravnatelju naklonjenih občinskih funkcionarjev, ki so to željo poznali in jo želeli uresničiti, leta 1979 le prevzel ravnateljstvo Koroške osrednje knjižnice in jo vodil do upokojitve 1994.

Grad, v katerem je kasneje ravnateljval knjižnici, sta v času Mrdavšičevega gimnazijskega šolanja do zadnjega kotička napolnjevala gimnazija in dijaški dom z okrog 150 dijakov, z ženo Vero sta v eni grajskih sob dobila tudi prvo zavetje kot mlada gimnazijska profesorja.

Ravnatelj KOK v svojem knjižničnem delovnem prostoru (fotografija je bila posneta še v predračunalniškem obdobju).

Kot ravnatelj KOK je vse knjižnice v Mežiški dolini tudi formalno združil v enotno knjižnico, ki od leta 1983 nosi ime Koroška osrednja knjižnica dr. Franca Sušnika Ravne na Koroškem. Posebno skrb je kot ravnatelj posvečal domoznanstvu, zlasti nadaljnjemu zbiranju in obdelavi prav vsega gradiva, ki kakorkoli zadeva kraje in ljudi koroške krajine. Razvoj in delo knjižnice je javnosti predstavil v brošuri (1989) in vrsti člankov. Oskrbel je osnovno računalniško opremo in poskrbel za njeno vključitev v knjižnične in druge sisteme informiranja. S tem je bila knjižnica pripravljena za tretjo - računalniško fazo razvoja, Mrdavšič pa je po sporazumni razrešitvi odšel v pokoj in vodstvo knjižnice prepustil naslednici.

S sodelavci v Koroški osrednji knjižnici.

Vorančeve slavnosti 1979

Vse Mrdavšičeve družbenopolitične funkcije - in in jih bilo malo - so bile vedno povezane z njegovo poklicno in ljubiteljsko kulturno dejavnostjo. Kot predsednik Občinske kulturne skupnosti Ravne in član republiškega odbora Prežihovega sklada (predsednik Miloš Mikeln) je od vsega začetka pripravil za Vorančeve slavnosti 1979 sodeloval tako pri obnovi Prežihove bajte, v končni fazi (že kot ravnatelj KOK) pa tudi pri urejanju notranjosti (slavnostna otvoritev je bila 11. oktobra).

Mrdavšiču je pripadla čast, da je z Vorančevo vdovo Marijo Kuhar oktobra 1979 izročil namenu obnovljeno Prežihovo bajto in spominski muzej v njej.

Zvečer pred praznikom (1979) sta J. M. (v funkciji predsednika skupščine kulturne skupnosti Ravne na Koroškem) in Josip Košuta (predsednik IO OKS Ravne) na svečani akademiji izročila podeljeno zlato Prežihovo plaketo Plenumu kulturnih delavcev OF, prevzel jo je njegov predsednik Josip Vidmar.

Na fotografiji je prepoznavna vrsta znanih osebnosti iz takratnega družbenopolitičnega življenja: med Mrdavšičem in Košuto France Filipič (dramaturg in gledališki kritik), med Košuto in Vidmarjem Filip Kumbatovič Kalan (teatrolog, esejist), pa Nada Vidmar, Tone Golčer (ravnatelj ravenske gimnazije) z ženo, pisatelj in dramatik Ivan Potrč, arhitekt Lojze Gostiša.

11. oktobra je bil v obnovljenem hotuljskem kulturnem domu literarni večer ob 1. hotuljskem literarnem taboru (sodelovali E. Fritz, F. Godina, K. Brenkova, M. Boršnik, I. Potrč, F. Filipič).

13. oktobra - slavnostno zborovanje, združeno z odkritjem spomenika Prežihu, govorec Mitja Ribičič, predsednik SZDL Slovenije.

V okviru Vorančevih slavnosti 1979 je bil tudi *VII. sklic Plenuma kulturnih delavcev OF slovenskega naroda na Ravnah* (12. oktobra), zasedal je z delovno temo *Prežihov Voranc - pisatelj, revolucionar*, predsedoval mu je Josip Vidmar in podal tudi uvodni referat, vsi referati pa so izšli v publikaciji *Prežihove svečanosti Ravne na Koroškem 1979*.

Z leve dr. Franc Sušnik, dr. Anton Slodnjak, Janez Mrdavšič, Marija Kuhar - Prežihinja in Lidija Šentjurec. V drugi vrsti levo Josip Košuta in Ivan Potrč.

Že Mrdavšičeve gimnazijske literarne niti so dale slutiti, da bo eno izmed njegovih književnih raziskovalnih torišč Prežih. Naključje je hotelo, da je prav v času Mrdavšičevega študija pripravljala Prežihov zbornik (izšel 1957) njegova profesorica dr. Marja Boršnik. Tako se je dogodila literarna (in strokovna) konstelacija: študent, Prežih, Boršnikova, zbornik, objava diplomske naloge.

Marja Boršnik je bila cenjena gostja na svečanostih. V KOK z blago gospo Marjo Boršnik.

Spominske slovesnosti ob 90-letnici Prežihovega rojstva (1983) so se strnile na simpoziju z novimi dognanji o silnem Hotuljcu, človeku, pisatelju. Dogodek je bil zaokrožen z izidom Prežihovega albuma (delo Toneta Sušnika), simpozijški referati pa so zbrani v zborniku *Odmev živega človeka in krajine* (ur. J. M.).

Lovro Kuhar - Prežihov Voranc je bil prepričan, da imajo otroška in mladostna doživetja zaradi svoje prvotnosti, intenzivnosti in kompleksnosti velik pomen za ves človekov poznejši razvoj. Zavedal se je pomena čustev v nastajanju "nagibov", ki sprožajo in usmerjajo njegovo aktivnost.

Kot otrok je živel v tesnem stiku z naravo in si izoblikoval tenak posluš za dojemanje njenih lepote; dogajanja v njej pa je znal presojati tudi z vidika ljudi, ki so odvisni od nje in zato ne dojemajo predvsem njene lepote, čeprav tudi za to niso neobčutljivi.

(Janez Mrdavšič: *Otroštvo in mladost Lovra Kuharja - Prežihovega Voranca, njegovi pogledi nanju in odraz teh naziranj v nekaterih njegovih delih*, v *Odmev živega človeka in krajine*, 1984)

V pisarni ravnatelj Koroške osrednje knjižnice v razgovoru pred predstavitvijo zbornika: (z leve) ob J. M. dr. Jože Pogačnik, pa dr. Helga Glušič, Stanislava Koruza, dr. Jože Koruza in Andreja Kmecl.

Leto 1993 je bilo še posebej Prežihovo. V njegov spomin so se začele prireditve, še ko je bilo leto mlado. 18. februarja so kot člani Društva slovenskih pisateljev nastopili na literarnem večeru v Kulturnem domu na Ravnah Jože Snoj, Ervin Fritz in Tone Partljic. V spoštljiv poklon Vorancu, slovenski besedi in umetnosti: obema je Voranc služil in priložil dovolj.

Na literarnem večeru sta za Lovra Kuharja (simbolno seveda) izrekala tudi pesnika Dane Zajc in Niko Grafenauer.

Ob stoletnici Vorančevega rojstva so referati, prebrani na simpoziju, izšli v zborniku *Prežihov Voranc (1893 - 1993)*. Uredila sta ga J. M. in dr. Jože Pogačnik, z novimi dognanji in vednostmi o pisatelju pa so sodelovali mnogi Korošci. J. Mrdavšič - *Jubilejni premisleki*, D. Druškovič: *O Prežihovi antitetični naravnosti*, B. Borstner - *Socialna pravičnost (in Prežih na obrobju)*, S. Borovnik - *Samorastnice v Samorastnikih*, Z. Zorko - *Dialektizmi v Prežihovem romanu Jamnica*, J. Messner - *Ideje niso krive, če se umažejo v rokah sleparjev*, R. Gorenšek - *Prežihov Voranc z očmi Hotuljca ob 100-letnici rojstva*, T. Sušnik - *Moja srečanja s Kuharji po Uršljegorskih globačah...*

Janez Mrdavšič predseduje simpoziju ob 100-letnici Prežihovega rojstva (1993). Ob njem dr. Zinka Zorko in dr. Jože Pogačnik.

Stoletnico Prežihovega rojstva smo njegovi koroški rojaki razumeli ne samo kot ugledno priložnost, temveč kot dolžnost, da počastimo njegov spomin in posvetimo vsaj nekaj zbrane pozornosti njegovemu delu – v književnosti do takrat najvidnejšemu dokazu ustvarjalne sle in moči koroškega človeka, ki nas lahko, zlita z ustvarjalno močjo vseh Slovencev, edina uvrsti v štric s številčno in gospodarsko močnejšimi narodi. (Janez Mrdavšič: Jubilejni premisleki, v Prežihov Voranc 1893 - 1993)

Udeleženci srečanja ob 100-letnici Prežihovega rojstva. V ospredju z desne proti levi: Miloš Mikeln, Ciril Zlobec (zastopnik SAZU) in minister za kulturo Sergej Pelhan, ki je bil predsednik častnega odbora za organizacijo prireditev ob Prežihovi stoletnici.

Drago Druškovič (pseudonim Rok Arih), pisatelj, publicist in urednik je gotovo eden najprepoznavnejših prežihoslovcev. Uredil in opombe napisal je *Zbranim delom Prežihovega Voranca* v 12 knjigah (Državna založba Slovenije). Je tudi pisec obsežne še neobjavljene monografije o Prežihu.

J. M. z Dragom Druškovičem.

Na Prešernov dan 1980 je slovensko, še posebej pa koroško javnost pretresla novica o smrti Poldeta Suhodolčana. Na svečani seji Občinske kulturne skupnosti Ravne so mu posmrtno podelili zlato Prežihovo plaketo in sporočili sklep, da bodo pionirski oddelek Koroške osrednje knjižnice poimenovali po njem.

J. M. na svečani seji OKS Ravne utemeljuje odločitev o podelitvi plakete in poimenovanju pionirskega oddelka knjižnice po preminulem L. Suhodolčanu.

Mrdavšič je opravil pomembno delo kot pobudnik izidov in glavni urednik mnogih edicij, ki jih zasnoval in z aktivnimi člani uredniških odborov uredil. Med temi so najpomembnejša *Spomeniki in spominska znamenja NOB v Mežiški dolini* (1990), fotomonografija Milana Pajka *Mežiška dolina*, tej je J. M. prispeval uvodni esej *Med Olševo in Dravogradom* (1993), in gimnazijski zbornik *Med Peco in Pohorjem 3* (1986).

Predstavitev zbornikov *Med Peco in Pohorjem* ter *Zgod(b)ovine gimnazije* leta 1995. Urednica *Zgod(b)ovine* (izšla ob 50-letnici Gimnazije Ravne) dr. Silvija Borovnik in člana uredniškega odbora Niko R. Kolar ter J. M.

Zbirka *Pesmi štirih* (1953) je pomenila oster estetski in vrednotenjski rez med onim prej in tistim po njej. Postala je kulturna knjiga Slovencev, obvezno šolsko branje, skratka – sestavni del nacionalnega literarnega kanona. Enako se je zgodilo tudi z njenimi avtorji, pa ne le zaradi njihove skupne pesniške drže: ne literarna zgodovina ne zaresne nacionalne antologije ne zmorejo brez njih.

J. Mrdavšič si je prizadeval, da bi KOK ostajala samostojno kulturno središče s skrbjo za dvig bralne kulture. Sestavni del tako zastavljenega dela so bila srečanja s številnimi književni ustvarjalci.

Avtorji pesniške zbirke *Pesmi štirih* so se 40 let po njenem izidu (novembra 1993) našli v "študijski": (z leve) Tone Pavček, Janez Menart, Ciril Zlobec, Kajetan Kovič in gostitelj J. Mrdavšič.

Mrdavšič je začel literarno ustvarjati takoj po vrnitvi iz pregnanstva v Srbijo. Že kot dijak nižje gimnazije v Mežici je pozimi 1945/46 napisal nekaj utrinkov iz življenja v izgnanstvu. Izšli so v knjigi otroških spominov *Še pomite, tovariši* (1948). Njegove v Pionirju in Mladinski reviji objavljene črtice je Mladinska knjiga izdala kot 183. knjigo zbirke *Sinjega galeba* z naslovom *Utrujeno otroštvo*. Literarno delo *Skozi soteske* je literariziran prvi del avtorjevega življenjepisa, ki obsega obdobje od rojstva do opravljene mature.

Naslovnica prvega dela obetane trilogije: *Skozi soteske* (izšla pri domači založbi Voranc 1997).

Jezikovna zanimanja J. Mrdavšiča so segala tudi na področje imenoslovja. Raziskoval je krajevna in domača imena ter članke o tem objavljaval v Koroškem fužinarju. Zbrana onomastična dognanja so izšla v knjižici *Krajevna in domača imena v Črni na Koroškem* in njeni širši okolici (1988), leta 2001 pa v večjem obsegu v knjigi *Krajevna in domača imena v Meziški dolini* (Voranc).

Knjiga Janeza Mrdavšiča Krajevna in domača imena v Meziški dolini prinaša izjemno dragocene podatke za imenoslovje, besedotvorje in glasoslovje koroškega narečja, in to z natančno znanstveno metodo povezovanja zgodovinskih in jezikovnih zakonitosti. (Iz recenzije dr. Zinke Zorko, *Odsevanja*, št. 45/46, str. 54)

Eno izmed knjig je avtor pospremil na bralno popotovanje s posvetilom: *Sledovi dolgih samotnih tavanj po preteklosti – za prihodnost.*

Zgodba romana Skozi soteske je razširjena in poglobljena pripoved o odraščajočem mladostniku. Neimenovanega prvoosebnega pripovedovalca iz prvenca zamenja tretjeosebni pripovedovalec Matevž Lipnik. Prej prava poimenovanja družinskih članov nadomestijo izmišljena, dodane pa so številne nove osebe; nekatere - predvsem tiste iz Srbije - najbrž s pravimi imeni. Tudi zemljepisna lastna imena v novem tekstu so po večini avtentična, čeprav so lokacije posameznih krajev zamenjane.

(Z zavihka romana *Skozi soteske*, avtor Miran Kodrin).

V knjižničnem prostoru, kjer je gostil mnoga literarna imena, je bil leta 1997 tudi sam gost. Številnemu občinstvu sta pomagala pri prvih korakih medbralske hoje *Skozi soteske* Miran Kodrin in Niko R. Kolar.

M. J. je opravljal tudi številne družbenopolitične funkcije, povezane z njegovo poklicno in ljubiteljsko dejavnostjo. Kot priznanje za njegov angažma je prejel številna občinska in državna priznanja.

Predsednik države Slovenije Milan Kučan vroča Janezu Mrdavšiču državno odlikovanje **častni znak svobode** – v Ljubljani, 13. aprila 1999.

Mrdavšič J. je bil član in predsednik občinskega odbora za šolstvo, član upravnega odbora KUD Svoboda, pozneje KUD Prežihov Voranc, predsednik njegovega programskega sveta, član OZKO, vrsto let predsednik občinske kulturne skupnosti ter član več republiških strokovnih odborov in komisij, še posebej kot gimnazijski slavist in pozneje kot ravnatelj KOK.

Za svoje delo je prejel najvišja občinska priznanja: nagrado občine Ravne na Koroškem (1975), zlato Prežihovo plaketo za leto 1989, Slavistično društvo Slovenije ga je 4. oktobra 1996 razglasilo za svojega častnega člana.

Občina Ravne na Koroškem je J. Mrdavšiča 12. aprila 2001 imenovala za častnega občana (priznanje mu vročata Milan Škafar in županja Ivana Klančnik).

Zadnjega razdelka s celuloidnim trakom v spomin zapisanih trenutkov iz življenja in dela Janeza Mrdavšiča ne morem (in ne smem) poimenovati drugače kot z zvestobo. Skušal sem biti dober poslušalec najinih klepetov in zadnjo besedo iz prejšnjega stavka je ponovil večkrat. Očitno je zvestoba eno izmed sidrišč oz. oprijemališč v njegovem življenju.

Zvestoba zastavljeni poti. 50. obletnica mature druge maturantske generacije (1950) gimnazije Ravne na Koroškem.

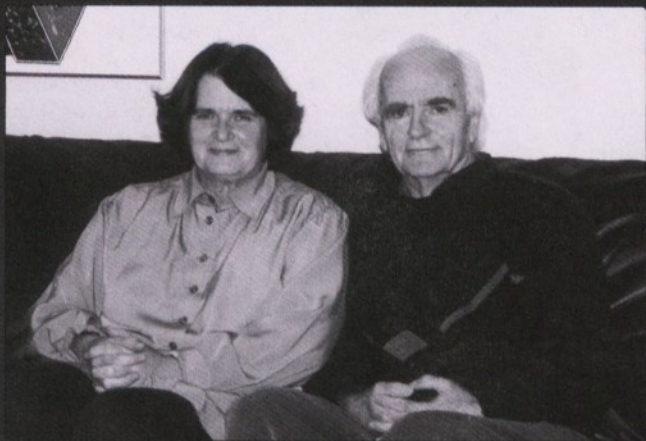
Zvestoba delu.

V 22 letih dela na gimnaziji je bil šestkrat razrednik, skupaj 170 dijakinjam in dijakom, okrog 1000 jih je učil slovenščino in književnost, nekaj sto tudi ali samo psihologijo.

Maturanti (4. č leta 1971) z razrednikom. Srečajo se vsako leto.

Generacija ravenskih maturantov (4. a 1975). Tudi oni (z razrednikom seveda) zvesto prihajajo na obletnico vsako leto.

Zvestoba domu.

Opozovala ga je z razpršenim, blago nasmejanim, a vse prej kot otroško vedrim pogledom.

Pozdravil jo je in jo vprašal, ali lahko prisede. "Samo za kako minutko," je rekel in je res imel namen vsaj prvič hitro oditi.

"Prisedi, če te je volja!" mu je dovolila in prisedel je na mehko blazino mahu. "Našla si prijeten kotiček. Miren, samotni ..." je pohvalil njen čut za izbiro prostora, primerne za zbrano učenje. (Janez Mrdavšič: Skozi soteske, Voranc 1997)

Z ženo Vero (literarno Katarino) skupaj gimnazijska dijaka, skupaj na slovenistiki FF v Ljubljani, skupaj ravenska profesorja, skupaj na Janečem 25.

Zvestoba rodu.

Z vnukinjami in vnukom: (z leve proti desni) hčerkinji - Metka, poročena Šipek, zdravnica specialistka anestezijske v Splošni bolnišnici Slovenj Gradec - hčerki Maja (9 let) in Mojca (11 let), dedek, in sinova - Igor, računalnikar programer, zasebnik - hčerka Ana (8 let) in sprejaj sin Jošt (5 let).

Zvestoba sebi.

Janeza sem srečal, ko se je mladina izpod Pece in Pohorja zbirala prve mesece mlade svobode in v tečajih opravljala zamujena šolska leta; rojevala se je ravenska gimnazija. Za sklep je bila akademija na Prevaljah, dvorana je bila čisto polna, točka za točko se je vrstila. Janezu je bilo določeno, da prebere spis, ki ga je napisal nekaj dni poprej za šolsko nalogo. Slok, sedemnajstleten fant je prišel na oder, obraz mu je bil blede, bral je Zadnjo željo, spomin še ves živ, komaj kak mesec star, jasno, jasneje je zvenel jezik - ta tu štiri leta prepovedana, v mraku in molku zadušena slovenščina: vsa lepa je blestela, in ko je zvonki glas utihnil, je bila dvorana trenutke še kakor onemela.

(Dr. Franc Sušnik, iz spremne besede k Utrujenemu otroštvu)

Gimnazijski profesor, ravnatelj študijske, pisatelj, jezikoslovec, delavec v kulturi ...

Janez Mrdavšič.

Andrej Makuc

Kako me nagovarja gledališče

KULTURA

To jutro je dalo povod za sijajno preganjavico. Napisati moram nekaj o sebi. Če sem natančen – o mojem pogledu na gledališče, še bolj natančno: o svojem pogledu na preteklo gledališko sezono v S. G. Kaj naj napišem o sebi, o mojem pogledu na gledališče! Kaj ni bilo z uprizorjenim že vse povedano? Kaj naj tu dodam, kaj odvezamem? Nekaterih predstav se bom rad spominjal, druge se bojo izgubile, šle zasluženo v pozabo. Vendar napisati bom moral nekaj tako o prvih kot o drugih.

Pisal bom o tem, kaj me osrečuje. To bi bilo že nekaj. Na pravi poti sem. Gledališče osrečuje. Kaj pa, če je bil ves trud, da bi me osrečilo, zaman in so se igralci (z režiserjem vred) zastopali naprezali? Kaj nastopi tedaj? Ne morem tega vključiti v tveganje, ni življenje eno samo tveganje? Jim je pač spodletelo, namen je bil dober. Pozabi!

Kaj pa, če je bila tista predstava vendarle dobra, pa tega nisem videl? Ali nisem hotel videti. Mogoče nisem razumel. Nekaj mi je blokiralo čutila in pamet. Če rad opravljáš svoje delo, kaj ti pomeni opravljanje enakega dela pri drugem? ... Jemati drugim ugled, daje sicer polet ... nazadnje pa te potare. Ja ja ... **USPEH DRUGEGA – TUDI TVOJ USPEH.** Le tako se lahko dvigamo, širimo, prodiramo, napredujemo, zmagujemo ... (PAVZA) Ni pa zmeraj lahko. (DOLGA PAVZA) Ne, ni lahko. Zakaj naj bi bilo lahko? (PAVZA) Pri moji veri, da ni. A je? (PAVZA) Ne. Ni ... (... PAVZA) Je. Kaj pa, če ni ...? (PAVZA ...) Tako se še ta misel izgubi, ponikne v prazno. Zato, ker ji ne zaupamo preveč. Za zapiranje gre.

Pomirjen sedem za mizo, pozabim na travmatično izkušnjo s preganjavico in se zberem za končni spopad. Za samozaupanje gre. To! To je tisto. To ... Najprej se bom lotil uprizoritve Male drame Slovenskega narodnega gledališča iz Ljubljane. Gledali smo:

JEZ,

avtor Conor McPherson, režiser Mile Korun. Popolnost, ki fascinira. Lahko rečem: magični realizem? Zgodba mi sploh ni bila važna, samo gledal sem in gledal, gledal Sašo Pavček, Iva Bara, Igorja Samobora, Aleša Valiča, Branka Šturbeja. V tipičnem irskem podeželskem pubu, gostilnici za šankom, si pripovedujejo zgodbe. Ampak kako! Štimunga je neponovljiva, značaji izdelani do potankosti, vse je tako enostavno, neizumetničeno. Košček sveta od tam nekje na

Irskem, pripeljan v našo sredino. Popolno istovestnje, z njimi slonim za šankom, kako slovensko! (Predstava je dobra takrat, ko me pograbi, da bi kar zlezal čez rampo in se pridružil glumačem, ostal z njimi ...!)

Ostal sem tudi, ko se je pripoved dotaknila smrti otroka. Tu se je ugodje ob gledanju predstave umaknilo zresnitvi.

Človek vedno umre sam in samota je del njegovega življenja. Zavedel sem se, da smo ljudje, da smo umrljivi in da je vsake zabave enkrat konec.

OPERA ZA TRI GROŠE,

Bertolt Brecht, uprizoritev ljubljanske Drame, režija Matjaž Zupančič. Vsaj malo naj bi šlo zares. Udomačilo se je igračkkanje na odru, nič ne gre zares, vse je le igralska, pardon, režiserjeva ekshibicija. Če nam že hoče Brecht povedati, kaj je rop banke v primerjavi z njeno ustanovitvijo, potem naj bojo razbojniki vsaj malo resnični, Mackie Nož vsaj malo nevaren, obešanje, ki pade v vodo, vsaj malo strašljivo, vse skupaj pa vsaj malo v duhu Brechtovega dramskega postopka: da nas predstava primora k razmišljanju, kako je vsa družba skorumpirana. To že dolgo vemo, niti Brecht niti še kakšna nova revolucija ne bosta spremenila sveta, vendar bi bilo zabavno slediti avtorjevi angažiranosti, dramaturgiji potujitve, ko naj gledalec zavzame distanco do gledanega in sodeluje z lastnim (tudi političnim) angažmajem. Ali je Brecht zares verjel v poslanstvo gledališča? Verjamem, da sta se s Kurtom Weillom nadvse zabavala, ko sta sestavljala to sočno parodijo na moderno družbo, in sta nekoliko pozabila na sporočilo igre. Silva Čušin je vsekakor znala, v duhu njune angažiranosti, pravilno, s pravih dramskim nabojem zapeti Weillov song. Bila je resnična igralska stvaritev, resnična Bezniška Jenny, nad katero bi imel dopadenje še sam njen stvarnik. Bordel, kamor zahajajo tako razbojniki kakor smetana družbe, pa je bil v tej postavitvi klavrna podoba nečesa, kar naj bi bilo užitno, pa ni bilo. Tako v načinu ponudbe in povpraševanja kot nošenja oblačil je bil bordel prej azil starih devic kot pa greha vrednih punc. Mogoče pa predstave nisem razumel!

ANTIGONA V NEW YORKU,

odlična uprizoritev Prešernovega gledališča iz Kranja v režiji Mateje Koležnik. Napisal jo je v Ameriki živeči Poljak Janusz Glowacki. Prastara tema o Antigoni, ki hoče na lastno pest pokopati mrtvega kontroverznega brata (tukaj klošarka svojega kompanjona), pa ima same težave z obla-

stjo. Spet sem lahko napasel oči na imenitni Vesni Jevnikar. Borut Veselko kot izrezan policist se je spustil v polemiko s publiko v prvih vrstah. Namen je bil dosežen. Sicer je že po avtorju (in morda tudi z režiserkinjo pomočjo) malo zastrl in potisnil v obrobje dogajanje Antigone, ukvarjati smo se morali z njim (ko da je zmanjkalo štofa za razplet same Antigone že pri avtorju), posredno pa je vendarle ilustriral konflikt in problem. To nagovarjanje publike pri Glowackem ni tako novo, poznali so ga že elizabetinski avtorji, s pridom ga je uporabil Handke v igri Zmerjanje publike. Prešernovo gledališče zaradi svojega posebnega položaja med profesionalnimi gledališči – o tem sem že pisal – vedno znova preseneti z izbranimi in lepo uprizorjenimi predstavami.

EKSHIBICIONIST

(Drama SNG Ljubljana) je izvrstna igralska in režiserska postavitev avtorja, ki hoče ostati anonimen. Duhovito parodični posnetek sveta, ki nas počasi zasušnjuje, ko nas hoče odrešiti. Svet ponarejenih idealov, površnih (površinskih) odnosov, krojenje sveta s predsodki, svet šablon. Nekdo je opazil, da spominja Ekshibicionist po uprizoritveni fakturi na ameriško TV nadaljevanko (menda na Raztreseno Ally). Kaj več avtor morda tudi ni hotel. Gledali smo torej izvrstno režijo Dušana Jovanovića, prvovrstne igralce, Bakovića, Pavčkovo in druge ter drugo ... Drugo? Bojim se, da tistega drugo ni veliko. Ne odkriva nam na novo sveta. Nismo obogateni s kakšnim novim spoznanjem. Je samo gledanje z užitkom že dovolj? Navsezadnje tudi to šteje. Blišč in beda odrske zmogljivosti – prikaz našega zdajšnjega stanja, je avtor to hotel ...?!

USODNA VOŽNJA,

Mestno gledališče ljubljansko in avtor sam Arthur Miller (avtor Smrti trgovskega potnika in Salemskih čarovnic), režiser Vinko Möderndorfer. V glavni vlogi Janez Hočevar. Po prometni nesreči se znajde v bolnišnici, obiščeta ga obe njegovi ženi, s prvo se je legalno poročil, z drugo na skrivaj. Soočenje med obema soproga ma kajpak sproži komične zaplete, zapečati pa tudi junakovo bigamijo. Žal je Miller napisal bulvarko (pa ko bi vsaj bila bulvarka!) s slabo pripravljenimi situacijami, nedomiselnimi dialogi, skratka, če sem šel gledat Millerja, dobil pa nekaj, kar njemu ni podobno, mi bo pa ostala v spominu Jožica Avbelj, igralka, ki je znala iz slabega teksta izluščiti kar največ zase. Za koga pa, če ne tudi zame.

Janez Žmavc

10. mednarodna solopevska šola Hugo Wolf

Na »predvečer« stoletnice smrti velikega skladatelja Huga Wolfa, leta 1860 rojenega v Slovenji Gradcu, se je v zadnjem tednu v avgustu v rojstni hiši, slovenjgraški glasbeni šoli, uspešno zaključila že deseta mednarodna solopevska šola, ki nosi ime genialnega komponista svetovnega slovesa. V teh letih se je mednarodni seminar pod vodstvom Brede Zakotnik, profesorice na uglednem konservatoriju Mozarteum v avstrijskem Salzburgu, uveljavil v Evropi in svetu kot ena najboljših poletnih šol solopetja, še zlasti za pozoromantični samospev in študij Wolfovih nesmrtnih glasbenih miniatur.

Letošnjo jubilejno pevsko delavnico je obiskovalo in uspešno dokončalo kar enajst mladih pevk in en pevec iz štirih evropskih držav. Nekateri med njimi so že bili naši gostje v preteklih letih, nekateri so si kljub mladosti že utrli pot na zahtevne koncertne odre, večinoma pa so bili prvokrat v rojstnem mestu skladatelja in v ambientu rojstne hiše, ki po njihovih besedah ponuja še posebno doživetje in navdih. V delovnih dneh, ki so skoraj v klavzuri potekali za zaprtimi vrati hiše na Glavnem trgu, je med stenami, v stoletjih vajenimi posebnega razpoloženja v izjemno muzikalni družini, zopet na svojevrsten način oživel duh Wolfove brezpogojne predanosti glasbi. Redki neposvečeni, ki smo se v prijaznih avgustovskih dneh uspešili vsaj za kakšno uro prithotapiti v dvorano, kjer je potekal seminar, smo bili očarani nad neizmernim entuziazmom pevk in pevca ter še posebej nad izjemno pedagoško spretnostjo profesorice Zakotnikove. Šolo resnično krasi izjemen profesionalizem vseh sodelujočih, tudi korepetitorja za klavirjem; letos je bil to stari znanec slovenjgraškega komornega odra Vladimir Mlinarić iz Ljubljane. Uspešni zaključni koncert je pri domala vseh nastopajočih, predstavili so se vsaj z enim samospevom, pokazal tudi tisti presežek, ki šolski seminar povzdiguje v umetniški dogodek.

Uspeh vseh dosedanjih ponovitev pomembnega mednarodnega kulturnega dogodka je začel rojevati ideje o organizaciji mednarodnega tekmovanja Hugo Wolf, prireditve, ki bi še v večji meri promovirala glasbo svetovno znanega skladatelja in njegovo rojstno mesto. Za tako zahteven projekt pa bi potrebovali še več ambicioznega potenciala pri organizatorjih v lokalnem okolju in bržkone tudi neizbežen, zajeten delež sponzorskega kapitala.

Že v tem trenutku je moč reči, da je plejada izvrstnih pevk in pevcev, ki so se v preteklih letih izpopolnjevali v slovenjgraški poletni šoli, poneslo ime Slovenj Gradca v svet. In prav ti so zaslužni, da so na naslov Mestne občine in Društva Hugo Wolf začela deževati vabila za predstavitev rojstnega mesta na posebnih, skladatelju posvečenih večerih po Evropi in celo na Japonskem, še posebej v prihodnjem jubilejnem letu.

Marko Košan

GLASBENI SEPTEMBER 2002

Mendelssohn navdušil poslušalce

KULTURA

Umetniki oziroma glasbeniki mednarodnega festivala komorne glasbe so v okviru Glasbenega septembra 2002 v Slovenj Gradcu navdušili številne poslušalce na uvodnem koncertu druge sezone Wolfovega koncertnega abonmaja v prostorih slovenjgraške galerije. Koncert je organiziral Kulturni dom v sodelovanju z Glasbeno šolo Slovenj Gradec. Spored je obsegal tri dela Felixa Mendelssohna – Bartholdyja in dela Roberta Schumanna in Györgyja Kurtága.

Mendelssohnov *Konzertstück* za klarinet, basetni rog in klavir št.1 v f-molu, op. 113, je sicer redko izvajana skladba zaradi nenavadne zasedbe. Trio v zasedbi Kalle Randalu – klavir, Elmar Schmid – klarinet in Sabine Gertschen – basetni rog, so skladbo izvedli z veliko mero virtuozne igrivosti, kjer so se omenjeni instrumenti barvno odlično dopolnjevali.

Pet stavkov *Hommage a R. Schumann* madžarskega skladatelja G. Kurtága za klarinet, violo in klavir, op. 15d, je nekakšna parodija namigoval in diskretnih opazk ter spogledovanje s Schumannovimi zgodnjimi klavirskimi deli, ki jih je skladatelj s sodobnimi izraznimi sredstvi predstavil kot enega najbolj spodbudnih skladateljskih impulzov, kar potrjuje vsesplošno idejo omaža. Trio v sestavi Elmar Schmid – klarinet, Hariolf Schlichtig – viola in Kalle Randalu – klavir je skladbo izvedel prepričljivo, z dovolj močno individualno noto vsakega posameznika.

Prej omenjeni trio je v nadaljevanju koncerta zaigral tudi štiri skladbe Roberta Schumanna *Märchenerzählungen* za klarinet, violo in klavir; te so v svojem bistvu nežne in zelo čustvene. Morda bi si želeli nekaj več romantične vznesenosti, posebej pri violi, ki je ostala nekako v senci obeh sodelujočih inštrumentov.

V skladbi Felixa Mendelssohna – Bartholdyja, v *Klavirskem triu št. 2* v c-molu, op. 66, je skladatelj zasijal v svoji, na Mozarta naslonjeni oblikovni gradnji stavkov, zelo vedri in optimistični in neobteženi glasbi. Erika Tóth – violina, Miloš Mlejnik – violončelo in Kalle Randalu – klavir so že v prvem, kar precej virtuoznem stavku, *Allegro energico e con fuoco*, orisali značaj skladateljve iskrive živahnosti in veselosti z izrazom njegove srečne in brezskrbne narave. Do izraza so prišle vse izkušnje izvajalcev, posebej odlične in temperamentne violinistke. Številno in pretežno mlado občinstvo so

navdušili z dovršeno interpretacijo in zlitostjo virtuoznega muziciranja.

Zadnja skladba komornega koncerta je bila krona koncertnega večera. Že glasbeniki, ki jih je v omenjeni išturalni ansambel uspel pridobiti umetniški vodja festivala, rogist Radovan Vlatković, so obetali pravo doživetje. Internacionalni oktet godal se je predstavil z glasbeniki: Arvid Engegard, Erika Tóth, Miran Kolbl in Romeo Drucker – violina, Aleksander Milošev in Hariolf Schlichtig – viola, Miloš Mlejnik ter Igor Škerjanec – violončelo.

Mendelssohnov *Oktet v Es-duru*, op. 20, za štiri violine, dve violi in dva violončela je zasijal kot neusahljiv vrelec veselja, razigranosti in plesa. Nepozabna bo ostala vzorna zlitost glasov v vseh dinamičnih niansah, usklajenost agogičnih linij ter spontano umetniško muziciranje, ki je bilo prisotno v vseh stvkih tega dela.

Glasbeniki Mednarodnega festivala komorne glasbe so v okviru Glasbenega septembra 2002 navdušili številne poslušalce na uvodnem koncertu druge sezone Wolfovega koncertnega abonmaja v prostorih slovenjgraške galerije.

Navdušujoč koncert je bil lep uvod v koncertno sezono slovenjgraškega Wolfovega abonmaja, ki so ga in ga bodo z odličnimi programi oblikovali še: Maja Kastratović (klavir) in Marina Čado (violina), Nina Štaleker (orgle), Tartini kvartet; Ljubljanski klavirski trio, Breda Zakotnik (klavir) in Manuel Cid (tenor) ter Sonja Pahor (klavir).

Branko Čepin

Jazoo s pravočasnim albumom

ON TIME

KULTURA

Ploščo odlikuje tako rokarska energija kot lirčna poetičnost, kar daje glasbi skupine Jazoo svojevrsten mladostni polet.

Koroška glasbena skupina Jazoo je nastala leta 1996 iz preostalega veselja jazz rock zasedbe Pulsa Theatro. Franciju Krevhu za bobni, Tomažu Pačniku za klaviaturami in Bogdanu Dobniku z električno kitaro sta se pridružila Matjaž Mlakar - Piši s saksofonom in David Novak z bas kitaro. Minila so leta vaj v bolj ali manj primernih vadbenih prostorih; zadnje zatočišče je zaklonišče v Slovenj Gradcu, ki nudi solidne pogoje za delo rock skupine. Fantje imajo za seboj mnogo koncertnih nastopov po Sloveniji, ponosni so na sodelovanje na modnih performansih Stanke Blatnik, kjer njihova glasba polni dogajanje. Vsekakor pa je pomembno glasbeno izobraževanje članov; le-to je nedvomno vplivalo na kakovostno rast posameznih glasbenikov in skupine: Franci Krevh je diplomiral na akademiji za glasbo, Tomaž Pačnik pa zaključil srednjo glasbeno šolo - smer jazz. Skupina Jazoo se je razvila v čvrst bend v vseh pozitivnih pomenih te posvojene besede. Namreč, polna zvočna slika, uigranost, prijateljsko vzdušje in zanimiv repertoar avtorske glasbe, ki je plod raziskovanja in odprtosti za razne vplive od funk rocka do etno jazz, predstavlja Jazoo kot eno kompaktnějšíh in zanimivejših glasbenih skupin pri nas in ne samo pri nas. Kajti: kreativno delo šestletnega »predšolskega« obdobja, kot sami pravijo, so člani zasedbe kronali z albumom, na katerem je enajst instrumentalnih skladb z angleškimi imeni.

Izdelek *On time* (v angleščini: točno, pravočasno) je izšel pri švicarski založbi Membrane Records septembra letos v nakladi 5000 izvodov. Uspeti v tujini je ambicija mnogih skupin, a redki to poskušajo narediti z izvirnostjo, resnim delom in vsebinsko ter produkcijsko kvalitetnim izdelkom ter šele na koncu z neizogibno angleščino. *On time* je plod resnega dela, album so producirali Tat Perusha in Jazoo, material je bil posnet v studiu Metro in Super Soul v Ljubljani v obdobju med 2001 in 2002. Poleg instrumentalistov, članov zasedbe, je pri albumu sodelovalo tudi nekaj gostov, ki so izdelek zvočno še obogatili, tudi z vokalom (Alya), ki pa v skladbah ne nastopa s klasičnim petjem, temveč kot instrument, ki ne po-

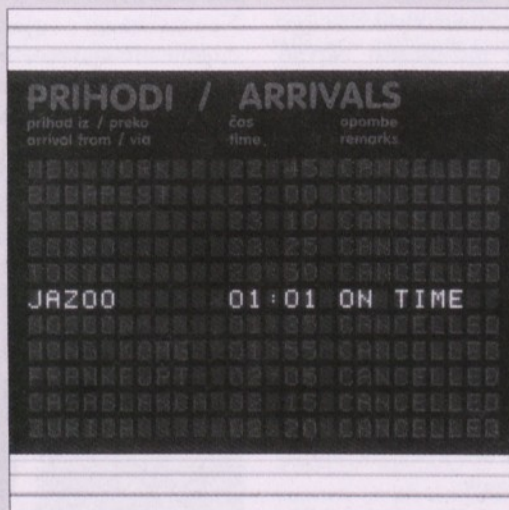
daja oz. izvaja besedila, ampak je le še eno glasbilo, z občutkom umeščeno v zvočno sliko. Izjema je skladba *Destination: mind*, ki premore nekaj odpetega minimalističnega besedila ob vokalu - instrumentu. Gostuje tudi Martin Konjajev - tampan, ki s skupino nastopa na koncertih.

Glasba je zanimiva in raznolika in kljub raznovrstnim vplivom kompaktna ter poslušljiva. Zasedba uporablja precej elektronskih pripomočkov, glasbeniki jih večje upravljajo tudi na odru, na posnetkih pa zadeve delujejo sodobno in prav nič »plastično« - v smislu cenene zvoka, temveč je tehnika v službi kreativnosti. Ljubitelji in poznavalci jazz rocka bodo morda v godbi razbrali vplive smeri ali celo posameznih glasbenikov - a to je širina občutja kot pri poeziji; mnogokrat je celo avtor presenečen nad večplastnostjo interpretacij.

Nekateri instrumentali na albumu so relativno dolgi, vsaj za sodobno glasbo, ki se vrtili na radijskih postajah, kjer je videti, da nihče nima potrpljenja, daljšega od treh minut. Glasbeni uredniki bodo morda uporabljali to glasbo za ozadja, a bi bilo vsekakor škoda, če bi ostalo samo pri tem. Saj je avtorjem uspelo spretno izpeljati glasbene

fraze, narediti dobre aranžmaje in zanimive, bogate kompozicije, ki so lahko zanimiva ambientalna podlaga, hkrati pa so popoln(om)a koncertna glasba, ki zadovolji zahtevnega poslušalca. Ploščo odlikuje tako rokarska energija kot lirčna poetičnost, kar daje glasbi skupine Jazoo svojevrsten mladostni polet. Z letenjem pa je povezan tako naslov albuma kot oblikovanje ovitka CD-ja (podpisani so Egon Bavčer, Grega Novak in Jazoo), fotografije so bile namreč posnete na Brniku (foto Domen Grögl), naslov albuma *On time* ter naslovi posameznih pesmi so prikazani na letališkem prikazovalniku kot prihodi/odhodi. Minimalistično, a učinkovito. Album skupine Jazoo *On time* prihaja med poslušalce smelo, samozavestno in prepričljivo; z izdelkom imajo Bogdan, David, Frene, Matjaž in Tomaž razlog več za nadaljnje kreativno delo ter dober temelj za izoblikovanje prepoznavnega lastnega glasbenega izraza.

Blaž Prapótnik

BAS – v f-ključu zavita hrbtenica

Pogovor z basistom Benjaminom Pirnatom

Glasbenik Benjamin Pirnat, Slovenjgradčan, je gotovo eden zanimivejših perspektivnih ustvarjalnih glasbenikov mlajše generacije. Že kot samouk je sodeloval v mnogih glasbenih zasedbah. Preigral je različne glasbene zvrsti od heavy metala, jazz-rocka, klasičnega jazza do šansonov in resne glasbe. Začel je kot samouk, letos pa je diplomiral na Akademiji za glasbo v Ljubljani, smer kontrabas.

Benjamin Pirnat poleg ustvarjanja avtorske glasbe in kot studijski glasbenik uspešno sodeluje kot basist v skupini Vlada Kreslina, na kontrabasu spremlja Svetlano Makarovič, s katero je posnel album šansonov, ter kot profesionalni glasbenik počne še marsikaj zanimivega v svetu glasbe, tem čarobnem kozmosu navdiha in vibracij ...

Začel si kot samouk. Kakšni so ti zgodnji začetki?

Proti koncu osnovne šole sem po naključju postal lastnik akustične kitare, ki sem jo kasneje zamenjal za rezervni del svojega rdečega mopeda. Danes mi je žal.

Takrat nisem poznal dosti glasbenikov, ki bi me lahko podučili o načinih igranja, pa sem začel sam raziskovati instrument, tako da sem poskušal zaigrati tisto, kar sem slišal. Ko sem pomotoma začel obiskovati elektrotehniško šolo, smo s prijatelji ustanovili divjo skupino Xenophobia. Začel sem na bobnih, nadaljeval pa na bas kitari.

V obdobju raziskovanja, z močno težnjo po novem, sem začel sodelovati z drugimi skupinami, z nekaj člani Xenophobia smo sestavili Pula Theatre (iz katere je nastala zasedba Jazoo op.p.). S skupino Ilex sem si kot začetnik pridobil nekaj spoznanj ob dveh izkušenih glasbenikih, Iztoku Hirtlu in Primožu Juvanu, kasneje pa so se pridružili še drugi, recimo Primož Terglav, Matjaž Izak, Dušan Prosen, Danilo Karlin, Peter Pačnik, Marko Kristan, Uroš Knez, pa Mitzy Blue ...

Slovenjgraška skupina Ilex pred desetimi leti: Iztok Hirtl, Danilo Karlin, Benjamin Pirnat in Primož Juvan

Vsi ti glasbeniki s kilometrino so z načinom razmišljanja, ki je danes zame zelo pomemben del glasbenikove biti, vplivali na moj razvoj in v veliki meri na mojo nadaljnjo glasbeno pot.

Za formalno glasbeno izobraževanje si se odločil relativno pozno. Od kod spodbuda?

Za začetek mojega glasbenega izobraževanja je bistveno kriv trobentač Primož Terglav – Maska, žal že pokojni profesor na velenjski glasbeni šoli. Predlagal mi je, naj se vpišem v šolo, in zastavil besedo pri profesorju basa Blažu Zupanu. Da gre za kontrabas, sem razbral šele kasneje.

Tako sem se pri dvajsetih začel učiti kontrabas in teorijo, ki je do takrat nisem poznal. Bil sem daleč najstarejši učenec prvega razreda nižje glasbene šole, kar mi je sprožilo manjši kompleks, a prevladala je težnja po znanju.

Imel sem možnost, da v enem letu predelam snov nižje glasbene šole in se vpišem v srednjo Frana Koruna Koželjskega v Velenju. To mi je uspelo.

B. Pirnat, kontrabasist v Big bandu Ota Vrhovnika

Tvoje pomembnejše izkušnje, ljudje in dogodki, ki so usmerjali glasbeno pot.

Ko je prof. mag. Oto Vrhovnik sestavil slovenjgraški Big band, sem postal član. Precej ur sem moral vaditi po notah, da sem lahko dohajal načrte orkestra. A kmalu sem zanj napisal nekaj lastnih skladb. To obdobje mi je nepozabna izkušnja zaradi vaj, še posebej koncerti. Big band mi je kreditiral nakup nujno potrebnega kontrabasa, za kar sem vsem članom in vodji zelo hvaležen.

Eden mojih pomembnejših dogodkov je koncert v Krškem na reviji simfoničnih orkestrrov, ki jo je prenašala RTV Slovenija, kjer sem imel solistični nastop – izvajal sem Koncert za kontrabas in orkester z orkestrom Glasbene šole Velenje pod vodstvom prof. mag. Nikolaja Žličarja.

Med šolanjem na srednji glasbeni šoli sem dokončal elektrotehniško šolo, postal tehnik in opravljal sprejemne izpite za študij na Akademiji za glasbo v Ljubljani, kjer sem študiral pri prof. Igorju Bitt-

KULTURA

Benjamin Pirnat

Koncert za kontrabas in orkester z orkestrom Glasbene šole Velenje pod vodstvom prof. mag. Nikolaja Žličarja

Za popestritev se danes glasbeniki pogosto vračajo h glasbilom, ki so bila že skoraj pozabljena. Zato se spreminjajo aranžmaji, pa tudi stili igranja.

nerju in obiskoval razne seminarje za jazz ter resno glasbo. Letos sem bil na mednarodni poletni akademiji Meisterkurs v Feldkirchnu pri zanimivem profesorju kontrabasa – prof. doc. Zoranu Markoviču, kjer sem spoznal glasbenike z vseh koncev sveta, z njimi igral in debatiral o glasbi, tehnikah, interpretacijah in njihovih pogledih na glasbo. Na zaključnem koncertu te poletne akademije sem imel solistični nastop, ki ga je prenašala avstrijska televizija.

Med šolanjem sem spoznal veliko različnih glasbenikov, ki so pozneje želeli sodelovati pri nastopih v različnih glasbenih zvrsteh, in to od resne glasbe, jazza, popa, rocka do šansonov, polk in valčkov itd., kar je pomenilo še dodaten izziv za moj glasbeni ego.

Danes sodeluješ z zanimivimi in pomembnimi glasbeniki. Katerimi?

K sodelovanju me je povabil Vlado Kreslin, sprva v spremljevalno skupino Mali bogovi, pozneje pa še k Beltinški bandi.

Presenečen sem bil nad povabilom menedžerja dame slovenskega šansona in večstranske umetnice Svetlane Makarovič za snemanje plošče in koncerte v živo. Sprva je z njo sodeloval pianist Blaž Jurjevčič, kasneje pa se je pridružil meni dragi prijatelj in pianist Joži Šalej!

Blaž Jurjevčič, Svetlana Makarovič in Benjamin Pirnat

Z Jožijem sva igrala tudi v duetu in v jazz kvintetu ansambla Ultrazwalk ali Max Club All Stars 5, s katerim smo posneli demo ploščo in nastopili tudi na nekaj jazz festivalih. Posnela sva ploščo šansonov Uršule Ramoveš, sodelovala v eksperimentalni skupini Ad hoc nonet, za katero sem komponiral in aranžiral.

Posebej sem ponosen na jazz trio Á propos, ki ga sestavljamo Rihard Zdravec, študent graške visoke šole za glasbeno umetnost, z akordeonom, Jože Zdravec na bobnih, in jaz, ki igram kontrabas.

Poznaš misel vrhunskega basista Abrahama Labouriela, da je bas osnova za igro drugih glasbenikov in da je tisti, ki želi biti v ospredju, izbral napačen instrument, če je izbral bas?

Bas je vedno zadaj in spodaj. Ni izrazito solističen instrument, razen v jazzovskih zasedbah in v klasični oz. resni glasbi. Je pa vsekakor zelo pomemben del zvočne slike, ker z nizkimi frekvencami daje prvinsko osnovo. Tega se je Bernstein dobro zavedal in je večkrat poudarjal, da je bas *hrbtenica* glasbe.

Spreminjata se tako tehnika kot uporaba posameznih glasbil in aranžmajev zanje, danes basisti igrajo drugače in več kot nekdaj. Kako to vpliva na glasbo?

Instrumente poznamo že zelo dolgo. V preteklosti, kakor so se razvijale, so se spreminjale tudi tehnike igranja. Pojavljalo se je vedno več inovativnih glasbenikov, ki so raziskovali in nekatere tehnike pripeljali celo do skrajnosti. Pri tem so izdelovalci sledili potrebam glasbenikov in mnogokrat precej spremenili konstrukcijo glasbil.

Za popestritev se danes glasbeniki pogosto vračajo h glasbilom, ki so bila že skoraj pozabljena. Zato se spreminjajo aranžmaji, pa tudi stili igranja. Iz tega nastajajo nove glasbene zvrsti oziroma mešanice stilov.

Že zelo zgodaj si z električne bas kitare presedlal na ročno izdelano bas kitaro brez prečk (fretless), ki ni preveč razširjen instrument in nanj igra malo glasbenikov. Zakaj? V čem je razlika?

Ko sem prvič poslušal glasbo skupine Weather Report, sem takoj zaznal specifičen zvok basa, ki ga je igral pokojni Jaco Pastorius. Takoj sem ga sprejel za svoj idol. Igral je v bistvu navadno bas kitaro, s katere je odstranil prečke. Seveda sem ga hotel posnemati, predvsem ton, in pri mojstru Zaletelju iz Mengša sem naročil bas kitaro brez prečk ...

Igranje na tak instrument zahteva precizno uho, ker brez prečk ni tonske orientacije, podobno kot pri violini ali drugih godalih. Potrebno je imeti utrjeno pozicijo roke, ker – še posebej med hitrejšim igranjem – ni mogoče nastavljeni vsakega tona posebej.

Poleg klasičnega kontrabasa igraš še petstrunske instrumente - električni kontrabas, ki sta ga izdelala z mojstrom Zaleteljem, in petstrunsko fretless bas kitaro. Ali ustvarjalnemu iskanju na področju glasbe nujno sledi raziskovanje instrumentov?

Če ustvarjalno raziskovanje razumemo kot spoznavanje različnih stilov, brez katerih profesionalni glasbenik skoraj ne more, potem je nujno, da raziskujemo tudi različne instrumente, na primer gudalo, vrvični bas, kontrabas, bas kitaro, »pompardon« in podobne, v tem primeru basovske instrumente.

Vsak od teh instrumentov ima svoje razsežnosti in odprte možnosti nastopanja tudi v stilih, za katere ni predviden, in mu je treba najti ustrezno mesto v zvočni sliki. Iz večine instrumentov se dajo z različnimi tehnikami izvabiti tudi drugačni zvoki, s pomočjo elektronike pa za izvabljanje teh zvokov ni več potrebno kakšno posebno znanje.

Jazz trio Á propoz med igranjem lahke jazzovske glasbe

O glasbi veliko razmišljaš. Si kljub mladosti, pač glede na pestro glasbeno pot, kompetenten za analize ustvarjalne in poustvarjalne glasbe?

Mnenje o ustvarjalnosti lahko oblikujem s pomočjo izkušenj, notranjega dojetanja umetnosti in pridobljenih kriterijev o estetiki, deloma pa tudi na podlagi izobrazbe.

Na tej osnovi in ob veliko urah analiziranja, razčlenjevanja, primerjanja, definiranja stilov in obdobj, teorije in filozofije glasbe, kar je bilo obsežen del mojega izobraževanja, pa temelji tudi moje mnenje o poustvarjalni glasbeni umetnosti.

Kaj te kot glasbenika s posluhom, občutkom in izobrazbo moti na slovenski glasbeni sceni? Kakšen se ti zdi vpliv medijev na glasbeni okus?

Ne pustim se motiti. Zanima me glasba, ne izvedba. Okus je pristranski in ga ne moremo upoštevati za optimalno kritiko. Menim, da je na slovenski glasbeni sceni precej dobrih skupin in glasbenikov, vsi pa niso v ospredju in medijsko podprti.

Predvsem v sodobni pop glasbi postaja vse drugo pomembnejše od glasbe same, mediji in javnost cenijo glasbenika predvsem po moči reflektorjev, ki ga osvetljujejo ... Kako ti spremljaš vse to?

Spremljam stvari, ki me pritegnejo, in ne sprejemam vsega, kar je medijsko zmanipulirano. Omenim

naj, da sem bil tarča medijske manipulacije na vogalu Kolodvorske ulice. Študentka, novinarka, simpatična, mi je prijazno potisnila pred usta mikrofona in mi povedala nekaj stavkov, ki bi jih naj izrekel za sobotno oddajo na Valu 202. Hvalil naj bi mlado skupino, za katero še nisem slišal. Govoril o njenem dobrem koncertu, o katerem še danes ne vem nič, povrh pa naj bi jo predlagal za prvo mesto na neki lestvici. Nasmejano je vztrajala, čeprav sem ji nekajkrat strpno pojasnil, da ne morem govoriti o planetu, ki še ni odkrit ...

To niti ni planet, je umetni satelit. Vendar resnično vesolje umetnosti osvetljuje luč ustvarjalnosti. Kaj bi za konec svetoval glasbenikom, ki začenjajo?

Vedno več je mladih glasbenikov, vsi bi radi čimprej dosegli zenit po tujih vzorih, s tem pa nekateri izgubljajo svoj izraz. Domišljija je glavno vodilo, ki rojeva ideje, znanje pa jih omogoča smiselno sestaviti. Za dobro ustvarjalnost je treba biti odprt za informacije.

Na koncu pogovora je Benjamin Pirnat populiistični pogled v zasebnost in družinsko sfero odločno odklonil. Glede napovedi svojih načrtov je skrivnosten in realističen hkrati. Kljub temu da jih - preudarno - ni izrekel glasno, mu želimo na ustvarjalnih in poustvarjalnih poteh, ki jih bo ubral, čimveč uspehov.

Blaž Prapótnik

Ad hoc nonet na koncertu v atriju velenjskega gradu. Komponist, aranžer in basist Benjamin Pirnat v sredini s fretless bas kitaro, unikatnim instrumentom iz delavnice mojstra Ignaca Zaletelja.

KULTURA

Vedno več je mladih glasbenikov, vsi bi radi čimprej dosegli zenit po tujih vzorih, s tem pa nekateri izgubljajo svoj izraz. Domišljija je glavno vodilo, ki rojeva ideje, znanje pa jih omogoča smiselno sestaviti.

400 let cerkve na gori

Zgodovinska freska

KULTURA

PROLOG – ZATON SREDNJEGA VEKA

Apokaliptični dih nesreč, ki so ob koncu 15. stoletja zdvijale čez izmučeno Evropo, preizkušano v neprestanih vojnih spopadih, boleznih in naravnih katastrofah, je v jeseni srednjega veka povzročil splošno krizo tradicionalnih vrednot. Plenilski vpadi Turkov so v praznovernih očeh preprostih ljudi kot znamenje prihoda Antikrista za sabo puščali pogořišča hiš in polj, pobite ljudi in živino. Seme neprestanega strahu pred brezobzirnim brutalnim razbojništvom hitrih jezdecev, ki so se z ukripljenimi okravljenimi meči v slovenskih deželah prvič pojavili leta 1408, je terjalo priprave na učinkovito obrambo: cesar Friderik III. je leta 1448 izdal ukaz za Slovenj Gradec, v katerem je od podložnikov zahteval, da okoli mesta skupljejo jarek in utrdijo okope. Ti so v strahovitih navalih turške vojske leta 1473 in 1476 obvarovali meščane, okoliške vasi pa so skupaj z večino cerkva končale v ognju in ruševinah. Ob tem je notranjeavstrijske dežele opustošil dolgotrajni spopad med cesarjem Friderikom in ogrskim kraljem Matijo Korvinom: leta 1489 sta bila porušena tudi slovenjgraški in guštanjski grad, obubožano prebivalstvo pa je le s težavo prenašalo visoke vojne davke in divjanje roparskih »landsknehtov«. Ljudje so potrebovali pomoč in tolažbo, a so je bili tudi pri svojih dušnih pastirjih deležni le malo. Nravni ugled podkupljivih in večinoma čistq svetno živečih in delujočih cerkvenih dostojanstvenikov je zdrknil na najnižjo stopnjo. Položaje v župnijah so zasedali neizobraženi in pogosto moralno dvomljivi ljudje, tudi samostani so služili le za preskrbo plemiških sinov in hčera. Pozivi v spisih humanistov k preobrazbi in obnovi so se zato širili med laičnim prebivalstvom, ki je postalo znanlec neizogibne verske prenovne. Številne cerkvene bratovščine v mestih in trgih ter verske sekte na podeželju so sprva nastale kot ponižen izraz nezadovoljstva zaradi izkoriščanja cerkvenih oblasti, proti koncu 15. stoletja pa so prerasle v odkrit upor preprostega ljudstva do duhovnikov, ki so zahtevali dajatve zase, si dajali plačevati zakramente in poleg tega še učili, da morajo podložniki po naukih vere opravljati svoje dolžnosti do fevdalcev.

Vrh Uršlje gore, fotografija na steklu

PRVA SLIKA – REFORMACIJA

Provincialni trgi in mesta na obrobju cesarstva so se osupljivo naglo znašli sredi vihre časa, ki je bil trpek in neprizanesljiv. Vselej v zgodovini prepišno prehodni svet na štajersko-koroškem mejnem področju dolin ob Meži, Dravi in Mislinji se je le nekaj let po Lutrovem javnem nastopu v Wittenbergu leta 1517 odzval na prevratniške impulze s severa. Zlasti deželnoknežje mesto Slovenj Gradec z močnimi trgovskimi vezmi do salzburskega in naprej v nemške dežele je brez zadržkov sprejemalo reformne pobude, ki jih niso mogli zaježiti vse do konca stoletja. V središču zgodnje reformacije v Slovenj Gradcu in na Koroškem je pridigar JANŽ ZAJC (Hans Has), ki je moral priti v naše kraje iz Hallstatta. Slovenjgraški mestni svet mu je leta 1525 podelil beneficij v špitalski cerkvi sv. Duha, njegovih pridig pa so se po naročilu mestnega sodnika Jurija Kursnerja, z grožnjo plačila globe, morali udeleževati vsi meščani. V špitalu so pridigali tudi nekateri domačini, celo ženske, in se norčevali iz zakramentov ter obhajila. Mestni svet je Zajcu namenil letno plačilo 10 guldnov, zlasti še, ko se je poročil s svojo dekle Nežo. To je bil neposredni povod, da so Zajca, ki je v Slovenj Gradcu ustanovil »novo sinagogo« (novo cerkev) z močnimi prekrščevalskimi elementi, prijeli, spravili v deželno glavno mesto Gradec in ga 2. decembra 1527 obesili. Kljub nasilnemu obračunu z zavzetim predikantom pa protestantizem v Slovenj Gradcu in drugod po Koroškem ni zamrl.

Avguštin Prygl in vizitacijska komisija 1528

Avguštin Prygl, s humanističnim vzdevkom Tyfernus po rojstnem kraju Laško (Tüffer), je bil najprej osebni in uradni tajnik škofa Krištofa Ravbarja, nekdanjega sošolca na univerzi v Padovi. Nato je bil kancler dunajskega škofa Jurija Slatkonje, leta 1521 pa prokurator ljubljanskega prošta. Zaradi spora med kraljem Ferdinandom in oglejskim patriarhom o pravici patronata nad slovenjgraško faro se je za beneficij pri sv. Pankraciju potegoval prav Prygl, ki je to mesto najprej kot prokurator, nato pa kot župnik prevzel leta 1522. V ozadju manevra je bila tudi želja ljubljanske škofije, da inkorporira slovenjgraško faro, kar se je 1533 tudi zgodilo. Tyfernus je slovel kot epigrafik (proučevalec rimskih napisnih plošč), arhitekt in izjemno izobražen humanist, a tudi rigorozen katolik, saj je sodeloval pri delu vizitacijske komisije, ki je po naročilu Ferdinanda I. in pod vodstvom salzburskega nadškofa Mateja Langa in ljubljanskega škofa Ravbarja ugotavljala stanje verskega življenja po mestih in trgih dežel Avstrije. V Slovenj Gradcu so zaradi delovanja Janža Zajca našli zaskrbljujoče stanje, meščani pa tudi zaradi razprtij z osvojenim župnikom niso hoteli prejemati zakramentov. Prygl se je zadnja leta življenja veliko zadrževal v Slovenj Gradcu in tukaj tudi bival. Umrl je leta 1537.

Trdoživost reformnih idej med slovenjgraškimi meščani

Pri imenovanju beneficijev in vikarjev v Slovenj Gradcu je bil škof posej previdnejši, le mestni špital in špitalska cerkev, ki sta bila v upravi mestnega sveta, sta ostala pribežališče reformatorskih idej v smislu legitimne Confessio Augustana (augšburške veroizpovedi, priznane leta 1530). A tudi po vtelesenju slovenjgraške župnije ljubljanski škofiji in ob neposrednejšem vplivu škofa samega se slovenjgraška gospoda pod vodstvom Žige Gairucka ni dosti menila za duhovna prizadevanja knezoškofovskega župnika in njegovega vikarja. V letih 1544/45 je bila na Štajerskem druga vseobsegajoča deželnoknežja vizitacija, leta 1561 pod nadvojvodo Ferdinandom I. pa še ena. Vendar sta se obe našim krajem izognili, tako da prava počila o stanju verskega življenja v tem času manjkajo. Kljub temu vemo, da so si slovenjgraški meščani najkasneje v sedemdesetih letih omislili novega protestantskega učitelja. Do leta 1580 je na Gaisruckovem domu deloval predikant Filip Kaufman, vendar so ga po ostrem pismu nadvojvode Karla jadrno odslovili. A že 1586 so v mesto za opravljanje božje službe poklicali pridigarja Štefana Kimmerlinga, rojenega Augšburžana, bakalavreata univerze v saškem Halleju, moža, ki je bil pred tem dve leti za učitelja v Dravogradu. Čeprav se je moral Kimmerling zaradi groženj nadvojvode Karla večkrat umakniti na Gaisruckov grad Grienfels pri Guštanju, so si Slovenjgradčani prizadevali za gradnjo protestantskega »avditorija« (kapele) in pokopališča, kar jim je nazadnje tudi uspelo.

DRUGA SLIKA – PROTIREFORMACIJA

Na Luthrove izzive in neodločnost katoliške reakcije nemških knezov in cesarja je odgovoril papeški dvor. Na koncilu, ki se je sestel na treh zasedanjih v Tridentu v severni Italiji (1545-47, 1551-52, 1562-63) so dogmatično potrdili vsa sporna teološka vprašanja in vendarle uvedli nekaj simboličnih reform najbolj kričečih zlorab. S tridentinskim cerkvenim zborom so znova okrepili avtoriteto vatikanske cerkve, glavna orožja so postala inkvizicijsko sodišče, indeks prepovedanih knjig in jezuiti - misijonarski vojščaki Ignacija Loyole.

V notranjeavstrijskih deželah sta protireformacijska prizadevanja s trdo roko vodila nadvojvoda Karel II. in njegov sin in naslednik vojvoda Ferdinand II., kasnejši cesar, katerega imenovanje je v čeških deželah sprožilo t. i. tridesetletno vojno. Na grmadah sredi mestnih trgov so zagoreli slovenski prevodi biblije, njihove tiskarje in protestantske duhovnike pa so začeli neusmiljeno preganjati.

3. avgusta 1581 se je nadvojvoda Karel lotil tudi slovenjgraških heretikov: Žigi Gaisrucku je prepovedal vzdrževanje protestantskega predikanta. Slovenjgraškemu plemiču ni pomagala niti pritožba deželnim stanovom, kjer so pomirljivo ocenili, da ima v skladu z Augšburškim mirom iz leta 1555 v svojih mestih in trgih deželni knez izključno pravico predpisovati službo po svoji volji. Razmere so se znova zaostriale ob koncu osemdesetih let, saj je takrat v koroških trgih in v Slovenj Gradcu deloval predikant

Kimmerling. Če je Karel Notranjeavstrijski skušal istočasno nastopati proti protestantom, zadovoljiti pa je hotel tudi interese (večinoma protestantskih) deželnih stanov na Štajerskem, Koroškem in Kranjskem, je bil njegov sin Ferdinand brezkompromisen. Pod vplivom trde vzgoje jezuitov in močno katoliških Wittelsbachov, družine po materini strani, je s strastno zagrizenostjo obračunaval z reformisti. Prva tarča »spreobrnitev« so bila mesta in trgi, katerih nekoč priznana pravica do svobodne veroizpovedi je postala sporna. Med duhovniki je Ferdinand pridobil pomembnega sobojevnika z Martinom Brennerjem, sekavskim knezoškofofom. Ta je prav tako sodil med gorečneže, ki so hoteli protireformacijo uveljaviti za vsako ceno: 8. avgusta 1600 je dal denimo pred cerkvi sv. Antona v Gradcu sežgati osem vozov evangeličanskih knjig. Ferdinand je nazadnje plemstvo svojih dežel postavil pred izbiro: ali se spreobrne ali zapusti deželo.

KULTURA

Cerkev na Uršlji gori, fotografija na steklu (okoli 1900)

Z ognjem in mečem

Silovito prizadevanje ljubljanskega škofa Janeza Tavčarja in njegovega vikarja Sebastijana Vokaliča, da bi po letu 1590 uredila razmere v deželnoknežjem mestu, sprva ni obrodilo sadov. Še več: pri gradnji protestantske »sinagoge« in pokopališča so leta 1595 Slovenjgradčane nazadnje z denarnim prispevkom podprli tudi štajerski deželni stanovci, ki so zaradi prepovedi protestantskega bogoslužja v mestu omogočili postavitev kapele s pokopališčem zunaj obzidja. Nadvojvoda Ferdinand je zato 7. februarja 1597 izdal ukaz, naj protestantskega predikanta, ako bi prestopil meje mestnega pomirja, pri priči ujamejo, vendar se ni zgodilo ničesar vse do nastopa knezoškofa Martina Brennerja in lavantinskega škofa Stobeja, ki sta se decembra 1599 namenila izpeljati protireformacijo na Spodnjem Štajerskem. Potem ko so bili rekatolizirani že skoraj vsi trgi in mesta na tem območju, je komisija 23. januarja 1600 preko Celja prišla v Slovenj Gradec. Z oboroženim spremstvom je

zastašila slovenjgraške meščane, ki so v velikem številu znova prisegli pokorščino. 25. januarja so porušili in uničili tudi protestantsko pokopališče s cerkvico, ki je kasneje brez sledu izginila, čeprav so nekaj let na neoznačeni ledini okoliški protestantje še vedno pokopavali svoje umrle. Komisija tudi ni mogla pragnati Kimmerlinga: ta je bil v okolici Slovenj Gradca vsaj še do 15. avgusta 1601, ko mu deželni stanovi znova, a takrat zadnjikrat, odmerijo 100 goldinarjev letne plače.

Škof Hren in vikar Andrej Tavčar

Z brutalno akcijo škofa Brennerja pa protestantske ideje še niso bile v celoti izkoreninjene. Z nastopom Tomaža Hrena kot ljubljanskega škofa so bila protireformacijska prizadevanja v polnem teku. Čeprav je bil Hren obremenjen z opravki na Kranjskem in se je za rekatolizacijo Slovenj Gradca sprva manj zanimal, je kasneje s pogostimi obiski mesta skušal to popraviti. S trdo roko, s sodišči in zapornimi kaznimi je uklonil najbolj zagrizene luterance, čeprav je Andrej Tavčar, vikar pri sv. Pankraciju in Radegundi v Starem trgu, še v drugem desetletju 17. stoletja pogosto poročal o posameznih izgredih in naprotovanju meščanov.

Oba cerkvena dostojanstvenika pa sta si na Slovenjgraškem prizadevala tudi za celovitejšo duhovno prenavo: podpirala sta gradnjo novih cerkva, Tavčar je pozidal novo imponantno poslopje starotrškega (slovenjgraškega) župnišča, zanj je delal tudi mojster Mihael Skobl, začetnik poznejših pomembnih baročnih slikarskih delavnic v mestu.

Veliki škof obnove Tomaž Hren je mestni cerkvi sv. Elizabete omogočil tudi nastanek lastnega pokopališča in cerkvenih matrik. S tem je praktično pridobila župnijsko funkcijo, vendar je bila formalno vse do leta 1785 podružnica cerkve sv. Pankracija.

Leta 1629 se je iz mesta in dežele odselil zadnji Gaisruck, z njim pa še mnogi plemiči in meščani. S tem je bilo razburkano obdobje protestantizma v mestu ob Mislinji in na območju današnje Koroške tostran meje za vekomaj končano.

Uršlja gora, fotografija na steklu (okoli 1900)

FINALE – SIMBOLNI SPOMENIK TRADICIJE NA GORI

Vse 16. stoletje je bilo v znamenju turške nevarnosti tudi na Koroškem. Turki so se na plenilskih pohodih proti Podjuni izogibali utrjenim postojankam in pustošili zlasti po podeželju, koder so se v soju kresov, ki so oznanjali nevarnost, prebivalci umikali na nedostopne vrhove, najraje v zavetje skalnatih previsov Plešivca. Iz nuje so v vratih Koroške rasli okopi za protiturške šance, v njih pa kot duhovni ščit utrjene podružnične cerkve. Iz takih, v božjo pravičnost vdanih pobud, so bržkone vzklike ideje o zidavi božjepotnega hrama na Plešivcu, na izteku »koroškega limesa«, vrh razgledne gore, na osamelem očaku zadnjih obronkov Karavank. Krivoverske razprtije dolinskih »purgarjev«^o so okoliške kmete zgolj podžigale v nameri, da z lastnimi rokami in skromnim obrtniškim znanjem postavijo mogočno cerkev: v slavo vere dedov in čast božjo v poduk potomcem.

Nenavadna, a v času tolikšnih preizkušenj razumljiva ideja je naletela na več kot dobrotljivo naklonjenost ljubljanskega škofa Tomaža Hrena, ki si je prizadeval za povrnitev ugleda svoje cerkve in katoliško obnovo. Prav trdni gruntarji z močnimi koreninami podedovanega izročila prednikov so bili najmočnejša opora protireformacije.

Uršlja gora, pogled proti Pohorju in Mislinjski dolini

V kotanjo pod grebenom vrha, prav na črti nekdanje deželne meje med Štajersko in Koroško, so temelje prostrane cerkve vzdali že v sedemdesetih letih ter stavbo iz lomljenega kamenja, ki ga je tam vse polno, morda za silo in v manjših izmerah končali že po dobrem desetletju, ko se je v njej prvokrat oglasil še danes dobro ohranjeni bronasti zvon z letnico 1584. Ambicioznejša gradnja je stekla, ko je leta 1601 po poti od samostana v Dobrli vasi vrh prvič obiskal sam škof Hren. Presenečen nad drznostjo kmečke trme, ki je na nedostopnem vrhu gradila »katedralo«, in neprizanosljiv do okornih gradbenih pomanjkljivosti je pomagal narisati načrte, s katerimi so pospešeno dovršili zidavo, hkrati pa naročil izdelavo treh oltarjev, ki jih je že naslednje leto, 18. avgusta 1602, lastnoročno posvetil.

Marko Košan

TRETJA PESNIŠKA OLIMPIADA

Dravograd, 26. in 27. oktober

*Poezija se ne začne z velikim pokom,
ampak s cviljenjem.*

(Uroš Zupan)

Pesniška olimpiada je avtorski projekt, nastal pred tremi leti z namenom druženja mladih ustvarjalcev na področju literature. Že v samem začetku je bil zasnovan na dveh pesniških delavnicah, ekskurziji in literarnem večeru. Do sedaj smo gostili kot mentorje delavnic že kar nekaj uglednih literatov, od Marjana Mauka, Marjana Pungartnika, Nine Kokelj; letos sta to bila Andrej Makuc, prof., in pesnik Uroš Zupan.

Udeleženci PESNIŠKE OLIMPIADE so se prijavili na javni razpis in na podlagi poslanih pesmi bili izbrani. Začeli smo v soboto dopoldne s pesniško delavnico, ki jo je vodil pesnik Uroš Zupan. Podal nam je nekaj drobtinic na pot ustvarjanja, predvsem kako NE pisati in česa se izogibati. Poleg poslanih del smo prisluhnili tudi drugim literarnim tekstom.

Popoldne smo se odpravili na potep po Koroški, tokrat smo si ogledali podzemlje Pece, rudnik Mežica, ki ni samo zanimiv kot turistična točka, temveč je tudi razburljiv. Večina literatov je bila v jami prvič. Sledil je literarni večer s pesnikom, esejistom, prevajalcem Urošem Zupanom in mlado pesnico Lidijo Šket, ki je bila na lanski PESNIŠKI OLIMPIADI izbrana za najboljšo. Razkrila nam je nekaj svojih občutkov, doživetij in način ustvarjanja ter nam predstavila ščepec svojega literarnega dela. V drugem delu literarnega večera pa je nastopil Uroš Zupan. Prebiral je pesmi iz svojih pesniških zbirk pa tudi nekaj svežih, še ne objavljenih. Nato pa je stekel pogovor o njegovem delu, o tujih in naših pesnikih, o filmu in še marsičem. Lahko verjamete, literarni večer je trajal kar dve polni uri. Za glasbeno popestritev so poskrbeli Borut Mori, Andrej Ofak in Benjamin Lužnic.

Naslednji dan smo nadaljevali delo v domu šolskih in obšolskih dejavnosti Ajda v Libeličah, kjer smo tudi prenočili. Z nami je bil Andrej Makuc.

In kaj smo počeli? – Mentor Andrej Makuc nam je pripravil nekaj zanimivih pesniških ugank. Na začetku smo dobili postmodernistično pesem Blaža Prapotnika z naslovom LITER LITERATURE, pesmi je manjkalo nekaj besed. Naloga – vstavljanje manjkajočih besed je predstavljala premnoge preglavice. S tem pa smo si dokazali, koliko smo do sedaj že prebrali in koliko poznamo domačo in tujo literaturo, saj je pesem sestavljena iz naslovov znanih literarnih del.

Ena od zanimivih pesniških igrice je bila tudi na samostalnike, pridevnike, glagole, zaimke, števnike in prislove razčlenjena pesem Milana Jesiha; iz teh besed smo sestavljali pesmi oz. verze, kitice. Na koncu smo svojo pesem razgalili, seveda, če je pisanje intimno početje. Vsak je stopil na stol in predstavil, kaj je zmožen napisati z določenimi besedami v tridesetih minutah.

Naš mentor je bil tudi Uroš Zupan zato smo na

Literarni večer Uroša Zupana in Lidije Šket

koncu prebirali še njegove pesmi. Uroš govori v svojih esejih zbranih v knjigi Svetloba znotraj pomaranče, tudi o tem, da je ena izmed največjih ovir napisati ljubezensko pesem, saj se to posreči le redkim izbranim, ki se uspejo splaziti skozi ŠIVANKINO UHO. Zamislili smo se ob tem in nastal je molk, saj vsi že na samem začetku poskušamo napisati najboljšo ljubezensko pesem. Ena izmed takšnih, ki se ji je uspelo izmuzniti skozi šivankino uho, je Zajčeva MACHU PICCHU. Mi pa smo ugotovili, da je takšna tudi Zupanova pesem PLATON.

Za popotnico smo dobili še nasvete za uspešno kariero. Spoznali smo, da je pesniško delo odgovorno, saj smo z njim zavezani. Če želimo biti resnično dobri v tem kar počnemo, se moramo temu do konca posvetiti. Poezija je tudi zvestoba, zvesta je jeziku. Jezik je pomemben, in kdor piše, mora biti kultiviran. Pravi pesniki v poeziji iščejo, raziskujejo ... Potrebujemo pa tudi zunanje spodbude, kot jih dajemo na PESNIŠKI OLIMPIADI, saj vsako leto izberemo najboljše. Letos pa sta bili izbrani Vlasta Žvikart iz Šentjanža pri Dravogradu, študentka farmacije v Ljubljani in Katja Podjavoršek iz Slovenj Gradca, študentka prvega letnika na Filozofske fakultete v Ljubljani. Sodelovala je že na več natečajih, delavnicah in Poletni literarni šoli. Za nagrado sta dobili knjigo španskoameriške oz. nemške poezije. Tudi vsi drugi udeleženci so prejeli knjižne nagrade.

Pohvalimo se lahko tudi z našo nagrajenko na prvi olimpiadi, Jasmino Cigrovski, ki je izdala svoj pesniški prvenec pri Študentski založbi Litera. Torej, med nami so mladi, ambiciozni in uspešni.

PESNIŠKA OLIMPIADA je za vse udeležence brezplačna (od prehrane do prenočišča in izleta), kar je tudi velika prednost in posebnost tega projekta. Da je temu tako se lahko zahvalimo organizatorjema KLUBU KOROŠKIH ŠTUDENTOV in SKLADU RS ZA LJUBITELJSKE DEJAVNOSTI izpostavi v Dravogradu.

Vesna Roger

Nagrada mestne Občine Slovenj Gradec

JOŽETU LESKOVARJU

KULTURA

Gospod Jože Leskovar je kot glasbenik odločno zaznamoval glasbeno-pevsko podobo naše doline oziroma občine in Koroške v 2. polovici preteklega stoletja.

Kulturni delavec, glasbeni pedagog, nekdanji ravnatelj Glasbene šole Slovenj Gradec, pevodnja mladinskih in odraslih pevskih zborov in organizator glasbenega življenja v Mislinjski dolini je dobil občinsko nagrado "za velik prispevek k razvoju pevske kulture v občini in na Koroškem, za šolska organizacijska prizadevanja in raziskovalne dosežke o skladatelju Hugu Wolfu."

Nagrado so dobitniku izročili na svečani seji Občinskega sveta Mestne občine Slovenj Gradec 19. septembra; seja je bila v prostorih slovenjgraške galerije. Izročil jo je Janez Komljanec, župan Mestne občine Slovenj Gradec.

Gospod Jože Leskovar se je rodil leta 1934 v Slovenski Bistrici. Po maturi na učiteljskišči je začel poklicno pot na Pernicah, že leto dni pozneje se je pridružil učiteljskemu zboru osnovne šole v Slovenj Gradcu. Kratek čas je ravnateljaval Osnovni šoli Šmiklavž, 1958 pa se je spet vrnil v Slovenj Gradec. Ob učnem delu na osnovni in glasbeni šoli se je izobraževal še na pedagoški akademiji in si pridobil diplomu predmetnega učitelja glasbe (1964). Štiri leta pozneje je prevzel dolžnosti pomočnika ravnatelja Osnovne šole Slovenj Gradec, 1984 pa ravnatelja Glasbene šole Slovenj Gradec; le-to je vodil do upokojitve 1993.

Gospod Jože Leskovar je ob učiteljskem delu, ki ga je vestno, zavzeto in uspešno opravljal, razvil še široko kulturno delovanje. Bil je neutrudni pevodnja številnih pevskih zborov, ki so se po kvaliteti merili z drugimi tovrstnimi slovenskimi sestavi. Zborovsko petje je doživelo velik razmah tako v občini kot na Koroškem, posebej tedaj, ko so tudi na Leskovarjevo pobudo začeli organizirati občinske in medobčinske revije otroških in odraslih zborov. Petje je preraslo v pravo pevsko gibanje in postalo najbolj množična oblika kulturnega utripa v vseh treh dolinah. Ob tem kaže poudariti, da je glasbeni pedagog Jože Leskovar opazno vplival na strokovne usmeritve v različnih glasbenih komisijah in odborih, in to pri Pevski zvezi Slovenije, Zvezi kulturnih organizacij Slovenj Gradec, Občinski kulturni skupnosti itd., da je glasbena vzgoja dobila v šolah in kulturnih društvih vidnejše naloge, in taka naravnost velja še danes.

Gospod Jože Leskovar je kot ravnatelj Glasbene šole Slovenj Gradec najprej poskrbel za obnovo šolske zgradbe, kadrovsko okrepil učiteljski zbor, pridobil nova glasbila, predvsem pa se lotil iskanja Wolfvovih korenin, in sicer še po očetovi strani. Dokazal je, da sta prof. Josip Mravljak in župnik Jakob Soklič pravilno domnevala, da se je po skladateljevih žilah tudi po očetovi liniji pre-

Jože Leskovar in Janez Komljanec na slovesnosti

takala slovenska kri. Podatek je pomemben za Wolfvevo življenjepisec in odnos do zgodovinske resnice. Jože Leskovar je začel zbirati tudi Wolfovo zapuščino in spreminjati glasbeno šolo, rojstno hišo skladatelja, v muzej. Odločno se je zavzel za izdajo spominov Wolfve sestre Modeste Spomini na dom; v knjigi je najti veliko prijaznih podatkov o skladateljevem otroštvu. V ta čas sega tudi zasnova vsakoletne Wolfve šole solopetja, odkritje umetnikovega portreta na rojstni hiši ter postavitev odmevne razstave o življenju in delu velikega rojaka ob 130-letnici rojstva v slovenjgraški galeriji.

Gospod Jože Leskovar je kot odličen zborovodja priredil oziroma harmoniziral številne ljudske pesmi, ki so izšle v več zbirkah: Ko so fantje proti vasi šli (1974), Lastovkam (1983), Ljudske družabne pesmi (1996) in Moški, Ženski, Mešani in Mladinski zbori (1999-2002). Ob obsežnem poustvarjalnem delu je uglasbil nekaj pesmi, recimo Prešernovo Zdravljico, molitev Oče naš, Minattijevo pesem Kurirček, Kosmačevo Kurirko Lenko, za katero je dobil posebno nagrado, itd. Sicer pa je za svoje kulturno delovanje prejel več priznanj in nagrad, med njimi častno plaketo Mladinskega pevskega festivala v Celju (1963), Vrunčevo nagrado (1969), zlato plaketo Zveze kulturnih organizacij Slovenije (1978), Odličje svobode s srebrnim listom (1988), Bernekerjevo nagrado (1990) in druga odličja.

Gospod Jože Leskovar je kot glasbenik odločno zaznamoval glasbeno-pevsko podobo naše doline oziroma občine in Koroške v 2. polovici preteklega stoletja, postavljaval visoke kvalitetne zahteve za tovrstno poustvarjalnost, razširil razglede po Wolfvem življenjepisu in pomagal utrditi ugled Slovenj Gradca kot pomembnega glasbenega središča.

T.T.

EDVARD ANDERLIČ

(1925–2002)

16. junija letos se je nenadoma izteklo življenje neutrudnega kulturnega zanesenjaka iz Starega trga – Edvarda Anderliča.

Rojen je bil 16. januarja 1925 v Bezini pri Slovenskih Konjicah.

Družina se je pred 2. svetovno vojno preselila na Graško Goro, kjer so vzeli v najem kmetijo. Tu so dočakali vojno, ki jim je prinesla mnogo gorja: trije bratje so padli v partizanih. Po vojni so se zopet selili, najprej v Mislinjsko Dobravo, v petdesetih letih pa so se ustalili v Starem trgu.

Edo se je leta 1945 zaposlil v Tovarni meril Slovenj Gradec. Želja po znanju pa je bila tako močna, da je v kratkem času ob delu končal lesarsko šolo, si pridobil kvalifikacijo, končal srednjo lesarsko šolo in nazadnje z marljivim delom tudi študij na višji stopnji in postal inženir lesarstva. Vsa leta do upokojitve je bil zaposlen v Tovarni meril.

Ob prihodu v Stari trg se je Edo Anderlič močno navezal na kraj, njegovo kulturno tradicijo in poustvarjalni vzgon kulturnega društva.

In leta 1960 je že postal predsednik Kulturnega društva Stari trg.

Pri kulturnem delu je spoznal vneto kulturno delavko Miro Vodovnik. Poročila sta se in si zgradila hišo v Starem trgu.

S skupnimi močmi sta se trmasto lotila organizacije kulturnega dela v kraju in le-to je obrodilo bogate sadove, največji uspeh pa je dosegla ljubiteljska igralska skupina, ki je pripravila nekaj izjemno odmevnih gledaliških predstav.

Najvidnejši dosežek požrtovalnega dela Eda Anderliča pa je vsekakor bila organizacija poletnih kulturnih prireditev, enaindvajset jih je bilo, a tudi pustnih karnevalov in izdajanje časopisa Kurent. Pod njegovim vodstvom so zaživele še druge kulturne dejavnosti, kot so pevski zbor Fran Berneker, folklorna in mladinska igralska skupina, bogata je bila klubska dejavnost.

Najbolj pa je bil Edo zaslužen za organizacijo izgradnje kulturnega doma v Starem trgu. Požrtovalni člani društva so z njim na čelu več let zbirali prispevke za njegovo postavitve, saj je bil stari ob župnišču neustrezen. Krajani so prizadevanje podprli tudi s samopriskom.

Edo Anderlič je bil aktiven tudi v občinskih organih, ki so vodili kulturno dejavnost. V začetku sedemdesetih let je bil predsednik Kulturne skupnosti Slovenj Gradec, sodeloval je v Zvezi kultur-

nih društev občine in republike in v številnih odborih in komisijah.

Poudariti je potrebno, da je bil prvi predsednik novo ustanovljene Krajevne skupnosti Stari trg, ki se je lotila številnih nalog in jih uspešno opravila.

V osemdesetih letih je vodil še krajevno organizacijo Rdečega križa.

Za svoje odmevno in ustvarjalno delo je prejel leta 1976 Bernekerjevo nagrado, več drugih priznanj, veliko mu je pomenilo odličje svobode s srebrnim listom republiške Zveze kulturnih organizacij.

Nazadnje mu je namenila priznanje Četrtna mestna skupnost Stari trg za vsestransko požrtovalno kulturno in družbenopolitično delo v kraju in občini: odličje mu je bilo izročeno na proslavi v kulturnem domu v Slovenj Gradcu ob praznovanju 735-letnice mesta v okviru prireditev Odprta vrata Slovenj Gradca. Priznanja se je zelo razveselil, a kmalu ga je doletela nesreča, za katere posledicami je preminil.

Po izgradnji in otvoritvi kulturnega doma se je za nekaj časa umaknil in nehal aktivno delovati v kulturi, a je pred štirimi leti ponovno prevzel vodenje društva. Z vsem žarom, ki je bil značilen zanj, se je lotil oživitve kulturnih nalog in dejavnosti, in to že v znamenju bližajoče se 100-letnice krajevnega kulturnega društva. Delno mu je uspelo, mnogim pričakovanjem pa se je moral odreči, saj so se časi zelo spremenili.

Da, nadvse se je veselil praznovanja tega jubileja, ki smo ga oznamovali v letošnjem mesecu novembru.

Mnogo nam bi lahko povedal o svojem dvaintridesetletnem delu za razcvet kulture v kraju z zapisom v zborniku, ki ga pripravljamo. Žal bomo morali sami sestaviti kroniko in umestiti njegovo delo v mozaik društvene rasti in trajnih dosežkov le na podlagi pričevanj in dokumentov.

A zavedamo se, da je z žarom nesebičnega delovanja vtikal pomembne prvine v vse organizacijske in poustvarjalne moči, ki jih je dosegalo kulturno društvo v Starem trgu, da je zavezal nas zanamce, ki nadaljujemo to žlahtno delo, in da je njegov delež nezamenljiv prispevek h kulturni podobi Starega trga.

Ohranili ga bomo v nepozabnem spominu po odločni delavnosti, trmasti vztrajnosti, neomajnem optimizmu in razumevajoči človeški širini.

Marijana Vončina

IN MEMORIAM

Edvard Anderlič

Nakit Romi Bukovec

Nič ne prihaja od zunaj. Vse je znotraj.

MODA

Romi Bukovec
Foto: Jure Brecejnik

Romana ali Romi Bukovec je uveljavljena ter v slovenskem prostoru znana in priznana oblikovalka unikatnega nakita. Po izobrazbi slavistka, študirala je tudi etnologijo, svoja dela pa razstavlja na samostojnih razstavah ter skupaj z modnimi oblikovalci sodeluje na večjih modnih revijah vodilnih slovenskih oblačilnih podjetij, na tendenčnih revijah Društva modnih oblikovalcev, gala prireditvah revije Modna Jana, kot so Najboljše oblečeni Slovenci. Njen nakit je bil v okviru potujoče razstave Mojstrovine Slovenije predstavljen na Dunaju, v Los Angelesu in na Japonskem, letos pa ga predstavlja tudi v Frankfurtu ter na dveh spremljevalnih razstavah BIO 18 (Bienale industrijskega oblikovanja) v Ljubljani.

Letos je prav tako prejela posebno nagrado Obrtne zbornice Slovenije za »pomemben ustvarjalni opus na področju umetnostne obrti« na 14. razstavi DUO (domačih in umetnostnih obrti) v Slovenj Gradcu. Prof. dr. Janez Bogataj je v knjigi Mojstrovine Slovenije zapisal: »Nakit Romi Bukovec presega tradicionalna pojmovanja okraševanja in tudi tradicionalna pojmovanja gradiv, iz katerih je izdelan. Nakit ni več le okras ali dodatek klasičnim delom telesa (glava, vrat, roke, prsti), ampak iz različnih, tudi sodobnih gradiv oblikovani sopotnik telesa v celoti. Torej je usmerjen k osebi, njeni notranjosti ter odzivanjem na stike z zunanjim svetom ...«

Nakit Romi Bukovec sestavljajo precej različne kolekcije, tako v oblikovnem in izraznem smislu kot tudi v uporabi natančno in prefinjeno obdelanih materialov, od srebrno kovinskih kosov in preko nekoliko bolj lahkotno delujočih perforiranih materialov ter

vs do toplih rdečerjavih in masivnih modelov nakita iz pretanjeno obdelanega lesa, včasih zopet kombiniranih s hladno srebrnino ...

Romi, na svojem ustvarjalnem področju si samouk. Kje se je pričelo tvoje ustvarjanje, je izhajalo iz nakita ali iz telesa? Tvoj nakit, kot je opisal Janez Bogataj, presega tradicionalno krašenje telesa ...?

Nakit sem začela izdelovati že med študijem. Najprej seveda zase. Zbirala sem razne odpadne, zavržene ali spregledane materiale, kot so npr. usnje, vrvi, koščki lesa, kovine, pesek, vijaki, matice, semena ipd., iz katerih je pričel nastajati nakit. Nato sem spoznala kovino. Aluminij se mi je zdel čudovit material; je lahek in omogoča precejšnjo svobodo v dimenziji forme. Nekaj o njem sem prebrala v raznih tehničnih priročnikih, malce pa sem se pozanimala tudi pri ljudeh, ki so z njim delali, predvsem v industriji. V roke sem vzela kladivo in kos aluminijaste plošče in tako so se začeli moji »eksperimenti«. Seveda sprva niso bili najbolj uspešni, a z veliko vztrajnosti, trme in boljšim spoznavanjem materiala sem sčasoma dosegla želeno ...

Vedno sem se spraševala o smislu krašenja telesa v današnjem, sodobnem svetu. V davni preteklosti je bil ta smisel jasen; ni bil le rezultat človekove ustvarjalnosti, ampak je imel poleg krašenja še pomembno simbolno, obredno ali kakršnokoli drugo vsebino. Danes na to funkcijo spominja kupovanje poročnih prstanov in drugega nakita ob raznih pomembnih dogodkih, kot so obletnice, prazniki ipd. ali pa npr. razne oblike amuletov različnih interesnih skupin ali posameznikov. Ljudje kupujejo kose nakita in se vanje odevajo, ne da bi o njih razmišljali. Slepo sledijo modnim smernicam, navadam, vzorcem in predsodkom, ne da bi se spraševali o njihovi vsebini. Potreba je postala zgolj navada. Težko poslušam izjave žensk, misli, ki so precej pogoste: »Joj, se mi zdi, da okrog vratu nekaj manjka, kaj, če bi si nadela tole ogrlico ...« Ljudje prav tako pogosto izbirajo nakit glede na vrednost uporabljenega materiala po principu: dražje je lepše. Popoln nesmisel.

Pri delu sem se skušala osvoboditi ukalupljenih vzorcev in oblikovati nakit z neko osebno, duhovno - estetsko vsebino. Od tukaj izvira tudi potreba po uporabi različnih materialov, tudi sodobnih. Igrala sem se z mejami nosljivosti, z velikostjo, mesti nošenja, s »črno-belimi predsodki« o gdem in lepem, o toplem in hladnem, mehkem in trdem ...

Se ti zdi, da je prav nakit tvoje najmočnejše izrazno sredstvo? Bi lahko bilo to oblačilo, platno, glina ...?

Zaenkrat mi nakit zadostuje. Tu vidim še dovolj možnosti in izzivov, še vedno uživam in to je dovolj.

Tvoj nakit so posamezne skulpture. Jih kdaj oblikuješ tudi mimo telesa kot samostojne forme?

Omejenost s telesom in uporabnostjo pomeni zame izziv. Rešitve iščem znotraj svobodnega polja, obenem pa se zavedam, da ima to polje svoje meje. Omejenost je

včasih prednost. Opozori in prisili me, da se vedno znova vracam k stvarim, ki bi jih sicer morda spregledala, in prav iz tega lahko nastanejo nove, čudovite rešitve.

Pri svojem delu uporabljaš zelo raznovrstne materiale. Pri tem je potrebno veliko znanja in poznavanja tehnik obdelave. Znanja zbiraš ob različnih mojstrih, ki zate tudi izdelujejo nakit. Najbrž je končni efekt večkrat precej odvisen prav od njih. Se zaradi tega izdelek kdaj razlikuje od prvotne zamisli? Je to omejitve ali prednost?

Večino nakita izdelam sama. Nujno moram spoznati material, ki ga uporabim, ga otipati, spoznati njegove (z)možnosti in omejitve ... In ko drug drugega nekako »osvojiva«, takrat vem, kaj bo iz njega nastalo. So pa potrebe in situacije, ki presegajo moja tehnična in tehnološka znanja. Takrat izdelavo zaupam raznim mojstrom, ki ta znanja imajo. Kakovost izdelave je zame zelo pomembna, zato tukaj ni dvomov glede odločitve.

Tisto, kar me pri tebi najbolj fascinira, je tvoja iskrena in močna predanost temu, kar počneš. Ves čas hodiš po nekakšnem robu – na meji nosljivega in uporabnega. Nikoli te ne premami ideologija marketinga, nikoli ne oblikuješ ničesar z namenom, da bi lažje prodala? Narediš kdaj kompromis?

Seveda delam tudi kompromise, vendar skušam ostati čimbolj zvesta svojim načelom. V končni fazi se prilagodiš ali omejiš še vedno lahko.

Kakšna je ženska, ki kupuje tvoj nakit? Bi naj bila – po tvoje – drugačna?

Nerada določam osebnost ali podobo, ki naj bi nosila moj nakit. Zadostuje mi razlog, da ji je všeč in ga želi imeti. Vsekakor pa so to osebe, ki niso obremenjene s predsodki in vedo, kaj želijo oziroma so na poti tega iskanja.

Pa moški? Imajo tukaj svoj prostor?

Zakaj ne? Vendar je njihovo povpraševanje zaenkrat še preskromno.

Ali obstaja naročilo nakita Romi Bukovec – po meri? Po meri telesa in duha? Kot oblačilo, pri katerem je prilagoditev že skoraj nujna? Se kdaj prilagajaš

ali ustvarjaš kose zgolj na izbiro?

Po meri telesa in duha? Zame je nujno obojestransko razumevanje, sprejemanje, upoštevanje in spoštovanje. Seveda se prilagodim, vendar se mora tudi stranka do neke mere prilagoditi meni. Običajno pa kupci že poznajo moje delo ter vedo, kam pridejo in zakaj. Tako tudi meni ni težko upoštevati njihovih želja. Komunikacija se mi zdi nujna, a žal še nimam svoje trgovine in tako le-ta pogosto ni mogoča.

Kje si je potem možno ogledati in kupiti tvoj nakit?

V moji delavnici v Medvodah, pri Zlatarstvu Kodre v Ljubljani, v galeriji Meduza v Kopru ter galeriji Duka v Piranu.

Kaj si predstavila na razstavah BIO?

Ker sem imela možnost sodelovati kar na dveh spremljevalnih razstavah, sem se zadeve lotila v dveh korakih, na dve temi: Preprostost in Jasnost. Prva razstava je postavljena pri Zlatarstvu Kodre, druga v Quadrat design. Gradiva, uporabljena za nakit, so les, aluminij in srebro.

Prepričana sem, da že razmišljaš o novi kolekciji, morda o več kolekcijah. Bo to nov material, zanesljivo bo nova obdelava le-tega in pa seveda oblikovanje. V katero smer boš razvijala svoj izraz?

Uporabljam zelo različne materiale, tako t. i. »drage«, a tudi povsem običajna gradiva, ki jih srečujemo vsak dan, npr. aluminij, jeklo, les, medenina, razne umetne mase, navadni kamni ipd. Material je zame sredstvo, le spoštovati ga je treba. Verjamem, da za vsak material obstaja smiselna (pre)oblika, treba ga je upoštevati in pustiti prosto pot domišljiji.

Stanka Blatnik

(Stiliziranje kolekcije pričesk za Frizerstvo IN s Prevalji: pričeska – Petra Maček, nakit – Romi Bukovec, make up – Tina Vrhovnik, foto – Fulvio Grisoni)

MODA

Nakit Romi Bukovec, predstavljen na letošnji razstavi domačih in umetnostnih obrti v GLU Slovenj Gradec, nagrajen z zlato vitico

KRONIKA KULTURNIH DOGODKOV

od aprila do oktobra 2002

KRONIKA

APRIL

Andrej Makuc

V Koroškem pokrajinskem muzeju Slovenj Gradec so odprli razstavo In jutri bo nov dan, razstavo o osamosvojitveni vojni v zahodnoštajerski pokrajini leta 1991, odprl jo je predsednik Območnega združenja veteranov vojne za Slovenijo Mislinjske doline Viktor Jeromel, tedaj poveljnik koroških enot Teritorialne obrambe.

Pihalni orkester Slovenj Gradec je pripravil pomladanski koncert, tokrat filmske glasbe, z multimedijско predstavitvijo. Dirigent: Peter Vallt. V dvorani glasbene šole Slovenj Gradec so nastopili učenci slovenske Glasbene šole iz avstrijske Koroške in učenci Glasbene šole Slovenj Gradec.

Na Glavnem trgu v Slovenj Gradcu so izdelovalci domačih obrti (lončar, kovač, izdelovalec glasbil, steklopihač, klekljarice) predstavili kot uvod v otvoritev 14. razstave domačih in umetnostnih obrti v slovenjgraški galeriji načine in postopke izdelovanja tovrstnih predmetov. Na razstavo so se uvrstili izdelki, natančneje, izbor najboljšega, kar je na tem

V center Slovenj Gradca se vrača živahen sejmski utrip ...

področju nastalo v zadnjih dveh letih v Sloveniji in je priča »o izjemno ustvarjalnem evropskem narodu in državi«. Razstava se je iz Slovenj Gradca selila še na Ljubljanski grad. V avli slovenjgraške bolnišnice so odprli razstavo del Maruše Vošner z naslovom Svetloba pomladi. O avtorici in njenem delu je govorila Helena Horvat, predsednica območne enote Sklada RS za ljubiteljske kulturne dejavnosti, zapel pa je tudi Mešani komorni zbor Carinthia cantat pod vodstvom Toneta Gašperja.

V prostorih knjižnice je bilo predavanje Varstvo rastlin pred boleznimi in škodljivci: predaval je priznani strokovnjak Slavko Zgonc.

Knjižnica Ksaverja Meška je pripravila redni Četrtekov klepet o novih knjigah in organizirala pogovor o knjigi Andreja Grabarja Duh resnice. V Mladinski knjigi Slovenj Gradec pa sta vodili Knjižno čajanko Alenka Obretan Mestek in Milena Krenker Gumpot, knjižničarki slovenjgraške knjižnice.

Slovenj Gradec je državni praznik - dan upora - oznamoval s kulturno prireditvijo v kulturnem

domu. Slavnostni govornik: Bogdan Kutin, podžupan MO Slovenj Gradec. Kulturni spored so izvedli harmonikarski orkester KUD Prežihov Voranc z Raven na Koroškem (umetniški vodja Alojz Rebernik) ter učenci Druge osnovne šole Slovenj Gradec (um. vodja Almira Rogina).

V kulturnem domu je v okviru gledališkega abonmaja nastopila Drama Ljubljana z O. J. Travna igro Ekshibicionist v režiji Dušana Jovanovića. Vloge so interpretirali: Saša Pavček, Gregor Baković, Petra Govc, Branko Šturbej in Davor Janjič.

Zadnja gledališka predstava v sezoni 2001/2002: MGL Ljubljana je gostovalo z igro Arthuja Millerja Usodna vožnja v režiji Vinka Möderndorferja. Besedilo so tolmačili: Janez Hočevar, Jožica Avbelj, Karin Komljanec, Alida Bevk v alternaciji z Matejco Pucko, Tanja Dimitrievska in Marko Simičič.

MAJ

Na Drugi osnovni šoli Slovenj Gradec je bilo območno srečanje otroških in mladinskih pevskih zborov Mislinjske doline ter zaključna revija odraslih pevskih zborov Koroška poje 2002. Nastopilo je 12 zborov in vseh treh dolin, in to: Moški pevski zbor Šmartno (zborovodja Janez Kolerič), Ženski pevski zbor Radlje (zborov. Simona Štumberger), Moški pevski zbor Štefan Goršek - Čaki iz Šentjanža pri Dravogradu (zborov. Tone Ivartnik), Ženski pevski zbor Tenuto iz Šmartna pri Slovenj Gradcu (zborovodkinja Polona Krpač Gornjak), Mešani pevski zbor Vuzenica (zborov. Danica Pokeršnik), Ženski pevski zbor Karantanija s Prevalj (zborov. Suzana Makič), Mešani pevski zbor Carinthia cantat Slovenj Gradec (zborovodja Tone Gašper), Moški pevski zbor Vres Prevalje (zborov. Almira Rogina). Organizator: slovenjgraška izpostava Javnega sklada RS za kulturne dejavnosti. MPZ Adoramus pa je pripravil letni koncert v cerkvi sv. Elizabete. Kulturni dom Podgorje je na Folklorni večer povabil folklorno skupino Luka Kramolc iz Šentanela, Pastirce iz Podgorja, družino Iljaš in Postavkova dekleta.

Mešani pevski zbor Carinthia cantat Slovenj Gradec

Podzemni nokturmo: Jasna Džambič in Blaž Prapótnik

Predstavitve 45./46. št. Odsevanj, Podzemni nokturmo, je bila tokrat v podzemni dvorani opuščene rudnika v Mežici. Revijo so številnemu občinstvu (veliko je bilo domačinov) predstavili: Niko R. Kolar, Tone Turičnik, Andrej Makuc in Blaž Prapótnik. Pesmi koroških avtorjev sta brala Andrej Makuc in dijakinja slovenjgraške gimnazije Jasna Džambič. Sledil je nastop glasbene skupine Abadon.

V slovenjgraški galeriji likovnih umetnosti so odprli razstavo likovnih del Ane Jerčič, Nataše Tajnik in Polone Tratnik z naslovom Med telesnim. Razstavo so podprli: Ministrstvo za kulturo Republike Slovenije, Mestna občina Velenje, Mestna občina Slovenj Gradec ter donatorji - Fori, d. d., Premogovnik Velenje, d. d., in Erico - Inštitut za ekološke raziskave. Galerija likovnih umetnosti je tudi povabila domačine in poznavalce na Berneško, kjer so predstavili podobo rojstne hiše kiparja Franca Bernekerja ob 70-letnici njegove smrti. Med organizatorji sta bila tudi gostilna Plesnik in Boštjan Temnik, pobudnik in izvajalec restavratorskih del.

Pohod k domačiji Franca Bernekerja ob 70-letnici smrti

V avli slovenjgraške bolnišnice oz. razstavišču prim dr. Staneta Strnada je postavil na ogled svoja likovna dela Vlado Geršak. Avtorja je predstavil Živko Beškovec, spored otvoritve pa je dopolnila še pevka Vera Trafela. V Likovnem salonu na ravenskem gradu je razstavil najnoveše grafike Stojan Brezočnik. Naslov razstave: Slike z razstave.

Koroški pokrajinski muzej v Slovenj Gradcu je odprl razstavo Slovenska vojska 1918-1920 v luči poštno zgodovine iz zbirke Cvetka Zupančiča iz Ljubljane. Posebnost vabila: ponatisnjega stara dopisnica z žigom I. bataljona slovenskega planinskega polka.

V prostorih knjižnice je Juan Vasle v pogovoru z Nikom R. Kolarjem nanizal veliko zgodb iz svoje knjige Fuzbal, tango in polka. Srečko Štajnbaher in mentorji raziskovalnih skupin pa so opisali delo mladinskega raziskovalnega tabora Mislinja 2000 in Mislinja 2001 ter razčlenili vsebino publikacij, ki sta izšli ob tej priložnosti.

Kulturno društvo Pameče - Troblje je v okviru 735-letnice mesta Slovenj Gradec pripravilo Marjana Pungartnika igro Urša, angeli se bojo s teboj ženili v režiji Petra Militareva in organizaciji Mića Mičovića. Nastopilo je 18 igralcev. Predstavo so podprli mnogi donatorji iz Mislinjske doline. Na dvorišču graščine Rotenturn so vrtci in osnovne šole iz občine izvedli Parado otroških idej, prav tako v počastitev 735-letnice mesta.

Kulturni dom Slovenj Gradec je povabil ljubitelje domačega filma na slovesno premiero slovenskega filma režiserke Maje Weiss Varuh meje. Film so označili kot najbolj inovativni evropski film. Igrajo: Iva Krajnc, Pia Zemljič, Tanja Potočnik in Jonas Žnidaršič. Slovesne premiere so se udeležili ustvarjalci filma, občinstvo pa je posebej toplo pozdravilo domačinko Pio Zemljič.

Slovesnost ob počastitvi 735-letnice mesta Slovenj Gradec je bila v kulturnem domu. Četrtno mestne skupnosti so ob tej priložnosti podelile priznanja za tvorno in zgledno delo najzaslužnejšim občanom svojih skupnosti. O zgodovini mesta in zgodovini Uršlje gore je v značilnem poetičnem slogu poročal prim. Drago Plešivčnik, častni občan Mestne občine Slovenj Gradec.

Ob 190-letnici osnovnega šolstva v Šmartnu pri Slovenj Gradcu so slovesno predstavili zbornik Od podeželske trivialke 1811 ... do devetletke. Prireditve so se udeležili tudi nekateri nekdanji učenci, danes vidni javni delavci, zdajšnji osmošolci pa so brali odlomke iz nekaterih spominskih prispevkov. Namen, vsebino knjige in oblikovanje so orisali: ravnatelj Zdravko Jamnikar, urednica Petra Škrlovnik in oblikovalec Blaž Prapótnik.

JUNIJ

Mislinjsko pevsko društvo nas je povabilo na Srečanje oktetov v cerkev sv. Ilija v Šentilju.

Letni koncert Moškega pevskega zbora F. Berneker iz Starega trga z gosti je bil v cerkvi sv. Pankracija nad Starim trgom, Moški pevski zbor Kope Legen je koncertiral v cerkvi sv. Jurija na Legnu, Moški pevski zbor Adoramus pa v šentiljski cerkvi.

Srečanje in tekmovanje diatoničnih harmonikarjev je organiziralo KD Pameče v pameški kulturni dvorani.

Peti letni koncert je pripravil Mešani komorni pevski zbor Carinthia cantat (sodeloval je tudi mladinski zbor tega društva) v atriju graščine Rotenturn pod vodstvom zborovodje Toneta Gašperja. Zbor je zapel Mendelssohnovo simfonijo št. 2, op. 52 - Lobgesang za soliste in zbor s klavirsko spremljavo (solisti: Bojana Jordan, Alja Primožič in Danijel Breznik, za klavirjem Maja Kastratovič), spored pa so

KRONIKA

Zbornik OŠ Šmartno

Stanka Blatnik

Lobgesang za soliste in zbor s klavirsko spremljavo (solisti: Bojana Jordan, Alja Primožič in Danijel Breznik, za klavirjem Maja Kastratovič), spored pa so zaključili še z nekaterimi najljubšimi in uspešnimi izvedbami domačih in tujih pesmi.

V okviru Slovenjgraškega poletja je bilo več vrhunskih prireditev. Prijazno odmevnost je vzbudil nastop Slovenske filharmonije (dirigent Marko Letonja). V okviru poletnih prireditev in prireditev Imago Sloveniae – Podoba Slovenije je posebej navdušil Zbor donskih kozakov, svetovno znana plesno-pevska skupina iz Rostova ob Donu. Zbor je gostoval še v nekaterih drugih krajih Slovenije, zadnje predstavo v okviru slovenske turneje je namenil Ljubljani.

V prostorih slovenjgraškega muzeja so odprli razstavo Reformacija in protireformacija na Koroškem, Ob štiristoletnici cerkve na Uršlji gori 1602 - 2002. Razstavo je odprl Janez Komljanec, župan Mestne občine Slovenj Gradec. Otvoritev je pospremil tudi izid kataloga z bogato bero podatkov.

Galerija likovnih umetnosti Slovenj Gradec je postavila na ogled slike Bogdana Borčiča Slike 1982-2002. Kulturni spored: Dušanka Simonović (sopran) in Olga Ulokina (klavir).

Razstavišče prim. dr. Staneta Strnada pa je povabilo na otvoritev razstave slik Tatjane Jenko in tapiserij Angele Pozderac. Umetniška dela avtoric je orisala Maruša Avguštin, nastopili pa so pevci šole solopetja Alja Primožič, Irena Mazej, Tadeja Breznik in Danijel Breznik. Na klavirju jih je spremljala Maja Kastratovič.

V likovne salonu na Ravnah so odprli slikarsko-kiparsko razstavo članov Društva koroških likovnikov Ravne na Koroškem.

Knjižnica Ksaverja Meška je gostila Marka Košana, ravnatelja Koroškega pokrajinskega muzeja, in mag. Marjana Linasija, avtorja knjige Žrtve druge svetovne vojne na območju mestne občine Slovenj Gradec. Predstavitve je sprožila različne odmeve oziroma odzive.

Koroški radio Slovenj Gradec slavi letošnje leto 40-letnico uspešnega delovanja. In prav v ponedeljek, 10. junija, natanko ob 40-letnici prve oddaje, je povabil na srečanje vse nekdanje sodelavce, med katerimi so bili tudi tisti, ki so orali ledino oziroma bili tedaj odgovorni za funkcioniranje Radia Slovenj Gradec: Franc Beliš (predsednik OO SZDL), Ivan Mihev (direktor), Tone Turičnik (urednik), Božo Metelko (reporter), Ivan Srebotnik (napovedovalec) in drugi, ki so že zelo zgodaj sodelovali pri pripravah oddaj. Zbrane sta nagovorila Danilo Vute, direktor Koroškega radia, in Tone Turičnik, prvi urednik.

Ob dnevu državnosti je v počastitev praznika priredil koncert Mešani komorni zbor Carinthia cantat pod vodstvom Toneta Gašperja, prvič pa je nastopil tudi Mladinski pevski zbor Carinthia cantat pod vodstvom zborovodkinje Janje Kresnik. Prireditev je bila na dvorišču graščine Rotenturn. Praznična beseda: Silvo Priteržnik, podžupan Mestne občine Slovenj Gradec. Slovesnost v počastitev dneva državnosti so pripravili tudi člani Kulturnega društva Šmartno. Pihalni orkester Slovenj Gradec je počastil praznik s koncertom znanih in najbolj priljubljenih melodij Bojana Adamiča; koncert je bil na dvorišču graščine Rotenturn. Dirigent: Peter Valtl.

Z modnega performansa Stanke Blatnik

JULIJ IN AVGUST

Modna oblikovalka mag. Stanka Blatnik je v Rotenturnu prikazala svoje modne kreacije na samostojnem modnem performansu v okviru prireditev Slovenjgraškega poletja. V živo sta manekenke spremljali glasbeni skupini Jazoo in Ex animo (Valentina Prapótnik je posebej za to priložnost napisala instrumentalno skladbo), nastopile so tudi pevke Alja Primožič, Bojana Jordan in Vera Trafella ter plesna skupina Lenče Nikolove. Multimedijalni projekt je vzbudil izredno zanimanje, prireditev je požela navdušen aplavz in zabeležila rekorden obisk!

V okviru Slovenjgraškega poletja so nastopili tudi sodobni trubadurji Ira Roma z ruskimi in ciganskimi pesmimi. Tradicionalna folklorno-turistična prireditev v Podgorju Furmani po cest peljajo - 12. po vrsti

»Furmani po cest' peljajo« ...

- v organizaciji Kulturnega društva Podgorje je odlično uspela in navdušila številno občinstvo. Prav tako tudi že tradicionalna prireditev s skupnim naslovom Grajski piknik na gradu Vodriž: največ zanimanja je vzbudila duhovita komedija Tašča, tašče, taščice, ki so jo naštudirali šmiklavški igralci. Nastopili so:

Franc Merzdovnik, Magdalena Mirzac, Danica Blatnik, Metka Šmon, Andrej Blatnik, Maks Kramljak in Jože Rožanc; šepetalka Ana Perše in organizacija - Vinko Šmon. Igro so pripravili »v lastni priredbi in režiji igralske skupine KD Šmiklavž«.

Na letnem prizorišču v Rotenturnu so gostovali plesalci folklorne skupine Ortensia iz Italije.

V slovenjgraški galeriji so odprli pregledno razstavo slikarskih del akademskega slikarja Bogdana Borčiča z naslovom Slike 1982-2002.

V prostorih glasbene šole je bil zaključni koncert 10. mednarodne solopevske šole Hugo Wolf; le-to tradicionalno vodi prof. Breda Zakotnik. Samospeve velikega skladatelja so peli: Johanna Beer (sopran), Martina Hug (sopran), Saška Kolarič (mezzosopran), Tanja Peuker Grossmann (alt), Katja Predovnik (sopran), David Augustin Sansonnens (bariton), Mateja Stražar (sopran), Erika Wichert Weiss (sopran) in Metka Zgaga (sopran). Klavirska spremljava: Vladimir Mlinarič. Koncertni spored sta poglobili še pianistki Eva Barbarino in Eva Maria Rauter. Nastopajoči so bili iz Avstrije, Nemčije, Švice in Slovenije.

Gimnazija Slovenj Gradec in gimnazijsko kulturno društvo Spunk sta predstavila v slovenjgraški galeriji pesniško zbirko gimnazijca Primoža Tušnika z naslovom Vzgrešil ... toda strel je bil dober z motom oziroma verzom in zbirke: »Mladost, ti prekleta ... Ljubim te.«

SEPTEMBER

V galerijskih prostorih so odprli razstavo štirih mest oziroma štirih slikarjev Štiri mesta gradijo mostove. Sodelujoča mesta: Fermo (Italija), Slovenj Gradec (Slovenija), Varpalota (Madžarska) in Wolfsberg (Avstrija). Svoja najboljša likovna dela so postavili na ogled: Sandro Trotti, Peter Hergold, Gabor Zongor in Karl Schüssler. V okviru občinskega praznika mestne občine in v sodelovanju s pobrateni-ma mestoma Česky Krumlov in Slovenj Gradec so razstavili v galeriji Mladinske knjige likovna dela slikarja in fotografa Petra Odložila iz Vyšiga Broda (okraj Česky Krumlov). Kulturni program je popestril dravograjski Oktet Kograd IGEM. Razstavo sta odprla Janez Komljanec, župan Mestne občine Slovenj Gradec, in Milena Zlatar, ravnateljica slovenjgraške galerije. Galerija N Kolar pa je povabila ljubitelje likovne tvornosti na ogled prodajne razstave slikarskih del Luke Popiča iz Podgorja pri Slovenj Gradcu. O avtorju in njegovem delu je nanizal veliko zanimivih podatkov Marko Košan, direktor Koroškega pokrajinskega muzeja, letošnji program galerije pa je ocenil Niko R. Kolar.

Oktet Lesna je v športni dvorani v Slovenj Gradcu oznamoval svojo 25. obletnico delovanja. Med častnimi gosti je bil tudi Milan Kučan, predsednik republike. V kratkem pozdravnem nagovoru je čestital oktetu in mu zaželel še dolgo let poustvarjalnega dela in uspehov. S pesmijo so nazdravili tej obletnici še oktetovi prijatelji: Milan Kamnik, New swing quartet, Gianni Rijavec, ženska klapa Gusarice z Visa, Milan Pečovnik Pidži, Mešani komorni zbor Carinthia cantat in Mitja Šipek. Na prireditvi je bilo več kot 1000 ljubiteljev njihovega petja. Oktet je ob

tej priložnosti izdal prijazno jubilejno knjižico, kjer je mogoče najti številne podatke o njihovi zgodovini, veliko je lepega slikovnega gradiva, prav spodbudne pa so mnoge čestitke in želje prijateljev lepih pesmi, več, občudovalcev njihovega petja; poslane pa so bile iz domovine in tujine. Pozdravno besedo, čestitke in želje je zapisal tudi Milan Kučan.

Kulturno društvo Pameče je v goste povabilo ženske ljudske pevke Sto ledi iz Trsta, oktet Suha, avstrijsko folklorno skupino in ansambel Porabje iz Gornjega Senika, Laci Korpič in ženski kvartet Monošter ter organiziralo koncert Slovenska pesem doma in zamejstvu. Prireditve je vzbudila med domačini veliko zanimanje. Na letnem odru v Rotenturnu je gostovala gledališka skupina iz Šmiklavža s hudomušno veseloigro Tašča, tašče, taščice.

O odpravi na Veliki Klek (Grossglockner, 3798 m) in Mont Blanc (4807 m) je številne odlične diapozitive komentiral - največ jih je posnel sam - (predstavitve je bila na prostem na dvorišču šestice v Kajuhovi ulici) udeleženec odprave Andrej Zorman, domačin iz Kajuhove v Slovenj Gradcu.

V prostorih slovenjgraške knjižnice so predstavili knjigo Marjana Pungartnika Razbojnik Kandut in druge pohorske povesti: z avtorjem se je pogovarjala Vesna Roger, večer pa je popestril še izvrstni harmonikar Borut Mori.

Na svečani seji Občinskega sveta Mestne občine Slovenj Gradec (bila je v galeriji v počastitev praznika mestne občine - 19. septembra) je o razvoju in dosežkih občine govoril Janez Komljanec, župan slovenjgraške občine. Ob tej priložnosti so podelili tudi letošnja občinska odličja: nagrado MO Slovenj Gradec je dobil Jože Leskovar iz Slovenj Gradca, upokojeni glasbeni pedagog, občinske plakete za delo in uspehe v vaških in primestnih skupnostih ali na posameznih delovnih področjih pa: Ivan Gaberšek z Brd, Nada Hajtnik iz Pameč, Stanko Hovnik iz Pameč, Tomislav Klemenčič s Sel in Anton Lah s Sel. Občinski svet Mestne občine Slovenj Gradec je na tej svečani seji razglasil prof. dr. Iva Raišpa, dr. med., dolgoletnega predstojnika internega oddelka bolnišnice v Slovenj Gradcu, za častnega občana Mestne občine Slovenj Gradec.

Drugi del prireditve je bil namenjen koncertnemu programu, ki sta ga odlično izvedli Maja Kastratovič (klavir) in Lucija Mlakar (violina). Po svečanosti je župan Janez Komljanec priredil sprejem v prostorih mestne občine.

Častni občani mesta Slovenj Gradec

Andreja Gologranc

KRONIKA

Borut Mori

PREVENT, d. d.,

sponzor 47./48. številke ODSEVANJ

POKROVITELJ

Delniška družba PREVENT, danes multinacionalka, ima svoje korenine v obrtniškem podjetju Mestne sedlarsko-tapetniške delavnice v Slovenj Gradcu, ustanovljene leta 1952 s sedežem na Glavnem trgu. Le nekaj zaposlenih je delalo delovne obleke in prve rokavice, »mornariške rokavice«, kombinirane z usnjem in blagom, in to za poslovne partnerje na Reki.

PREVENTOV nadaljnji razvoj je bil izredno zapleten in samorastniški. Vodstvo je vsa desetletja prizadevno in vztrajno iskalo in ustvarjalo nove in tržno zanimive proizvodne programe. Obrtno-manufakturno proizvodnjo so z velikimi napori preusmerjali v industrijsko proizvodnjo. Tako je iz Mestne sedlarske-tapetniške delavnice nastalo Obrtno podjetje OPREMA (1954), iz te se je razvilo Industrijsko podjetje NOVA OPREMA (1959). Zanimivo je, da so v tem času izdelovali tudi avtomobilске sedeže za TAM v Mariboru.

Obrat zaščitnih sredstev in konfekcije, ki je bil ves čas enota podjetja, se je izločil iz NOVE OPREME in v začetku leta 1960 ustanovil Obrtno podjetje ZAŠČITNIK, h kateremu so pripojili obrat konfekcije iz Mislinje.

Zaradi sorodnih programov in konkurence so se tudi v Slovenj Gradcu nekatera podjetja združevala, pa tudi razdruževala.

Obrtnemu podjetju KOMFORT (nastalo je leta 1959: po naročilu so v letu 1962 delali tudi sedežne prevleke za »fičke«) se je pripojilo Obrtno podjetje ZAŠČITNIK (1963). Obrtno podjetje KOMFORT-ZAŠČITA se je štiri leta pozneje preimenovalo v Industrijsko podjetje KOMFORT-ZAŠČITA. Ker se je podjetje specializiralo za proizvodnjo zaščitnih sredstev, se firma od leta 1969 imenuje PREVENT, industrija zaščitnih sredstev. PREVENT se je poslovno povezal s Tovarno modne konfekcije TOPER Celje in se je leta 1975 pripojil k njej. To je čas, ko se je PREVENT preselil na sedanjo lokacijo, v novo zgrajeno tovarno, ki so jo pozneje še večkrat širili. Toda tri leta pozneje se je PREVENT izločil iz OZD TOPER in se pripojil k Tovarni usnja Slovenj Gradec (TUS) kot PREVENT, industrija delovnih zaščitnih sredstev in avtokonfekcije.

Ob tem je potrebno dodati, da je bilo leto 1976 pomemben mejnik v razvoju PREVENTA, kajti tedaj so pričeli uvajati nov proizvodni program – izdelavo prevlek za avtomobilске sedeže. Leta 1986 so začeli modelirati še pletene rokavice, ki so bile prekrte s plastjo desinirane gume, znane kot rokavice prevent.

Po organizacijski spremembi TUS leta 1990 so nastale družbe z omejeno odogovornostjo (d. o. o.), tako tudi TUS PREVENT, d. o. o., podjetje za izdelavo zaščitnih sredstev in konfekcije. Leta 1996 postane TUS PREVENT delniška družba, podjetje za proizvodnjo konfekcije in sredstev zaščite pri delu, dve leti pozneje pa proizvajalec avtomobilskih sedežnih prevlek, delovnih oblačil in rokavic.

Vodstvo PREVENTA si je ves čas lastninenja zavestno prizadevalo, da je podjetje ostalo v slovenskih rokah, čeprav so se zanj močno zanimali tuji poslovni partnerji.

Z razvojem, rastjo in širitvijo je raslo tudi število delavcev. V prvih letih PREVENTOVEGA razvoja so delavci doživljali vzpone in padce, vendar jih je večina ostala zvesta podjetju.

Nekdanji delavci še vedno hranijo žive spomine na razvojne faze podjetja PREVENT:

»Trikrat sem dala odpoved, a sem se premislila in ostala v podjetju KOMFORT-ZAŠČITA. (...) Sposodila sem si pisalni stroj, da nisem pisala ročno. (...) Na delo so nekateri prihajali peš, tudi po dve uri daleč, najtežje je bilo pozimi, ko je bil velik sneg in mraz, drugi so prihajali s kolesom, avtobusom, vlakom ... Malic, toplega obroka nismo imeli ... Direktor Alojz Mithans je marsikomu, ki je prosil za službo, dejal: 'Zaposlil te bom, če prineseš šivalni stroj ali kakšno drugo uporabno orodje ...'»

Več mesecev smo delali tudi za 80 % plačo, da smo z drugim delom denarja kupili nove stroje ... Udarniško smo delali tudi pri obnavljanju in gradnji delovnih prostorov in skrbeli za prijazno tovarniško okolje. (...) Ko je bilo več naročil, smo delali tudi ob sobotah in nedeljah ... Bilo je težko, toda odnosi med delavci so bili tovariški, razumeli smo se. Zavest o pripadnosti podjetju je bila izredno velika ...»

V moji delovni knjižici je sedem različnih žigov podjetij, čeprav sem do upokojitve delala v vseh razvojnih fazah PREVENTA ... Živel in delal smo za podjetje, ki je bilo naš drugi dom ...»

Take in podobne misli o pripadnosti podjetju je izrazilo več kot 40 nekdanjih delavcev in uslužbencev, ki so obudili spomine na razvoj PREVENTA.

Jože Kozmus, sedanji predsednik uprave delniške družbe PREVENT, je prevzel krmilo podjetja, ko mu je bilo 28 let, uspešno ga vodi že 22 let. Med drugimi priznanji je dobil nagrado Mestne občine Slovenj Gradec in nagrado Gospodarske zbornice Slovenije (1998). Jože

Kozmus se pri vodenju najuspešnejšega podjetja na Koroškem in tretjega izvoznika v Sloveniji prepričljivo ravna po zastavljeni poslovni filozofiji: »Za uspešnost podjetja ni nobenih receptov. Danes je mogoče kupiti stroje in tehnologijo. Česar ni mogoče kupiti, je način razmišljanja ljudi, odnos do dela. Toda prepričan sem, da je uspeh resnično pozitiven odnos do vseh zaposlenih, od najvišjega organa pa do zadnjega delovnega mesta. Pomembna komponenta za uspešnost je kultura podjetja.«

In PREVENT živi s krajem in ljudmi!

Danes je PREVENT vodilni evropski proizvajalec avtomobilskih sedežnih prevlek s 15 % deležem na evropskem trgu.

Avtomobilske sedežne prevleke predstavljajo v izvozu 92 % skupne proizvodnje koncerna. PREVENT ustvari kar 41 % celotnega izvoza na Koroškem. Delniška družba je multinacionalka in zaposluje v Sloveniji, na Hrvaškem, v Bosni in Hercegovini, Moldaviji, Nemčiji, Franciji in Braziliji več kot 8000 delavcev.

PREVENT si je pridobil veliko zaupanje in poslovno zelo dobro sodeluje z znanimi avtomobilskimi koncerni, kot so: Volkswagen, Ford, Renault, Peugeot, Citroen, BMV in drugi. Tako je podjetje oziroma delniška družba k najstarejšemu programu zaščite, to je izdelavi poklicnih, delovnih in specialnih oblačil in rokavic prevent, pridružila še program avtomobilskih sedežnih prevlek, ga razširila še na kovine - kupila je TRO Prevalje, d. o. o., ga dopolnila z gradbeno dejavnostjo (postala je večinski lastnik delniške družbe Stavbar IGM iz Hoč in Rudarske gradbene družbe v Trbovljah). V skupino PREVENT sodijo še nekdanje tri Lesnine družbe: Tovarna ivernih plošč Otiški Vrh, Žaga Otiški Vrh in Tovarna pohištva Pameče.

PREVENTOV strateški razvojni cilj je, da družba do leta 2004 doseže 30 % prometa v družbah, ki niso povezane z avtomobilsko industrijo.

PREVENT je razširil tudi finančne posle: z domačimi partnerji in partnerji iz Bosne je ustanovil privatizacijski investicijski sklad PREVENT INVEST.

Podjetje Prevent Sarajevo je leta 2002 odkupilo zeniško tekstilno podjetje Kimo, ki prav tako šiva avtomobilske prevleke.

Jože Kozmus, generalni direktor PREVENTA, in Maja Jaki, stečajna upraviteljica Aerodroma Maribor, sta aprila 2002 podpisala pogodbo o nakupu letališča. Za PREVENT in za podjetja, ki izdelujejo in dobavljajo dele za avtomobilsko industrijo, je zelo pomembna logistika, zato načrtujejo razvoj tovornega prometa na mariborskem letališču. V juliju so letališče obiskali člani odbora za obrambo skupščine Zahodnoevropske unije.

Upravna stavba Preventa v Slovenj Gradcu

Ogledali so si zemljišče, kjer bi morda postavili letalski muzej. Dieter Schloten, predsednik odbora, je med drugim dejal, »da je ideja takšnega muzeja pomembna ne le za Slovenijo, ampak za celo Evropo«.

Na Koroškem je danes Mislinjska dolina v ospredju razvitosti, po dohodku in napredku pa prednjačijo podjetja: PREVENT, Johnson Controls NTU, Eurocity in še nekatera druga. Koroško gospodarsko sceno z gledno predstavlja PREVENT. To delniško družbo so v zadnji letih obiskali številni državniki, ministri, diplomati, med njimi Milan Kučan, dr. Janez Drnovšek, Metod Dragonja, dr. Lojze Marinček, Jožko Čuk, Tigran A. Karahanov (ruski veleposlanik), Johny Young (ameriški veleposlanik) itd.

Slovenj Gradec, mesto glasnik miru, eno izmed 84 mest, ki so jim Združeni narodi podelili ta prestižni naziv, je znan ne le po bogati kulturni tradiciji in zgodovini, pač pa tudi po odličnosti proizvodov nekaterih podjetij, med njimi delniške družbe PREVENT, ki ima zaradi svojih referenc pomembno mesto na evropskih trgih in na trgih v prekoceanskih deželah: in prav zaradi tega je pomemben ambasador Slovenj Gradca in države Slovenije v vsetu.

Ob 50-letnici delniške družbe PREVENT iskreno čestitamo delovnemu kolektivu in želimo še veliko nadaljnjih razvojnih in poslovnih uspehov!

Jože Potočnik

POKROVITELJ

Umetnost uporabne grafike

5 let grafičnega studia in založbe Cerdonis

Podjetje Cerdonis, d. o. o., je staro pet let, grafični studio s tem imenom je malce starejši, historični Cerdonis pa ima petstoletno tradicijo in humanistični pomen. Firma je namreč poimenovana po prvem znamenitem tiskarju slovenskega rodu Matevžu Cerdonisu.

Matthaeus Cerdonis de Windischgretz - Matevž Cerdonis iz Slovenj Gradca je prvi dokumentiran tiskar iz slovenskih krajev. Cerdonis je študiral na Dunaju, postal baccalaureus in magister artium ter predaval na univerzi. V letih od 1482 do 1487 je imel svojo tiskarno v Padovi, kot zadnji samostojni tiskar inkunabul. Izdal je okoli 60 poljudno-znanstvenih knjig, predvsem za potrebe tamkajšnje univerze, med njimi nekaj izrazito humanističnih. Tiskal je le z eno vrsto črk - z malo gotico in namesto listov paginiral le polovične tiskovne pole.

Grafični studio je nastal znotraj podjetja Studio S, ki je za izdajanje Koroškega tednika z dvema družbenikoma soustanovilo firmo Cerdonis. Lastnik in direktor uspešne Kmetijske založbe (za založniške dosežke je prejel Bernekerjevo plaketo) mag. Andrej Golob, ki je kasneje v celoti prevzel Cerdonis, se je odločil odkupiti grafični studio; na novi lokaciji ga je posodobil ter dodatno opremil, da zdaj s sodobnimi sredstvi nadaljuje poslanstvo **črne umetnosti** in to od grafičnega oblikovanja, urejanja, priprave za tisk do tiska, skratka celotno grafično produkcijo.

Samostojno in v kombinaciji s Kmetijsko založbo ima Cerdonis bogate reference in širok krog stalnih strank, med katerimi so: Ministrstvo za kmetijstvo, Kmetijsko gozdarska zbornica Slovenije, Združenje turističnih kmetij Slovenije, Prevent, TGS, ITRO, Lesna, Interexport, Aventis, Thermo-Shield, Zepter, Glasbena šola in Gimnazija Slovenj Gradec ter drugi.

Iz grafičnega studia prihajajo številne knjige ter časopisi, predvsem strokovne revije Kmetijske založbe: Kmetovalec, Meso in mesnine, Drobница, Reja prašičev, V gosteh na kmetiji ter Trta in vino. V hiši je tudi uredništvo Odsevanj - koroške revije za lepstvo in kulturo. Cerdonis skrbi tudi za grafično produkcijo časopisov Naši odmevi (Prevent), Vicko in Mislinjska dolina, za Prepih, Koroški odmev in druge lokalne časopise osvetljuje grafične filme, Koroški utrip pa izhaja priložnostno. Kmetijska založba izdaja splošne ter strokovne knjige, kot so: Eksotične jedi, Sodobne domače jedi, Stara hiša - nov dom, Žlahtni bezeg, Tlom prijazna obdelava, Gradnja govejih hlevov, Elektroograje, Katalog kalkulacij, ...

Pri založbi Cerdonis, ki deluje v okviru podjetja, je izšlo tudi nekaj zanimivih leposlovnih knjig: Toneta Turičnika *Bili so*, pesniški zbirki Blaža Prapótnika *V redu kaos* in Ernsta Golla *V trpki deželi človeka / Im*

bitteren Menschenland (dvojezično, prevod Vinko Ošlak), roman Andreja Makuca *Norci* (sozaložništvo z založbo Voranc), letos smo izdali obsežno znanstveno-raziskovalno delo Iva Janeza Cundriča *Pozabljeno bohinsko zlato*.

Danes studio sodeluje z vsemi tiskarnami v regiji, mnogimi oblikovalci in fotografom Tomom Jeseničnikom; je največji, najbolj opremljen in kadrovsko najmočnejši grafični studio na Koroškem; s tremi redno zaposlenimi in honorarnimi sodelavci oskrbuje poslovne partnerje s celotnim spektrom, še boljše - s sivim klinom - grafičnih storitev. Oblikovalec Janez Grabec, operater Andrej Knez (študent grafične tehnike) ter grafični urednik Blaž Prapótnik obvladujejo široko paleto znanj in izvajajo celostne grafične projekte. Podjetje veliko vlaga v znanje (studij ob delu, domača in tuja strokovna literatura - revije in knjige, seminarji ter simpoziji ...).

Operaterji z večletnimi izkušnjami na področju oblikovanja, uporabne grafike in tiska uporabljajo naj sodobnejšo tehnologijo z vrhunsko tehniko in programsko opremo. Grafika je z namiznim založništvom obrnila novo stran v zgodovini (priprave) tiska: DTP je dostopen vsakomur, a za kvalitetno grafično produkcijo je poleg poznavanja tehnologije, tipografije, estetike in jezika potrebna profesionalna oprema. Studio Cerdonis uporablja: profesionalni scanner Scitex (A3+), ločljivost 8200 dpi; osvetljevalko grafičnih filmov Heidelberg Hercules (B2); sistem za barvni elektronski poskusni odtis Best Color (A2); zmogljive delovne postaje: PC in Macintosh; prenosne medije: CD, DVD, ZIP; programska orodja: Photoshop (obdelava fotografij), QuarkXPress, InDesign (DTP), Illustrator, Corel Draw (vektorska grafika), MS Office - Word (urejanje teksta) ...

Osební računalnik, danes razširjen od poslovne in kreativne do zasebne priložnosti uporabe, sicer omogoča mnoge uredniške in oblikovalske naloge opraviti doma, žal pa se vzporedno z računalniki ni razširjalo tudi znanje. Da bi zmanjšali težave in napake smo za uporabnike naših storitev pripravili strnjena pisna priporočila, ki povzemajo postopke grafične priprave in pomembnejše parametre vhodnih digitalnih informacij, kot so tekst, slika, vektorska grafika (obsežnejše članke s tovrstno tematiko oz. problematiko sem podpisani objavili v revijah Grafičar in Klik.)

Skratka v grafičnem studiu Cerdonis - v tehničnem, jezikovnem in likovnem smislu - ustvarjalno negujemo umetnost uporabne grafike.

Blaž Prapótnik

Še zanimivost, ki brez lažne skromnosti predstavlja naše kreativno delo. Politični oglas, plakat za študentske volitve v Ljubljani, je dosegel svojevrsten uspeh. Objavljen je bil v reviji *MM Marketing magazin*, nato pa v knjigi Besima Spahića *Politični marketing* (str. 156-157), ki komentar vsebine in oblikovalske zasnove črno-belega plakata zaključuje z laskavim stavkom: »Plakat in besedni background lahko postavimo kot vzor velikemu številu kreatorjev volilnih plakatov profesionalnih političnih strank.«

CERDONIS, d.o.o.

stari trg 278 / 2380 slovenj gradec

tel.: (02) 88 43 143, studio: (02) 88 38 046

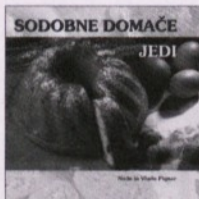
fax: (02) 88 38 047 / e-mail: info@km-z.si

http://www.km-z.si / http://www.km-z.si/odsevanja/

SOPOKROVITELJI

KMETIJSKA ZALOŽBA

Oblikovanje: Janez Grabec

Oblikovanje: Blaž Prapótnik

CERDONIS

Naročila knjig sprejemamo na tel. št: (02) 88 43 143, fax: (02) 88 38 047, e-mail: info@km-z. si

SOPOKROVITELJI

Knjiga Iva Janeza Cundriča *Pozabljeno bohinjsko zlato preseneča in navdušuje s široko interdisciplinarno zasnovo. Avtorju, diplomiranemu inženirju metalurgije z raziskovalno žilico, je uspelo povezati strokovno tehniško znanje z zgodovinskimi viri in arheološkimi najdbami. Ta vsestranski pristop, ki je zgled sodobnemu raziskovanju, mu je omogočil smiselno povezati področja, opravi ti nadvse zanimive eksperimente in na osnovi tehnologije dokazati osupljiva dejstva iz zgodovine železarstva na Bohinjskem ter jih osvetliti v luči svetovne zgodovine.*

Plod tega entuziazma je široko zastavljena knjiga v dveh delih: *Železarstvo v Bohinju - historični pregled na osnovi zajetnega števila v knjigi navedenih pisnih virov ter drugi, tehnološki del Železarstvo - teorija in praksa. Ta osrednji in najpomembnejši sklop je natančno dokumentiran eksperiment, ki je avtorju s sodelavci izvrstno uspel in*

vzbudil zanimanje strokovne javnosti tudi v tujini. Namreč - pridobiti uporabno jeklo na osnovi starodavne tehnologije, v ilovnati peči, zgolj s »primitivnimi« delovnimi sredstvi in tehničnimi pripomočki. Knjiga je tudi slikovno izredno bogata, saj zajema od reprodukcij zgodovinskih virov, bakrorezov, starih fotografij in skic do številnih shem, diagramov, metalografskih posnetkov ter dokumentarnih fotografij avtorjevih tehnoloških poizkusov, ne manjka niti turistični panoramski posnetek Bohinja z okolico, torej geografskega področja, ki ga avtor raziskuje.

V založbi Cerdonis smo pri oblikovanju te bogate knjige (150 barvnih strani, A4-format) upoštevali tako zgodovinske kot tehnološke vidike vsebine in izdelali pregledno ter zanimivo knjigo za širok krog bralcev.

Blaž Prapótnik, Cerdonis

TGS TRGOVSKO
GOSTINSKI
SISTEMI d.o.o.

TGS - Trgovsko Gostinski Sistemi, d.o.o. - Kidričeva 14 - 2380 Slovenj Gradec
tel.: (02) 88 21 530 - fax: (02) 88 21 532 - e-mail: info@tgs.si - http://www.tgs.si

Podjetje TGS je nosilec ponudbe računalniških sistemov za trgovce in gostince v regiji.

- Proizvodnja in prodaja registrskih blagajn ter računalniških sistemov za trgovino in gostinstvo.
- Izdelava in prodaja programske opreme za trgovino, gostinstvo, samostojne podjetnike in mala podjetja.
- Servisiranje registrskih blagajn, računalniških sistemov in programskih paketov.
- Ponudba osebnih računalnikov.

Naš cilj je vaše zadovoljstvo.

ENERGIJA V GIBANJU

- Odlične startne sposobnosti
- Daljša življenjska doba
- Minimalno vzdrževanje

TAB

TAB Tovarna Akumulatorskih Baterij, d.d.
Polena 6, 2392 Mežica, http://www.tab-rm.si, Tel.: 02/8702 320, 8702 300 Fax: 8702 315

Vesela novica iz zibelke najboljših nakupov, dve leti

 Mercator Center Ravne na Koroškem

Dobja vas 126

in

 Mercator Center Slovenj Gradec Ronkova 4a

praznujmo skupaj 9.11.2002.

Dobrodošli!

SOPOKROVITELJI

sb

| stanka blatnik |

modna oblikovalka • fashion designer

oblikovanje
konstrukcija
izdelava
oblačil
po meri

strokovno svetovanje

MODNI ATELJE MODNI ATELJE MODNI ATELJE

atelje: Meškova ulica 12, 2380 Slovenj Gradec, telefon: 02 88 22 721, gsm: 041 403 537, http://welcome.to/stanka_blatnik

TISKARSTVO IN KNJIGOVEŠTVO

Brda 10a, 2383 Šmartno,
telefon: (02) 88 53 198

ODSEVANJA – revija za leposlovje in kulturo

Izdajatelja in založnika: Kulturno društvo Odsevanja Slovenj Gradec in Zveza kulturnih društev Slovenj Gradec

Izdajateljski svet: Niko. R. Kolar (predsednik), Helena Horvat (podpredsednica), Andrej Makuc, Jože Potočnik, Blaž Prapótnik, Tone Turičnik in Alenka Walti (člani). Nadzorni odbor: Franček Lasbaher (predsednik), Andreja Golgranc Fišer in Tomo Jeseničnik (člana). Častno razsodišče: Liza Krpač (predsednica), Janez Žmavc in Peter Petrovič (člana)

Uredniški odbor: dr. Silvija Borovnik, Miran Kodrin, Andrej Makuc, Blaž Prapótnik (glavni in odgovorni urednik),

Tone Turičnik, Milena Zlatar in Sonja Lavrinšek Pepelnak. **Lektoriranje:** Tone Turičnik, Andrej Makuc

Naslov: Kulturno društvo Odsevanja Slovenj Gradec, Ronkova 4 (knjižnica), 2380 Slovenj Gradec,
telefon: (02) 88 39 350 (tajnica Cilka Sedar) in (02) 88 44 044 (predsednik)

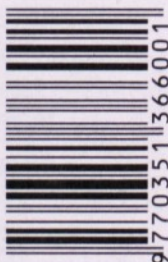
Grafična priprava: CERDONIS, d.o.o., Stari trg 278, Slovenj Gradec, telefon: (02) 88 43 143, 88 38 046, fax: (02) 88 38 047,

e-mail: cerdonis@km-z.si, <http://www.km-z.si/odsevanja/> **Oblikovanje in tehnično urejanje:** Blaž Prapótnik

Fotografije: Tomo Jeseničnik, Primož Podjavoršek, Foto Prošt, arhiv Odsevanj

Tisk in vezava: Tiskarna Grešovnik, december 2002. Naklada: 500 izvodov. **Cena za izvod:** 1300 SIT, naročniki 1200 SIT

ISSN 0351-3661

Benjamin Kumprej, V imenu očeta III., 2002, akril na papir, 50 x 70 cm

NA PLATNICAH

Benjamin Kumprej,

Leška ikona (knap) III.,

Leška ikona (knap) I.,

Leška ikona (knap) II.,

2002, akril na papir,

70 x 100 cm

Benjamin Kumprej, Je še lepše kje, 1999, akril na platno, 170 x 250

Študijska knjižnica
DZ 05
ODSEVANJA
2002

KOPRSKA OSEBENJA KNJIŽNICA
RILJE

886 3

3007561

COBES

